

LITERATURA

PROBLEMI
IWM

Problemi, št. 125—126—127, maj—juni—julij 1973, letnik XI

Problemi, št. 125—126—127, maj—junij—julij 1973, letnik XI

Glavni urednik Andrej Medved, odgovorni urednik Rastko Močnik, tajnik uredništva Milan Jesih, lektor Vida Udovič, likovni urednik Tomo Podgornik.

Uredniški odbor: Branko Bošnjak, Peter Božič, Niko Grafenauer, Tomaž Kralj, Lev Kreft, Andrej Medved, Jure Mikuš, Rastko Močnik, Milan Pintar, Matjaž Potrč, Braco Rotar, Ivo Svetina, Marko Švabič, Ivo Volarič, Franci Zagoričnik, Ifigenija Zagoričnik in Slavoj Žižek.

Uredništvo in uprava: Ljubljana, Soteska 10, tel. 20 487. Tajnik uredništva posluje vsak ponedeljek, sredo in petek od 12. do 14. ure, uprava pa v četrtek od 14.30 do 16.30. Tekoči račun 501-8-475/1 z oznako: za Probleme. Celoletna naročnina 50 din, cena posamezne številke 5 din, cena dvojne številke 8 din. Izdajata predsedstvo RK ZMS in IO SS LVZ. Tiska Tiskarna PTT v Ljubljani.

Revijo sofinansira KSS in je po sklepu RSPK št. 421-1/73 dne 30. 5. 1973 oproščena prometnega davka.

KAZALO

- 1 Marko Švabič: Predavanje o slovenski paranoji
- 10 Rudi Šeligo: Kaj delajo s tabo
- 18 Taras Kermauner: O krogu in treh tokovih
- 29 Dane Zajc: Pesmi
- 34 Tomaž Šalamun: Pesmi
- 41 Lela Zečković: Transfuzija
- 49 I. G. Plamen: Pesmi
- 52 Oscar Wilde: Laž propada
- 67 Primož Žagar: Prigode o strahu, krivdi, divjem lovu in metafiziki (intervjuju se avtor odpoveduje)
- 82 Svetlana Makarovič: Pesmi
- 91 Niko Grafenauer: Nove štukature
- 94 Franci Zagoričnik: Buge waz primi gralwa Venus
- 102 Dimitrij Rupel: Amerika
- 109 Milan Jesih: Grenki sadeži pravice
- 117 Gerard Manley Hopkins: Pesmi
- 120 Ernst Stadler: Pesmi
- 125 Vladimir Nabokov: Obisk v muzeju
- 132 Andrej Medved: Pesmi
- 140 Ivo Svetina: Ioni
- 147 Milan Jesih: Jesen bo
- 155 Milan Dekleva: Molilni mlinčki
- 158 Tomaž Kralj: Sončni polž, polž sonca
- 169 Taras Kermauner: Groteska o ideologijah, spominu in smrti
- 185 Vizualna poezija
- 196 Andrej Hieng: Sin
- 211 Jožef Paganel: Kerubini
- 232 Milan Kleč: Pesmi
- 235 Jure Perovšek: Pesmi o Iliji Muromcu
- 243 Valentin Cundrič: Himera
- 245 Igor Likar: V drobci smejim bolečino
- 253 Ferdinand Miklavc: Zapor sterilnosti
- 257 Harold Pinter: Čajanka

Marko Švabič

Diamatu in darvinizmu vdan razumem prozo kot organizem, ki se razvija v samemu sebi najbolj koristno smer. V tem razvoju je prišla proza zdaj do te stopnje, ko ji ni treba biti več vsestransko pripovedovanje. Proza postaja vse bolj specializirano pripovedovanje. Večino nalog prejšnje proze so zdaj vzeli nase drugi mediji: žurnalizem, film, TV in še kaj. Proza, ki se jo da recimo ekranizirati ali pa razumljivo prebrati po radiu, danes ni več potrebna, kolikor se take proze še pojavlja v knjižni obliki, se mi zdi anahronistična in nepotrebna. Za primer: danes Karlov Mayev in Jules Vernov (novih, seveda) nima več smisla tiskati, ko pa je film primernejši medij zanje. Današnja proza je naprej. Današnja proza piše to, česar drugi mediji ne morejo jasno izrisati in izraziti nasploh. Medij, ki nove proze ne more nositi, je tudi glasno pripovedovanje. Glasno pripovedovanje nove proze ne zmore več. Nova proza je šla pregloboko v pisavo. Slušna percepcija ali ušesa so naravnana v drugo smer. Nova proza je preveč v območju misli, ki se sprti razvija, a vendar po nekih zelo trdnih zakonitostih, da bi jo lahko dojeli z enkratnim poslušanjem. Mimo tega, da govorica sama ne zmore ustrezne reprodukcije nove proze. Enostavno, govorica je danes prehitra, kot taka pa tolikanj zlorabljana, da jo človek jemlje samo napol resno. Nova proza pa terja stoodstotno zbranost. Pisave se ne da zlorabiti.

Od glasnega branja, kakršno je v navadi na literarnih večerih, pri novi prozi danes poslušalec ne bo odnesel nič. Vse se mu bo zdelo kot temačen pragozd besed. In stal bo v tem pragozdu za kakim drevsom, tako da ne bo nikoli imel pregleda nad celim gozdom.

Poslušajmo kratek odlomek iz teksta, ki je takšna »nova proza«.

Tam je planina, senožet, ravna jasa, krog in krog zastrta z gostim gozdom. Ob robu je zloženih nekaj skladovnic metrskih polen, da jih bojo enkrat, ko bodo bolj kurentna roba kakor pa tik pred sredino poletja, prišli iskat lastniki, prekupčevalci s kurivom in trgovci z istim ter jih razvozili širom dežele po mestih, tja v črna skladišča na prostem, dvorišča med plotovi.

Zadaj za eno teh skladovnic je ležal v muravi možakar srednjih let. Ležal je tja zavaljen in bil je hudo zanikrnega videza, zdaj, ko je spal, še tem bolj. Ker njegova usta so zevala in videl se je jezik med velikimi presledki, ki so jih notri delali zobje, temni in kosmati sta bili luknji nozdrvi, strnišče kocin pa črno in gosto, da kdor je gospod in ima takšno obrast, se brije zjutraj pred odhodom v pisarno in zvečer, preden se gresta z njegovo svetlolaso drago kulture naužit ali k imenitni večerji. Ta pa ne, ta, ki je čmokal in grčal in smrčal v senci za drvmi. Ta se danes ni bril, sicer bi trdemu, skoraj zdravemu snu navkljub hitro začutil debelo muho, ki je pribrenčala iz katerega bližnjih hlevov in nožnikov okoliških polhribovskih in polproletarskih kmetij in sedla

možakarju pod nos, kjer se je potem prebijala malo sem in malo tja, ko pa je ugotovila, da so njene nožice krajše kakor trde in ostre kocine, da so jo po trebuhu neznosno žgečkale, ko je videla, da z nogami ne doseže pravih tal, ne s črepalom tistega vlažnega, kar ji je nujno, se je malo odgnala in sedla rajši na konico nosu. Možakar pa nič še niti zdaj.

To je bil odlomek iz nekega daljšega, še ne objavljenega proznega teksta. Morda se bo komu zdelo, da je razumel vse, kar je slišal. Razumel je samo besede. Pomislimo pa, kakšen napor bi bilo poslušati to točo besed recimo dve uri. In kakšno trpljenje še le glasno brati takšno prozo dve uri!

Mislím, da se zdaj razumemo, da klasičnega literarnega večera z mojo prozo ne bi zvozili. Bilo bi prenaporno.

S tem pa nikakor ne trdim, da ta večer ne bo naporapoln. Zdaj vam pokažem.

Predstavljajte si, da ste slušatelj v predavalnici. Jaz sem predavatelj. In kot na predavanjih, vejte: mož, ki bo govoril, ni prida govorec, pač pa mnogo ve o stvareh, ki bo o njih govoril, zatorej ga poslušajmo, dajmo si natočiti teh modrosti.

Poslušate

PREDAVANJE O SLOVENSKI PARANOJI

Žal sem premalo urbaniziran, da bi bil lahko sistematičen v tem predavanju. Vse mi gre prehitro naprej. Nasititi hočem vse ovce.

Malo se že svetlika asfalt, črno je, topel veter gre v usta, slano je, mačke hodijo po garažah javnih, vladna palača in ljudska skupščina, Resljeva cesta in Nazorjeva, Čopova ulica, park Zvezda in Grad in tunel, Šmartinska cesta in novi visoki dimnik za aeroplane, zlatarne in olimpiada, Katja in hoja v rekelcu in Ljubljana in zdravje in omotičnost in hlipanje.

Bil sem na Gradu, čevlji salonarji so se zagvazdali v mehak, topel sneg. Nekaj se je moralo odpreti po vseh časih nesreče.

Ste videli? Tako že gre.

Nekaj večnega je bilo v tem, da je sredi noči legla na tla kraj postelji z mladeničem, da je tam na trdih tleh prespala noč, da je mladenič brez stiske spal (kako nizkotno!) med blazinjem in belim in duhom. Kdove zakaj je to naredila;

Bila je tako mehka, če ni hotela biti.

Bila je tako stara.

Tako besno je ljubila.

Taka mat!

Potem je prišlo lansko poletje. Poslušajmo, kako zelo drugače sem se otresel večnega gorja.

Ujameš lahko živo sliko. Če hočeš videti, kaj je bilo pred enim letom, moraš ujeti eno svetlobno leto in pogledati svetlobo, ki pravkar prihaja. Vidiš sebe, kako si greš in prihajaš nasproti. Ali je tedaj srečanje možno? Tisto je samo svetloba, slika, na njej ti ne boš nič spremenil. Zanimivo pa, da si s tem, ko si tekel ujeti davno sliko z nadsvetlobno hitrostjo, skočil v prihodnost; sam imaš in lastuješ v telesu le sedanost, ki je samo le tvoja. Tako sem na različne načine že tisočkrat videl, da vsak atom nosi svoj čas s seboj. Tako mogoče v preteklosti sploh ni Časa. Razlika med naprej in nazaj pa je v tem, da tvoj sedaj v preteklosti ne more biti fizično prisoten, v prihodnosti pa da, ampak dokončno, ker prihodnost začne takoj veljati za tvoj Sedaj, Nazaj pa fizično ne moreš več, marveč si moreš le sličice hoditi ogledovati.

Tako nekako je s to pesniško fiziko.

30. junija lani pa se mi je proti jutru sanjalo, kako Ivan Mrak z blaženim smehljamem šofira austin-maxi prometne milice. Potem je bil preliv v drugo sliko: Josip Vidmar prijezdi na oslu kot Kristus, v malhi nosi psa. Potem se je prikazal nekakšen imaginaren oče. Tedaj zahtevam od njega prostor za življenje in zrak.

In če zdaj pomislimo, da se junija lani na noben način nisem motil s slovensko kulturo, kajti bil sem na počitnicah na morju, je jasno, kako globoko sem že zabredel v to kašo.

Videl sem, kako deklice masturbirajo pred vsemi svetovi, videl sem, veselo in jasno je življenje deklic, rekel sem: oblaki so same atomske bombe. In spomnil sem se, kako zdaj mrtva deklica je pela:

Spačen obraz nad posteljo

ljubi je samo kačo ubil

ki je lezla v moje nedri

Mrtva deklica je deklica na prepihu. Stopil bom na prepih.

O prepihu bom govoril podrobneje pozneje. Zdaj ne bom prehitel preteklosti. 28. julija sem šel še dlje. Bilo je jasno, da sta možgani in ostali organizem dve osebi. Telo je oseba z nižjo voljo. Možgani so oseba z višjo voljo. Tako so možgani telo vtaknili v električno kletko. Telo je ujeto.

Gre pa seveda tudi drugače: kadar sta si volji telesa in možganov enaki, zmaga volja telesa. Telo vzame možgane v koščene klešče.

Tako sem ostal svoboden sredi širnega sveta pod bleščečebelimi oblaki.

In sem resničen zdajle.

Pravzaprav je toliko radosti v teh mojih stavkih! Moramo jih čitati s predstavljenim, patetičnim glasom.

Imeti to grozansko moč v sebi: biti pisatelj. Ubogi ljudje, trikrat ubogi! Ne glede na vsemogoče reve in težave — biti pisatelj, to je nekaj neverjetno orgastičnega. Delaš svetove, kot bi bil bog. Včasih

si utrujen. Potem moreš občevati z bogovi, ki so v pisatelju. Poslušajmo odlomek.

Bilo je nekaj nenavadnega, objeti božansko bitje, saj Fátima je Iksionu Prekletslovcu to brez dvoma bila. Nekaj celovitega, zadostujočega. Božica je narejena tako popolno, da po njej lahko samo hrepeniš. Poskusimo s primerjavo: V Kongu, recimo, živi mlad, goden rudar. Pa pride v revir takšen potujoči kino in zavrti film z, denimo, Brigitte Bardot. In zamorček se z vso silo zaljubi vanjo. Doma veli materi, naj mu zaveše brašno v culico. Napoti se — kajpak peš — v Pariz. In tako dalje. Mi vsi pa vemo, da je Brigitte Bardot zanj nedosegljiva. Najbrž celo za prenekaterega izmed nas, Slovencev. Še uspešnejša bi bila primerjava: Nekdo posluša petje Janis Joplin. Ob tem se blazno in nesmrtno zaljubi vanjo. Ker že ne more dobiti v roke BB, se tolaži, da je JJ gotovo lažje dosegljiva, saj slednja je končno bolj ljudska umetnica, je bolj spodaj. Potem pa izve, da je Janis že kaki dve leti pokojna. Katera zdaj, BB ali JJ, je tedaj bolj nedosegljiva?

Oblaki so pismo tujim civilizacijam, da nas uničijo še pravi čas. Kako nori vrabček sedi na mojem balkonu, kaj bi zdajle znal napomniti o njem?

Širni svetovi z rdečimi strehami, vsi letimo, in drugi svetovi, vse je dobro in varno. In vrabček, ta barabica, čepi v svojem puhu/perju pod našimi oblaki, na misel mu prihajajo same blage barabije.

1. avgusta me je razjezilo, ko so prisilili ameriškega senatorja Egeltona k odstopu, češ da je nor. Poslušajmo kratko agitko, ki sem jo ob tej priložnosti napisal.

A — Zame je isto, če je predsednik bolan na mezincu ali na umu.

B — Na umu bolni vendar ne more biti dovolj odgovoren.

A — Kaj zato! Jaz se bojim peljati z avtobusom, ki ga vozi šofer brez ene roke prav toliko, kot z avtobusom, ki ga vozi šofer brez dela možganov.

B — Samo da država ni avtobus . . .

A — In prav zato, ker ni avtobus!

Tako sem bogoval lansko leto. 15. avgusta mi je prišlo na misel, da sem zavrt in zatrt. Bil sem nabasana komodna omara. Ali veste, kaj je svečenik? Hočem jasno definicijo. Svečenik je visok krvotok z beložilnato glavo v belem tulastem ogrinjalu. Ugotovil sem naslednje: Če se je Narod poročil z Revolucijo, nima kaj jamrati po svobodi; Revolucija je huda žena. Še istega dne sem napisal takšno pesmico:

Če bodo zdaj spet drevesa vsa polna sadja in bo dišalo po glivicah in bo toplo, súho, zláto, potem bom jaz spet prijel-vzel obraz v dlani.

Brišem tvoje solze in svetli klic je z daljnih pobočij.

To so mladi fantje. Sam napuh jih je.

Kak dan pozneje rečem: dosti je tega sranja! Človeku rojijo nemumnosti po glavi, storilnost pade na nulo — kje potem sploh je izhod? Raziskovati druge svetove in biti produktiven hkrati. Zbral sem toliko moči, da ne bo nobenega rušenja mostov, nobenih mentalnih depresij, nobene umazanije. Odložil bom tovor. Biti bog — slaba varianta. Ostrigel si bom lase. Rečem: jutri me čaka krasen dan.

In glej, bilo je resnica. Naslednjega dne sem napisal največji tekst, kar jih mojih do današnjega dne živi na svetu. Poslušajmo ga vsaj dvakrat.

Ujeta gospodična, zakleta. Skozi linico gleda iz stolpa v trnje, pa kaj se tam godi? ujet je barabinski vrabec in že mu je prisluhnila kača, ki v trnju nanjo preži sova, bolj ko je svetlo, manj vidi ujeta gospodična, stolp je zazidan in gospodična nima dolge pšenične kite, ni ga kraljeviča, ki bi imel konja za v trnje, ni starih žlehtnih vil, da bi ji pile kri, ni ne zla ne dobrega storila gospodična

26. avgusta pride Miloš Švabić in me gleda kot kakšno zanimivo žival, ki živi nadvse skrivnostno življenje. Prižge luč. Pogleda kup knjig pri postelji in reče, da berem sveto pismo. Potem lista še po nekem notesu, da bi videl, kaj notri je, s čimer ni najbolj zadovoljen. Reče, kje sem bil včeraj, ko me je videl, da sem se peljal po Prešernovi cesti. Jaz pa mu rečem: Ugasni luč. Potem vse dneve poležavam v temi. Ljudje po dvorcih uživajo vso sladkost, kar je je. Hinavec sem, ko si zaželim takega dvorca. Prelep dvorec. V njem silne bakanalije. Zelo na silo si moram predstavljati sebe v dvorcu. Pred leti so me drastila temačna in poleti zatohla podstrešja. Stopil sem na lestev in videl: tam je neki drugi svet s popolnoma drugačno civilizacijo.

Civilizacija je usmerjeno ljudstvo. Kjer so ravne hiše, široki trгови in letališča in zabetoniran svet, tudi to je civilizacija. Ljudstvo gre k templju.

Luči so me dale v kremplje besu, ki ga skoraj ne poznam. Točno sem videl in čutil, kaj se godi, pričel sem verjeti, da ne bom umrl. Okusil sem beton, bil je gladek, enakomerno pomazan z gumijem in naftnimi derivati in duraluminijem in grafitom.

Bile so luči kot v sanjah, bila je tuja civilizacija, ljudje, ki me neizprosno sovražijo in si želijo moje kar hitre smrti.

Ves dan sem listal po Jugoslovanski Enciklopediji, našel sem samostan Gračánico. Hramček so sezidali zato, da bi se v njem naselil oné-Bog. In zdaj pomislimo, kaj če bi tak Bog res prišel prebivat v katerikoli hram na tem svetu, da bi prišel in se kot sluz pretočil v notranjost takega poslopja. Kaj bi se zgodilo? Pridrvela bi milica, policija, armada, vojska, bomba, da bi Ga zbezali na svetli plan. Ali je zdaj jasno, da Bog sploh ne sme stopiti na naša tla? Izdelek Mu je zrasel čez glavo. To je tako, kot če bi rekel: »Pojdi v trafiko in mi kupi olagume.« Tako sem prelistaval enciklopedijo. In kako je bilo z mano? Preklinjal sem zajebane hašišarje, zobal sem v šnopsu razmočene črešnje in premišljeval sem o volčjih češnjah.

Ostal sem svoboden sredi širnega sveta pod bleščečebelimi oblaki in sem resničen zdajle. Velika debela dama stoji gori na nebu,

srebrna kot božica poje in poje: moram trgati rože, je nekaj na trganju rož, moram trgati dekleta, zdrava in ljubeča.

Čudno se mi dela življenje. Ko se greš tukaj umetnika, gleda družba na tvojo bedo prijazno in z odkritim odobravanjem. Nikakor ti noče pomagati iz reve. Če pa si v teh zemeljskih civilizacijah naveden revež, bo to veljalo za grehoto. Ampak najbrž bo že tako kmalu prišel dan, ko bomo morali vsi skupaj reči: Vsa pamet, vse znanje je nič. In šli bomo potem do zadnjega iz novih izhodišč. Mislim, da prave revolucije še ni bilo. Vse skupaj je bila počasna evolucija. Treba bo razbiti. Ne bomo hiš podirali in se grizli med sabo. Razbili bomo staro znanje. Pozvali bomo narediti novo znanje. Saj to je norišnica! Jaz bi pristavil le še to, da je **povsod** prišlo do intelektualne podivjanosti. Poglejte si ekonomiste, strojnike, biologe: vse to je blazno.

Nekaj me je strlo, svet je legel name. Človek, zavrt in strt si tukaj notri.

Nekaj ga je speklo, nekaj mu je reklo:
stopi gor in misli si, da si res velik,
potem pa, prijatelji, bil sem visok krvotok
z beložilnato glavo.

Nikar ne iščite svetišča: tu je.

Resnično. Tu je svetišče. V tem svetišču se mi je za trenutek razkrilo, da vesoljno življenje bazira na dveh silnicah: na sadizmu in mazohizmu. V vsakem vzgibu je sadizem. V slehernem vztrajanju je mazohizem. Tako je s to materijo in tak je univerzum.

spet pridejo pote
z nogami naprej te odnese
pošast je vse

Umetniki so vojska, ki gre skoz čas. Ta vojska pušča za seboj mrtve straže in tudi opustošenja ne manjka. »Mrtvi« stražar je odkritelj kake nove postojanke. Je kot vodja skupinice, ki se je zasedrala v tem času.

Umetnosti so življenjska hrana za neko tujo civilizacijo, ki prihaja. Naša civilizacija je krava molznica. Civilizacija, ki prihaja, ima cele farme naši podobnih civilizacij po vseh galaksijah, vsem univerzumu.

Vprašanje se zastavlja tudi takole:

Kako to, da ustvarjanju sovražna tvorba, kot je Država, ohranja pri živem kakršno koli umetnost. In to Država dela s podzavestno iskrenostjo. To je paradoks. Kajti umetnost naši civilizaciji ne služi v ničemur. V to Hišo imajo vstop le redki posamezniki, redkejši, kot je umetnikov samih po številu. Človeštvo kot čebelji roj živi le za ta izročila, omogoča ta izročila. Ampak čemu? Kakšni Prihodnosti velja to Izročilo? Ali bo višek človekovega razvoja, razvoja Človeštva neka plazma Uma, Popolnosti, ki bo še vedno odvisna od Materije, bo ostajala v njenem območju? Ali pa se Materija zna razviti tako visoko, da sploh ne bo več potrebovala Materije za Idejo?

Plazma Uma, o kateri sem govoril, se bo potem zabavala in oplajala s temi pesmicami, sličicami, nekakšna mala nebesa pač.

Mogoče je pa vsa ta Umetnost vseeno trenutna potreba Civilizacije. Ker Ideja se potem Materiji prične razvijati. Materija mora do sledno dovoliti Ideji razvoj do maksimuma.

Noč se je zameglila, sklonil sem se in se vprašal:

Je to megla?

Ah, to je dim . . .

Ni, dragi, to je megla.

Nekdo pa je rekel, da poletje, ki odhaja, je prijatelj,

ki bo za vedno odšel.

14. septembra se je svet lomil. Bil sem razbit in zlomljen. Mogoče sem povzročil prometno nesrečo z žrtvami. Bil sem žrtev, iskal sem rablja. Tega si nisem želel, da bi ga našel. In vendar me je čutil vsakdo, ki je bilo le malo rablja v njem. Na nekem temačnem stopnišču sem srečal psa. Ta pes dan in noč ždi pred zaprtimi vrati in voha tamkajšnjo mačjo svojat in kuje odločne in totalne načrte. Kako me je zavohal! Kako mi je z nujo hotel odpreti goltanec. Vse sem razumel v hipu. Zato zdaj naglašam, da je bila navadna poni-glavost in puhlost brez soli, ko sem v Potemkinovem megalopolisu napisal: »rad bi, da bi bila tretja svetovna vojna.« Tam ne bi bilo nobene nagle in junaške smrti: tam bi si vse, drugo drugemu počasi slačilo kožo in z oškrbljenimi zobmi bi se odpirali, lizaje kri, goltanci. Ker žival se te boji, tudi če se ji rablju ponujaš. Le kako se človek boji človeka! Sinovi brez očetov hodijo po svetu. Stikajo za krivci. Gorje!

Vozijo seno z morosta v Jarše, ker v Jaršah imajo konja.

Zakaj imajo v Jaršah konja? Da mu lahko z morosta vozijo seno v Jarše.

Konju sosed krati mir, ker dimnike prične kovati že ob petih zjutraj.

Zakaj dimnike že zjutraj?

Ker sosed brez tega ne more živeti.

21. septembra sem hodil po visokih hribih, služil slovenskemu narodu glorio, sebi pa trdo skorjico.

22. septembra sem videl, ko sem stopil po mivki do gležnjev v gladko morje, kako ostudna pojava je primitivni ateist: tolkel bo po svetinji, da bi svetu pokazal svojo smelost in pogum, v resnici pa ga je neizmerno strah te svetinje. Tukaj zdaj v nekem smislu mislijo, da nisem docela čista sila. Modri se me izogibajo, pobalini pa skušajo svoj pogum izkazati na meni, ki sem nečista sila. Grozno se me bojijo ti pobalini. Kmalu bom imel spet konflikt.

29. septembra sem spregledal svoje prejšnje zmote. Bilo je jasno, da živim samo zato, da bi prišel do dna, do samih vzgibov, ki pripeljejo do odnosov. Zato si ne privoščim nobenih smrti odnosov. Vse je za vedno in za večne čase, dokler lahko traja biološko.

1. oktobra se nikakor nisem mogel spomniti, kaj neki pomenijo besede $9,81 \text{ m/s}^2$. Tako sem bil popeljan v neumnost. V gozdu sem srečal škorpijona in ga ubil rekoč, ko mi ga je postalo žal, da je pred šestimi meseci obrekoval moje sorodnike. Doma me je pričakal njegov brat. Svarili in grozili mi boste, sem rekel in ubil še tega škorpijona. Kakšna kazen me zdaj čaka? Kajti spomnil sem se na Frana Kadilnika, ki lovcu ni dovolil ustreliti goloba, rekoč: »Naj živijo tudi go-

lobje!« Spomnil sem se na spise Andrejčkovega Jožeta, ki opisuje ravbarje v Črnem grabnu pod Trojanami, kako so pobijali francoske vojake, ki so bežali z ruske fronte. Pisatelj se na koncu zgraža nad pobijanjem Francozov, rekoč: »Saj so tudi Francozi ljudje.«

6. oktobra ponoči sem se zalotil pri neverjetni misli: zaželel sem si imeti hišico na periferiji Ljubljane.

14. oktobra pa sem se unesel. Zapisal sem si takole:

Nekje stoji električna centrala. Ura je krog polnoči. V centrali je dežurna ekipa električarjev. Nekdo hodi po dolgem hodniku. Hodnik je svetl. Nekdo prebira števce. Števci kažejo trenutno rabo. Luč gori na moji mizi. Nekdo ve, da luč gori na moji mizi. Hodi po dolgem hodniku. Ugasnil bom luč. A tudi nekdo iz dolgega hodnika lahko ugasa luč na moji mizi. Nekdo iz dolgega hodnika lahko ugasa moje misli in moje oko.

Kakor rečeno, unesel sem se. Opazoval sem hišne strige, ki so se mi še pred letom neizmerno gabile. Ko sem jih bil tistikrat pobijal, se mi je dvigovalo. Zdaj sem jih vaju. Ali jih ne opazim ali pa jih opazujem z nekakšnim zadoščanjem: imam jih zgolj za živo, visoko organizirano materijo. Tako gre vse!

Te oktobrske dni sem prebiral v Vijestniku Krleževe dnevnik iz leta 1968. To je čisto druga stvar, kot moje. Ta človek leta 68 ni prišel daleč. Končno je že star. Zakaj pa se je treba še živega zakopavati, mi ni jasno. Moji dnevnik, ki vam zdajle iz njih predavam, so moj šmirgel. Ura je druga popoldne. Tomaž Šalamun v Ameriki, kako mora prav zdajle vstati, pogledati skoz okno, kakšno vreme je. Potem najbrž vzdihne. Najbrž mu gre tudi tisto tam počasi na jetra. Najbrž je ujet in zaklet. Vreme je sivina. Potem se gre smehljat. Mogoče pa misli, da je blazno fino in da uživa z največjo zajemalko. Tukaj je prepil. Tukaj so hiše kot Giorgio de Chirico, svetloba. Ceprav Chirico še ni perfektno obdelal tistega, kar je našel.

11. oktobra sem se spet spomnil na Solženicina. Njegova poza mi je skrajno zoprna. Kakšna prebita reva! In kako krasno se sklada z njegovim idealizmom dejstvo, da sprejme neko nagrado z obema rokama. In ta denar da potem deponirati nekje na Zahodu. Tu je vse jasno. Fant čaka, da bodo vremena Kranjcem se zjasnila. Zagrenjen človek pa fertik. V stilu bi bilo, če bi dal ta denar za izgradnjo otroških jasli na Kamčatki. Neskončno bolj simpatična je Andrićeva poza: možiček se je opicanil v frak, ponižno sklonil belo in trudno glavo pred kraljem in bilo je resnično ganljivo v vsakem oziru. Najboljši nagrajenec pa ostaja seveda Albert Camus. Ko sem že pri Camusu: Okrog 13. oktobra sem po dolgih letih spet prebiral Tujca. Ta tekst sem imel ves čas v spominu kot nekaj velikega. Kako je zdaj drugače! Sploh ne vem, kaj bi s takšnim nekakšnim »tujcem«. Bo kdo rekel: kaj pa Dante, kaj pa Goethe? Nič ni, vam pravim, ni bilo še prave civilizacije, ki bi spisala Vélikega tekst. Vélikega teksta ni in ga ni bilo. Tega dne sem se pogovarjal z neko staro učiteljico. Rekla je: »Ne se kregat, otroci! Življenje je kratko, življenje je tako kratko, da se komaj obrneš, življenje je samo takole kratko,« in s palcem in kazalcem na desnici pokaže, kako kratko: 4 cm. Na neki način me je pretreslo, kajti bilo je resnica: življenje je res kratko samo 4 cm. A ni mi bilo **mojega** življenja žal. Zavestno sem vzela nase dolgo noč trpljenja. Trpel sem za vse to človeštvo, ki mu je

življenje kratko le 4 cm. Jaz sem vedel, zakaj trpim. Ljudje pa ne. Ljudje verjamejo v Boga. Vsi verjamejo v Boga. **Jaz** blazno čutim slednjega atoma čas v sebi. Tako se ti godi, kadar pretiravaš v iskanju: znova in znova greš na dolgo in široko pot, spet in spet se sredi te poti srečaš. Vidiš sebe, samo sebe, veš pa, da si zid sam sebi. Potem se vračaš in vse bolj omejen si. Omejen. Premalo sem razvit, da bi znal napisati Veliki tekst. Premalo razvita organizirana materija.

Poslušajmo za danes še kratko šmirglanje slovenske duše.

23,30 Vse je v redu. Izkoristiti je treba silno energijo, ki je na razpolagi. To vsi vejo in vsi so na tvoji strani. Zatorej le veselo in smelo! Nasmehni se, ker stvari so dobre in lepe.

24,00 Spuščamo se v Notranjost. Čeprav je Zunanost s črnimi in zelenimi oceani lepša. Bodimo brez skrbi, kajti nihče ne vidi v Notranjost.

00,45 Ko smo ponoči izstopili iz varne Notranjosti, nas je zgrozilo, da smo tu pravzaprav sami, da Zunaj vlada mraz in črna svetloba in samota.

Nič več varnosti ni bilo pred elementi in vesoljem. Naša krhka Notranjost se utegne sesuti, kot da je iz papirja. Nevarnost preti iz vseh tistih galaksij, ledenih in brezdušnih, hladnih galaksij. Prišle bodo kataklizme. Ljudje niso nič v primerjavi s hudobijami Narave, Vesolja.

Zvezde so bolezen. Bolezen je mrzla. Ne pomaga niti Ljudska milica.

Vse se podira pod pritiskom črne burje, ki piha skoz tisočletja naravnost v mojo sobico tule. Kakšna krivica!

Kdo je rekel, da preveličujem stvari? Mar stvari niso velike in prek Nas?

Čakati je treba zore, jutra. Mogoče bo pa toplo poletno jutro in ne mrzlo in sovražno neurje iz bogve katere globine Univerzuma. Niti Sovjetskij sajuz se ne bo mogel upreti jutrišnjemu jutru.

01,00 Vrnimo se v notranjost. Noč je še dolga. In spet si bomo natovorili svet na šibke rame.

01,30 Nekdo trka na vrata. Morda ga je strah Zunanosti, morda ga zebe tam na onih surovih svetih. A mi ne bomo vrat odprli. Popeljali se bomo v Neumnost.

02,00 Popeljani smo bili v Neumnost. Neumnost je dežela, kjer ni nič. Nobenega sporočila nismo prinesli iz te dežele.

Pojdimo počasi vsi skupaj v maternico.

KAJ DELAJO S TABO

Mračna kmečka hiša nedoločljive barve je prislonjena na strmo skalnato in s črnimi smrekami poraslo pobočje daleč proč od strnjenege zaselka drugačnih hiš tam spredaj. Stene so težke, kamnite in po senčni barvi plezata lišaj in mah. Sonce jih mogoče oplazi samo zjutraj ali ko je takšen praznik. Okna so majhna in prečrtana z železnimi križi, med katerimi cvetijo in se poganjajo ven kljub vsemu živo rdeči nageljni, da potem delajo v zraku in očeh takšna velika nasprotja, da je vid človekov kar razkosan. Streha je zelenkasto škodlasta in strma in je čisto gozdnate barve, kot da se kar zliva v strmino, ki je za in nad njo. Veter se sliši tam visoko zgoraj na slemenu hriba, kjer je še velik dan.

Staša stoji na ozkem kolovozu, tik pred hišo, ki je tiha, samo velike vhodne dveri v vežo so napol priprte, da ven sili v nastajajoči mrak črna tema, ki je notri, da je potem tudi dvorišče s svojo šaro bolj temno, kot so drugi predeli narave, v katera ne sije mrak iz hiše ali kakšne druge notranjosti. Stoji in okleva. Roke visijo ob bokih navzdol, so malo nemirne, prsti se krčijo v dlani in spet iztegujejo v zrak, dlani imajo majhne, trpke, oglate nihljaje, da nemara pošiljajo v kakšno vidno polje to negotovost, neodločnost in tanko plast tesnobe. Bluza je platnena, ima koničasto izrezan ovrtnik in je ostro rumene, plakatno in šolsko čiste barve. Krilce, ki gre s prekrižanima naramnicama čez ozka pleča in potem spredaj po zunanji strani malih slovenskih prsi v ravni črti navzdol, je kovinsko modre barve tudi brez vsakršnih prelivov. In je čisto takšna kot kakšna punca z bencinske črpalke, ki potem tam daje bencin, gleda na števec, jemlje denar, briše steklo, odsotno molči z zaklenjenim obrazom in na koncu z mogoče neslišnim vzdihom pogleda na uro, na uro, ki ima črna kazalca. Samo nima takšne divje frizure, ki zrak ometa, in tudi nima takšne, da gre tesno po temenu in se potem po ogromni rumeni sponki razcveti v konjski rep, ki je vse in nič. Ima svetlo rjave lase, ki so brezlično pristriženi kot v kakšni jezi ali malomarnosti in so na konceh mokri ali mastni, kot to naredi z njimi duša spodaj, ki jo tišči ob tla kakšna čudna tesnoba ali pa jo grizejo beli nevtronski črvi nemira in nezadoščenosti. Nič — nobeni suhi in bujni lasje nimajo spodaj takšne duše.

Potem se zgane, telo z vidno silo premaga neodločnost, ki pa nikoli ni dokončno potolčena, saj tik pred dvermi spet pride na dan, tako da se mora daleč nagniti naprej, da odrine vrata, ki zavilijo. Vzame jo tema hiše.

Notri v hiši je starka z desnico skoraj malo naslonjena na rob mize in zre v Stašo sprašujoče in celo malo z bojznijo zanjo, kot da jo opominja ali svari.

* Novela je iz knjige Poganstvo, ki izide letos pri Cankarjevi založbi.

Reče, to je veliko. Preveč. Ne zahtevaj toliko.

Vedeti moram, reče, moram, hočem vedeti... kaj je to, in ima vročičen, nemiren pogled, da zrkla plavajo v napeti vlagi.

Starka reče o ko sprožiš, se ne moreš več ustaviti. Potegnilo te bo noter in ne moreš več ven, ker te zgrabi in hočeš zmeraj več vedeti, da izgubiš vsak razum, in temne, črne in bele sile ravnajo s tabo, kot da te več ni... Če ostaneš zunaj, pa ni nobenih moči nad tabo.

Moram, moram, hočem, reče s trmo, z glasom, ki se v zraku lomí, pa vseeno s predpotopnim strahom spodaj in zadaj. Dlan si nese na brado, da mogoče potem kar skupaj malo drhtita, in zenice so strmo razširjene od volje in gnanosti. — Vendar v tej temni hiši s počrnelim ognjiščem in napo zgoraj njeni dve barvi žarita najbolj, še bolj kot rdeči nageljni z dveh malih okenc, skozi katera prihaja tudi nizka svetloba padajočega dne tam zunaj. Strop je tudi črn in globok kot noč, tla spodaj so iz snažno poribanih desk, ki se upogibajo bolj pod težo dolge hrastove mize, kot pod nedoločljivo težo obeh — starke in punce. Njeni barvi — rumena in modra — sta kot središčna snov prostora in mogoče njun sij dela, da sije tudi njen obraz in žari pogled.

Če že hočeš, reče starka, ki ima temna oblačila, temno ruto in globoke brazde v obrazu kot vse starke te zemljine. Če že hočeš, naj bo... Najprej vodnjak, tam boš začela... Počasi boš vzdignila pokrov...

Ja, ja, ja, reče in se ji zalesketajo iskrice po obrazu, da celo malo zaploska in poskoči.

Zunaj pred hišo je pod vegastim napuščem kamnit vodnjak z lesenim pokrovom. Na robu in ob njem na tleh je zarjavela pločevina, nastala škatla, dva količka, zvezana s špago, motika, grablje, obtolčen rdeč lonček, veliko gosje pero, kot kamen trdo lepilo, lesen zabojček z zarjavelimi žebliji, siva preperela cunjá, majhna sekirica in je veliko drobnih smeti, drobnih odpadlih koščkov z raznih reči, ki so zdaj brezlične in ničemur ne služijo. Po desni strani Stašinega obraza se pretaka nasmeš nekakšne otroške sproščenosti, po levi pa so s črnim ogljem zarisana znamenja vročične odločnosti, predanosti neznanemu in znamenja temačnega podtalja in njegovih sil.

S prsti privzgidne pokrov in ga nasloni zadaj na zid. Potem vtisne dlani na oba obraza in se tako slepa, z očmi, ki ne vidijo, počasi približuje odprtini. Črna voda globoko notri nima nobenih valov. Je kot črno ravno ogledalo, v katerem se blešči kos neba in napušča. Ko zdaj sunkovito razmakne dlani, lahko vidi pred nebesom tudi svoj obraz, ki zre navzdol v vodo ali pa mogoče vase. Še zmeraj mokre štrenice čudno priškrbljenih las so se pomaknile v obraz, desni nasmešek je zdrsnil v globino in črna znamenja so kot ogljene oči, ki pričakujejo. Ko vidi mogoče, kako strahotno je mrzla voda mirna, se tudi sama niti ne zgane, niti najmanjši utrip njenega očesa ne natrga črte navpičnice, ki jo povezuje z gladino. Vendar vseeno kaj kmalu huščne po širini slike temna senca kot kakšna perut ali takšen hiteči oblak — če bi mogel imeti to brzino. In ko je senca že dolgo mimo, se tam v levem kotu zrcala, kjer se stikata ukrivljen napušč in padajoče nebo, prižgejo rumene oči šekastega mačka. Videti je samo njegovo glavo in ostrá ušesa, nad njim je velika praznina večera, prežeče gleda dol v gladino in je na zrcalu tak, kot da je tik ob nji, kot da se skoraj dotika njenega obraza. Ona mogoče to vidi

ali samo čuti bližino, ves, tudi levi obraz, ji preleti nasmešek z desne in se na sliki narahlo obrsne gor in dol ob mačkovi glavi.

Potem je notri v hiši zadihana, lica imajo malo razvneto barvo, da jo starka, ki je nagnjena med lonci in paro tja v kot nad ognjišče, postrani in mogoče nezaupljivo pogleduje. Ko hoče nemara kaj reči, ji starka pomigne z roko k sebi, da ni nobene besede več. Z veliko črno krpo drži majhno posodico z dolgim ročajem, z drugo potegne na ročaj in cunjó Stašino desnico, da tako obe roki, starkina in njena, vlijeta nekaj raztopljenega svinca v vedro mrzle vode, ki je ob ognjišču. Čez čas spet nekaj kapelj, in potem spet in spet. V presledkih obe strmita v vedro. Pravzaprav je tako, da najprej strmi starka, nato očitajoče pogleda v Stašino naglo dihanje in njene barve, ki se že pomirjajo, da šele potem zares obe strmita noter. Ko odložita posodo na rob sajastega ognjišča, starka vzame vedro in ga odnese h klopi pod okno. Mogoče spet hoče Staša nekaj reči, ampak je spet prepozno, zakaj starka jo prime za ramena in jo posadi za mizo, odprte dlani ji položi na rob in ji da v vsako tri zrna pšenice, da so njene oči sicer še zmeraj v naelektreni vlagi, vendar so hkrati tudi začudene in tista barva sunkovitega dihanja zgineva. Plakatno rumena barva srajce postaja sivkasta in sploh se zdi, da je njeno posedeno telo zelo koščeno. Kot da kliče nekaj strašno daleč, starka gleda v njene oči in jih ne spusti niti potem, ko gre počasi z roko tja dol v vedro in izvleče kos mokrega svinca. Šele ko ga ima v roki med svojim in njenim obrazom, si ga od blizu ogleda, drugo roko položi na njeno koščeno ramo, da bi nemara ostala zares zraven, in šele potem reče in ko reče jo spet priveže na svoj pogled.

Vzame ven in reče ovca.

Vzame ven in reče cesta.

Vzame ven in reče križ, in njen glas narašča.

Vzame ven in reče gora.

Vzame ven in reče most, in njen glas narašča in se razpenja.

Vzame ven in reče oblak, in je njen glas skoraj zunaj sebe.

Vzame ven in reče zvezda, in se njen glas skoraj že peni od napetosti in postaja Staša zmeraj bolj odrevenela in zelena.

Vzame ven in reče srce, in njen glas skoraj zavrèšči od nape-tega klicanja, da Stašino glavo sunkovito vrže vnic in se zalesketajo beločnice kot ribji trebuhí. Starka vse spusti in jo prestreže, da ne pade. Potem reče o slabo ti je, dete, rekla sem ti, kaj zdaj, kaj zdaj, in bega z očmi po vsej hiši, dokler ne zgrabi istega vedra in jo potem poliva z isto vodo, v kateri se je strdil svinec. Rekla sem ti, reče, in zdaj ti je slabo.

Ko se Staša zbira, ko je razsuto pogreznjena v pokončno naslonilo in vse z nje visi kot mrtvo navzdol in ima samo napol odprte oči, ji starka s tremi pšeničnimi klasi blodi pred pogledom, ki ga najbrž še sploh ni, kot da izganja ven kakšno hudo reč ali mogoče samo kakšno piko v pogledu, ki ne bi smela biti. Obe živo modri naramnici lezeta raz ramena, kot da ju težke in tenke roke vlečeta za sabo navpično navzdol. Kosi telesa, ki ne visijo s stola, so skrčeni in zmečkani v pravi kot stola, se pravi v trebuh in medenico. Starka stopi tesno k nji, prime jo za celo glavo in ji nekaj šepeta, ko se vmes odmika, da nemara pogleda njen pogled, če je mogoče drugačen in živ in če kaj odgovarja. Potem ji položi vso široko dlan na levo stran prsi, prikima in se napoti v kot ob ognjišču, da prinese železen glavnik, ki ji ga zatakne v lase, se spet skloni k nji in jo

od blizu motri, dokler se Stašini roki ne zganeta in gresta počasi kot kakšna inštrumenta na glavo, da se potem oči popolnoma razprejo in je potem notri videti takšen pogled, ki ni privezan na nobeno reč te hiše ali na starko, in samo prši brez kakšnega vedenja v ozadju in je samo rjavo kostanjeve barve brez pike. Starka zdaj naglo iz velikih kril tam v naročju ali iz kakšnih ogromnih in skritih žepov privleče platneno vrečko in vzame ven pest bučnic. Vzemi jih, hitro jih daj v žepe, reče, in jih tam mešaj. Zmeraj jih nosi v žepih. Ko bo tako, ko bo kaj narobe, jih tam mešaj.

Potem Stašo postavi k nageljnom in k oknu, da je ves prostor hiše za njenim hrbtom. V roke ji pomoli star in visok čevljev z nago sto razporejenimi luknjicami za vezalke in z malo povišano peto, sama pa se pomakne k dverim in se s hrbtom nasloni nanje, da ima ves prostor in vse barve, živo rumeno, modro in rdečo od nageljnov, pred očmi. Reče, začni.

Vrže čuden šolen čez ramo v zrak in na pod. Ko obstane, je s konico obrnjen proti nji, proti oknu. S povešenima rokama zre mimo rdečih nageljnov v zmeraj večji mrak, ki prihaja noter in se ne ozre, da bi videla, in tudi ne pokaže nobenega takšnega drobnega nemira, kot da bi bila radovedna, kako je zdaj. Starka čez nekaj hipov, ko si podrobno ogleda lego čevlja in njo, kot da oba prvič vidi, pobere čevljev in ji ga spet položi v roke, kot da ima opravka s slepim ali negibnim človekom. Od dveri sem potem reče, vrzi.

Čevljev, ki leti čez njena ramena, pade tako, da je s konico, ki je za vsakdanjo rabo veliko preostra in nikoli več moderna, obrnjen proč od nje, smer šolna ji je nasprotna. Ko ga starka pobira, se njeni desni prsti, ki se počasi spuščajo ob telesu navzdol, kot mimogrede in kot brez vsakršne misli ustavijo na najbližnjem cvetu nageljna in se malo poigravajo z mehкими čašnimi listki, dokler najbrž kar surovo ne pride vmes spet čevljev. Reče starka, še.

Čevljev je spet na tleh in je obrnjen proč od nje. Vendar grejo tokrat vsi njeni prsti, in ne samo desni, k nageljnu in imajo z njegovo živo rdečo barvo in vsemi listki nagel ples, da se celo z očmi približa bolj dol, kot da mora videti. Starka stopi za njo, prime jo za ramena in jo zasučje k sebi. Odločno in mogoče strogo lovi njen pogled, ki je še zmeraj razpršen, čudno ravnodušen in počasen, vendar pa vseeno plava v neznanem lesku ali mokroti. Celu usta so malo odprta in je vsa njena glava s smešno pristriženimi lasmi nagnjena malo na stran, da jo starka strese v ramenih in reče, kaj si to naredila s sabo?

Staša tako stoji v velikem čeburu vode in iz vode se kadi siva para. Še več pare pa uhaja gor pod napo, pod katero se na ognjišču v srednje velikem loncu kuha temna tekočina, ki jo starka meša, in je mogoče takšen čaj. Čeber ali pokonci postavljen sod je ob veliki hrastovi mizi, Staši sega do prsi in skozi okence z nageljni ne prihaja noter skoraj nobena svetloba. Ali pač — prihaja večerna tema. Stašin obraz ima ogromno drobnih kapljic pare in potu, lasje so laski prilepljeni ob lobanjo, in šele zdaj je mogoče prav zares videti, kako nemogoče so pristriženi, brez črte, reda in oblike, eni šopi malo bolj gor, drugi bolj dol, in vse zlepljeno in večsmerno. Zrkla in pogled se zdaj kopljejo v lastni vročini in žarijo in so velika kot na kakšnem kipu.

Starka gre k nasprotni steni, kjer je pripravljeno ležišče. Starinska kmečka postelja z visokima rezljanima stranicama je prekrita s

temnimi odejami, na vzglavju pa je v štirikotnik zložena bela rjuha, ki jo zdaj raztegne in se z njo vrača k čeburu. Z njo ogrne Stašo, ki zleze ven in stisne na prsni robova in sede na rob postelje. Rjuha je zelo bela in zelo velika — še celo stopala na tleh so z njo prekrita. Čeprav je v hiši temno, so vseeno kmalu vidne sive pege, ki se širijo in razraščajo po beli belini od mokrote njenega telesa. Nemara jo zebe ali pa je kakšno drugo drgetanje, da roke in komolce pod rjuho zelo stiska in prav tako kolena, da je videti, kot da rjuha s svojimi ostrimi robovi prekriva bolj napeto in koščeno telo, kot je v resnici. Starka ji prinese temno pločevinasto skodelico vroče tekočine. Nekakšen čaj, nekaj temno rjavega, ki se kadi in ostro diši. Spije ga z obema rokama, starka pa počepne ob ognjišču na majhno pručko in se strme in mogoče pričakujoče zazre od spodaj navzgor vanjo.

Kot da ji je vroča zeliščna tekočina pognala kri po žilah. Prsi se ji prično burno dvigovati in na licih ji raste bolj zamolkla temna in vroča barva. Oboje narašča in pogled z upadanjem in naraščanjem prsnega koša šiba po nageljnih in mimo njih v nočni večer tam zunaj. Vendar namesto da bi to globoko dihanje prešlo v nekakšno zamaknjenost, da bi izstopila iz svojega stanja, kar starkine skoraj proseče oči mogoče pričakujejo in zahtevajo, naredi njeno telo zelo hitro naravno krivuljo naraščanja in upadanja, naredi celo zlomljen lok, ko se kaj kmalu prične mrzlo tresti, prezeblo drgetati in barva lic se umakne belini rjuhe. Počasi spusti veke čez oči in se nagne na ležišče, da je že v istem hipu več ni. Starka pa ji vzdigne skrčene noge na ležišče in jo prekrije z debelo črno odejo, da so zunaj samo malo čela in ti čudni šopki las.

V hiši je prava večerna tema. Skozi okence prihaja noter nekaj zelene lune, ki je prečrtana z železnim križem, tam iz kota pa, kjer je zamrlo ognjišče, pepelnato žari rdečkasti odsev sive barve. To je takšno stanje, da se nič ne gane in da ni od nikoder nobenega glasu. Stašine oči so spokojno zaprte in globoko pogreznjene v globino ležišča.

Iznenada se prično odpirati težke zunanje dveri. Ali pa se na začetku sploh še ne, samo nekaj v njih se premakne, zašumi ali kaj. Šele potem počasi, neodločno, negotovo mogoče malo zaječijo v zarjavelih tečajih, potem pa se neizpodbitno, otipljivo vidno odmikajo in razpirajo. Ko obstanejo in je skoraj nemogoče, kaj bi to bilo, po vrsti huškeje noter štiri nagle sence. Hkrati z njimi zavalovi noter tudi malo pritajene ali oddaljene glasbe, ki silovito tiho kliče tja daleč, — ali pa je to samo takšen prisluh v rastoči noči, ko praprot cveti in je vse neživo živo in se svetlika, kot da vidi. Potem za hip ali dva ni nič več in spet vse miruje in je neslišno. Samo videti je mogoče, kako se zdaj vrata tokrat brez ječanja počasi zapirajo, in je vidno, kako se stara kljuka povesi in zaskoči, kot to dela roka, ki pa je nevidna, če je, ali pa je tam zunaj v temi, ki zapira.

Tu v hiši pa starka vstane od ognjišča in prižge veliko rumeno svečo. Čeprav je debela in ima ogromen črn steni, je vseeno kar nepojmljivo, kakor da ima tako velik plamen, ki vrže po stenah neverjetno veliko svetlobe in vmes riše tako šapaste in lišajaste sence postav, ki so razvrščene v nekakšnem vegastem polkrogu in strmijo v plamen, kot da mora iz njega razen svetlobe vznikniti še kakšna druga reč. To so Sonja iz livarne, baba iz materialnega knjigovodstva in kozmetičarka Anja, Staša pa se počasi in neslišno kot v kakšnih tihih sanjah približuje od brade do peta zavita v belo rjuho in je

mogoče še malo zasapna. Starka jih motri, kot da nekaj v njih preverja, potem pa ob sveči postavi visok lesen zaslon, da je tista polovica hiše, ki jo odpirata dva mala okenca, ki imata nageljne, v senci in temi, in je tako svetloba, ki seva mimo teles in na steno za njimi, še bolj zgoščena in so potem njihove sence na steni še bolj ostre. Starka, ki je na oni strani zaslona, vzdigne pogled in blodi z njim po sencah, ki so štiri, in ena med njimi je drugačna — nad rameni ima samo svetlobo, nima sence, ni glave. Ko so vse štiri še popolnoma pri miru in se nič ne ozirajo, starka še enkrat preverja in primerja posamezne postave s sencami na zidu. Njeno oko se ostro ustavi na Stašini postavi, kot da je to takšno očitjanje, da Staša čisto skloni svojo oskubljeno glavo v mogoče kar odrevenele prste, ki še bolj tiščijo robova rjuhe v goltanec, in da druge tri počasi, od spodaj navzgor odpirajo očesa proti nji in se hkrati kot po nekakšni tenki nitki nekakšnega odkritja tudi odmikajo proč. Starka potem naglo spusti zaslon in celo z rokama zakrili nad svečo, da se vse zamaje in sence zameglijo in razlivajo, ženske pa se razpustijo in hodijo gor in dol po hiši, ožemajo dlani na prsih, imajo sklonjene obraze, kot da se pripravljajo na težko preizkušnjo. Čez čas jih starka spet skliče v polkrog ob mizi in vse to s svečo in zaslonom ponovi. Staša nad rameni nima nobene sence, tam, kjer bi morala biti zarisana glava z oskubljenimi šopki las, je sama plapolajoča svetloba, da se ženske odmikajo proč in imajo umirjene obraze in led v zenicah, dokler kozmetičarka Anja iznenada, utrgano, presunljivo kot kakšna strela v tistem poplodanskem ozračju, ki razpara mehko naelektreno nebo v drobne cunjice, ne zakriči, moj otroook, plane z rokami v strop in se že v istem hipu sesede.

Noč je še bolj velika in strma, ko Staša teče okoli mračne hiše. Po temnih tleh je vse polno raznih kosov lesa, dračja, razlomljenih fiziološk, kakšnih žic, kosov razpadlih košar in mogoče košev, zarjavelih kovinskih delov, ki so bili nekoč nemara srpi, motike, kose, vendar so od dežja in vetrov tako rjavo razjedeni, da so v resnici nespoznatni — njihov namen človek, ki ima za očmi, čeprav je noč, nekakšen spomin, lahko samo sluti. Vendar teče lahkotno, mogoče celo malo privzdignjeno, kot da tla nič več ne vlečejo telesa k sebi ali kot da ni nobenih ovir. Tudi tam za hišo ob sesedenem svinjaku, kjer je počez zavržen plug in je vse še bolj temno kot spredaj, splava lahkotno čez, niti ne poskoči, niti se ne odžene, v dolgem loku gre čez, kot da je vse ravno. Ko priteče do osvetljenega okna hiše, se ostro, kot da telo nima v sebi nobene vztrajnosti mase, zaustavi in zazre noter. Notri se vse babe režijo in hihitajo. Krilijo z vreščočimi rokami in iz takšne nizke skrinje postavljajo pokonci nekaj, kar ima bele kosti, žice in preperete cunje raznih barv in zgoraj popolnoma razločno lobanjo. Ali to pomeni, da je samo lobanja prava, vse drugo pa je umetelno narejeno? — Z mirnim, zbranim obrazom zre hip ali dva noter, potem pa poševno položi tenko dlan v črto svojega pogleda. Vendar sploh ne tako, da bi bilo jasno, ali hoče s tem ustaviti svoje videnje ali se hoče približati notranjosti ali je to takšen nezaveden gib, ki ga požene v vidnost kakšen pristrah... Potem steče naprej in teče hitreje in hitreje okrog hiše in se pred oknom niti ne ustavi in tudi tretjič ne in se sploh niti ne ozre noter, da bi videla, kako so zdaj vse ženske postavile to, z žicami zvezano reč pokonci, in ko kar sama stoji, se malo odmaknejo, si grejo z rokami v lase, izbulijo oči in se začnejo bati in tresti, da se sveča na dolgi mizi maje.

Je čudno svetla noč. Mlečni oblaki prekrivajo luno, da njena svetloba razpršeno škropi dol kot skozi debelo mlečno steklo. Tu doli, kjer se narava na staro kmečko hišo strmo zgrinja, pred njo pa se odpira v ravnino ali kotlino, je visok kozolec, da Staša pleza gor in se ustavi tik pod strmo škodlasto streho, da so njene oči še zunaj, da daleč vidijo, naprej in mogoče, kaj prihaja. Spodaj na tleh pa so kozmetičarka Anja, Sonja iz livarne, ona iz knjigovodstva in starka in se zazirajo gor in imajo pričakujoče obraze. Ko je na vrhu, položi vse roke čez drog v višini brade, da so ostrokotni komolci na oni strani, dlani pa na drogu in na njih je brada, da se mogoče zazre tja daleč po ravnini, ki ima tudi lučce. Zdaj ima spet svoje bencinske barve in oblačila. Rumena srajca se kljub noči blešči kot ploskev in modro krilce je kot tenko obdelana jeklena površina. Ena spodaj reče, kaj je, povej, kaj vidiš.

Narava valovi, vidni so hribčki, na hribčkih cerkvice in vmes vse polno dolinic. Vmes so raztresene medle in včasih ostre luči in nekatere med njimi hitijo tja daleč, dokler ne ugasnejo, ko je velik ovinek ali ko je predaleč. Veliko naprej kot v samem dnu kotline pa je cela pahljača rumenih, belih in modrih luči, ki šibajo svoje utripe v svod noči in pogled vida. Rečejo ji od spodaj, zakaj zdaj ne govoriš, vse povej, in imajo lehti trdo sklenjene čez živote kot kakšne ladijske vrvi. Iz potk in kolovozov, ki prihajajo iz teme, pa se zbirajo nove svetle postave, da spodaj že kar malo šumi, ko pričakujoče gledajo gor in dihajo.

To je takšna noč. Vse migota in je živo. Samo nekaj korakov dol s kozolca in naprej v temo lahko vidi, kako kresnice sijejo, les žari in iz zemlje puhti kondenzirana energija, kot da je tik pod rušo trave že takšen velik kotel, ki kipi in ima atome, ki se potem zunaj v nočni barvi stikajo z nizkovalovnimi signali, ki prihajajo iz galaksijskih in zunajgalaksijskih virov, kjer ni noči, ker je zmeraj. In ko puhtijo atomi tlenja ven, je potem slišati vso naravo kot kakšen neskončen in širok, vseobsegajoč parni stroj, ki ni v divjem teku, ampak kot da se zagreva ali že ugaša, in šumi para v vseh porah ne z velikim pritiskom in oglušujoče, pač pa vseobsežno in enakomerno, kot da drugače ne more biti. Kjer pa grejo ven večji snopi atomov poševno gor v nič, se delajo zelenkasto megličasti kolobarji, kot da varujejo kakšno občutljivo in važno sredico.

Spodaj je cel roj raznobarnih oblačil in pritajenih glasov, ki kažejo gor ali čakajo in mogoče v kakšni nestrpnosti malo žužnjajo. Včasih, nemara ko pogleda dol podse, mogoče tudi zasliši kakšen val vzhičenja ali vprašanja ali razočaranja, ko se kakšna med njimi prime za glavo ali si kakšna druga celo puli lase ali kakšna druga prime za levo dojko, kjer je potem srce.

Že mogoče, reče ravno toliko razločno, da spodaj zarezje mir in molk in ni več rok v zraku, daleč je videti luči mesta, jih je veliko in migotajo.

Zemlja zamolklo brni in se trese, kot da se počasi približujejo kakšna težka vozila, kakšni buldožerji in to. Spodaj pa rečejo, ne to, govori zdaj, kaj bo, kaj vidiš, kaj vse bo prišlo.

Reče,

že mogoče, če že hočeš, eden ima časopis v žepu in se počasi približuje vogalu, kjer je kiosk s časopisi in je parkirni prostor, da reče, kako je kaj, in gleda razstavljenе časopise,

s truščem so se odprla velika vrata hale, da je ven udarila svetloba ogromne steklene banke, ki ima stekla bež barve, za svetlobo pa se usiplje množica, ki se drobi v temo,

pred ogledalom ob odprtem oknu je punca, obrača se, da vidi profil svojih bokov in prsi, vzame še stol, da stopi gor, da vidi spodaj in ima nesorazmerno debele noge, ampak ne stopi dol,

na križišče, ki ga krasijo zelene in oranžne zastave sejma, prihaja godba in se ustavlja, mogoče ker je luč, da pripravlja note, ker je jutri otvoritev,

črna z velikimi lasmi mlada gospa tolče po vratih, me slišiš, moram ti povedati, me slišiš,

v stari Konjski ulici, kjer je majhna zlatarna z razsvetljeno izložbo, da zlato gori, da žarijo prstani,

zgoraj v prvem nadstropju pisarn sedi za strojem in še zmeraj šiba, da je na desni cel kup sporočil,

pred Prešernovim hramom opleta dedec s klobukom in kriči v tega, ki ima uniformo, zaradi koga bi se neka žena skoraj ločila, a, skoraj zgublja denar in ga še v zraku ujame,

z visokega okna pada dol otroški krik, da se prižgejo vse luči in pritečejo nekateri ljudje, da se tam sklanjajo in potem gledajo gor, da rečejo, samo odeja je,

po glavni žili naskakuje luč za lučjo avtomobilov, kot da se je spet kaj odprlo in je ura,

v dveh presledkih, v vmesnem mraku jo zgrabi za roke in potisne v preddverje in jo gnete, da pršijo iskrice oblačil, da vse blazno diši in bo lahko imela otroka,

tri vražje punce pred barom čakajo, da pride tip z eno ven in se zakadijo vanj in vlečejo njegove roke z njenih ramen in bokov, vrni mi plošče, kdaj mi jih boš vrnil, a, kje jih imaš, a, kakšne plošče neki,

odklepa vrata, potihno pride že v dnevno sobo, ki ima na sredini mizo in luč, pod njo je žena z lehtmi na mizi, odloži očala, da sede poleg nje, jo objame čez ramena in zdaj skupaj pojeta in žena pogleduje na veliko kuhinjsko uro.

Spodaj rečejo, govori zdaj, povej kaj vidiš in kaj bo. In zdaj so tista težka vozila že zdavnaj zraven in ljudje razkladajo železne naprave in žice. Med ženskami spodaj, tako da pogledujejo v naglici gor, letajo nekakšni snemalci in vzdigujejo gor male aparatke na vrvi, ki so kot kakšni svetlomeri. Ko razložijo vso televizijsko in tehnično tehniko, se prižgeta pod kozolcem najprej dva reflektorja, da se snopa na nji tam zgoraj sekata. Potem še tekajo drugi ljudje, zaskrbljeno pogledujejo v nebo in hitijo še z drugimi napravami in vlečejo kable med ženskami, ki se malo umikajo. Stašina glava s čudno osmukanimi lasmi je še zmeraj položena na komolce. — Zdaj govori, zakriči glavni snemalec ali režiser, ko zabrnijo kamere in počez užgejo še drugi reflektorji, da malo zapiha veter, da njeno bencinsko krilce tam zgoraj ob kolenih zaniha, da se stegna zalesketajo kot ribe ali kakšne zvezde.

O KROGU IN TREH TOKOVIH

Že ko sem se pred približno desetimi leti lotil načrtnega raziskavanja povojne slovenske literature in ko sem to raziskavanje kontinuirano opremiljal s skoki v teorijo, s poskusi, da bi, kar sem počel, razumel, sem se, vsaj približno, zavedal, da je moje delo predvsem, če ne skoraj izključno, analiza ideoloških struktur proze, poezije in dramatike. Moje dovolj strastno ukvarjanje s teoretskimi vprašanji, ki je bilo deloma spontana refleksija lastne prakse, deloma pa mi je lahko služilo kot program te prakse, je, vsaj v zadnjem času, mojo miselno, vrednostno situacijo, moj metodološki postopek, mesto, na katerem stojim in do katerega sem se primučil, razjasnilo.

Ker sem v nekaterih drugih spisih nekaj tega, kar sodi sem zraven, že povedal, mislim predvsem na spis o funkciji zgodovinske zavesti, izšel je v **Problemih** 1972. leta, naj tu bežno začrtam le glavni skelet, ki naj služi mojemu nadaljnjemu pre-mišljevanju za odskočno desko. — Analiza konkretne slovenske povojne literature in teoretično ukvarjanje tako z analizo kot z literaturo sta me prepričala, mi vtisnila zelo nazorno vizijo o zgodovinski naravi te literature (in moje metode). Shema, do katere sem se pritrudil, pravi, da je slovenska literatura pred stopetdesetimi (Prešeren) ali celo dvestotimi leti (Vodnik) začela svojo vzdigujočo se pot, kar pomeni, da se je oblikovala po ideologiji (ideoloških strukturah), katere resnica je bila vsa v prihodnosti, zdajšnjost — literatura, človek — sta jo dolžna le izpolnjevati, uresničevati, saj je dana kot večno prisotni ideal, temeljna ideja, bistvena pozitiviteta. V teku svojega razvoja je ta literatura opisovala lok, ki se je dvigal in, zdaj prehajam na analizo, ki je téma tega spisa, hkrati padal. Vse do enobejvske literature se omenjeni lok sko-

raj strmo vzdiguje, kar je razumljivo: če je bila slovenska literatura uresničevanje idealov, in če so bili ti ideali, kar je tudi razumljivo, ne le literarni, ampak — in predvsem — socialni, religiozni, nacionalni, celo razredni, to pa so bili, saj je bila literatura producirana po filozofskem načelu, da je odsev neke druge, zunajumetnostne, »človeške«, socialne, psihološke, božje realitete, potem je smela doseči svoj vrh šele tedaj, ko se je družbi — političnemu in kulturnemu človeku — zazdelo, da je te ideale uresničila; ta uresničitev se je dogodila, vsaj v največji meri, v času enobeja, se pravi med leti 1941 in 1945 (njen prvi videz je zasijal že leta 1918 z mnenjem mnogih Slovencev, laikov in pesnikov, da smo prileteli v **zarje Vidove** — to je naslov zbirke tedaj najznamenitejšega slovenskega pesnika Otona Župančiča). Vrh loka se je kmalu zatem ostro odlomil. Nekaj povojnih let prisilnega vztrajanja v brezračnem prostoru socialnega in pesniškega Olimpa — Sončne dežele —, ki naj bi bil sanjani in seveda doseženi paradiz, a je bil, v realiteti, le precej nasilni čas jakobinskega konventa, je zlom vrha, sesedenje kvišku vzletavajočega loka le zadržalo, pa ne preprečilo. Zgodovina kasnejših let, recimo med 1951 in 1972, je znana, tedaj nas razveseljuje poezija obupa, ki kar tekmuje med sabo, kako bi bila čim bolj nesrečna, manično išče sredstva, s katerimi bi čim bolj strašljivo ponazorila svojo nevero in spoznanje, da je bilo vse nekdanje pričakovanje paradiza zaman. Vendar, in to je bistveno, to spoznanje nevere ni nastopilo šele na koncu loka, v petdesetih letih tega stoletja, njegovi rezki, boleči, kapitalno elegični in desperatski toni nas presunejo že kar na začetku. Ali ni Prešernova poezija odločilen, predvsem pa zelo nadarjen in prepričljiv klic k temu

koncu, njegova kar se da jasna podoba? V tej poeziji črni toni skoraj odtehtajo rožnate, in morda smo Prešerna kratkovidno, kar zelo pristransko brali, če smo zadevali v njegovih sonetih in gazelah le na najvišje ideale, hermafrodiške ideje, čudežne sanje, nismo pa otipali sveže telesnosti, drgetajoče mesenosti, ki se budi pod prsti tega maga, tega k vsemu kožnemu, tudi spolnemu nagnjenega človeka. Ta koža, to meso, ta spolna in imanentistična erotika, ki ji pravim, ko se poraja na sceni današnje moderne slovenske literature, karnizem, je v dobršni meri napovedana, navzoča že v vrsti Prešernovih ljubezenskih pesmi, in je, kar imam prav tako za bistveno, celo mnogo pomembnejša od Prešernovega črnega obupa: modernejša je, daljnosežnejša in usodnejša.

Vendar Prešeren ni bil edina točka »resnice«
vzdigujočega se loka, njegov edini temni odsev, spremljajoča ga subverzija, posmeh, napoved njegovega prihodnjega zloma. Obup in nevera ne tožita le iz verzov, kakor so zapisani v **Sonetih nesreče** (zija nasproti / življenja gnus, nadlog in stisk ne malo, / globoko brezno brez vse rešne poti), obnavljajo ju Jenko, Stritar, Gregorčič (duhovnik je in poet narodne odrešitve, bojnega nacionalizma, prehajajočega sem in tja v agresivni revanšistični šovinizem, a ne more, da ne bi zagrešil verzov, v katerih prosi Boga: kedor bi pa kot jaz na sveti / imel čutiti in trpeti, / mej dvomi, zmotami višeti — / človeka ustvariti nikar!), Zupančič (ko se vpraša o življenju, ugotovi: in kot misli in kot sanje / in kot sreča, strast in sila / v brezno se gube brezdanje / brez namena, brez pomena, / brez spomina, brez imena), Murn, Cankar, Gradnik (Ah, ni življenje slast in ni dobrot / prevara le in breme je in zmot / in težka krivda dedov in očeta. / Zaman bila Kalvarije je žrtev: / opran bo greh in krivda bo odvzeta, / šele ko bo poslednji človek mrtev), Vodušek (Prišel je čas, in niste se ganile / kulise, da bi vero potrdile), Kosovel, naštevam le najpomembnejše, vse do pisateljev petdesetih in šestdesetih let našega stoletja, katerih literatura je pravi cvečtober podobnih zagrobnih razpoloženj in prav nič spodbudnih spoznanj. Sredi samega enobeja pišeta obupane verze tako Zupančič kot Balantič, jeseni 1941 vrže Vitomil Zupan na papir dramo **Tretji zaplodek**, do danes še nenatisnjeno, a takšno, ki na eni strani napoveduje ves povojni razvoj slovenske literature, na drugi pa jo

imamo lahko za čez vse bleščečo se temno plat mesca, porogljivi dialog z našo pradavno vero, ta drama je ostro nabrušena žaga, s katero je diabolični avtor tenko narezal lok prav tedaj, ko se je zdelo, da se je dotaknil samega firmamenta.

Predpostavljam, da so vsakomur znane besede upanja, pričakovanja, vere, ljubezni, sanj o pravičnosti, enakosti, dobroti in resnici, ki so jih zapisovali skoraj brez izjeme vsi slovenski pisatelji od Vodnika in Prešerna do povojnega Menarta, a so se najbolj namnožile, razrasle, ne le druge, temveč tudi same sebe prepričevale, ravno v času enobeja. Tako je torej pred nami struktura dveh linij: vzdigujoče se in padajoče. Presenetljivo pa je, pač za našo precej linearno, na dvoumnosti nepripravljeno pamet, da druga ne nastane šele tedaj, ko je prva že končana, ampak se ji obeša na pete že od samega začetka, jo tesno zasleduje, sočasno komentira, se ji posmehuje, privoščljivo radostna, ker ve, da ji uspešno koplje grob. Zgodovina, ki jo moramo ves čas upoštevati, v tem hipu pojmem še kot ideološko zgodovino, kot zgodovino-ideologijo ali zgodovino ideologije, ima torej dvojno naravo: vzdiguje se kot ideologija, se pravi vera v nujno uresničljivost idej-idealov-vrednot, ki so neizbrisna resnica zgodovine, nature in človeka, pada pa kot antiideologija, kot resnica ideologije, kot ideologija razideologiziranja. Podobo lahko izrišemo še natančneje. Vzdiguje se pravzaprav zato, ker nenehoma pada. Vera je bila že v njenem začetku najvišja. Prešeren je v uvodu h **Krstu pri Savici** zapisal: **Največ sveta otrokom sliši Slave, / tje bomo našli pot, kjer nje sinovi / si prosti voljo vero in postave.** Stavek ni sam na sebi zapisan prav nič pogojno, v njem je, če ga ne kombiniramo z drugimi stavki, s tistimi, ki temu sledijo, pa tudi z nekaterimi iz drugih Prešernovih pesmi, izražena trdna, mima, samozavestna vera, da se bo, kar napoveduje, tudi zgodilo: da bo prej ali slej uresničena družba svobode, zakonitosti, to je pravičnosti, človečnosti — ta družba pa je, kot vemo, bistveni cilj slovenske ideologije, o kateri govorim in ki pomeni ideološko strukturo slovenske literature. Sredi enobeja povzame Oton Zupančič prav te Prešernove verze in pravi: **»Tja bomo našli pot . . .«** **Pred sto jo leti / je pevec, videc veliki, zagledal; / o, da bi hotel danes nam zapeti! / Pa ni mu treba: vse nam je povedal** (v pesmi nadalje govori, da je Prešernova vizija danes realizira-

na: naša ladja ... našla je v vedrega duha območje, / v pastirja Kostje radostno torišče (itn.). Prešeren je v tridesetih letih prejšnjega stoletja povedal o tem dejansko že v s e. Njegova vera je bila torej že v začetku slovenske literature največja, slovenska ideologija že izdelana, navzoča, njena vsebina do kraja razprta. Vsi nadaljnji pesniki, od Jenka čez Gregorčiča do partizanskih pesnikov Bora, Kajuha, Kosmača, Seliškarka, so Prešernovo vizijo le obnavljali, tako da se ni čuditi, če so ideologi enobeja, Kidrič, Kocbek, Kardelj in drugi, govorili, da je program enobeja Prešernov program.

Začetku torej ni bilo nič, kar je ideološkega, skrito. Začetek je, kar se tiče ideološke transparentnosti, identičen z vrhom. Med njima bi torej tekla vodoravna črta, če ne bi, kot sem pokazal, že takoj ob začetku stala resnica velike vere: nevera, dvojček upa: obup, prihodnost življenja: smrt. Verzi, ki prej navedenim Prešernovim iz uvoda h *Krstu* neposredno sledijo, namreč pravijo: *Ak pa naklonijo nam smrt bogovi, / manj strašna noč je v črne zemlje krili, / kot so pod svetlim soncem sužni dnovi!* Katica je bila razlagana, kot da poziva na ekskluzivni boj. Ideološki komentatorji so jo postavili v slovensko ideološko strukturo, ta pa pozna le dvojce: zmago ali smrt, boga ali hudiča, dobro ali zlo, pozitivno ali negativno, med obojim se bije bitka, ki ne more poznati kompromisa, kajti resnica je ena sama: obljuba, da bomo, ker smo zaradi svoje paradigmatične zatiranosti in izkoriščenosti izvoljeni narod ali razred, dosegli paradiz, to je uresničili večne ideje-ideale. Smrt nam torej še zmerom ostane kot manjše zlo, zato se bõrmo totalno za totalno uresničitev slovenskega ideološkega programa. Tako so učili komentatorji; seveda so pri tem mislili, da je smrt, ki nas čaka kot manjše zlo, le smrt posameznika, smrt heroja-žrtve, nikdar pa smrt skupnosti — naroda in razreda — ali celo ideje same. Smisel teh verzov bi torej bil propaganda za čim bolj vneto udejanjanje vere: ideje-idealov. Brž ko pa izstopimo iz slovenske ideologije, kar prav gotovo ni stvar samovoljne osebne odločitve, ampak zgodovinske možnosti in ta je dana šele v zadnjem času, nam je omogočeno drugačno branje (zdaj bremo zgodovino nazaj). Glede na to — novo — branje Prešeren preprosto pravi: če v tej bitki za ideje-ideale ne zmagamo, se pretirano ne vznemirimo, kajti smrt je potem kar prijazna stvar. Prejšnja trditev, katere sa-

mozavest izhaja iz samo nase omejene kitice, zvezo z drugimi moramo odmisлити, postane tu naenkrat pogojna: če nas zadene smrt, pač — in vsi skupaj — ne bomo našli poti tje, kamor nam sveti vera, in tistega svetega, socialno optimističnega kraja ne bo. Namesto njega bomo dosegli socialno sicer negativnega, a navsezadnje eshatološko prav tako učinkovitega: smrt — smrt je namreč, enako kot paradiz, velika odrešitev. To, črno eshatološkost je Prešeren ekspliciral morda še z večjo ljubeznijo in znanjem kot rožnato; recimo: *Prijazna smrt, predolgo se ne mudi: / ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta, / ki pelje nas ... tje, kjer trohljivost vse verige zgrudi ... / tje, kjer znebi se človek vsake teže, tja, kjer v pokoju tihem hladne hiše, / ki pelje vanjo temna pot pogreba, / počije, smrt mu čela pot obriše.* Prešeren sam je ukinil lastno vero, saj se mu ni zapisalo le po naključju: *Pokopal misli visokoteleče, / želja nespoinjenih sem bolečine, / ko Črtomir ves up na zemlji sreče; / dan jasni, dan oblačni v noči mine, / srce veselo in bolno, trpeče / upokojele bodo groba globočine.* Pesnik ne misli le na svoje neuspešno snubljenje Primčeve Julije, kot so hoteli te verze razložiti idealistično razgreti eksegeti, poudarja jasno: *v e s up v srečo, vse misli, ki letijo visoko, ki sanjajo o realizaciji idej-idealov, pred njim je ena sama odrešitev, mir, resnica: grob, smrt.*

Ko ekstatično bruha Dane Zajc v petdesetih letih tega stoletja svoje apokaliptične verze (*Vse je uničeno ... / Ubij me, temni glas iz višav ... / padi vame, / uniči me, / zabij me v zemljo, / razkosaj me, / razčtveri, / mračni glas prastarega ukaza*), so ti le ponovitev, variacija Prešernove antiverze, antiideološke vere, vere v smrt, kot so Zupančičevi enobejevski verzi ponovitev Prešernovih upov. (Našli pa bi tudi Zupančičeve verze, ki jih je ta pesnik ustvaril sredi enobeja in ki izražajo isti obup, isto nevero — pesem *Ob uri brezupa*, ki govori o smrti: *To dolg bo pokoj po tem dolgem hru-pu, / po trdnem dnevu zaželeno spanje, / po mučnih teh prividih čiste sanje, / edina svetla nada v tem brezupu.* To so popolnoma prešernovsko črnogledi verzi o smrti kot edinem upanju, miru, izpolnitvi želja-sanj.) Rescendenčna metafizika spremija transcendenčno na vsej njeni poti kot njeno negativno ogledalo, ki ji odseva njeno telo brez sence; je njena notranja in neogibna subverzija.

Ideološko strukturo in dogajanje slovenske literature, kakor sem ju

analiziral zadnja leta v vrsti spisov, je treba torej dopolniti. Prej sem namreč poudarjal predvsem to, da je v enobejevski literaturi dosegla ideologija svojo izpolnitev, da so se pričakovanja uresničila, ideje-ideali zavladali, da pa je literarna doba po začetku petdesetih let to uresničenje — spoznanje — trditev docela prečtala in postala tako kompletno črna, pesimistična, nihilistična, kot so bila leta med 1941 in 1945 svetla, radostna, optimistična. Danes to svojo analizo dopolnujem. Literatura zadnjih dvajsetih let kaže namreč bolj diferencirano in dvoumno podobo; na eni strani je razkrila, da so bila socialna pričakovanja zaman, trditev o njihovi realizaciji fiktivna in zmotna (takšno je spoznanje literature petdesetih in prve polovice šestdesetih let, tako imenovanega intimizma in avtodestruktivizma), na drugi pa je ugotovila (to je spoznanje druge polovice šestdesetih let in začetka sedemdesetih, tako imenovanega reizma-ludizma) svojevrsten paradoks: da so se socialna pričakovanja v enobeju pravzaprav vendarle nekako uresničila, namreč: uresničila se je naloga literature kot izpolnjevanke socialnega programa slovenske — tradicionalne — ideologije. Literatura se je družbeno udejanila. Ko je odkrila — z literarnimi teksti enobeja — da so ideje-ideali doseženi, uspešno predstavljeni iz človekove notranjosti in zgodovinske obljube v družbo, iz sanj v materialno stanje medčloveških odnosov in v institucije, je de facto, čeprav tega tedaj še ni vedela, opravila (s) svojo vlogo nosivke socialno eshatološke ideologije, njene propagatorke, socialno ideološko sporočilo ni bilo več bistveno, odprla se ji je možnost, da se bo lahko — čez čas — začela posvečati drugim zadevam, bolj značilnim za naravo estetskega, umetnostnega, literarnega, tistemu, kar bom v nadaljevanju tega spisa na eni strani imenoval besedno, jezikovno, formalno, znakovno sistemsko, na drugi pa imaginarno, podzavestno, fantastično, svet želj. Seveda je bilo realno in konkretno samoodkrivanje te njene estetske narave dolgotrajen proces; minilo je precej let, da se je osvobodila ideološko vsebinskega in da ji je postalo estetsko formalna téma. Struktura intimizma, ki je sledila neposredno literaturi enobeja, je bila celo do neke mere in v nekem pomenu regresivna in samomistificirajoča se, saj je skušala obuditi nekdanjo situacijo, se vrniti v čas, ko je literatura sanjala o socialni uresničitvi idej-idealov; dejansko opevano uresničitvev predhod-

ne faze je zavrnila kot napačno, kot pomoto. Ni odkrila bistvene osvoboditve, do katere je prišlo s poezijo enobeja: da za literaturo ni pomembno, če je realiziran zunajliterarni socialni eshatološki program družbe (politike) v družbi (politično), temveč če je realiziran v nji sami njen lastni, umetniški. Njen lastni umetnostni program je bil skoz stopetdeset let ideološki, na koncu tega obdobja, v času enobeja, ga je — v umetnosti — realizirala, sama oznanila njegovo realizacijo; to ji zadošča. Njen program je izpolnjen, ideološki problemi družbe (politike), ki je zunaj literature, je ne zanimajo več. Zdaj je, kot literatura, dobila nov, neideološki program. (Za realizacijo lastnega programa je značilna Župančičeva pesem **Val d'oltra**. Pesnik gleda po slovenski zemlji in vzklika: **vse je dobro, lepo in prav in Da, to, kar gledam / pred svojo hišo, / je obala bodočnosti, / je jutrišnji dan!**; prihodnost kot temeljna kategorija slovenske ideologije, kot zagotovilo idej-idealov, je tu, ne le v nas, v naših srcih, temveč pred nami, na **morju in zemlji**, prihodnost se je izenačila z dandanašnjim, preteklost je pretekla, odpadla v — grenek — spomin, smrt je sama sebe usmrtila, prešli smo v paradiz, ki je večno življenje; bistvo večnosti je namreč v tem, da je vsaka zdajšnjost — tu in zdaj, dandanašnji — že o b e n e m prihodnost, zdaj se ne more nehati, ne moremo umreti, ker smo eo ipso že prihodnji, že na svojih ramah, že svoji otroci, proizvod svojega dela, svojam idej-idealov in njihova izpolnitev.) A to je dognala šele s koncem avtodestruktivizma kot faze, ki je sledila intimizmu. Avtodestruktivizem je spoznal in formuliral načelno nemožnost realiziranja socialnih ideoloških programov, načelno iluzornost roznate zgodovinske eshatologije, ker je razkril, da je ideologija, po katere modelu je bila slovenska literatura konstruirana, idealistična, da so se temelji tega idealizma — ideje, ideali — v teku dogajanja slovenske literature sami ves čas razkrajali in nato dokončno razkrojili, se izkazali za nične, da torej ne morejo več igrati vloge ciljev in smotrov; razčlenil je, da v enobejevski literaturi dejansko ni bila potegnjena prihodnost v zdajšnjost (prihodnost s tem realizirana), ampak zdajšnjost versko mistično prilična prihodnosti. samomistificirajoče prepričana, da obstaja prihodnost tu in zdaj. Reizem-ludizem (recimo v poeziji Iztoka Geistra Plamna) je to identifikacijo med prihodnostjo in zdajšnjostjo obudil, a prihodnost radikalno potegnil v zdajš-

nost, ves in vsak čas napravil za pulziranje okrog zdaj-a, čas spremenil v prostor (v reč). S tem je literatura (reizem) sama sebi omogočila, da ne zastavlja več programov za realizacijo nečesa, kar bo, kajti to je zmerom le nekaj zunajliterarnega, socialnega, ideološkega, čemur literatura služi le za sredstvo, temveč »dokončno« postane, kar »je«, se pravi, da najde vso svojo realiteto — resnico — v sebi kot formi, jeziku, besedi, materiji; odtod njen »formalizem« in materializem.

Na koncu svoje tradicionalne strukture, v prehodu od avtodestruktivizma v reizem-ludizem, je slovenska literatura torej brez dvoma doživela osvoboditev in odrešitev (od ideologije). Polni svet idej, idealov, ki se ji je ves čas njene zgodovine kazal kot cilj, a tega je treba doseči, se je zdaj avtodestruiral in razkril kot nič: kot nič. To je nihilizem tega prvega — radikalno avtorefleksivnega, avtokritičnega — spoznanja, začetni nihilizem materializma, ko materializem še ne odkrije svoje avtentične narave, ampak se gleda še skoz očala idealizma. Materija (besede, želje, reči, podzavest), ki jo je literatura na tej točki odkrila, je še odeta v plašč idealizma idej; ker je nič(nost) idej, nastopa kot nič. Besede, iz katerih je literatura sestavljena, se zdijo v tem hipu nične, ker ničesar ne izpovedujejo, ker uporabljajo — konstruirajo — samo »nič« (forma se predstavlja še kot nekaj »praznega«: kot formalizem v slabem pomenu izraza). Želje, ki so vsebina pesmi, dram in povesti, se vidijo nične, ker pravi spoznanje tega obdobja, da je treba vse želje — vse prešernovske **visokoleteče misli** in **bolečine želja** — pokopati, odvreči, saj ne vodijo nikamor drugam kakor v smrt, v nič. Literatura je torej nična in nič izgovarjajoča beseda, kot nična izkazujoča se želja.

Šele v naslednjem obdobju, sredi razcvetenega reizma-ludizma (v dramah Frančka Rudolfa in Dušana Jovanoviča, v poeziji Iva Svetine in Tomaža Šalamuna, v prozi Dimitrija Rupla in Marka Švabiča itn.) ta mistificirajoča luskina odpade, tisto, kar je v literaturi ostalo (njen inkomenzurabilni ostanek), odkar je bila zničena socialna ideologija, se zasveti v lastni luči, literarna roka ga otipa, zavoha, začuti kot materijo, reč, telo, čutnost, kožo, imaginacijo podzavesti, kot ubesedeni svet želja. Vse sanje o svobodi, pravičnosti, lepoti, človečnosti lahko ostanejo, lahko tvorijo vsebino literature, vendar niso več njen ideološki program, ki ga je treba izpol-

niti, se torej socialno boriti za izpolnitev želja, literatura ne sprejema več za svojega, ne interiorizira več tega — zunajliterarnega socialnega — programa, sanje, ki jih izgovarja, so le želje, imaginacija in so, ker so literarne, le besede (z odgovornostjo, naravo, vsebino, ki jo imajo lahko same besede: besede, ki niso več odsevi — zastopniki — Besede, Logosa, Ideje, ampak materialni elementi nekega znakovnega sistema). Sanje o lepi prihodnosti človeštva postanejo — literarno, to pa je v literaturi edino relevantno — enakovredne sanjam o dekletu, denarju, roži, uspehu, mori, slovnici, spolovilu, mučenju in nadsvetlobni hitrosti, vsaka teh besed označuje le željo med željami, željo, ki zase ve, da je želja (reizem temelji na avtodestruktivizmu, ta pa je dokončno opravil z željo, da bi bile želje realizirane, z vero v socialno uresničljivost »najglobljih« želja). Literatura podaja (postaja) fantastični svet imaginacije, zdi se, kot da je popolnoma naivna, infantilna, v resnici pa temelji na že opravljeni radikalni avtokritiki in avtorefleksiji želja. Ravno spoznanje, da je bistvo želja v tem, da niso in ne morejo biti socialno uresničljive, da so le elementi podzavesti, jih odreši, raztrga njihove verige, njihovo konvencionalnost, jih sprosti, zdaj so lahko takšne, kakršne so: neomejena imaginacija.

Kar je resnica ideologije, pa se, kot sem že omenil, ni skazalo šele na koncu tradicionalne zgodovine slovenske literature, v reizmu, temveč že prej, že na samem začetku (čeprav je konec to spoznanje razširil, do kraja tematiziral, na začetku je bilo v marsičem implicitno, manj samozavestno). Prešeren ne govori samo o visokoletečih mislih in njih pokopu, o upu in obupu, ki sta dve fazi ideologije, njena konstrukcija in njena de(kon)strukcija, torej ne samo o biti (idejah-idealih) in niču (zlomu idealov: smrti), ampak vidi preko ali mimo teh dveh kategorij sam nič ideje, ki ga je tako dobro doživel in razumel, vidi, kako ta nič odpira prosto mesto telesu, svobodnemu občutku za čutnost, neoviranemu izražanju želja. Do zdaj so Prešernovo ljubezensko poezijo, ki ni veljala Juliji in ki torej ni bila dovolj »visoka«, ideal(istična), romantično nesrečna, cenili nekam »nižje«, imeli so jo za lahkotnejšo, manj usodno, manj veličastno: za nekam igračkasto. V opazovanju se niso zmotili, pač pa v oceni — kar je razumljivo, saj je za tradicionalno zavest igrivost manjvredna (delovanje, ki uresničuje ideje-ideale, je skrajno res-

nobno, je boj, samoodrekanje, revolucija, pobožnost, pa tudi obup nad tem — za nemožen, neuresničljiv spoznan — bojem je kar se da tragično koturnast in trd). Igra nastopi v vsej svoji svobodi šele po avtodestruktivizmu (idealizma), v reizmu, ki je ludizem. Šele smrt ideje (utopije) omogoči »nedolžno« igro. (Kar se pozna tudi v kompoziciji literature, njena notranja konstrukcija postane povsem drugačna; a premišljevanje o tem ne sodi na to mesto, lotevam se ga drugod.) Igra pa je spet mogoča le v stiku s čutno telesnostjo, celo, ne bojmo se zapisati, saj nas ne ovira več moralizem idealizma, mesenostjo, zato je reizem tudi karnizem (caro, carnis, meso).

Prešernova poezija, na katero mislim, je kar precej igriva (ludistična) in telesna (karnistična), predvsem pa nabita z željami kot željami. V pesmi **Strunam** recimo pesnik naroča strunam, to je glasbilu — poeziji, literaturi — kaj naj oznanjujejo: **kak blede mi moje lice, / kak umira luč oči, / kak teko iz njih solzice, / ki ljubezen jih rodi, / od želja kako zdihuje, / po nji hrepeni srce** itn. Pesem ne poudarja toliko nesrečo, nezadovoljeno ljubezen, kakor se je interpretiralo do zdaj, temveč željo. Pesnika boli, ker je do orgazma napolnjen z željo po dekletu. Ljubezen je želja, in je trpeča le zato, ker se ne more realizirati. Želja pa ni namenjena dekličini duši, sočloveku kot ideji človeka, temveč meri na (njeno) telo (**s seboj... ga vleče... njen obraz, njeno cveteče... obličje, misli nanjo, koder ona hodi**). V pesmi **Pod oknom** pesnik vasuje, ona spi, on ne more spati (aluzija na spolnost je jasna), tiščijo ga želje, a te želje so telesne, kajti tudi sam se, kot v pesmi **Strunam**, kaže kot telo: kot **lice in srce**. Poziva jo celo: **Up mi vzdigni!** V tem primeru očitno ne gre za nobeno eshatološko upanje v realizacijo ideje, aluzija na spolno slo, na faliknost je jasna, in Prešernovi sodobniki so pesem prav gotovo tako tudi brali. V **Ukazih** pesnik toži, kako se ne sme dotakniti... njenih belih rok in hojo k tebi opustit. V pesmi **Vso srečo ti želim sanjari, kak bi bil / jaz srečen, ak ovil / krog pasa bi roke, / te stisnil na srce**. Še očitnejše so aluzije v pesmi **Nuna in kanarček**, kanarček znani simbol penisa, prepeva: **Sem v ptičnici rojen in v celci zrejen... / le tebe sem, deklica, ljubiti učen... / od tvojih sem rok bil le glajen — / kak bi se navadil trpeti, / kak živel bi zunaj na sveti!** Celica, ptičnica je tu brez dvoma simbol vagine, pesem opeva srečen — in sta-

len — koitus. Petje in opevanje, skakljanje okrog nune, po njeni celici, s čimer ptič ohranja njeno zadovoljnost (pesem nikjer ne govori o nunini pobožnosti, o bogu in molitvi), je več kot očitno spolno skakljanje, gibanje v dveh, dopolnjujočih se smereh. Upoštevajmo tudi povod pesmi; nuna namreč sprašuje kanarčka, če hoče zleteti proč, si poiskati **parček** — pesem je že od začetka intonirana v iskanje para, v telesno spajanje. Kanarček pa noče oditi, ker se boji brutalnega sveta, konkurence nasilnežev, ki v želji po zmagi manj močne kastrirajo: tam namreč **mladenči pri vas za njih glave (glave ptičev) / nastavljajo skrivne nastave**. Prešerna niso brez razloga imeli njegovi idealistično-ideološki sodobniki in pesniški kolegi, ki so prepevali, s Koseskim in Tomanom na čelu, predvsem ali izključno nacionalno budniške, sakralne, socialno eshatološko optimistične pesmi, brez razloga za »klafaškega«, torej »pornografskega« pesnika. V njegovih pesmih so razbirali hvalo meseni in igrivi telesnosti. Nuna odpeva: **Pač res je, kar poješ, pri meni tedaj / v ti celici nunski ostani! / Ti stregla in pela bom, kakor do zdaj, / odpevaj mi, ljubček, krog mene skakljaj, / mi zlato dovoljnost ohrani! / Le celico najno zapriva, / prostosti sveta ne želiva**. Primerov bi našli še več, največ pa jih je bilo v izgubljenih oziroma uničenih Prešernovih verzih prigradnega značaja, ki so bili močno meseni, ponavadi grajeni kot bedna igra okrog seksualnega simbola.

Igrivo-čutni element se je ohranjal in nadaljeval skoz vsjo zgodovino slovenske poezije, zdaj bolj odkrito, recimo pri Jenku (**Ognjeplamtič** itn.), zdaj zakriteje (recimo pri Gregorčiču, kjer pa se ga da prav tako brez težav identificirati). Nazoren je v Župančičevi mladostni poeziji (**Čaša opojnosti**), Gradnikovi mladostni, Voduškovi, Balantičevi, v današnji moderni pa je seveda osrednja tema. Značilno je, da se je kazal odprto predvsem v mladostnih poezijah, pozneje ga je ideologizacija ponavadi prekrila, ost se je obrnila zoper telo. Pozneje nastopa manj kot čisto telo, primernejša oblika pojavljanja so potisnjene želje in fantazija (ki dostikrat sama ne ve za svoj izvor).

Čutnost (želja) je torej tretji element, ki nenehno spremlja ideologizacijo in dezideologizacijo (ali anti-ideologizacijo) slovenske literature. Literarna kritika, ki je sodila bodisi s stališča esteblišmenta ali katere koli, tudi opozicijske, zelo revolucionarne ideologije, to pa je bila sko-

raj vsa pretekla slovenska literarna kritika, jo je imela za subverzivno, pod-človeško, anti-idealno, človeka n poezije nevredno ali manjvredno.

Tako smo izdelali tri loke, tri tokove v slovenski poeziji. Prvi — ideologija — se začneja v njenem začetku, nenehoma pada, ker ga izpodjeda drugi — dezideologizacija — a se spet nenehoma vzravna, ker je naperjen navzgor, v ideal, v prihodnost, dokler se, v enobejevski poeziji, ne konča, ker doseže izpolnitev (očitna je njegova faličnost); po tem se usmeri navzdol, pade, usahne, izgine. Danes nastopa le še kot regresija (v tako imenovanem neohumanizmu). Drugi element nenehoma vleče prvega navzdol, ga obteži z zemljo, z realiteto, s spoznanjem; z negacijo. Njegova izpolnitev je smrt (je resnica faličnosti: smrt, navzoča v orgazmu in po njem). Pri tem, ko prvemu jemlje polet, sam se vzdiguje: prihaja v prvi plan kot deziluzija, obup, kot črna eshatologija. Tretji element — telo, čutnost — živi ob obeh prvih kot tisto, kar se zmerom oglašča, ko prva dva izgineta, ko drugi prvega destruira ali ko prvi še ne nastopi, ko še govori — ponavadi v mladostnih poezijah — »naravna« »neposrednost«, ko te še ni povsem zakrila represija ideologije. Viden je toliko, kolikor mu dovolita prva dva elementa; ta dva sta namreč predstavnik vladajočega razreda, razredne družbe, logocentričnega sistema, Ideje: prvi govori v imenu Zakona, nanj opozarja, vse empirično in predmetno formira po njegovi logiki, kriterijih, volji, drugi Zakon destruira, je torej kritika ideje, a s tem sam še zmerom ideja (samonegacija ideje). Oba sta izjemno aktivna in pomenita ideološko-antiideološko dialektiko (ali dialektiko med ideologijo in antiideologijo, to je ideologijo antiideologije, ki se pa že polagoma razkrajja v nekaj zunajideološkega). Čutnost se skriva »pod« njima in je mnogo manj nasilna, ker je manj determinirana po principu volje do moči. Ta princip se identificira z ideologijo, se skriva v nji, skuša doseči svojo izpolnitev, popolno premoč nad svetom, premočevanje sebe in drugih, a tega ne pove naravnost, v začetnih fazah se tega tudi sam ne zaveda, ampak si izpostavi idealne ideje-kriterije-norme, kot absolutne točke na firmamentu (Boga, Zgodovino, Cerkev, Narod, Človeka, Razred itn.) in potem v njihovem imenu presoja in sodi. To je strašna gnanost, totalitarna, planetarna, imperialistična volja, ki skuša vse reducirati nase. Redukcija je torej potiskanje (psichoana-

litični pojem) realnega: želji in volje v podzavest, kjer se izjemno razraščajo in silijo v realizacijo, v zavesti pa ostane le njihovo (samo)opravičilo, alibi, forma (samo)mistifikacija: ideje (Morala itn.). Ideologija vidi voljo do moči le pri drugih, ker je zmerom kritika drugih, nikoli sebe. Pravi — moj — narod (razširjeni jaz) »psichoanalitično« razkriva realiteto drugih narodov, ki so z mojim v konfliktu, in prinaša na dan (iz zakritega v nezakrito) njihovo resnico: voljo do moči, voljo do tega, da me — nas — bo podredil. Nikoli pa moj narod — in jaz v njegovem imenu, kot njegov član — ne vidim istega pri sebi in svojem narodu; moj narod nima nič zakritega, nobene podzavesti, nobene volje po moči, le želje po vseplošni planetarno-človečanski realizaciji idej (Pravice itn.). Sam sebi je slepa pega. (Isto je z vsako Cerkvijo, z vsakim Razredom.)

Re-dukcija je potlačitev lastne potlačivčeve želje-volje (realitete) v podzavest, nadomestitev te realitete z idejami, z zavestjo, z vrednotami (kompenzacija), s tem pa je hkrati tudi re-dukcija sveta na ideje, na bivajoče, na bistvo. Ker pa je re-dukcija spreminjanje nečesa, volje do moči v ideje, idej samih (kot znakovnega sistema, kot zavesti) v podzavest (zavest ideje napolni z vsebino logocentričnega lastniškega sveta in jih spremeni v obvezne, represivne, zakonske Ideje), je redukcija hkrati tudi pro-dukcija, vendar tokrat ne več v pomenu prinašanja zakritega v nezakrito, ampak kot transformiranje, spreminjanje drugega v drugo, metonimiziranje. Cilj tega metonimiziranja je nemetonimičen, ampak končen: metafora: doseči vrh in konec sveta bodisi v Bogu ali v odrešeni Zgodovini ali v realiziranem Narodu ali v katerem koli Absolutu, ki stoji na koncu Prihodnosti. Ideje kot nezaveden izraz volje do moči hočejo spremeniti ves svet v idejo, v zavest, v transparentnost (zavladala bo absolutna Pravica, Resnica — Svetloba — pravijo, verujejo). To se seveda nikoli ne posreči, ker volja do moči nima in ne more imeti svojega konca v nekem zunanem predmetu ali dogajanju, v cilju zunaj sebe, ampak — to je njena realiteta — v sami sebi, ko požre vse, začne namreč požirati samo sebe in se (sámo)uničevati, (sámo)negirati: konstruktiv(istič)na ideologija se spremeni v destruktiv(istič)no antiideologijo ali avtodestrukcijo ideologije. Vrh — cilj, konec, izpolnitev — volje do moči je zmerom nujno odkritje, da razen volje same, ki pa je skrita v idejah, na svetu niče-

sar ni: da je le nič. Cilj pohoda idej (ideologije) je nič (nič idej). Ob tej tragično neuspešni nujni samorealizaciji ideologije v niču začne zavest reflektirati sama sebe, odkrije, da ni nič z njeno idealnostjo, da je njena realiteta volja do moči, da je ta volja potisnjena v podzavest, v temno, ugotovi torej, da svet ni postal transparenten, da je v idejah tičal nek preostanek, nekaj mračnega, nereduktabilnega, inkonzistentnega (to pa je ravno ta podzavest, ki je označevavec — S — idej; ideje so označevanec, vsebina: s). Ko ideologija ob svojem velikem obratu (samo)realizacije odkrije lastni nič in se začne zavedno destruirati, se odkrije najprej kot nihilizem, kot nič ideologije, kot antiideologija, nato pa, ko se avtodestruira do konca, ko spozna tudi nič nič, ko vidi, da je bila avtodestrukcija le volja do moči, ki se je spremenila v svoje nasprotje, v voljo do ne-moči (a še ostaja volja, akcija, hotenje po doseg absolutnega cilja: črna eshatologija; cilj je v tem primeru smrt), se oglasi telo (karnizem): telo, to je čutnost. Podzavest kot taka, temno, čutno, postane zdaj téma literaure; telo je tisti preostanek, ki ga prej ideološka zavest ni hotela videti in priznati, a ki jo je ves čas spremljal in sploh omogočal.

Pokaže se, da vsi trije tokovi ali gibanja niso razvrščeni samo v diahroni črti, drug za drugim (ko se konča konstruktivna ideologija, jo nadomesti destruktivna, po njenem samoizničenju pa nastopi telo), ampak so si tudi zmerom sinhroni, sodobni: telo zmerom spremlja avtodestrukcijo ideje, ta pa njeno konstrukcijo, kar spet, če smo konsekventni, pomeni, da se »po« telesu znova pojavlja ideologija. Le nujno ni, da bo to isti krog, morda bo nov. Vsekakor je že zdaj vidno, analiza moderne slovenske poezije to eksplicira, da tudi v najmodernejših, najbolj antiidealističnih, najbolj karnističnih današnjih pesmih (Svetina) ne nastopa telo le kot telesna dimenzija, ampak tudi že kot »ideja« telesa, kot program telesnosti (karnizem, reizem), kot mit kože. Metafizično mišljenje skuša zmerom znova doseči identiteto med bistvom in 'bitjo', med idejo in je te ideje, med zavestjo in podzavestjo, med svetlim in temnim, čeprav se mu to nikoli ne more posrečiti, kajti med obojim je heideggerjanska ontološka diferenca, de Saussurov algoritem, Lacanova la barre (pregrada), Derridajeva razloka (la différance). Vsaka reč je, kar je, in obenem tudi nekaj drugega od sebe, vsaka skriva v sebi svojo drugost: ideja svojo pod-

zavest, podzavest svoj jezik, svoje besede. Vsi trije orisani tokovi so položeni drug na drugega, zaprti v krog, in literatura se zmerom kaže kot igra med vsemi tremi nivoji, kot njihovo nenehno medsebojno zamenjevanje (metonimizacija). Njihovega konca — vrha — ni (ker so v krogu, v večnem vračanju enakega), konec enega toka-ravnji pomeni začetek druge. Da se iti po krožnici »naprej« in »nazaj«, pro-gredirati (iluzija progressa) in re-gredirati (iluzija vrnitve v Varnost, v Mater, v Detinstvo, v Naturo, v Uterus; oboje, progres in regres je beg v u-topos), producirati in re-ducirati (re/pro/ducirati). Produkcija prinaša skrito v ne-skrito, podzavest v zavest, na besede kot ideje se lepi podzavest kot inkonzistenten dodatek, preostanek, tema, kot želja, ki je dejanska realiteta idej, besede naredi noseče s sabo, s svojo neekspliciranostjo (telesnostjo). Ko pa se ta telesnost eksplicira (v reizmu-karnizmu pa tudi zmerom prej, že pri Prešernu), se spremeni v idejo, dobi novo temno spremljavo, novo senco v novi želji, ki je nadomestila prejšnjo: ta nova želja ni več želja po zgolj telesnem, po komunikaciji s kožo mojega bližnjega, po spolni identiteti, temveč se znova razširi ali poviša v u-topično (in s tem tudi eshatološko, odrešeniško) željo po absolutni mistični komunikaciji s svetom samim, z njegovo — načelno nedosegljivo — bitjo, ta je nedosegljiva, ker ni bivajoča, ampak je le je vsakega bivajočega; težnja po tej — absolutni — identiteti, po koncu človekove načelne razlomljenosti, po vrnitvi v Uterus, v Eno, pa se znotraj logocentričnega sistema, znotraj megapisteme, ki ji pripadamo, kaže lahko le kot želja po metafizični identiteti, se pravi po idealistični realizaciji volje do moči, po redukciji sveta name, na idejo, na besedo. Tako se ta velika u-topična želja spreminja znova v ideologijo, ki, recimo pri Prešernu, stremi za realizacijo človeških sanj, nacionalnih želj, pri Svetini in drugih modernih pesnikih pa v nekaj analognega — kolikor seveda ne predpostavljamo, da je danes že možen vsaj začetek prehoda iz metafizike v nekaj drugega, da torej nismo več nujno opredeljeni po volji do moči, da se lahko polno izrazi tudi drugačen tip želje: da se torej želje ne spremenijo v ideologijo starega tipa, nesamoreflektirano, moralistično samozavestno, samo sebi temno, ampak v »ideologijo« novelevičarskega tipa, v anarhično »ideologijo«, v programiranje u-topije, ki nima svojega garanta v represivnem Zakonu vla-

dajoče družbe. Vsa zares moderna poezija to poskuša — in ravno na tej točki transcendirata lastno telesnost: telo postaja ideja, mesto, na katerem bo dosežena identiteta sveta, absolutna komunikacija, vstajenje mesa, karnistična eshatologija. Telo kot Odrešitev iz razlike med bitjo in bivajočim, kot eliminacija razlike itn.

Je to mogoče? Ali pa je »Odrešitev« v mišljenju te razloke kot stalne realitete, v tem, da jo nenehoma upoštevamo, da vemo, da identiteta ni mogoča, da je človek brez temelja (brez prve Besede-Ideje kot generatorja vse realitete), da ostaja »razklan« med željo in tesnobo, med željo in njeno negacijo (a tesnoba ni samo posledica nerealizirane želje, temveč tudi njen pogoj: do želje pride, ker je v človeku primarna tesnoba — Georges Mendel —: ker se človek ne more realizirati v direktni akciji zaradi pomanjkljivega živčnega — motoričnega sistema)? V vedenju, da bomo »večno« ostali zaprti v krog nenehnih progresij in regresij, konstrukcij in de(kon)strukcij, pro-dukcij in re-dukcij, ker je človek (človek kot kultura, človek od neolitika sém, od nastanka patriarhata, od ukinitve matriarhata) le kompenzacija, le »nevroza« in zato nenehno vračanje v svoj začetek (v infantilizem) in v svoj konec (v ideologizem)? Je to sploh Odrešitev, saj ni dosegljivost identitete, temveč zavest, da je ta nedosegljiva in da so mogoče le začasne identitete, ki pa se pri priči končajo, pokažejo svojo mejo, nemožnost, smrt in nič: svoj temni ostanek, drugost? — Te začasne, delne, relativne in s tem seveda »fiktivne« identitete so lahko spoj dveh teles, spolnosti, kože, ki pa se zmerom skaže kot narcistični poskus spoja s sabo, to odkriva v moderni slovenski poeziji recimo Hanžek, spoj ideje s socialnostjo, ki pa se zmerom, po letu 1918 in 1945, pokaže kot spoj ideje s samo sabo, kot samorealizacija ideje, socialnost pa ostane zunaj, nedotaknjena, temna, neobvladljiva — ta narcizem se je pokazal v poeziji enobeja, ki sem ji dal ime sintetistični humanizem —; tretja varianta je poskus priti do identitete v niču, v koncu ideje in telesa, torej v smrti, a se tudi ta poskus skaže za nemožnega, za narcizem, saj tudi nič ni transparenten (to je bila iluzija avtodestruktivistične ideologije), za njim je zmerom temà reči, smrt je le smrt zavesti, truplo (materija) ostane, nič je odprtina v bit — v je —; to varianta kaže avtodestruktivistična poezija Zajca itn. Med vsemi tremi

tokovi »vlada« dialektika identitete in drugosti.

Vsi trije tokovi ali agensi pa se lahko izgovarjajo le preko besede. Ideja mora biti — in zase trdi, da je že od začetka — beseda (je Beseda), sam razkroj ideje in telo se lahko imenujeta le kot beseda. Analiza teh literarnih tokov ali tokov v literaturi je torej mogoča le preko analize besede. Beseda nosi že v sebi dvojnost: je beseda kot reč in kot zavest, kot temno in kot svetlo, zato lahko — nekako — izgovarja podzavest in program. Analiza besede pa je lahko večstranska, odvisno od tega, kaj v besedi vidi. Lahko analizira besedo kot nosilko ideje, socio-historičnega, eshatološkega, nacionalnega itn. pomena, lahko analizira razkroj tega pomena. V prvem primeru je to ideološka analiza literarnih tekstov, značilna za slovensko literarno historično in literarno kritično tradicijo. Analiza izhaja iz iste predpostavke — norme — kot konstruktivistična ideologija. Meni, to je stališče vse slovenske literarne kritike in zgodovine od začetka do petdesetih let tega stoletja, da je literatura sredstvo človekove humanizacije, torej nečesa zunajliterarnega, svetovno in človeško temeljnega. Cilj humanizacije je vrnitev človeka iz odtujenosti k sebi, ta odtujenost pa je lahko trojna: v katoliško-krščanski ideološki varianti je to vrnitev k Bogu, k izpolnjevanju božjih zapovedi, h krščanskemu življenju in ne nazadnje vera v prihod božjega kraljestva; tedaj se bo človeštvo pohenotilo, transsubstanciralo v čiste duše, v realizacijo idej. Druga varianta je nacionalno-nacionalistična; tej je cilj osvoboditev naroda izpod zasužnjenosti drugih narodov, prava humanizacija človeka bo nastopila v času, ko bo narod zares zunanje in notranje svoboden. Ta varianta je manj samostojna, saj se veže ali s prvo, krščanstvo ji daje moralno vsebino, narod se razširja v krščansko občestvo, ali s tretjo. Tretja vidi odrešitev človeka in človeštva v realizaciji socialne enakosti, brezrazredne družbe, cilj ji je v dokončanju zgodovine in zavladanju Pravega, prave ideje, prave človekove družbene narave.

Literarna kritika in zgodovina sta presojali tekste v veliki, če ne odločilni meri po tem, kako realizirajo ta ideološki program; pri presojanju posameznih tekstov kot umetnostnih del pa je ob tem kriteriju kot nekakšno strokovno dopolnilo v večji ali manjši meri sodeloval tudi estetski kriterij. Literaturi kot celoti ni

bilo nikoli dopuščeno, da bi bila povsem samostojna, da bi odgovarjala le sebi, tradicionalni slovenski ideološki zavesti ni bilo vidno, da socialni ali nacionalni ali krščansko verski program, ki ga je skušala slovenska literatura skoz skoraj dvesto let realizirati, ni bil — za literaturo — zunajliterarni program, ki se mu mora ta odzunaj podrediti, ampak je bil to njen lastni intimni, notranji, avtonomni program. Literaturi je dejansko šlo za takšno realizacijo socialnih, nacionalnih in krščanskih idej, ki se ne bi dogajala v političnem, socialnem itn. svetu, ampak v nji sami, v njeni lastni zavesti (to realizacijo je 1945. leta tudi dosegla). Literarna kritika in zgodovina pa sta ji vsiljevali neavtonomno zavest o sebi: pogled nase kot na sredstvo neke zunajliterarne ideologije.

Šele analiza, ki je nastopila v koncu konstruktiv(istič)ne ideologizacije, v času, ko se je avtonomni socialno-nacionalno-krščanski program literature realiziral in se s tem pokazal kot »presežen«, kot ničén, je lahko zagledala dejansko avtonomnost literature; literatura ji namreč ni bila več odsev, pomočnik, instrument ideje (morale, vere, politike itd.: človeškega bistva, esence), ampak se ji je kazala ravno kot nenehen razkroj, kritika, negacija ideje, kot navzočnost človekove eksistence, odkrivala je mejne situacije, v katerih prihaja človek — kot subjekt in predmet (ne pa še kot proizvajavec, kot produkcijska moč in produkcijski odnos) literature — do obupa, krivde, kesa, straha, skrbi, smrti, ko spoznava svojo voljo do moči, svoj subjektivizem, svojo nemožno težnjo po identiteti. Osnovni pojem te nove literarno kritične in literarno zgodovinske analize je bila eksistenca (kot negacija ideje, kot tisto temno, kar se je pokazalo po odhodu ideje, ta eksistenca se je razodevala kot življenje-k-smrti). Takšna analiza je bila razkrivanje eksistencialnih situacij in kategorij (tako imenovanih eksistencialij), torej predvsem interpretacija literature, medtem ko je bila tradicionalna analiza povezana predvsem s kritiko, z ugotavljanjem, kateri tekst ustreza kriteriju, ki funkcionira kot norma, normi, vrednosti, kateri je torej vreden. Zahteva po takšni kritiki je zahteva po krepitevi avtoritarnega sveta-družbe, ki temelji na Zakonu, na Vrednoti in ki preganja vse, kar je tej Vrednoti tuje ali nižje, neustrezno. Takšna kritika je torej predvsem represija, nihilistično zanikanje realitete v imenu ideje, »kvalitete«, Lepega, Pravega, je

boj zoper zlo, temno, materialno. Zahteva po takšni kritiki je tudi — socialno vzeto — zahteva po ohranitvi lastniškega sistema in vladajočih pozicij: oblast je identificirana z vrednoto in Zakonom, narava literature pa naj bi bila bližnja temu Zakonu, izpolnjevanje njegovih zapovedi. V direktnem in zavednem nasprotju s takšno kritiko je interpretiranje izhajalo iz potrebe, da obravnavanega literarnega dela ne sodi in obsoja, da ga torej ne preganja s stališča avtoritete, znane in dane Resnice, predpostavljene identitete-ideje, ampak da z njim dialogizira, izpostavlja lastno branje, lastno eksistenco ob brani — interpretirani — eksistenci, s tem producira (nov) tekst — konotacijo branega —, odvija transformacijo — produkcijo sveta, ne pa samo njegovo potrošnjo (kar je značilno za branje, ki je le presojevalna ali obsojevalna kritika). Zato je ta novi, interpretativni tip kritike načel predvsem problem samega branja, vsa mogoča vprašanja metodologije teksta, ni ga zanimala več realizacija idealnega modela (Lepega, Resnice, Ideje), ampak produkcija novih modelov. Krščanski, nacionalni in socialni kriteriji sploh niso bili več relevantni, zamenjala jih je najprej filozofija eksistencializma in pozneje strukturalizma. Ta pa je obenem značilna že za naslednji tip analize, v katerega je ravnokar obravnavani — eksistencialistični — le uvajal.

Z odpravo socialne itn. ideologije je nastopila doba antiideologije, eksistence; ko pa se je tudi eksistenca končala v lastni negaciji, ker se je skazala za subjektiv(istič)no in se razkrila kot nič (nihilizem eksistencializma), je nastopil čas takšne analize, ki je ne zanima več vsebina literarnega teksta, ne več označeno, temveč produkcije, označujoče. Začela se je analiza produktivne »forme«: besede kot dvoumne reči (kot reči z dvojnim dnom) in ne več kot posode ideje, torej tako imenovana formalistična kritika in vse, kar sodi k nji. Začelo se je celo razčlenjevanje besede kot materialne v črke, pomensko analizo je zamenjala slovnična, oblikovna, stilistična. Na drugi strani pa ta analiza ne zadošča, saj beseda ni le reč v znakovnem sistemu (jeziku), ampak tudi »prevajavka« podzavesti, želja, tistega, kar je skrito v človekovi eksistenci ali pod njo. Beseda dobi s tem spet pomen, vendar ne več socialno itn. ideološki, temveč »psihološki«.

Moderna slovenska literarna kritika in zgodovina se trudita, da bi

konstruirali ravno metodologije teh treh tipov: pomenske analize (se pravi metodološke destrukcije tradicionalne ideologije), formalne analize, psihoanalize. Največ uspeha je bilo dozdej na področju pomenske analize, obe drugi sta šele v začetku.

Vrsta slovenskih kritikov in literarnih zgodovinarjev (Dušan Pirjevec, Niko Grafenauer, Dimitrij Rupel, Andrej Inkret, Marijan Kramberger, Andrej Medved, jaz sam in drugi) je intenzivno na poti njihovega izdelovanja.

Dane Zajc

PESMI

DARITEV

Ki je hodil okoli sebe okoli svojega vrtenja
Ki se je vlekel so ga vlekli
v jutrih med hišami
Pijan opotekav ki momlja
zvit v misel brez konca in kraja zamotan

Zbrisan s stekla. Odstrt. Odstranjen.

Svetlobe so čiste čist je bel oblak
V svetli globini drsi čez srebrne ploskve
Ptiči so Rože so Vsi ptiči so
zbrani v stekleni buči zvokov
Njegov kolobar se več ne vrtil
v pšičastih žarkih sveta

Prišli so starci stopili v krog zapeli pesem
iz glav debelih zmehčanih butic so jo stisnili

Mi pa ližemo v ustih zelenega volka
srkamo strupeno plesen z zapadlih kovancev

A vendar so ga našli jutro
ko je v kotu pod njim
bil pripljen kak prilepljen
glava za glavo njegova
nogi na leteral občasno

Pregale so ga od tam
z metlami progovr
O mli v pletilnici v lani
do so ga pokorile Ukrotile
Umile so ga potem Otocile z ga
Ga nadišavile Ga položile v belo

Zdej je tam.
Precej sam Precej gostaj na

Lovili so ga po pragozdih mračnih
 nevarnih kačastih zamočvirjenih
 Po ledenikih visoko visoko gori v belem mrazu
 V razpokah zemlje ognjenih plinastih
 nevarnih so ga iskali z merili, z merami
 z mrežami natančnimi, dedka zgubljenega
 svojega ljubeznivega so lovili

Nazadnje v globočini vode
 se jim prikazujejo obrazi strašni kamnasti
 spremenljivi plinasti erotični ubijavski
 vsi ubijavski plavajo proti njim živi
 ledeni brez besede brez zvoka.
 Zelo erotični se gonijo med sabo se
 združijo odpadejo se združijo odpadejo
 na odurno vabljlive načine

Potem ga ujamejo dedka svojega ga
 potegnejo iz najbolj globoke globočine ga
 izplavajo na površje na gladino na krov
 drobnega prezeblega dedka z rožnato tenko
 kožo z nedoraslo glavo ga torej
 ujamejo. Dojenčka.
 Povijejo starčka nebogljenega v pleničke
 iz belega cvetnega puha Ga nadišavijo
 s cvetnim pelodom Ga podojijo
 z dojkami najbolj brezaste dojilje

Položijo ga v otroško posteljico
 naphano z regratovimi lučkami, med svoje
 dojenčke dedka nebogljenega Naj spi
 naj jih varuje naše otroke najdražje

Zjutraj ko so vstopili je bila belina izbe
 popackana z golobjimi izcedki, in To je
 od zraka od razpokanih šip so rekli
 pa previjali dojenčke: vsi so
 bili posiljeni Povsod so bili posiljeni
 Najbolj v glavo V nedotaknjeno
 otroško misel so bili najbolj posiljeni

Pripeljali so dedku nebogljenemu
 dojiljo najbolj brezo skoraj deviško
 z najlepšimi dojkami: pije pohlepno
 sesa strastno dojke Jih prazni
 do krvi jih posesa.
 Ko ga dekle odstavi, se vsede v njeno
 skoraj deviško vitko naročje
 raztrga plenice hlastno začne
 s sabo nespodobno igro ki se je sramujemo

Obrnili so mu hrbte odšli so iz prostora po prstih
odšli so k vodi se posedli Gledajo vanjo :
Voda cvete penasto cvetje obrazov
mnogih obrazov zamolčanih v plaz pokopanih
obrazov zasutih zaklenjenih

Ta ki poje
Ta stekleni prah v morski valjini
Veliko časov si zakopani
v skopuški smeh
Ajdi prilijajo na kozmetičnih konjunktivah
Spaški se kotijo Po kotih razpostojajo
Kot šurki vrviyo Pojavljajo se z zrakom
Svet se obrne na gore in na vode
Gord je ves bukov švitran
Kelo tih od tihice svojih glasov
Gord je Ogla v pasji jescni
O miselnju čas ti govornik

GOST SVETA

Posadijo ga k ognju Grejejo mu roke
Božajo mu gležnje in podplate
Mu brišejo spotene noge
Posipajo jih z zlatim lasnim prahom

Popotnik dragi Gost sveta
Dišiš po dimu travnatem
Vodah Izvirnih penastih Orglica v travi
Po vetrovnih slemenih. So mu rekle

Postal je gost
Uročen od lesketanja v nedrih
ko pada čez njegove misli senca ženskih nog
napol skrita v nemirni noči

A vendar so ga našle drugo jutro
ko je v kotu ko je pod stropom
bil prilepljen kot prisušena večča
Ko je njegova golobučna glava
bebasto sesala palec na nogi

Pregnale so ga od tam
z metlami drogovni palicami
O tudi s pletilkami so se ga morale lotiti
da so ga pokorile Ukrotile Odvadile
Umile so ga potem Otrle ga z brisačami potem
Ga nadišavile Ga položile v belo posteljo potem

Zdaj je tam.
Precej sam Precej gostač na svetu

Ta smeh
 Ta iz ženskega grla
 Ta ki poje
 Ta stekleni prah v morski sinjini

Veliko časov si zakopala
 v skopuški smeh
 Ajdi prihajajo na kosmatih konjičkih neosedlanih
 Spački se kotijo Po kotih razpostavijo svoj kič
 Kot ščurki vrviyo Pojejo svirajo z zadnjicami
 Svet se obrne okrog osi Noč prihaja Noč razdejana

Presihanje cest Zavračanje obiskov
 Strah da bi ne narasel nas prerasel strah
 Naglo trohljiva trupla

Ta vedežen ta ki vase gleda
 Ta ki iz sebe rase
 Ta smeh
 Ta na obrazu vrtinec s kapilarami v kosti

Razbito razkosano je svetišče
 Obširno prebivališče kač Pregrdo za koze
 osle in mule

Črv prepeva v srcu skale
 Človek je vnetljiv gorljiv ranljiv
 kadar se trklja gor in dol gor in dol po životu smeh

NEZNIM OČEM BAMRJA, SVETIŠČE

Okrug pravega papirja ni nikdar
 puščave, ampak poskočni karikoni,
 ki se množijo s piškoti. Črna
 gotova ni kog. Ljudje živijo

na drevesih ali v bokih, ampak
 naraščajo v pozicijo z listov.
 Črna di Riemer je bil zmoran.
 Svojevrstna je bil krepki, ampak

Nihče ni tako ogromen kot
 papir. Nihče ni tako ogromen kot
 gumb lista. Papir je ponudil vsem
 kot svoje dober. Inteligentni

ljudje ga pijavajo kot pelke kruške;
 srezajo s svojo demokratično glavo.
 Ampak papir je zares tak kot Boeing.
 Njegova bela kapa je hidravlična.

PESMI

TEPCI!

Ne plavati! sem zakričal svoji ženi,
ki je skočila na glavo v maslo.
Prišli smo na rob police in Indijanci
so pekli bivola. Neon je bil kot
streha in je imel zobe. Okrog so
ležali dežniki. Andi so bili veličastni
in je močno pihalo. Uboga mama!
Sanjala je, da sem skočil v frižider
in zaloputnil vrata. Ko se je
vrnila s party, sem za kazen zmrznil.
Ne plavati! sem se zadril nad svojo
ženo, ker me je res jezilo, da ne
loči vode od masla.
Ampak moja žena, kot da me ne
sliši in je grgrala.
Prav, bom pa za kazen polizal
penis temu Indijancu, sem zavpil,
ker sem vedel, da jo take stvari
spravijo v bes, ampak najbolj sem bil
besen sam, ker sem tako klavrno
bingljal z nogami čez polico
in nisem mogel naprej, ker so
nam Indijanci za hrbtom pekli bivola.
Maslo se je že precej strdilo
in moja žena se je čedila s hitrimi
kretnjami kot muha. Potem je prišla
jesen. Bivola so bila samo še
kopita in noge. Na Victoria Station
so belogardisti jedli sendviče.
Tepci! Pokvarili si boste želodec!
sem zavpil. Zakaj se raje ne povežete
z našo Komunistično partijo!

Mor! Ti si črn kot nebo.
 Črn kot čista lahka noč.
 Črn kot čista lahka kretnja,
 meter-ladja.

Mor! Na tvojem deblu so zveri.
 Težke vreče, osi peska.
 Krvav ogenj podložen z desko,
 kot podložimo z desko hišo,
 ki jo prepeljemo.

Mor! Ti krikneš kot oči.
 Ti krikneš kot Egipt obrnjen na hrbet.
 Kot kroglice pare stisnjene. Deske.
 Kot namazane ustnice šakala
 v orbiti perle.

LABODI

NEŽNIM OČEM BAMBIJA, SVETEMU OČETU

Okrog pravega papeža ni nikdar
 puščave, ampak poskočni karcinoli,
 ki se mastijo s piškami. Oaza
 gotovo ni Rog. Ljudje živijo

na drevesu ali v boksu, ampak
 papež menjuje pozicijo z liftom.
 Cola di Rienzo je bil zmešan.
 Savonarola je bil krepki, ampak

otročič. Nihče ni tako ogromen kot
 papež, ki neprestano pritiska na
 gumb lifta. Papež se ponudi vernim
 kot srčno dober. Inteligentni

ljudje ga pljuvajo kot peške hruške;
 stresajo s svojo demokratsko glavo.
 Ampak papež je zares tak kot Boeing.
 Njegova bela kapa je hidravlična.

Kot topos Špacev:
v zlatu in kremenu Andaluzija.

Blat! Ti si črn kot nebo.
Črn kot čista lakna nos.
Črn kot čista lakna kurtaja.

Angeli privro na zrak.
Topoz vrtenja ploskev.

meier-ladja.
Blat! Na tvojem debilu so zviri.
Teška vrata, ost peska.

Neizmerljive lise,
ki bombardirate ploskev,

Krvav ogenj podložen z desko.
kot podložimo z desko hišo,
ki jo prepeljemo.

neizmerljive lise,
ki bombardirate ploskve ploskev,

Mori! Ti krikneš kot oči.

šotor nad tremi bruni
treh kotov ploskev:

Ti krikneš kot Egipt obrnjen na hrbet.
Kot kroglice pare stisnjene. Deske.
Kot namazane ustnice šakala

zruši prebivališče!

Ne plavati! sem zakrli svoj
v maslo.
Prili samo na rob police in Indijanci
so pekli bivola. Neon je bil kot
streha in je imel robe. Okrog so
ležali dežniki. Andi so bili veličastni
in je močno pihalo. Uboga mama!
Sanjala je, da vsem skok v y
in zaloputnil vrata. Ko se je
vrnila s party, sem za kazen zmrznil.
Na plavati! sem se zakrli naz svojo
leno, ker me je res jezilo, da ne
loči vode od masla.

v orhili perla.

Ampak moja žena, kot da me ne
sliši in je grgrala.

in krikneš se in vsem škala.
in se je vrtela.

Prav, bom pa za kazen pošlal
penis tamo Indijanci, usmehljivi nam
ker sem vodil, da je tako oči

bil mas hlofan ampak najbol
nervni kot tako mas nezob
oslopo sed krogom z jajlidi
in nisem mogel naprej, ker so
nam Indijanci za kazen pekli bivola.
Maslo se je se se precej stidlo
in moja žena se je odčila s hitrim
kretujani kot maha. Potem je prišla
jesen. Bivola so bila samo še
kopita in noge. Na Victoria Station
so belogardisti jedli sendviče.

NEŽNIM OČEM BAMBILA SVETIM OČETI

Okrog pravega papeža ni nikdar
puščave, ampak poskočni karkinahi,
ki se masijo s piškanci. Oaza
gotovo ni Rog. ljudje živijo

na dvehdes ali v boksu, ampak
papež menjuje pozicijo z listom.
Cola di Rienzo je bil zmešan.
švovancola je bil krikli, ampak

TI, TIHI POLJUBI, KI SO AKUSTIČNI

Jaz sem kot bela zver, ki podpira
vse kocke rodu. Sneguljčica,
ki jo vrtil okrog roke Tacit.
Tacit je tu gotovo nemost,
roke so tu gotovo klešče.
Vidite torej, klešče okrog klešč.

otroč. Niše ni tako ogromen
papež, ki nepristno prišika na
gumb lista. Papež se ponudi vrnim
kot srčno dober. Intelligentni
ljudje za pijuvalo kot peške bruske;
stresajo s svojo demokratsko glav.
Ampak papež je zares tak kot Boeing.
Njegova bela kapa je hidravlična.

O tilt as sekta Rus aroma
logos eter.

O rum dar.

Ladje
skale Ištar.

LABODI

Ko sem bil majhen, sem mislil, da so
arije nekaka živa bitja s krili.
Mislil sem, da se iz partitur vali
črnkast dim karbida in da se roke
razsušijo, če preveč drviijo po klavirju.
Študentje nosijo metuljčka in dosti
pijejo. Doktorji delajo ljudi iz
gline in jih zložijo na police.
Ližejo prste, otroke namažejo
z zeleno Pasteurjevo peno.
Življenje potem pride kot krti
izpod trave. Ne moreš kakat in
pisat opere. Dedeku so zaplenili
vse puške, ker je ustrelil tajnico.
Kardelj je dal Ticu Tacu potni list.
Zdaj je vojna v gozdovih in na zemlji.
Zmagala bo rdeča zvezda. Gospod
Filip v bunkerju smrči, ker je samec.
S šprico se ne sme špricati ljudi.
Če greš v internacijo, en gospod
zapiska in te vržejo na kamion.
Oče ima otroke za boljše goste
v steklenih boksih. Za roke so
zavezani z rafijo. Tito in Pasteur
imata ogromne rame. Labodi jejo
kruh in špricajo.

Osmice!
 Sneg, oči nul.
 Strašne osmice v ogledalih,
 jahači!

Pušpan v uri opoldneva,
 naša rubaška, ki se dviga kot para.
 Kakšne strašne osmice!

Osmice pred startom,
 ki ste dvignile skalp.
 Diamantno polje zrn možgan, osmice,
 jagode, ki ste se vsule na ladje.

Strašne osmice
 karizmatičnega dneva.
 Lik, ki te zariše boben.
 Ki te požre past, češnja.

LABODI

TI TIHI POLJUBI, KI SO AKUSTIČNI

Jaz sem kot bela zvezda, ki podpira
 vse kocke rodu. Sneguljica,
 kajljivaš, ubor, sneguljica,
 ki je vrti okrog roke tacit.
 Tacit skor gorke tiv, o ki
 stonem ovotog tu o tacit,
 ošček ovotog tu o tako.
 Vidite torej, kličo okrog stitiv.

Dobro jutro, kobilica!
 Predstavljal sem si te z zlatimi,
 razpuščenimi lasmi,
 pa so te ene same dolge zelene noge.
 Torej si zelena, ne blondinka!
 Nič hudega.

Pašniki so zeleni,
 angeli na nekaterih oljih
 starih mojstrov so zeleni
 in jezdec na konjih so zeleno modri.
 Ko kristale preplavi zeleno,
 slišimo šum in ropot kreganja
 z belim.

Črne oči Laure,
 njeni zlati lasje
 so postali zeleno Vauclusa.
 Menta je zelena.

Mentula pri Katulu, kake barve si ti?

Tu posegam v vizijo svoje none,
 ki ji je zeleno pomenilo katastrofo.
 Vse dame, ki so z lož kukale na katastrofo
 skozi kukala obdana z biseri,
 so videle zelen plamen flogistona,
 ki je plapolal z njenih kodrov.

ACID?

Je bila res ricasta?

Nisi rekla, da je imela lase
 kot labodji vrat?

Nisi rekla, da vas je Mme Helena
 Petrovna Blavatskaya zapeljala?

Početek modri in s
 naključno roko
 ravnajojo živi lesi
 živi in

čezam rojstvo mlajših in
 ležarko tam, kar ima
 fino, včasih
 in p. r. f. r. m.

leži; razmetani po kvadrkih
 s pomočjo čevljev kavčika
 različne pljučne

POZITI POLJE

še je profesor za zlate denar.
 še je polje za temo priča.
 Bladi kristalov, združile se.
 Vidite skorzi opek.

še so linč, so linč, so linč pod lipo.
 v linč pod lipo črne ladje.
 še se valovi razbijajo kot šepet.
 v krila se vrtinajo kot rum, trnuni.

Bogovi so Maruška, Ana, Francie,
Bob, ljudje. Josephine in Anselm
in bunch of kids. Ana se pelje
z Noro v vrtec v Scattergood.

Maruška nekaj bere na trebuhu na
fotelju. Francie se verjetno
kopa in mili po telesu, ker vstane
navadno kako uro za nami.

Bob premišlja, za stroj bo
planil in pisal pesmi. Josephine
poje, hodi po hiši. Anselm jasno

še spi, njegov polarni dan
sega globoko v noč. Bunch of
kids se hihita po raznih šolah.

ŽGANA SIENA

Ko bomo veliki bomo bombardirali Pariz,
rakete bodo odpirale kletna vrata.
Streho bomo pobarvali belo,
vodi bomo pobarvali žrelo črno.

Ko bomo veliki, bomo bombardirali Pariz,
žgani golobi bodo na terasi.
Na sanke bomo privezali ogromen papirnat trak,
v samovarju bo razpet žarek poševnega sonca.

POŽETI POLJE

Še je prostor za zlate duri,
še je polje za temo princa.
Bliski kristalov, združite se.
Vdrite skozi obok.

Še so line, so line, so line pod lipo,
v lini pod lipo črne ladje.
Še se valovi razbijejo kot šepet,
v krila se vtisnejo kot rum, triumf.

Lela Zečković

TRANSFUZIJA

Kratkovidnost njene šivilje
angleščine je pregovorna;
Baby, reče. Tvoja vitkost je
čista pedanterija. Igla se mi
zatika v slonovino. Tuli,
če te boli.

Mehurčki se počasi vzdigujejo
in se zatikajo v grlu.
Nasmiha se in lovi zrak
vajena razbijanja srca.

Počitek med 2 in 4
nabrekla vena, roka
prevrnjena žival leži
na mizi

na dnu dlani znojni madež,
sm) mar zato kreirali
fin) zmes dima
in) arfuma

ležij) razmetani po kavčih
s pomočjo cevi iz kavčuka
zračijo pljuča.

Golobi in druge jutranje
stvari, drugi golobi
tečejo skor nas ko transfuzija.
Ob polih zjutraj hčem
zgubljenost sukajo. Profesor
S-witz je izgubil, teče

Bella s Kavkazca. Šo
trenutki, ko razumam
vampirja.

VIS-A-VIS
Bez v slabokrvno meso
odmerjen, na odloženi karti
cijl kemično obkrožen.
Fiktivna razdalja se zmanjšuje
onkraj okrepčevalnega voza
diluza svetloba za nočniški.
Iz bifeka na mojem krožniku
navpičen tanek cvek kvil
kruh spušča medli porcelana.

V 7 mg porodi
utemeljeni možgani in neka
lupa letosa
drobne paterje
umerjajo kvotok
pod belim mušnom.

Golobi in druge jutranje
stvari, drugi golobi
tečejo skoz nas ko transfuzija.
Ob petih zjutraj iščem
zgubljeno suktnjo. Profesor
S-witz je izginil, reče

Bella s Kavkaza. So
trenutki, ko razumem
vampirja.

Bob pruničija, za stroj bo
plauti in pisal prami. Josephine
poje, boči po hiši. Anselm jasno

Je spi, njegov polarni dan
sega globoko v noč. Bunch of
kide se hihita po gornih kolah.

VIS-A-VIS

Rez v slabokrvno meso
odmerjen, na odloženi karti
cilj kemično obkrožen.

Fiktivna razdalja se zmanjšuje
onkraj okrepečevalnega voza
difuzna svetloba za naočniki.

Iz bifteka na mojem krožniku
navkljub tanek curek krvi
kruh spužva sredi porcelana.

POZITI POLJE

Se je profesor za zlato duril,
se je polje za temo princu.
V 7 mg posodi
utesnjeni možgani in neka
tuja telesa

drobne baterije
usmerjajo krvotok
pod belim muslinom.

Lela Zečková

TRANSFUZIJA

Katkovidnost njene življe
angličine je progovna;
Haby reče. Tvoja vičnost je
čista pedantarija. Igra se mi
zatiča v slovovalo. Tuli,

Meluzki se počasi vzdigujejo
in se zatikajo v fibril.
Nasmilja se in lovi zrak
vzajem razpijanja stv.

Frank Park,
vsega sveta in se zbirajo
vsega sveta in se zbirajo
vsega sveta in se zbirajo

gorenj papirnat trak,
v enovaru bo mpet izrek pokojnega sonca.

Poljski mod 3 in 4
nabreka vena, roka
prevarjana živali leži
na mizi

in dan dani zmojni mabeš,
na mar zato živiraj
lin: moos dima
in f. arkoma

leži) razmetani po kavčih
s pomočjo cevi iz kavčeka
zračjo pljuča.

S svetlomerom se verbalno
rešuje problem mraka.
Ročno upravljamo

stranske naprave
s poreklom iz
emotivnih resorjev.

Z leve — s fino diško pokrita
bojarska roka.
Spiker: 'iz naslednjih virov teče kri'.

Pred Belvedorjem: 'Torej, kako ti je
bila vožnja všeč?'

V mojih najboljših trenutkih
kot na primer v času
sončnega zahoda

za (s prostim očesom) nevidne
leče razpada zelenilo
na svoje sestavne lastnosti.

Z neko drugo napravo se da
doseči popolnost: z njo
potegnemo črto med dvema v sebi

protislovnima zvokoma neujemljivima
s čutilom sluha toda razločno vidnima
z vrta.

POTRET I

Pred kratkim je obujala,
če zmene neča več,
možni in hore časopis,
pri telefonu se smeli

FOTO

Posneto zunaj,
za mizo, 1962.

V očeh vsa modrost homo
ludensa. Rdeči šal valovi
v vetru.

— S škarjami prereži podolgem. Mizo
vrzi. Telo podpri,

— Bjeljejet parus odinokij.
Razveži šal. Pokrij z njim
še nepoškodovana ramena.

DŽIN-GIN

Nariši mizo. Nariši
mene za mizo.
Napiši me, kako diham.
Nariši kozarec. Utopi me v ledu.
Raztopi kocko.
Zamisli statičnost kot v filmu
Jean-Marie Strauba.

KOMUNIKACIJA

Obkroži prostor na soncu.
— Okrogla žoga. Reci besedo
'reci', z njo se žoga.
Natakar iz Teherana: 'Lela
se je vrnila iz Isfahana'.
Natakar iz Isfahana: 'L.
se je vrnila iz Teherana'.
Natakar iz Tehe-

Kje je žoga?

OKULTNE VEDE

Oko, ogledalo šimpanza
se sveti na mesečini.
Tudi mesečina je lahko
pogled na svet.
Od zoba do zoba se je potegnila
tanka svilena nit;
kakor malo vode na dlani,
ima lahko tudi Weltanschauung
dva ostra zoba.

Ima 75 konjskih sil.
Zelo je mehak kljub 75 ks.

Meni z desne è pericoloso
sporgersi.
Z leve — s fino dlako pokrita
šoferjeva roka.
Spiker: 'Iz zanesljivih virov teče kri'.

Pred Belvederjem: 'Torej, kako ti je
bila vožnja všeč?'

PRIMA DONNA

M. K. in jaz sva redkokdaj v motelu.
Jaz sem najpogosteje na terasi,
M. K. je najpogosteje po motelih.
Kadar sva M. K. in jaz v motelu,
sem jaz najdlje v restavraciji.
(Ona z našmeški, on (ona, ono)
s krvavo zasluženno dnevno donno).

POTRET I

Pred kratkim je shujšala,
še srnine noče več,
molči in bere časopis,
pri telefonu se smeji
in blede.

PORTRET II

Pred kratkim je shujšala,
pita se s pivom in mesom,
tolsto se smeje,
trikrat dnevno piše pismo,
zvečer izpira grlo.

Jaz ljubim A
 A ne ljubi mene
 A ljubi B
 B ljubi C
 C ljubi mene

Lepo se ji prilega
 : težka srebrna žlica
 : oko bistro kot solza
 : bistra juha

'Kje se jejo najboljše datljevke?'
 'Kje se datljevke najboljše jejo?'
 'Ke se najboljše jejo datljevke?'

Ko govorimo o vrvi,
 mislimo na zanko. Štrik,
 konopec in špaga so naviti
 v manjše ali večje klobčiče.

Krvno sliko posvetila
 'sentimentalno-prijateljski'
 lahko dobimo s pomočjo
 (za osebno rabo)
 sestavljenega slovarja:

1. 'Sentimental Journey'
2. sentimentalna novela
3. sentimentalna vzgoja
4. sentimentalna potovanja

— so sestavni deli
 notranjih poškodb
 že malignega karakterja.

Zvrni jo na hrbet,
da se vidi trebuh.

Pljuča, polna vrelega zraka,
so roza — iz polprofila.

Škrge venejo na soncu v galopu.
Oko še gleda. Pobožaj njene luskine.

OVSENI DROBIL

magi kostanj
vlažne rožine

inrpani dolg
kroček načrt

Na Franzjosef pladnju
podedovanem od mame
se strežejo drobni kolači
in pijača.

(A): Akacije so v cvetu.

(B): Mi smo v cvetu mladosti.

Briefe an Milena so knjiga.

rodok hleba
nameli kruha

zabavljica triglavska
zlovis avca

Nagib je zelo blag,
o sledih ni niti sledu.

Z gotovo roko zabode palico,
prebode tanko skorjo leda.

Ko drugi sušijo rokavice
na radiatorju,
se on smuča pod snegom.

Sedi v gugalniku
slavnih bratom Thonet — in boža les
s post mortem v malih možganih.

Prebiti dan, gugalnik
in pladenj ne pomeni tudi
doseči večno slavo.

Leila, ti si bele labode krmila,
torej si gosi krmila.
Sheila, ti si gosi krmila,
torej si gosi krmila.

Lepo se ji prilaga
: težka srebrna tilca
: ako bistro kot sokra
: bistra juha

"Kje se jejo najboljša datljevke?"
"Kje se datljevke najboljšo jejo?"
"Kje se najboljša jejo datljevke?"

Ko govorimo o vrvi,
mislimo na zanka. Strik,
konopec in špagi so naviti
v manjše ali večje klobče.

ŽALOSTNA MAJNA JE PTICA

Žalostna majna je ptič.
(Acridotheres tristis)
Citirano iz pisma, ki
se pričinja z:
'Prejel sem tvoj SOS!'

Žalostna majna je torej
neka vrsta škorca.

Acridotheres tristis je
v nekem tretjem jeziku
otožni (žalostni, žalobni)?
škorec.
Prejeli smo vaš SOS, voilà!

Prevedel Franci Zagoričnik

I. G. Plamen

PESMI

OVSENI DROBIR

nagi kostanji
vlažne rozine

izčrpani dolg
kratek načrt

TROPSTI DETEL

rudnik lišaja
zameti kruha

taborišče triglava
ovce violin

BREZVETRJE STORŽA

katalogi las
vas mikrobov

lovci psov
nosovi iglavcev

SETEV KRUKA

krabati kvaz
gram soda

krabde grozdja
gorzasti obrab

KOSI OBLIK

krab suma
postrv dvoma

most kosa
vršja

VALI RJOVENJA

katrole opoja
čalost masti

briljasti vina
rogovišče lepote

SINOVI BREZ

portretli ibtaja
lulci ostankov

vojske kocin
prazolaki kovin

ŽETEV KRUHA

bradati kvas
grm soda

brajde grozdja
gozdnati obred

KOSI OBLIK

hrīb suma
postrv dvoma

most kosa
vrč ajde

VALI RJOVENJA

kastrole opoja
žalost masti

bridkosti vina
rogovile lepote

SINOVI BREZ

portreti ihtenja
tulci ostankov

vojske kocin
brzovlaki kovin

OVSENI DROBIR

naši kostanjji
vlažne rozine

iščipani dolg
kratek našr

TROPSTI DETEL

rudnik ljaja
zamei kruha

taboščje iglavca
ovce vijola

BREZVETJE STORŽA

katalogi las
vas mikrofov

Prevedel Franci Zagorčnik
lovci gozv
nosovi iglavcev

ZUBORENJE VESOLJA

madeži štorkelej
volne kamčatke

oljke letenja
robide drsenja

ORGANIZACIJA ROKE

nohti predala
jagode fascikla

vrtovi tobaka
soj kostanjevice

LAŽ PROPADA

(opažanje)

Dialog

Osebi: Ciril in Vivian. Scena: knjižnica deželjske hiše v Nottinghamshireu.

Ciril (vstopi skoz odprta okenska vrata iz terase): Dragi Vivian, ne čepi vendar ves dan v knjižnici. Tako čudovito popoldne je. Zrak je prav nenavaden. Neka meglica je nad gozdom in spominja me na vijoličasti cvet na slivi. Pojdiva ven in pokadiva kakšno cigareto, poležala bova na travi in uživala v naravi!

Vivian: Uživala v naravi! Lahko rečem, da sem to sposobnost na svojo srečo že izgubil. Ljudje danes govorijo, da nas umetnost nauči ljubiti naravo bolj, kot smo jo ljubili prej; da nam odkriva njene skrivnosti in da po natančni preučitvi Corota in Constablea opazimo v njej reči, ki so nam prej ušle izpred oči. Moje lastne izkušnje pa me učijo, da z rastočim zanimanjem za umetnost zanimanje za naravo upada. To, kar nas umetnost v resnici nauči, je pomankljiva ureditev narave, odkriva nam njeno čudno surovost, njeno neznosno enoličnost in njeno popolno nedovršenost. Sicer je res, da ima narava dobre namene, toda, kot je že Aristotel nekoč dejal, ni jih sposobna izvesti. Kadar opazujem kakšno krajino, si ne morem kaj, da ne bi opazil njenih napak. Pravzaprav smo lahko še srečni, da je narava tako nepopolna, kajti drugače ne bi imeli umetnosti. Umetnost je naš duhovni protest, naš viteški poskus, da bi naučili naravo, kakšno mesto ji pripada. Kar se tiče pa neskončne raznolikosti v naravi, ta je čisto navaden mit. Ta ne obstaja v naravi. Nastal je v domišljiji oziroma fantaziji, v pomankljivi kultiviranosti človeka, ki jo je opazoval.

Ciril: Saj ti ni treba opazovati krajine, če nočeš. Lahko samo poležavaš na travi, kadiš cigarete in govoriš.

Vivian: Ampak narava je tako neudobna. Trava je trda, kepasta in vlažna, v njej pa je polno nagnusnih črnih žuželk. Celo Morrisov najslabši delavec lahko izdelava udobnejši sedež kot vsa narava. Narava zbledi pred pohištvom 'na ulici, ki si je od Oxforda izposodila ime', če smem uporabiti ta neznosni stavek od pesnika, ki ga ti tako ljubiš. Nočem se pritoževati. Če bi bila narava udobna, potem ne bi človek izumil arhitekture. In mnogo raje živim v hiši kot na odprtem zraku. V hišah se vsi počutimo pravih razmerij. Vse nam je podrejeno, vse je oblikovano za naše potrebe in užitke. Sebičnost sama, ki je nujna za pravi občutek človeškega dostojanstva, je v celoti posledica življenja v hišah. Zunaj se človek počuti tako raztresenega in neosebnega. Njegova individualnost ga popolnoma zapusti. In nazadnje je narava še tako neobzirna in ravnodušna. Kadarkoli se sprehajam po tem parku, se počutim, kot bi zanjo ne bil nič več kot tiste krave na pašniku ali kot repinec, ki cveti v jarku. Nič ni bolj očitnega, kot da narava sovraži duha. Razmišljanje je najbolj nezdrava stvar na svetu in ljudje umirajo od nje prav kakor od drugih bolezni. Na srečo vsaj pri nas razmišljanje ni nalezljivo. Za naš izvrsten izgled kot ljudstvo se nimamo zahvaliti ničemur drugemu kot naši neumnosti. Upamo lahko samo, da bomo uspeli še mnogo let obdržati ta zgodovinski branik naše sreče; toda bojim se, da postajamo preizobraženi; vsakdo namreč, ki se ni sposoben učiti, je začel poučevati — in to je tisto, k čemur nas je privedel naš izobraževalni zanos. Zdaj pa kar pojdi k svoji dolgočasni in neudobni

naravi, jaz pa bom medtem popravil svoje dokaze.

Ciril: Članek pišeš! Po vsem tem, kar si zdaj govoril, to ne kaže na doslednost.

Vivian: Kdo pa hoče biti dosleden. Puščobneži in doktrinariji, zopрни ljudje, ki izvajajo svoje principe prav do bridkega konca delovanja, do *reductio ad absurdum* prakse. Jaz sem drugačen. Kakor Emerson, tako tudi jaz napišem na vrata svoje knjižnice besedo 'Muhavost'. Poleg tega je pa moj članek še zelo zdravilno in dragoceno opozorilo. Če bodo pozorni nanj, bo morda prišlo do nove renesanse v umetnosti.

Ciril: O čem pa govori?

Vivian: Naslov je 'Laž Propada: protest'.

Ciril: Laž? Mislil sem, da to reč negujejo že naši politiki.

Vivian: To pa ne vem, če bo držalo! Politiki ne grejo nikdar preko predrugačevanja in se nenehno ponižujejo k dokazovanju, diskutiram in prepričom. Kako drugačni so po naravi od resničnega lažnivca, od njegovih odkritih in neustrašnih trditvev, od njegove nenadkriljive nedogovornosti in njegovega zdravega in prirojenega prezira do kakršnegakoli dokazovanja! Končno pa, kaj je resnična laž? Kratko in malo to, kar je samo sebi dokaz. Če je človek že dovolj nedomiseln, da si izmišljuje dokaze za podkrepitev svojih laži, potem naj raje takoj pove resnico. Ne, politiki ne pridejo v poštev. Nekaj bi se morda moglo reči v prid odvetništva. Plašč sofistov se je zgrnil na njegove člane. Njihovo goreče izmišljanje in laganje je prav očarljivo. Najmanjši razlog ti prikažejo kot največji, kot bi se bili ravno izšolali pri Leontinu, in poznani so po svoji sposobnosti, da izsillijo iz še tako nevoljne porote oprostitev za svoje varovance celo tedaj, ko je jasno in nesporno, da so nedolžni. Toda biti morajo razumljivi in brez sramu se sklicujejo na očitno. Navkljub njihovem neznanskemumu trudu, pride resnica na dan. Celotno časopisi so se izrodili. Človek jim lahko popolnoma zaupa. Medtem ko brodiš po njihovih kolonah, čutiš to zaupanje. Vselej se zgoditisto, česar ni mogoče brati. Bojim se, da ni mogoče ničesar povedati v prid odvetnikov in časnikarjev. Sicer pa mene predvsem zanima laganje v umetnosti. Naj ti preberem, kar sem napisal? Lahko ti celo korigiristi.

Ciril: Seveda, če mi ponudiš eno cigareto. Hvala. Mimogrede, za ka-

teri magazin pa je ta članek namenjen?

Vivian: Za Retrospektiv. Mislim, da sem ti pravil o izbrancih, ki smo ga ustanovili.

Ciril: Koga misliš z izbranci?

Vivian: Na Utrujene Hedoniste, kajpak. To je klub, katerega član sem. Domenjeni smo, da nosimo v gumbnicah uvele vrtnice, gojimo pa nekak kult Domitiana. Bojim se, da tebe ne bi sprejeli. Preveč ljubiš preproste užitke.

Ciril: Verjetno bi me zavrnil, češ da imam živalsko dušo.

Vivian: Morda. Povrhu si pa že nekoliko prestar. Nikogar ne sprejmejo, ki je v običajnih letih.

Ciril: Kar predstavljam si, kako ste siti drug drugega.

Vivian: Seveda smo. To spada v klubski domenek. Zdaj mi pa obljubi, da me ne boš preveč prekinjal, ko ti bom prebiral svoj članek.

Ciril: Ena sama pozornost me bo.

Vivian (bere z zelo jasnim glasom): »Laž Propada: protest. — Eden izmed poglavitnih razlogov, ki ga je mogoče pripisati čudni vsakdanjosti v značaju skoraj vse sodobne književnosti, je nedvomno propadanje laganja kot umetnosti, znanosti in družabnega užitka. Stari zgodovinarji so nam posredovali prekrasne izmišljotine v obliki dejstev, sodobni romanopisci pa nam ponujajo puščobna dejstva pod krinko izmišljotine. Modra knjiga (Blue-Book, skupščinsko poročilo, op. prev.) postaja edini vzor za pisatelje tako v metodi, kot v slogu. Svoj *document humain* ima in svoj mali *coin de la creation* (kotiček vsemirja), kamor kuka s svojim mikroskopom. Najti ga je mogoče v Librairie Nationale ali v Britanskem muzeju, kako brez sramu prebira svoja dela. Niti toliko poguma nima, da bi ga zanimala tuje ideje, temveč vztraja pri tem, da hodi naravnost v življenje po vsako reč, svoje temelje gradi na osebnih izkušnjah in v leksikonih, značaje poišče v svojem družinskem krogu ali pri tedenski čistilki, podatke pa v enciklopediji, teh pa se ne more osvoboditi tudi v najbolj meditativnih trenutkih.

Škoda, ki je napravljena književnosti zaradi napačnega pristopa, je skorajda nemogoče prikazati manjšo, kot v resnici je. Ljudje zelo nepremišljeno govorijo o 'rojenem lažnivcu', prav tako tudi o rojenem pesniku. V obeh primerih so krivični. Laganje in pesništvo sta umetnosti — umetnosti, za kateri je že Platon uvidel, da nista nepovezani

med seboj, — in ki kličeta po skrbni preučitvi in po čim ravnodušnejši predanosti. Poglejte, vsaka od njiju ima svojo posebno tehniko, kakor imajo svoje specifične tehnične skrivnosti oblikovanja in nanašanja barv za uresničitev svojih namenov tudi bolj materialne zvrsti umetnosti, slikarstvo in kiparstvo. Kakor lahko spoznamo pesnika po njegovi glasbi, tako lahko spoznamo tudi lažnivca po njegovem ritmičnem in bogatem pripovedovanju. Za nobeno od teh umetnosti pa ne zadostuje zgolj trenutna inspiracija. Tu, kakor drugod, je vaja predhodnica popolnosti. Toda v sodobnem času je postala moda pesnikovanje kar preveč razširjena in bi jo bilo treba obrezhrabriti (glej prev. dodatek), medtem ko je umetnost laganja padla v splošno nemilost. Mnogo mladih ljudi začne svoje življenje s prirojenim darom za pretiravanje, ki bi lahko ob ustreznih vzpodbudi v razumevajočem in prijaznem okolju ter s posnemanjem najboljših modelov zrastle v nekaj zares velikega in očarljivega. Toda po pravilu ne nastane iz večine ljudi nič. Tak človek se bodisi preda površnim navadam natančnosti... <

Ciril: Dragi prijatelj!

Vivian: Prosim te, da me ne prekinjaš sredi stavka. »... se bodisi preda površnim navadam natančnosti ali pa začne obiskovati družbe ostarelih in dobro obveščениh. Obe poti sta enako usodni za njegovo domišljijo in sta resnično nevarni za domišljijo kogarkoli, nato pa v zelo kratkem času razvije nezdravo in morbidno lastnost pripovedovanja resnice; vse, kar je rečenega v njegovi bližini, začne preverjati, nobenih zadržkov nima več, da ne bi nasprotoval ljudem, ki so mnogo mlajši od njega, in pogostoma konča s pisanjem romanov, ki so tako podobni življenju, da ni mogoče verjeti v njihovo verjetnost. Primer, ki sem ga navedel, ni tako osamljen, kot morebiti kdo misli. To je le eden od mnogih podobnih. In če ni možno ničesar ukreniti, da bi se prenehalo ali vsaj spremenilo to naše čaščenje dejstev, potem bo umetnost postala neplodna in bo lepota izginila iz naše dežele.

Celo Robert Louis Stevenson, ta očarljivi mojster izvirne in domiselne proze, je okužen s tem modernim zlom, drugače tega namreč ni mogoče imenovati. Zgodbi namreč ukrademo verjetnost, če jo hočemo napraviti preveč resnično. **The Black Arrow** je tako neumetniško delo, da se ne more pohvaliti niti z enim

anahronizmom, medtem ko se pa **Dr. Jekylla** bere kot opis kakšnega nevarnega eksperimenta iz **Lancete**. Kar se tiče Riderja Haggarda, ki dejansko ima oziroma je vsaj imel vse lastnosti izvrstnega lažnivca, pri njem izgleda, kot bi se bal, da ga bojo osumili genialnosti, kajti vsakič, ko nam pove kakšno resnično krasno reč, začuti potrebo, da izumi še kakšno svojo osebno reminiscenco, ki jo pripiše kot potrdilo svoje strahopetnosti. Drugi naši pisatelji niso nič boljši. Henry James piše romane, kot bi bila to nekakšna mučna dolžnost, in zapravlja na ničevih motivih in na neopaznih 'stališčih' svoj čisti literarni slog, svoje bogate stavke, svojo jedko in rezko satiričnost. Res je, da Hall Caine stremlji k veličastnemu, a to počenja na ves glas. Tako je glasen, da ni mogoče slišati, kaj govori. James Payn je spreten umetnik v prikrievanju tistega, česar se ne splača iskati. To, kar je očitno, lovi z zanosom kratkovidnega detektiva. Avtorjevo preudarjanje in njegov dvom postajata za bralca od strani do strani bolj neznosna. Konji in ognjeni voz Williama Blacka ne plovejo proti soncu. Samo preplašijo večerno nebo s svojimi nasilnimi kromolitografskimi učinki. Ko jih vidijo prihajati, se kmetje zatečejo v svoje narečje. Gospa Oliphantova prijetno klepeta o kuratih, o zabavah na prostem in tenisu, o domačnosti in podobnih dolgočasnih rečeh. Marion Crawford se je žrtvoval na oltarju lokalne barve. Podoben je tisti dami iz francoske komedije, ki ves čas govori o **le beau ciel d'Italie**. Poleg tega mu je pa prišlo v navado še plehko moraliziranje. Nenehno nam dopoveduje, da biti dober pomeni biti dober in da biti slab pomeni biti zloben. Včasih mu skoraj uspe, da nas poboljša. **Robert Elsmere** pa je kajpada mojstrovina, mojstrovina v **genre enuieux**, literarna zvrst, pri kateri uspe našemu občinstvu do kraja uživati. Neki domiselni prijatelj nam je nekoč rekel, da ga spominja na tiste vrste konverzacije, ki je običajna na pojedinah in zabavah pri kakšni resni nekonformistični družini, in to lahko verjamemo. Resnično, samo v Angliji lahko nastanejo takšne knjige. Anglija je domovina izgubljenih idej. Kar se tiče pa tiste pisateljske šole, pri kateri sonce vedno vzide v East-Endu, za njih lahko rečemo samo to, da najdejo življenje grobo in ga surovega pustijo.

Resda v Franciji niso ustvarili ničesar, kar bi bilo bolj dolgočasno,

kot je naš **Robert Elsmere**, toda v splošnem ni stanje tam nič boljše. Guy de Maupassant s svojo ostro in jedko satiro ter s svojim močnim in živim slogom razgrne z življenja še tistih nekaj cunj, ki ga pokrivajo, tako da nam prikaže vse njegove umazanosti in grdosti. V njegovih blelih malih tragedijah so vse osebe smešne; ob njegovih grenkih komedijah pa se človek zjoče do solz. Zola, zvest svojemu vzvišenemu principu, ki ga je utemeljil v enem od svojih **pronunciamentosih** o literaturi, kjer pravi, da **l'homme de genie n'a jamais d'esprit** (genialni človek nima duha), je odločno dokazal, da je lahko vsaj puščoben, če že ni genialen. In pri tem je zelo uspešen. Nikakor ni brez moči. V delih, kot je na primer **Germinal**, je prav epski. Toda njegov način dela je od začetka do konca napačen. In to ne v moralnem smislu, temveč v umetniškem. Iz moralnega stališča je njegovo delo ravno to, kar mora biti. Zola je popolnoma resni-coljuben človek in opisuje dogodke natanko tako, kot so se bili pripetili. Kaj več si lahko moralisti še poželijo? Nobene simpatije nimamo s tistim, ki ga v imenu morale obsojajo. Njihovo ogorčenje je ogorčenje Tartuffa, ko ga odkrijejo. Toda ničesar ni mogoče reči v prid avtorja **Beznice**, **Nane** in **Kuhinje**, iz umetniškega pogleda. Ruskin je nekoč opisal značaje v romanih George Eliot za katere pravi, da izgledajo, kot bi bili pometeni iz pentonvillskega omnibusa. Zolajevi značaji pa so še mnogo slabši. Vsi imajo svoje pošastne pregrehe in še bolj pošastne kreposti. Njihove življenjske zgodbe so do kraja nezanimive. Nikogar ne zanima, kaj se dogaja z njimi. V književnosti pričakujemo posebnost, privlačnost, lepoto in izvirnost. Razburijo nas in zagusijo se nam opisi dogajanja pri revnih slojih. Daudet je mnogo boljši. Duhovit je, njegov slog je lahkoten in zabaven. Toda pred nedavnim je napravil književni samomor. Po tem, ko smo prebrali njegovih **Vingt Ans de ma Vie Litteraire** (Dvajset let mojega ustvarjalnega življenja), kjer pravi, da so njegovi značaji vzeti naravnost iz življenja, nam ni več mar za **Delobella** s svojim **il faut lutter pour l'art** (za umetnost se je treba boriti), za **Valmajoura** s svojim večnim refrenom o slavčku ali za pesnika **Jacka** s svojimi **mots cruels** (krutimi besedami). Nenadoma se nam zazdi, da so izgubili vso svojo živost, vse svoje značilnosti. Edini resnični ljudje so tisti, ki niso nik-

dar živeli. In če je romanopisec dovolj plitek, da gre v življenje po svoje značaje, naj se vsaj pretvarja, da so izmišljeni, in naj se ne hvali s tem, da so ponarejeni. Opravičilo za neki značaj v romanu ni v tem, da je ta značaj to, kar je, temveč da je avtor to, kar je. V nasprotnem primeru tak roman ni umetniško delo. Zanimiv je Paul Bourget, mojster psihološkega romana, ki živi v zmožni predstavi, da je možno moške in ženske našega časa analizirati do neskončnosti v brezštevilni množici poglavij. Dejstvo pa je, da so ljudje iz boljše družbe — in gospod Bourget se redkokdaj premakne iz **Faubourg St. Germain**, razen če gre v London — zanimivi po maskah, ki jih nosijo, in ne po tistem, kar leži za maskami. To je sicer zelo ponižujoče priznanje, vendar smo vsi ljudje zgneteni iz iste snovi. V **Falstafu** je nekaj **Hamleta** in v **Hamletu** ni samo malo **Falstafa**. Debeli vitez ima svoje melanholične trenutke in mladi princ ima svoje trenutke robatega humorja. Ljudje se razlikujemo le po slučajnostih: po obleki, slogu, barvah glasu, po religioznem prepričanju, zunanem izgledu, po muhah navade in podobnem. Čim bolj človek analizira ljudi, tem manj razloga za analizo najde. Prej ali slej pride človek do tiste univerzalne pošastne reči, ki se ji pravi človeška narava. Zares, vsakdo, ki je imel stike z revnimi, lahko pove, da bratstvo med ljudmi ni samo blodnja nekega pesnika, temveč je to ena izmed zelo žalostnih in ponižujočih resnic; in če neki pisatelj vztraja pri razčlenjevanju zgornjih slojev, potem lahko isto reč počne s prodajalkami vžigalic in sadja. Sicer pa, dragi Ciril, ne bom te zadrževal samo pri tem. Priznam namreč, da imajo sodobni romani tudi svoje dobre strani. Trdim samo, da so v splošnem neznošno berilo.

Ciril: To je zelo resna opredelitev; moram pa reči, da se mi zdijo nekatere tvoje trditve nepravilne. Rad imam romane, recimo **Razsodnika**, **Hethovo hči**, **Učenca** in **Gospoda Isaacs**, kar se tiče pa **Roberta Elsmere**, tega dobesedno obožujem. Ne jemljem ga kot resno delo. Ko prikazuje težave, s katerimi se so- oča nek iskren vernik, je smešen in zastarel. V tem pogledu spominja na Arnoldovo delo **Literatura in dogma**, če izvzamemo literaturo. Zastarel je prav tako kakor Paleyevi **Dokazi** oziroma Colensova metoda za razlago Svetega Pisma. In malokatera stvar nas tako malo impresionira, kot je ta nesrečni junak, ki poskuša

z vsa viteško resnobo povzdigniti neko starodavno zarjo in ki sploh ne razume njenega pravega pomena, skratka, ki poskuša oživeti staro podjetje z novim imenom. A na drugi strani vsebuje roman nekaj izvrstnih karikatur in kopico prav zabavnih citatov. Greenovo razmišljanje prav prijetno posladka nekoliko grenko avtorjevo stvaritev. Tudi se ne morem načuditi temu, da nisi omenil ničesar o dveh romanopiscih, ki ju nenehno prebiraš, tu mislim na Balzaca in na Georgea Mereditha. Nobenega dvoma ni, da sta realista, kaj praviš?

Vivian: O Meredith! Kdo ga lahko opredeli? Njegov slog je kaos obzárjen z vzplamteli bliški. Kot pisatelj obvlada vse razen jezika, kot romanopisec je zmožen vsega razen napisati zgodbe, kot umetnik ima vse sposobnosti razen umetnosti. Nekdo v Shakespearu, mislim, da Touchstone, pravi za nekoga, da si lomi noge ob svoji lastni bistrournosti, in mislim, da bi moral razmišljanje o Meredithovem pisanju začeti s to osnovo. Toda, karkoli že je, realist prav gotovo ni. Lahko bi rekel, da je nekaj otrok realizma, ki se noče pogovarjati z očetom. Po lastni izbiri se je odločil za romantiko. Ni pokleknil pred Baalom. Sicer pa bi ga, četudi bi se vdal pred glasnimi parolami realistov, njegove slog držal v dostojni oddaljenosti od njega. S pomočjo sloga je posadil okoli vrta živo trnovo mejo rdečih vrtnic. Balzac pa predstavlja eno od najimenitnejših kombinacij umetniškega temperamenta z znanstvenim duhom. Tega je prepustil svojim učencem, prvega pa je imel samo on. Razlika med Zolajevo **Benico** in med Balzacovimi **Izgubljenimi iluzijami** je analogna razliki med nedomiselnim realizmom in domiselno resničnostjo. »V vseh Balzacovih značajih«, kot je rekel Baudelaire, »se pretaka isti življenjski sok kot v njem samem. Vsi njegovi izmišljeni značaji so prav tako slikoviti kot sanje. Vsaka njegova duša je nabita z voljo kot orožje. Vsak njegov vajenec je genij.« Redno prebiranje Balzaca napravi iz naših prijateljev sence, iz naših znancev pa sence senc. Njegovi značaji živijo nekakšno ognjevito in barvito življenje. Nad nami so, nenehno izzivajo naš dvom. Ena od največjih tragedij v mojem življenju je bila smrt **Luciena de Rubempreja**. To je bila izguba, od katere si nikdar nisem do kraja opomogel. Spomin nanjo me zasleduje v trenutkih veselja. Sredi smeha se spomnim nanj. Toda Balzac ni

bi nič večji realist kot Holbein. On je ustvarjal življenje in ne posnel. Priznam pa, da je previsoko cenil moderno obliko in da se nobeno od njegovih del ne more meriti z mojstrovinama, kot so **Salambo**, **Esmond**, **Ognjišče in samostan** ali **Vikont iz Bragelonne**.

Ciril: Mar torej nasprotuješ moderni obliki?

Vivian: Da. Previsoka cena je za preubog rezultat. Sama moderna oblika je vedno hkrati vulgarizacija. In ne more biti drugače. Ljudje mislijo, da se mora umetnik zanimati samo zanje, ker se oni zanimajo samo za ljudi okrog sebe. Toda prav zaradi tega, ker se drug za drugega zanimajo, niso pripravna snov za umetnost. Edino lepe reči, kot je nekdo rekel, so tiste, ki se nas ne tičejo. Dokler je neka stvar potrebna ali dokler nam koristi, če nas vznemirja na ta ali oni način, če nam povzroča bolečino ali radost ali če predstavlja pomembno sestavino v našem okolju, dotlej je izven umetniške sfere. Do svoje snovi mora biti umetnik več ali manj ravnodušen. Nobenih pristranskih ali posebnih nagnjenj in predsodkov ne sme čutiti. Prav zato, ker nam Hercuba nič ne pomeni, je njena žalost tako prikladen motiv za tragedijo. V zgodovini književnosti ne poznam ničesar tako žalostnega, kot je umetniška kariera Charlesa Readea. Napisal je čudovito knjigo **Ognjišče in samostan**, ki stoji nad **Romolo** toliko višje, kot stoji **Romola** nad **Danielom Derondo**, potem pa je vse ostalo življenje zapravil s tem, da je poskušal biti moderen. Noro se je trudil, da bi obrnil pozornost bralca k položaju v naših jetnišnicah in privatnih umobolnicah. Charles Dickens je bil že dovolj utrujajoč s tem, da je hotel vzbuditi sočutje pri nas, ko je opisoval žrtve zakona revežev; toda Charles Reade, umetnik, izobraženec in človek s pravim pisateljskim občutkom, s svojim zmerjanjem in besnenjem nad neznosnostmi sodobnega življenja, kot bi bil kak pamfletar ali senzacionalni žurnalist, je pogled, nad katerim se lahko angeli razjočejo. Verjemi mi, Ciril, moderna oblika in snov sta dve hudi napaki. Napaka je, da smo zamenjali uniformo časa z oblačilom Muz in da zapravljamo svoj čas na umazanih ulicah ostudnih predmestij, namesto da bi bili zunaj na griču z Apolonom. Nedvomno je, da smo propadla rasa in da smo prodali svoje prirojene pravice za navlako podatkov.

Ciril: Nekaj je na tem, kar praviš, in nobenega dvoma ni o tem, da nas branje modernega romana lahko prvič na tak ali drugačen način zabava, vendar le redkokdaj doživimo umetniško radost pri ponovnem branju. In to je eden od poveršnih preskusov, ki pove, kaj je književnost in kaj ni. Če človek ne uživa pri vsakem ponovnem prebiranju nekega romana, potem ga sploh nima pomena brati. Toda zanima me, kaj si že govoril v zvezi z vrnitvijo k naravi. To je zdaj zdravilo, ki nam ga vsi priporočajo.

Vivian: Prebral ti bom, kaj mislim o tem. Ta odstavek sicer pride kasneje na vrsto v članku, vendar ne škoduje, če ga preberem zdaj:

»Priljubljen krik našega časa je: 'vrnimo se k življenju in naravi; obnova bosta našo umetnost in ji prepojila žile z rdečo krvjo; razgibala ji bosta noge in okrepila roke.' Toda joj! v zmotnem prepričanju živimo, čeprav je res, da je dobronamerno in ljubeznivo. Narava namreč vedno zaostaja za življenjem. Kar pa se tiče življenja, to je raztopilo, ki nam ruši umetnost, sovražnik je, ki nam razmetava hišo.«

Ciril: Kaj misliš s tem, da življenje zaostaja za naravo?

Vivian: No, tole res morda izgleda na videz nekoliko kriptično. S to trditvijo mislim namreč naslednje. Če vzamemo naravo v smislu njenih preprostih nagonov v nasprotju s samozavestno kulturo, potem je vsako delo, ki nastane pod njenim vplivom, vedno staromodno in zastarelo, skratka, preživelo. En dotik narave napravi iz vseh nas sorodnike, dva njena dotika pa pokvarita vsako umetniško delo. Če na drugi strani gledamo naravo kot na svet fenomenov izven človeka, potem ljudje tako in tako ne morejo v njej odkriti več, kot ji sami pripišejo. Sama od sebe nam ne naznanja ničesar. Wordsworth je hodil k jezerom, a ni bil nikdar jezerski pesnik. V kamnih je našel pridige, ki jih je že sam vanje skrtil. Tja je hodil moralizirat, svoja dela pa je ustvaril po vrnitvi, ne k naravi, temveč k poeziji. Poezija mu je dala **Laodamio**, njegove dobre sonete in njegovo veličastno **Odo**. Narava pa mu je dala **Marto Ray**, **Petra Bella** in njegov nagovor lopati gospoda Wilkinsona.

Ciril: Mislim, da je temu mogoče oporekati. Bolj verjeten se mi zdi 'nagib pomladanskega gozda', pa čeprav je res, da je umetniška vrednost takšnega nagiba odvisna le od

vrste temperamenta, ki ga sprejme. Vrnitev k naravi bi s tem lahko pomenila hkrati napredovanje v izgrajevanju osebnosti. Mislim, da se tudi ti strinjaš s tem pogledom. Sicer pa, kar nadaljuj.

Vivian (bere): »Umetnost se začne z abstraktnim okrasjem, z izključno domišljijским in radostnim delom, ki se ukvarja z neresničnim in neobstoječim. To je prva faza. Potem postane življenje očarano zaradi novorojenega čuda in prosi za dovoljenje, če lahko vstopi v ta krasni svet. Umetnost si začne prilagajati življenje kot del svoje snovi za obdelavo, pretvori ga in predela z novimi oblikami, popolnoma je ravnodušna do dejstev, izumlja, izmišlja si, sanjari in z lepim slogom, okrasjem ter idealno obdelavo ustvarja neprodirno mejo med seboj in resničnostjo. Tretja faza pa je, ko dobi življenje v umetnosti glavno vlogo in jo izžene v divjino. To pa je resničen propad, propad, zaradi katerega danes trpimo.

Poglejmo si za primer angleško dramo. Najprej je bila v rokah duhovščine, bila je okrasna, abstraktna in mitološka. Nato je sprejela življenje v svojo službo in z uporabo nekaterih zunanjih oblik življenja je ustvarila popolnoma novo vrsto bitij. Njihove žalosti so bile strašnejše od katerihkoli žalosti človeka, njihove radosti so bile silnejše od radosti ljubimcev, njihov bes je bil titanski in njihov mir božanski, imeli so pošastne in občudovanja vredne grehe, pošastne in občudovanja vredne vrline. Njihov jezik je bil drugačen od tistega, ki ga je uporabljalo življenje, bil je poln resonančne glasbe in sladkega ritma, dostojanstvo je izražal z mogočno melodičnostjo, z občutljivim ritmom in s čudovitimi bisernimi besedami je izražal nežnost, bogato izrazoslovje pa mu je dajalo videz vzvišenosti. Svoje otroke je oblačila v ne navadna oblačila, dala jim je maske in na njeno željo je stari svet vstal iz svoje marmorne grobnice. Novi Cezar je dostojanstveno korakal po oživelem Rimu in s škrlatnimi jadrmi, z veslanjem po melodiji flaut je nova Kleopatra potovala po reki k Antiochu. Stari mit, legenda in sanje so dobili obliko in vsebino. Zgodovina je bila ponovno napisana in skorajda ni bilo pisatelja, ki bi ne uvidel, da predmet umetnosti ni preprosta resnica, temveč kompleksna lepota. V tem so imeli popolnoma prav. Umetnost sama je v resnici oblika pretiravanja; in izbira, ki je pravi duh umetnosti, ni nič

drugega kot okrepljena oblika pre-poudarjanja.

Toda življenje je kmalu razbilo popolnost oblike. Celo pri Shakespearu lahko vidimo začetek konca. To se kaže v postopnem opuščanju blankverza v poslednjih delih, v večji uporabi proze in v pretirani pomembnosti pripisani karakterizaciji. Odstavki pri Shakespearu, in teh je mnogo, kjer je jezik neizdelan, vulgaren, pretiran, fantastičen in celo obscen, so posledica življenja, ki je zahtevalo odmev svojega glasu na račun lepega sloga, ki je edini, s katerim bi se smelo dovoliti življenju, da se izrazi. Shakespeare ni v nobenem pogledu brez napak. Pre-rad gre naravnost v življenje, kjer si sposoja njegovo naravno govori-co. Pozablja namreč, da umetnost izgubi vse, kadar izgubi svoj domišljjski medij. Goethe neke pravi:

'In der Beschränkung ziegt sich erst der Meister.'

V mejah delovanja se razkriva mojster, omejitvev pa, ki je temeljni pogoj umetnosti, je slog. Sicer pa se nam ni treba več ustavljati pri Shakespearu in njegovem realizmu. Njegova najboljša poema je **Vihar**. Prikazati sem želel le to, da so sicer odlična dela elizabetinskih in jakobinskih umetnikov vsebovala že seme razkroja. Če so z uporabljanjem življenja kot grobe snovi pridobila na moči, potem so vso moč izgubila z uporabljanjem življenja kot metode. Nujna posledica zamenjave posnemovalnega medija za ustvarjalnega in posledica opustitve imaginativne oblike je moderna angleška melodrama. Značaji v teh igrah govorijo izven odra ravno tako kot na njem; nobenega navdiha nimajo in tudi navdihnejo ne; vzeti so neposredno iz življenja, da bi obnovili vso njegovo vulgarnost do najmanjšega detajla; predstavljajo nam mišljenja, navade, obleke in akcent resničnih ljudi; v tretjerazrednem vagonu bi ostali neopaženi. Pa vse-eno, kako dolgočasno so te igre! Ne uspe jim ustvariti niti vtisa resničnosti, h kateremu stremijo in ki je njihov edini **raison d'être**. Kot metoda je realizem popoln neuspeh.

Enako kot za dramo in roman, velja tudi za dekorativno umetnost. Vsa zgodovina te umetnosti je prikaz boja med orientalizmom, ki odkrito zavrača vsako posnemanje, ki ljubi umetniško govori-co ter sovraži resnično prikazovanje česarkoli iz narave, in našim posnemovalnim duhom. Kjer je prevladovala prva umetnost, kot na primer v Bizancu, Siciliji in Španiji, so po neposred-

nem stiku oziroma v ostalih delih Evrope v posrednem stiku preko križarjev nastala čudovita imaginativna dela, v katerih so se vidne stvari v naravi preobrazile v umetniško govori-co, tisto pa, česar življenje ni imelo, je izoblikovala in izumila umetnost v svoj užitek. Kadarkoli pa smo se vrnili k naravi in življenju, je postala umetnost vulgarna, preprosta in nezanimiva. V modernih slikanih preprogah s svojimi zračnimi učinki, z natančno perspektivo, s širnimi ploskvami praznega neba, z zvestim in trudapolnim posnemanjem resničnosti, ni prav nobene lepote. Nemška slikana ste-kla so zaničevanja vredna. V Angliji začenjamo s tkanjem še kar znosnih preprog, toda samo zaradi tega, ker spet uporabljamo metodo vzhodnjaškega duha. Naši prtički in preproge izpred dvajsetih let s svojimi resnobnimi in utrujajočimi resnicami, z ničevim povečevanjem narave in podlimi reprodukcijami vidnih predmetov, so postali še za filistra posmeha vredni. Nekí izobražen mohamedanec nam je nekoč rekel: »Vi kristjani si tako prizadevate napačno tolmačiti četrto zapoved, da vam ni prišlo nikdar na misel umetniško obdelati drugo.« Imel je popolnoma prav in pomen tega je tak: prava šola za umetnost ni življenje, tem-več umetnost.«

In zdaj naj ti preberem še odstavek, ki po mojem zelo jasno odgovori na to vprašanje.

»Ni bilo vedno tako. Ničesar ni potrebno reči o pesnikih, za katere velja splošno priznanje, da so bili popolnoma zvesti svojemu poslanstvu in da so vsi, razen seveda nesrečnega Wordswortha, do kraja nezanesljivi. Toda zgodovinarja Herodota lahko navkljub plehkim in grobim poskusom sciolistov, da bi ga overovili, imenujemo za očeta laži; v objavljenih Ciceronovih govorih in Svetonijevih življenjepisih, v Tacitovih najboljših straneh, v Življenjih Svetnikov, v Froissartovih delih in spisih Thomasa Malorya, v potopisih Marca Pola, v delih Olausu Magnusa, v Aldrovandovih in Lycostenovih delih — še posebno v njegovem delu **Prodigiorum et Ostororum Chronicon**, v avtobiografiji Benvenuta Cellinija, v spominih Casanove, v Defoejevi zgodovini kug, v Boswellovem življenjepisu Bena Johnsona, v Napoleonovih zapiskih ter v delih našega Carlyla, katerega **Francoska revolucija** je eden izmed najbolj očarljivih zgodovinskih romanov, kar jih je bilo napisanih, zasedajo dejstva bodisi svoje upra-

vičeno podrejeno mesto ali pa so sploh izločena zaradi svoje dolgočasnosti. Zdaj je vse drugače. Ne samo, da dejstva pridobivajo na pomenu v zgodovini, temveč prodirajo na položaj domišljije ter zasedajo kraljestvo romance. Njihov mrzli dotik je povsod. Vulgarizirajo celotno človeštvo. Surovi ameriški komercializem, ameriški materializirajoči duh, njegova ravnodušnost do poetične strani obstoja, pomanjkanje domišljije in visokih neuresničljivih idealov, vse to je posledica tega, da je ta država izbrala za svojega narodnega heroja človeka, ki po svoji lastni izjavi ni sposoben izreči laži. In ne pretiravam s trditvijo, da je anekdota o Georgeu Washingtonu in tisti češnji povzročila več škode in to v krajšem obdobju kot kate-rakoli moralna zgodba v vsej zgodovini književnosti.«

Ciril: Dragi fant!

Vivian: Prepričan sem o tem. Najbolj zabaven del pri tej stvari pa je, da je ta zgodba o češnji čisto navaden mit. Sicer pa ne smeš misliti, da sem preveč obupan nad prihodnostjo umetnosti v Ameriki in pri nas. Poslušaj tole:

»Da se bo položaj spremenil še pred koncem tega stoletja, o tem ni mogoče dvomiti. Zdolgočasena od sitnih in poboljševalnih konverzij ljudi, ki nimajo nobenega smisla za pretiravanje ali genija za romanco, utrujena od pametnih ljudi, katerih spomini vedno temeljijo na spominih, katerih dokazovanje je vedno zgrajeno z očitnimi in katerega resničnost lahko potrdi vsak filister, ki je prisoten, se bo družba prej ali slej vrnila k svojemu vodji, h kultiviranemu in očarljivemu lažnivcu. Kdo je bil prvi, ki je, ne da bi sploh odšel na divji lov, pripovedoval izgubljenemu jamarju ob sončnem zahodu, kako je izvlekel megateriuma iz vijoličaste teme njegove jaspisove votline ali kako je premagal mamuta s prvim zamahom ter si prinesel na dom njegove pozlačene okle, tega ne moremo reči, a niti eden od sodobnih antropologov ni imel navkljub njihovi toliko hvalisavi znanosti toliko poguma, da bi nam to povedal. Naj je imel katerokoli ime in naj je bil takšne ali drugačne rase, nobenega dvoma ni, da je bil prav on resnični ustanovitelj družabnega življenja. Namen lažnivca je edinole v tem, da očara, zabava in razveseli. On je temelj civilizirane družbe in brez njega je večerna zabava celo v hišah velikih osebnosti pusta kot predavanje v Kraljevski Družbi ali diskusija pri

Združenju pisateljev ali kot kakšna burkasta Burnandova komedija.

In ne bo ga sprejela samo družba. Umetnost bo razrušila temnico realizma in ga hitela pozdravit; poljubila bo njegove lažnive lepe ustnice, ker bo vedela, da je on tisti, ki nosi veliko skrivnost vseh njenih manifestacij, skrivnost, da je resnica zgolj stvar sloga; medtem pa bo življenje, ubogo, možno, nezanimivo človeško življenje, utrujeno od ponavljanja samega sebe v zadovoljstvo Herberta Spenserja, znanstvenih zgodovinarjev in ostalih nakopičevalcev statistik, ponižno stopalo za njim in poskušalo na svoj neučen in preprost način posnemati čuda, o katerih mu bo on pripovedoval.

Gotovo je, da bo še vedno mnogo kritikov, ki bodo, podobno kot določeni pisec v Saturday Review, grobo obsojali pravljicarja, češ da pomanjkljivo pozna zgodovino, ki bodo sodili dela domišljije s svojo nedomiselnostjo in ki bodo dvigovali svoje od črnila umazane roke nad kakšnim poštenim gospodom, ki se morda res ni premaknil dalj od svojega vrta kot drevesa na njem, a je bil kljub temu sposoben napisati tako začarujoče knjige kot John Mandeville ali kot veliki Raleigh, ki je napisal celotno zgodovino sveta, ne da bi karkoli vedel o preteklosti. Da bi se opravičili, se vedno sklicujejo in zavarujejo za ščitom tistega, ki je napravil čarovnika Prospera in mu dal Kalibana ter Ariela za služabnike, ki je slišal Tritonco, kako pihajo v rogove po koralnih čerch na Začaranih otokih, in vile, kako si prepevajo v gozdu pri Atenah, ki je vodil privide kraljev v mračni procesiji čez megleno škotsko vresje in ki je skril Hekato v neko jamo med zaklete sestre. Sklicevali se bodo na Shakespeara — in to vedno počenjajo — in citirali bodo tisti obrabljeni stavek, pri tem pa pozabljali, da je ta nesrečni aforizem, ki pravi, da je umetnost zrcalo narave, izrekel Hamlet zgolj z namenom, da prepriča okolice o svoji popolni blaznosti v vseh umetniških pogledih.«

Ciril: Ahem! Še eno cigareto bi prosil.

Vivian: Dragi prijatelj, karkoli že rečeš, to je navaden gledališki stavek in ne prikazuje Shakespeareovih pravih pogledov na umetnost nič bolj, kot govorjenje Jaga ne razkriva njegovih pogledov na moralo. Toda dovolj mi, da nadaljujem.

»Umetnost išče svojo izpopolnitev znotraj in ne izven sebe. Ni je mogoče soditi po nekih merilih o tem,

v kolikšni meri je podobna nečemu. Ona prikriva in ne zrcali. V njej so rože, kakršnih ne pozna noben gozd, in ptice, kakršne ni videla nobena dežela. Ona ustvarja in poustvarja mnogo svetov, sposobna je s škrlatno nitko potegniti luno z neba. Njene so tiste oblike, ki so 'resničnejše od živečega človeka', in njeni so arhetipi, ob katerih izgledajo stvari, ki resnično obstajajo, le nedovršeni posnetki. Narava nima v njenih očeh nobenih zakonitosti in enotnosti. Ona lahko dela čudeže, in kadar pokliče pošasti iz brezna, se pošasti zares dvignejo. Na njeno željo cvetijo dateljni pozimi in sneg lahko prekrije dozorela žitna polja. Na njeno besedo se dotaknejo srebrni prsti ivja žarečih junijskih ustnic in krilati levi se priplazijo iz svojih votlin na Lidijinih gričih. Driade pokukajo iz goščave, kadar hodi mimo njih in rjave favne se ji čudno smehljajo, kadar se jim bliža. Okrog sebe ima zbrane bogove z jastrebovi mi glavami, da jo častijo, in kentavri galopirajo ob njej.

Ciril: To mi je vseč. To lahko vidim. Mar je zdaj konec?

Vivian: Ne. Zdaj je na vrsti še en odlomek, a ta je popolnoma praktičen. V njem je nekaj enostavnih nasvetov za metode, s katerimi bi bilo mogoče oživeti izgubljeno umetnost laganja.

Ciril: Preden mi ga prebereš, bi te nekaj vprašal. Kaj misliš s tem »ubogim, možnim in nezanimivim življenjem«, ki bo poskušalo posnemati čuda v umetnosti? Razumljivo mi je sicer tvoje nasprotovanje mišljenju, ki jemlje umetnost za zrcalo. S tem lahko postane vsako počeno zrcalo genij. Toda mar naj verjamem tvoji neverjetni trditvi, ki pravi, da življenje posnema umetnost, da je pravzaprav življenje zrcalo in umetnost resničnosti?

Vivian: To sem mislil zelo resno. Čeprav izgleda kot paradoks — in paradoksi so zelo nevarne reči — je vendarle res, da življenje posnema umetnost mnogo bolj kot umetnost življenje. Vsi smo lahko opazili te dni v Angliji, kako je neka čudna očarujoča lepota, ki sta jo izumila in poudarila dva imaginativna slikarja, tako vplivala na življenje, da lahko človek v vsakem privatnem ali umetniškem salonu vidi mistične oči Rossetijevega sna, dolgi slonokoščeni vrat, nenavadne oglate čeljusti, razpuščene in osenčene lase, ki jih je tako ljubil, in spet lahko tam vidi sladko devišvo »Zlate stopnice«, cvetu podobna usta in utrujeno krasoto iz »Laus Amoris«, strastno bled

obraz Andromede, suhe roke in gibko lepoto Viviana iz »Merlinovega sna«. In vedno je tako bilo. Veliki umetniki odkrivajo različne tipe, življenje pa jih skuša posnemati in razširiti kot kak podjeten založnik. Niti Holbein niti Vandyck nista našla v Angliji tega, kar sta nam prikazala. Svoje tipe sta prinesla s seboj in življenje je s svojim posnemovalnim instinktom preskrbelo mojstra z modeli. Grki so s svojim izrazitim umetniškim čutom to razumeli, zato so vedno postavljali v nevestino kamro kipa Hermesa in Apolona, tako da bi lahko rodila otroke prav tako lepe, kot sta bila upodobljena bogova, ki ju je lahko opazovala v svojih vznemirjenjih ali bolečinah. Vedeli so, da življenje ne pridobi iz umetnosti le duhovnost, globino razmišljanja in občutke, duševni mir ali nemir, temveč si lahko oblikuje tudi umetniške linije in barve, prav tako lahko tudi posname Fidijevo dostojanstvo ali Praksitelovo milino. Od tod izhaja tudi njihovo nasprotovanje realizmu. Niso ga marali iz čisto socialnih razlogov. Čutili so, da realizem vedno napravi ljudi grde in imeli so prav. Mi poskušamo izboljšati človeške pogoje s pomočjo dobrega zraka, sončne svetlobe, čiste vode in s tem, da gradimo ostudne in puste zgradbe za izboljšanje stanovanjskih razmer pri nižjih slojih. Ampak s tem morebiti izboljšujemo samo zdravje, ne prinašamo pa nobene lepote. Zato je potrebna umetnost. Resnični učenci velikih umetnikov niso njegovi študijski posnemovalci, temveč tisti, ki postanejo takšni kot njegova umetniška dela, najsi bodo plastična kot pri Grkih ali slikarska kot v moderni dobi; z besedo, življenje je najboljši in edini učenec umetnosti.

Enako kot z vizualno umetnostjo je tudi s književnostjo. Najbolj očitna in običajna oblika tega je prikazana s primeri nespametnih fantičev, ki po prebiranju pustolovščin Jacka Shepparda ali Dicka Turpina ropajo stojnice nesrečnih prodajalk sadja, vdirajo v trgovine s sladkarijami ali pa strašijo stare gospode, ki se vračajo iz mesta, tako da jih napadajo v predmestjih s črnimi maskami in praznimi revolverji. Ta zanimivi pojav, ki se razširi po vsakem novem izdanju katere od omenjenih knjig, se ponavadi pripisuje vplivu književnosti na domišljijo. Ampak to je zmeta. Domišljija je predvsem ustvarjalna in vedno išče novih možnosti. Mali tatič je le nujna posledica življenjskega posnemovalnega instinkta. On je dejstvo in

počenja to, kar dejstvo vedno počenja, posnema domišljeno. In to, kar se dogaja z njim, se dogaja v razširjeni obliki povsod v življenju. Schopenhauer je analiziral pesimizem, ki označuje moderno mišljenje, toda odkril ga je Hamlet. Svet je postal žalosten, ker je bila nekoč neka lutka melanholična. Nihilist, ta nenavadni mučenik, ki je brez vere, ki gre v nevarnost brez vsakega navdušenja in ki umre za nekaj, v kar ne verjame, se je rodil v književnosti. Odkril ga je Turgenjev, izpopolnil pa Dostojevski. Robespierre je nastal v Rousseaujevih vrsticah, ljudska palača je vstala iz romana. Književnost vedno predhaja življenje. Ne posnema ga, temveč ga predela v svoj namen. Devetnajsto stoletje, kakor ga zdaj poznamo, je izumil Balzac. Naši Lucieni, Rastignaci in de Marsayi so se najprej prikazali na odru Človeške komedije. Mi samo z nepotrebnimi opombami ali dodatki posnamemo muhe, domisleke ali vizije velikih pisateljev. Ne-koč sem vprašal neko damo, ki je osebno poznala Thackeraya, če je morebiti imel kak model za Becky Sharpovo. Rekla mi je, da je bila Becky sicer izmišljena, vendar pa je bila ideja za njen značaj deloma suggestirana od neke vzgojiteljice, ki je živela v bližini Kensington Squara in ki je bila družica neke zelo sebične in bogate stare gospe. Poizvedoval sem, kaj se je bilo zgodilo z vzgojiteljico, in to, kar mi je povedala, je bilo prav nanevadno, namreč vzgojiteljica je nekaj let po tem, ko je **Semenj Ničevosti** izšel, pobegnila z nečakom od stare skopuške gospe, pri kateri je živela, in za nekaj časa povzročila precejšen hrup v družbi, in to popolnoma v slogu gospodične Crawleyeve in tudi natančno z njeno metodo. Končno jo je strlo. Izginila je na Kontinent in pogostoma so jo videvali v Monte Carlu ter drugih kockarskih mestih. Plemeniti gospod, ki ga je taisti sentimentalist upodobil v polkovniku Newcomeu, pa je umrl nekaj mesecev po četrti izdaji romana **The Newcomes** z besedo »Adsum« na ustnicah. Kmalu po tem, ko je Stevenson izdal svojo čudno psihološko zgodbo o transformaciji, je bil neki moj prijatelj, gospod Hyde po imenu, v severnem Londonu, in ker se mu je zelo mudilo na železniško postajo, si je izbral pot, za katero se mu je dozdevalo, da je bližnjica, ter se izgubil v mreži temačnih in hudobnih uličic. Postal je neprijetno nervozen in začel je hoditi izjemoma hitro, ko mu nenadoma

izza nekega zidu priteče otročič pod noge. Otrok je padel, on pa se je spotaknil obenj in ga pohodil. Ker je bil zelo majhen, je otrok prišel od strahu kričati, tako da je po nekaj sekundah priklical na ulico množico surovih ljudi, ki so se zgrnili okoli njiju kot mravljinčci. Obkrožili so ga in ga vprašali po imenu. Ravno jim je hotel povedati, ko se je spomnil začetnega prizora v Stevensonovi zgodbi. Ob tem, ko je spoznal svojo lastno osebo v tistem pošastnem in prepričljivem prizoru, in ko je uvidel, da je nezavedno storil isto, kar je izmišljeni gospod Hyde napravil nalašč, se je tako močno zgrozil, da je zbežal po cesti kolikor je mogel naglo. Ker so mu kajpada sledili tesno za petami, se je zatekel v neko zdravniško ordinacijo, katerih vrata so bila slučajno odprta. Tam je v naglici razložil mlademu pomočniku, ki je bil notri, kaj se mu je bilo zgodilo. Dobrosrčna množica se je pustila z nekolikoštim denarnim povrnitlom odpraviti in takoj, ko je bil položaj čist, je odšel. Medtem ko je odhajal skozi nizka vrata ordinacije, je njegovo oko ujelo tablico z zdravnikovim imenom. Bilo je »Doktor Jekyll«. Vsaj moralo bi biti.

V teh primerih je bilo posnemanje le slučajno. V naslednjem primeru pa je bilo zavestno. Leta 1879, ko sem ravno zapustil Oxford, sem na sprejemu pri enem od zunanjih ministrov srečal nenavadno in ekso-itično žensko. Postala sva velika prijateljca in neprestano sva bila skupaj. In vendar, kar me je na njej zanimalo, ni bila njena lepota, temveč njen značaj, njen do kraja zamagljen značaj. Izgledalo je, kot bi ne bilo nobene osebnosti v njej, v njej so bile le možnosti za mnogo tipov. Včasih bi se popolnoma predala slikarstvu, spremenila bi svoj salon v atelje in preživljala bi po dva ali tri dni tedensko v galerijah in muzejih. Potem bi začela hoditi na konjske dirke, nosila bi najbolj konjske obleke in govorila samo o stavah. Religijo je zamenjala za mesmerizem, mesmerizem za politiko, politiko pa za melodramatične učinke ter filantropijo. V resnici je bila nekakšen proteus in v vseh svojih transformacijah je bila prav tako neuspešna kot tisti čudni morski bog, ki je padel Odiseju v roke. Potem je začela v neki francoski reviji izhajati nadaljevanke. Takrat sem še prebiral nadaljevanke in spominjam se, kakšen pretres je bil zame, ko sem prebral opis glavne junakinje. Bila je tako podobna moji

prijateljci, da sem ji hotel pokazati revijo, v kateri je takoj spoznala samo sebe. Izgledala je kot začarana zaradi podobnosti. Mimogrede naj ti povem, da je bil avtor zgodbe neki pokojni ruski pisatelj in ni bilo možno, da bi si od nje sposodil značaj. No, da stvar na hitro povem, nekaj mesecev po tem sem bil v Benetkah in v hotelski čitalnici sem našel to revijo. V naglici sem jo pregledal, da bi videl, kaj je novega z junakinjo. Bila je zelo žalostna zgodba, namreč dekle je končalo s tem, da je pobegnila z moškim, ki je bil mnogo nižji od nje, ne le v socialnem smislu, temveč tudi po značaju in inteligentnosti. Tisti večer sem pisal svoji prijateljci pismo s svojimi razmišljanji o Belliniju, o čudovitih sladoleh pri Florianu in o umetniški vrednosti gondol, toda v postskriptu sem dodal še svoje mnenje o tem, da je njena dvojica v zgodbi napravila precej nespameten korak. Ne vem, zakaj sem to dodal, vendar sem imel že tedaj neko čudno slutnjo, da je zmožna napraviti tudi ona kaj podobnega. Še preden je dobila moje pismo, je že pobegnila z nekim moškim, ki jo je po šestih mesecih zapustil. Leta 1884 sem jo videl v Parizu, kjer je živela pri svoji materi, in vprašal sem jo, če je morda zgodba vplivala na njeno vedenje. Rekla mi je, da je čutila neki popolnoma neubranljiv impulz, da bi sledila junakinji zgodbe korak za korakom v njenem čudnem in usodnem dogajanju in da je vedno pričakovala zadnja poglavja zgodbe z občutkom groze. Kadar so izšla, je čutila, da jih mora posneti v življenju, in dejansko je to tudi storila. To je zelo prepričljiv primer tistega posnemovalnega instinkta, o katerem sem ti pravil, a tudi tračičen.

Sicer pa se ne želim več ustavljati pri posameznih primerih. Osebnih izkušnje so najbolj pomanjkljivo in omejeno dokazno gradivo. Edino, kar želim pokazati, je splošni princip, da življenje posnema umetnost mnogo bolj kot umetnost življenje. In prepričan sem, da boš sam uvidel resnico, če boš resno razmišljal o njej. Življenje drži ogledalo umetnosti, in bodisi posnema kak tip, kakršnega si je predstavljal kak slikar ali kipar, ali pa dejansko urešniči to, kar si je nekoč zamislil kak pisatelj. V znanstvenem jeziku povedano izgleda to takole: osnova življenja, življenjska energija, kot bi jo imenoval Aristotel, ni nič drugega kot želja po izražanju, umetnost

pa nenehno odkriva nove in različne oblike, s katerimi se življenje lahko izrazi. Življenje jih pograbi in uporabi, pa čeprav v svojo lastno škodo. Mladi možje so napravili samomor, ko ga je napravil Rolla, z lastno roko so si vzeli življenje, ker je storil to mladi Werther. Pomisli samo, kaj smo dolžni posnemanju Kristusa in kaj smo dolžni posnemanju Cezarja.

Ciril: Ta teorija je zelo nenavadna, toda, če hočeš biti dosleden, moraš dokazati tudi to, da narava posnema umetnost prav kakor življenje. Mar si pripravljen to dokazati?

Vivian: Moj dragi prijatelj! Pripravljen sem dokazati karkoli.

Ciril: Torej narava posnema krajinjskega slikarja in od njega dobi svoj učinek?

Vivian: Seveda. Kje drugje kot pri impresionistih smo dobili tisto čudovito rjavo meglo, ki se plazi po naših ulicah, zbrisuje ulične svetilke in spreminja naše hiše v pošastne sence? Komu drugemu, če ne prav njim in njihovemu mojstru se imamo zahvaliti za krasne srebrne meglice, ki se valijo prek reke in spreminjajo v migotajočo podobo graciozne zavoje mostu ali valujoče barke? Nenavadno spremembo v londonskem podnebju v zadnjih desetih letih je treba pripisati prav tej slikarski šoli. Smeješ se. Vzemi to trditev iz znanstvene ali metafizične strani, v obeh primerih boš videl, da je pravilna. Kaj pa sploh je narava? Narava ni neka veličastna mati človeštva, ki naj bi nas nekoč rodila. Ona je naša stvaritev. Ona obživlja v naših možganih. Stvari obstajajo, ker jih mi vidimo. Kakšne so, pa je odvisno od umetnosti, ki vpliva na nas. Gledati neko stvar ni isto kot videti neko stvar. Človek ne vidi ničesar, dokler ne vidi lepote stvari. Šele potem in samo potem postane tista stvar resnična. Danes ljudje ne vidijo megle zato, ker je, temveč zato, ker so jih slikarji in pesniki poučili o skrivnostni lepoti njenih učinkov. Morda je bila megla že stoletja v Londonu. Predvidevam, da je bila. Toda nihče je ni videl in tako ne vemo ničesar o njej. Megla kratko in malo ni obstajala, dokler je ni odkrila umetnost. Toda treba je priznati, da je postala megla že pretirana. Postala je že navaden manirizem neke klišeje in pretiran realizem v njihovi metodi povzroča pri plitkih ljudeh bronhitis. Tam, kjer vidi kultiviran človek učinek, dobi

nekultiviran človek prehlad. Zatorej bi bilo dobro v imenu človekoljubnosti predlagati umetnosti, naj se s svojimi išočimi očmi obrne drugam. A tudi to je že storila. Tista bela trepetajoča sončna svetloba, ki jo je zadnje čase mogoče opaziti v Franciji, s čudnimi rdečimi madeži in nemirnimi vijoličastimi sencami, je njeno zadnje odkritje, narava pa jo v splošnem prav občudujoče posnema. Kjer nam je prej prikazovala Corote in Daubignye, nam zdaj kaže nenavadne Monete in očarujoče Pissaroje. Včasih pride kak trenutek, resda je redek, toda sem in tja se opazi, da postane narava popolnoma moderna. A vedno se ni mogoče zanesti nanjo. Dejstvo je namreč, da njen položaj ni ravno srečen. Umetnost lahko ustvari kak neprimerljiv učinek, potem pa preide k iskanju novih, narava pa na drugi strani, ki pozablja, da lahko s pretiranim posnemanjem zelo iskreno žali, nenehno ponavlja isti učinek, tako da nas začne prav močno dolgočasiti. Nihče, ki je zares kultiviran, ne govori več o lepoti sončnih zahodov. Sončni zahodi so že kar staromodni. Pripadajo tisti dobi, ko je bil Turner zadnji krik umetnosti. Občudovanje sončnih zahodov je prepričljiv znak za provincializem temperamenta. Na drugi strani pa moram reči, da se še kar dogajajo. Včeraj zvečer je gospa Arundlova vstajala, naj grem k oknu gledat gloriozno nebo, kakor ga je imenovala. Kajpada, moral sem pogledati. Ona je ena od tistih smešno lepih filistk, katerim je nemogoče karkoli odreči. In kaj je bilo? Nič drugega kot drugorazredni Turner, Turner iz svojega slabšega obdobja z vsemi slikarskimi najhujšimi napakami, pretiranimi in poudarjenimi. Seveda priznam, da življenje pogosto napravi prav takšno napako. Ustvarja nam svoje napačne Reneje in ponarejene Vautrine, kakor tudi narava rodi zdaj dvomljivega Cuypa, nato pa več kot vprašljivega Rousseauja. A vseeno nas narava bolj ujezi, če napravi kaj takšnega. Vedno izpade tako neumno, očitno in nepotrebno. Napačni Vautrin je lahko očarljiv. Dvomljivi Cuypp pa je neznosen. Sicer pa nočem biti pretrd z naravo. Želim si le, da bi Kanal, še posebno pri Hastingsu, ne izgledal skoraj vedno kot kakšen Henry Moore, siv biser z rumeno svetlobo, a končno bo z vse večjo raznolikostjo v umetnosti postala tudi narava bolj raznolika. Dejstvo pa, da posnema narava umetnost, še njen najhujši sovraž-

nik ne more zanikati. To je edini način, s katerim lahko obdrži narava stik s civiliziranim človekom. No, sem mar dokazal svojo teorijo v tvoje zadovoljstvo?

Ciril: Dokazal si jo v moje nezadovoljstvo, kar je še bolje. A čeprav obstaja ta posnemovalni instinkt v življenju in naravi, boš vseeno priznal, da izraža umetnost razpoloženje svojega časa, njegovega duha, moralni in socialni položaj sveta okoli sebe, ki brez dvoma vpliva na njeno nastajanje.

Vivian: Nikakor! Umetnost nikdar ne izraža ničesar razen sebe. To je osnovni princip moje nove estetike; in ta princip je bolj pomemben, kot je princip Walterja Patra o nerazdružljivi povezanosti oblike in vsebine, pri določanju temeljnih tipov umetnosti. Kajpada, narodi in posamezniki imajo zaradi svoje naravne nečimurnosti, ki je skrivnost obstoja, vedno občutek, da pripovedujejo Muze samo o njih, nenehno iščejo svoje nezadržne strasti zrcaljene v mirnem dostojanstvu imaginativne umetnosti, ves čas pa pozabljajo, da pevec življenja ni Apolon, marveč Marsya. Daleč od resničnosti in s svojimi očmi zazrtimi proč od jamskih senc, odkriva umetnost svojo lastno izpopolnitev, medtem ko zmedeno občinstvo, ki opazuje mnogolistne cvetlice domišljije, misli, da se za tem razkriva njegova lastna zgodovina, domišlja si, da si njegov lastni duh išče novih oblik izraza. Toda to ni res. Najvišja umetnost zavrača breme človeškega duha in mnogo več pridobi z novim medijem ali svežo snovjo kot s še takim navdušenjem ali še takšnimi vzvišenimi čustvi oziroma prebujenji zavesti. Razvija se le po lastnih tirih. Nobenega obdobja ne simbolizira. Obdobja so njeni simboli.

Celo tisti, ki trdijo, da umetnost predstavlja prostor in čas ter ljudi v njem, morajo priznati, da najbolj posnemovalna umetnost najmanj predstavlja svoj čas. Zlobni obrazi rimskih cesarjev, ki nas opazujejo iz motno rdečega in pikčastega jaspisa, kakršnega so radi uporabljali takratni umetniki za svoje upodobitve, nam morda vsiljujejo misel, da je mogoče v njihovih krutih ustnicah in močno čutnih ustnicah odkriti razloge za propad rimskega cesarstva. To je pa nemogoče. Tiberijeve pregrehe prav tako niso mogle razrušiti tako visoke civilizacije, kot je Antonijeve vrline niso mogle rešiti. Propadla je zaradi drugih, manj

zanimivih razlogov. Sibile in pre-roki v Sikstinski kapeli nam morda lahko pomagajo za razlago novega rojstva in osvoboditve duha, ki ga imenujemo z renesanso, toda kaj nam povedo pijanci in vreščeci kmetje nizozemskega slikarstva o veličastni holandski duši? Čim bolj abstraktna in čim bolj idealna je umetnost, tem več nam razkrije o razpoloženju svoje dobe. Če bi želeli doumeti nek narod po njegovi umetnosti, potem moramo spoznati njegovo arhitekturo ali glasbo.

Ciril: To bo kar držalo. Duh neke dobe je najbolje izražen v abstraktnih idealnih umetnostih, ker je duh sam abstrakten in idealen. Na drugi strani pa, kar se tiče vizualne plati neke dobe, njenega izgleda, kakor se temu pravi, moramo kajpada preučiti upodabljačo umetnost.

Vivian: Jaz že ne mislim tako. Končno pa, kaj nam upodabljačo umetnost pokaže drugega kot različne sloge posameznih slikarjev oziroma šol. Saj si vendar ne predstavljaš, da so bili srednjeveški ljudje podobni figuram na srednjeveških slikanih oknih, v kamnitih in lesenih plastikah, na kovinskih izdelkih in tapetah, v iluminiranih rokopisih. Verjetno so bili ljudje prav navadni, na njihovi zunanosti verjetno ni bilo ničesar grotesknega, znamenitega ali fantastičnega. Srednji vek je, vsaj po tem, kar vemo o njem iz umetnosti, le določena oblika sloga in nobenega razloga ne vidim, zakaj ne bi kak sodobni umetnik v devetnajstem stoletju uporabljal podobnega sloga. Noben umetnik ne vidi stvari takšne, kakršne ustvarja. Če bi jo, potem ne bi bil več umetnik. Vzemiva primer iz našega časa. Vem, da ljubiš japonske reči. Mar si morda predstavljaš, da takšni Japonci, kakršne nam predstavlja njihova umetnost, dejansko obstajajo? Če tako misliš, potem sploh ne razumeš njihove umetnosti. Ti Japonci so zavestne in namerne stvaritve nekih ustvarjalnih posameznikov. Če postaviš katerokoli Hokkeijevo ali Hokusaijevo sliko poleg kakšne japonske dame ali gospoda, potem boš zagotovo opazil, da ni nobene podobnosti med njima. Resnični ljudje, ki živijo na Japonskem niso prav nič drugačni od večine Angležev; s tem hočem reči, da so zelo navadni in da ni ničesar izrednega ali čudnega na njih. Dejansko je vsa Japonska čisto navaden izum. Nobene takšne dežele ni in nobenih takšnih ljudi. Eden izmed naših očarljivih slikarjev je pred nedavnim odpotoval v

Deželo Krizantem z neumnim upanjem, da bi videl Japonce. Vse, kar je videl in kar je lahko naslikal, je bilo nekaj svetilk in pahljač. Prebivalcev sploh ni mogel odkriti in to zelo jasno izpričuje njegova zelo razveseljujoča razstava v galeriji pri gospe Dowdeswellovi. Ni se zavedal, da so Japonci, kot sem že povedal, le oblika sloga, posebni slikarski domislek. In če hočeš kdaj videti kak japonski učinek, potem nikar ne pojdi v Japonsko kot turist, nasprotno, ostani doma, poglobi se v delo katerega japonskega slikarja, nato pa, ko boš vsrkal dušo njihovega sloga in ujel njihovo imaginativno maniro vizije, pojdi na popoldanski sprehod po Parku ali na Picadilly, in če ne boš videl japonskega učinka tam, potem ga ne boš videl nikjer. Povrniva se spet v preteklost k stariim Grkom. Mar misliš, da nam grška umetnost pripoveduje o tamkajšnjih ljudeh? Mar verjameš, da so bile ženske v Atenah takšne kot tiste vzvišene in dostojanstvene figure na partenonskih frizih ali kot tiste čudovite boginje, ki sedijo v trikotnih čelih na isti stavbi? Če sodiš preko umetnosti, potem so bile v resnici takšne. Toda preberi kakšno avtoriteto, Aristofana na primer. Ugotovil boš, da so bile dame v Atenah tesno zapete, nosile so visoke pete, zlatile so si lase, barvale in šminkale so si obraze, skratka, bile so prav takšne kot katerokoli malo in neumno, modno in izgubljeno bitje iz današnjih časov. Dejstvo je, da zremo nazaj po obdobjih edinole preko umetniškega medija, umetnost pa na srečo nikdar ne pove resnice.

Ciril: Toda moderni porteti angleških slikarjev so prav gotovo zelo podobni upodobljencem, ki jih prikazujejo? Kaj misliš o njih?

Vivian: Imaš prav, da so jim podobni. Tako so jim podobni, da jim sto let za nami ne bo nihče verjel. Edini portreti, katerim človek verjame, so tisti, v katerih je zelo malo modela in zelo veliko slikarja. Holbeinove naslikane ženske in moški ustvarjajo vtis popolne resničnosti. A to je samo zaradi tega, ker je Holbein prisilil življenje, da je sprejelo njegove pogoje, da se je držalo v njegovih mejah, da je posnelo njegove tipe in da se je prikazalo takšno, kot ga je on hotel videti. Slog je tisti, ki napravi stvari verjetne — nič drugega kot slog. Večini naših modernih slikarjev je usojena popolna pozaba. Nikdar ne naslikajo tega, kar vidijo. Slikajo samo to, kar občinstvo vidi, občinstvo pa nikdar ničesar ne vidi.

Ciril: No, zdaj bi pa rad po vsem tem slišal še zaključek tvojega članka.

Vivian: Z veseljem ti ga preberem. Če bo res kaj popravil, tega ni mogoče reči. Nedvomno živimo v najbolj pustem in prozaičnem stoletju v zgodovini. Glej, še celo spanje nas je izdalo, zaprlo nam je slonokoščena vrata (gates of ivory, vrata prevare, op. prev.) in odprlo nam je vrata rogov (gates of horn, vrata resnice, op. prev.). Sanje vsega srednjega razreda v naši deželi, če sodim po dveh zajetnih Myersovih knjigah in po **Transakcijah Psihičnega društva**, so nekaj najbolj žalostnega, o čemer sem doslej bral. Niti poštene nočne more ni med njimi. Vsakdanje so, grde in zoprne. Kar se pa tiče Cerkve, si ne morem predstavljati ničesar boljšega za razvoj kulture nekega naroda, kot je prisotnost organiziranega števila ljudi, katerih edina dolžnost je, da verjamejo v nadnaravno, da dnevno ustvarjajo čudeže in da nenehno oživljajo tisto mitopeično lastnost, ki je tako bistvena za domišljijo. Toda angleška cerkev ne podpira tistih, ki verujejo, temveč tiste, ki dvomijo. Naša cerkev je edina, v kateri stoji skeptik pred oltarjem in kjer je sv. Tomaž priznan kot idealni apostol. Niso redki resnični duhovniki, ki vse življenje izkazujejo plemenito in prijazno dobrodelnost, a umrejo neopaženi in nepoznani; medtem pa je dovolj, da nekje plitek neizobražen slučajnež, ki pravkar izstopi iz kakšne univerze, stopi na prižnico in izreče svoj dvom o Noetovi barki, Balaamovem oslu in o Johnu in o kitu, pa se že nagrjadi pol Londona okrog njega, da ga sliši in da z odprtimi usti in zamaknjeno občuduje njegov vzvišen intelekt. Uzurpacija zdravega razuma v angleško cerkev je obžalovanja vredna stvar. To je ponižna predaja zelo nizki stopnji realizma. Izhaja pa iz popolnega nepoznavanja psihologije. Človek lahko verjame v nemogoče, nikakor pa ne more verjeti v neverjetno. Sicer pa, naj ti preberem zaključek članka:

»Mi moramo, naša dolžnost je ozi- veti starodavno umetnost laganja. Mnogo se lahko napravi s pomočjo izobraževanja občinstva, s pomočjo amaterjev v domačih krogih, na literarnih večerjih ter popoldanskih čajih. A to je le lahkotna in prijetna stran laganja, kakršno so po vsej verjetnosti gojili na kretskih večer- jah. Laž ima namreč več strani. Poznamo laganje, s katerim si lahko pridobimo kakšne prednosti, pona-

vadi ga imenujemo laganje z moralnim namenom, in čeprav je zadnje čase padlo v nemilost, je bilo v antičnem obdobju zelo cenjeno. Atena se veseli, ko ji Odisej izreče 'besede zvite domiselnosti', kot pravi William Morris, vzvišenost laganja razveseli blede čelo neomadeževanega junaka evripidovske tragedije in med plemenite žene preteklosti postavi mlado nevesto iz neke Horacijeve ode. Kasneje so to, kar je bilo najprej naraven instinkt, povzdignili v zavestno znanost. Resnično, kadar koli se spomnimo izvrstne filozofske obravnave tega vprašanja pri Sanchezu, vedno obžalujemo, da se ni še nihče odločil, da bi izdal njegove spise v ceneni in izčrpni izdaji. Kratek spis tega velikega kazuis- ta '**Kako in zakaj lagati**', če bi se ga izdalo v privlačni obliki in ob nepreveliki ceni, bi se gotovo zelo dobro prodajal in izkazal bi se kot izredno bogat praktični priročnik resnim in globokim ljudem. Laganje kot sredstvo poboljševanja mladih, ki je osnova domačega izobraževanja, je še vedno prisotno med nami, njegove prednosti pa so tako jasno prikazane v Platonovi **Državi**, da o njih ni treba več govoriti. To je način laganja, na katerega se še posebno dobro spoznajo naše matere, vendar bi ga bilo treba še razviti in velika škoda je, da ga je šolska komisija zanemarila. Laganje o mesečnih dohodkih je kajpada še posebno dobro poznano na Fleet Streetu in poklic politika ni brez vseh prednosti. Govori se sicer, da je njihovo delo nekoliko puščobno, gotovo pa je, da ne gre nikdar preko bahave zmedenosti. Edina oblika laganja, ki je brez primerjave, je laganje v umetnosti. Prav kakor tisti, ki ne ljubijo Platona bolj kot resnice, nikdar ne morejo čez prag **Akademije**, tako tudi tisti, ki ne ljubijo lepote bolj kot resnice, ne morejo poznati najglobljeje oltarja umetnosti. Nepremakljiv in neomajen angleški intelekt stoji na puščavskem pesku kakor Sfinga v Flaubertovi zgodbi, fantazija, **la chimere**, se igra okoli njega in ga vabi s svojim lažnivim, kot piščal uglašenim glasom. Morda je zdaj še ne sliši, toda nekega dne, ko se bo naveličal vsakdanjih značajev sodobnega romana, jo bo gotovo zaslišal in tedaj si bo sposodil njena krila.

In ko zažari zarja tega dne ali ko ta dan ob zahodu zardi, kako bomo vsi skupaj srečni! Dejstvom ne bo nihče več verjel, resnica bo žalovala nad svojimi okovi, romanca pa se bo s svojo neskončno radoved-

nostjo in začudenjem vrnila v deželo. Pred našimi osuplimi očmi se bo spremenila podoba sveta. Iz morja bosta vstala Behemot in Leviatan, jadrala bosta okrog galej z visokimi krmi, kakor sta prikazana na tistih čudovitih zemljevidih v starih zemljepisnih knjigah, ki jih je tako prijetno prebirati. Zmaji bodo blodili po zapuščenih palačah in feniks bo vzletel iz svojega ognjenega gnezda v zrak. Pobožali bomo baziliska z rokami in v glavi krastače bomo zagledali biser. V naših hlevih bo stal Hipogrif in žvečil bo pozlačeni oves, nad našimi glavami bo Modri ptič prepeval o lepih in neresničnih stvarih, o rečeh, ki so ljubke in ki se nikdar ne zgodijo, o stvareh, ki jih ni, pa bi morale biti. A še prej moramo obnoviti izgubljeno umetnost laganja.»

Ciril: Če je pa tako, potem se moramo tega takoj lotiti. Prosil bi te samo, če mi vse skupaj na kratko obnoviš, da ne bo prišlo do nepotrebnih pomote.

Vivian: Na kratko mislim takole. Umetnost nikdar ne izraža ničesar razen sebe. Kakor misel, tako tudi ona živi samostojno življenje in se razvija po svojih lastnih tirih. Ni nujno realistična v obdobjih realizma ali spiritualna v obdobjih vere. Daleč je od tega, da bi bila stvaritev svojega časa, saj je pogostoma v neposrednem nasprotju z njim, edino zgodovino, ki nam jo posreduje, je zgodovina lastnega razvoja. Včasih se obrne na svoji peti in oživi kakšno staro obliko, kakor se je to zgodilo v arhaiskem obdobju grške umetnosti in v preraphaelitskem gibanju v naši dobi. Drugič je spet daleč pred svojim časom in v nekem stoletju ustvari dela, za katera je potrebno novo stoletje, da jih razume, sprejme in uživa. V nobenem primeru ne reproducira svojega časa. Prehajanje iz umetnosti nekega obdobja v obdobje samo je napaka, ki jo delajo vsi zgodovinarji.

Druga teorija je tale. Vsa slaba umetnost je posledica vrnitve k življenju in naravi, ko se ju povzdigne v ideala. Življenje in narava se lahko včasih uporabita kot del grobe snovi za obdelavo, toda najprej ju

je treba prevesti v čiste umetniške konvencije. V trenutku, ko umetnost izgubi svoj domišljjski medij, izgubi vse. Kot metoda je realizem popoln neuspeh. Dveh stvari se mora umetnik izogibati, moderni obliki in moderni vsebini. Za nas, ki živimo v devetnajstem stoletju, je vsako stoletje bolj primerno za obdelavo kot naše. Edine lepe reči so tiste, ki se nas ne tičejo. Ravno zaradi tega, da si privoščim ta užitek in citiram samega sebe, ker nam Hekuba nič ne pomeni, je njena žalost tako primeren motiv za tragedijo. Poleg tega pa postanejo samo moderne reči staromodne. Zola se trudi, da bi nam prikazal podobo drugega imperija. Komu pa je danes mar za drugi imperij? Staromodni je. Življenje gre hitreje naprej kot realizem, medtem ko je romantika vedno pred življenjem.

Tretja teorija pravi, da življenje posnema umetnost mnogo bolj kot umetnost življenje. To ni le posledica življenjskega posnemovalnega instinkta, temveč tudi življenjskega zavestnega cilja, da si išče obliko izražanja, umetnost pa mu nudi lepe možnosti za izražanje energije. To je popolnoma nova teorija in doslej je ni še nihče izrekel, čeprav je izredno plodovita in celotno zgodovino umetnosti osvetljuje na popolnoma nov način.

Korelat tega je, da zunanja narava prav tako posnema umetnost. Edini učinki, ki nam jih je zmožna pokazati, so tisti, ki sta jih prikazala že slikarstvo in poezija. To je skrivnost njene očarljivosti, a tudi razlaga njenih šibkosti.

Poslednje odkritje pa je, da je laganje, pripovedovanje krasnih neresničnosti, pravi namen umetnosti. Toda o vsem tem sem govoril dovolj obširno. Zdaj pa pojdiva na teraso, kjer 'mlečno beli pav veni kot duh', medtem ko večernica 'umiva mrak s svojo srebrnino'. Ob jutranji zori dobi narava zelo sugestivni učinek in ni brez očarljivosti, čeprav je morda njena edina korist v tem, da ilustrira velike pesniške verze. Pridi! Dovolj sva govorila.

Prevedel Vojko Gorjan

PRIGODE O STRAHU, KRIVDI, DIVJEM LOVU IN METAFIZIKI

O pesnici Svetlani Makarovič naj se na tem uvodnem mestu zve na kratko, da bi v svoji zrcalasti ženskosti hotela zamenjati svoj nos čisto normalne mere za malo, ljubko, žensko napravico: za majhen, malo privihan, navihan, ljubeč noseč, po-

sut z rahlimi pegicami, ki bi dihal nedolžno žensko spogledljivost in čednost. Nadalje pa se je v širšem okviru in razumevanju prav tako nujno že zdaj seznaniti, da so naši pesnici izmerili visok inteligenčni kvocient — 150, kar, poznavalci to vedo, običajno uvršča njegovega nosilca ali dobitnika med visoko na-

darjene ljudi; vse drugo pa bo mor-da mogoče v motnih ali tudi jasnih obrisih, ali pa samo v nerazločnih slutnjah, najti v prigodah: odvisno, od katerega dela celote se je pač od-krušil ustrezeni droben delček. To pa je tukaj vse.

— Kaj je to opičiti? Govorite, pozn-
nam nekaj prijetnih punc, s kate-
rimi se potem skupaj opičimo.

»Opičiti, to so opičje navade žensk, pogovori o tem, kako bi bile čim bolj lepe, pa kako bi se čim bolj delale norca iz moških.«

— Prav pogovarjate se o tem, ka-
ko se boste norčevale?

»To se pogovarjamo, kako bi ko-
ga zajebale, če ti je kaj naredil. Kadar te muči sla po maščevanju, takrat je ženska najboljša družabni-
ca.«

— Velja to na splošno, mislim,
tudi za moškega?

»Mislim, da velja bolj za ženske
kot za moškega. Moški so veliko
bolj iz celega, moški je štirioglat,
ženska pa je vsa zaokrožena in vi-
jugasta.«

— Kako mislite, da je moški šti-
rioglat?

»Tako, tukaj en vogal, ženska, dru-
gi vogal, moški, tretji vogal, denar,
četrti vogal pa pitje, recimo. Pri
ženski pa vse prehaja eno v drugo,
ne znam tega tako dobro povedat.«

— Dobro se mi zdi rečeno, da je
ženska zaokrožena in tako v tem
smislu, ampak bi rad, če dopolnite
razlago?

»Moški je bolj scela, kot sem de-
jala, pri njem lahko bolj računaš na
kaj, manj se ti izmuzne, ker je ve-

liko enostavnejši in zato veliko bolj pošten, manj se laže in manj se zvi-ja. So pa zato večinoma tudi precej dolgočasni.«

— Ali vi sebe dobro poznate? Prebral sem, da se nadarjeni ljudje običajno dobro poznajo in me zani-ma, kaj vi o sebi mislite?

»Ne bi se upala tega reči...«

— Povejte čim več o sebi, kakor se sami poznate?

»Nekaj stvari že vem; to, recimo, da sem po eni strani mogoče pre-zrela in da to kompenziram s tem, da sem po drugi strani tako otroč-ja, da ljudje mislijo, da se delam, da se, recimo, strastno igram.«

»To se verjetno malo ljudi strast-no igra. Poznam ljudi, ki se sploh ne znajo igrati, poznam ljudi, ki se ne navdušujejo, recimo, ob gnezdu mladih mačk. Ostanajo popolnoma ravnodušni, kar je meni popolnoma nerazumljivo, in jih imam za skraj-no čudaške. Samo po mnenju veči-ne ljudi je to infantilno, infantilno je vzeti smrtno zares, ali bo psička svoje mladiče donosila ali jih ne bo donosila. Zame je to zares pomemb-no.«

— Povejte, ali mislite, da so v vas tudi kakšni moški elementi?

»Da, sigurno. Najbrž sem precej pomešana z moškimi hormoni.«

— Kako pa se to vidi oziroma, spozna?

»Prvič po tem, da sploh lahko res-no pišem. Recimo, tipično moško je, da lahko nekdo, ki piše, drži kom-pozicijo skupaj, da lahko obdrži ce-loto v glavi. Tega večina žensk ne zmore. Obenem pa imam pri pisa-nju verjetno ta plus kot ženska, kar je specifično žensko, da lahko naj-dem take detajle in take nianse, ki jih pa moški verjetno ne bi na-šel.«

— Res? Za to bi pa rad primer.

»Da, moški gre naravnost, kakor da nima časa se ustavljati ob posa-menzostih, moški gre svojo pot. No, jaz grem pa malo ob strani, pa si vzamem čas, pa se ustavim... tako se mi zdi, kakor da moške zmeraj preganja čas, mene pa ne. Vendar pa, preden napišem cikel, ga imam že popolnoma v glavi in šele pri pi-sanju kakšne manjše detajle dodam. Ne drznem pa si napisati besede, preden ni pesem kot celota že v meni narejena, zato moram včasih prav bedasto dolgo čakati na to, pre-den se misel oglasi; tako kot je re-kel medved Pu, če poznate medveda

Puja, da pesem ni nekaj, po kar bi lahko kar šel in jo vzela, ampak ji moraš iti malo nasproti, malo pa pri-de sama nasproti.«

— Rad bi, če pokažete še kakšne moške elemente pri sebi, nemara še kaj, kar je na drugi strani?

»To bi verjetno bil dovolj zanes-ljiv znak, da se ne pustim vezat in da se težko ustalim, odločim za ne-ki dom, za neki kraj, kamor spa-dam, za kakšnega človeka, h kate-remu bi spadala. To je tipično mo-ško, ženska se hoče navezati, se ne-kje ustavi, ženska rabi gnezdo, kjer bo valila, mene pa to plaši.«

— Toda, če se ozrete nazaj, ko-likor daleč se pač spominjate, ali ni bilo v vas nikdar nobenega nagnje-nja, da bi se ustalili?

»Seveda, to nas brezdomce vedno preganja.«

— Samo, kaj mislite z brezdomci?

»To so ljudje, ki nikamor ne spa-dajo, ki nimajo zelo stalnega prebi-vališča, ki ne spadajo v nobeno gru-po ljudi, niti k enemu samemu člo-veku, razen tega ne vem, kako je z mojim materinskim nagonom. Vse-kakor ga imam, ampak mogoče ga polzavestno usmerjam drugam.«

— Kam, recimo ga usmerjate?

»Recimo, v živalske mladiče. Ne vem, zakaj bi morali imeti človeški mladiči prednost. Zanje vsi ljudje skrbijo, starši skrbijo za svoje mla-diče...«

— Pa saj nimate tukaj nobene ži-vali?

»O, jaz imam veliko živali po Rož-ni dolini, pa še kje.«

— Da, kje pa jih imate, doma ni-mate psa?

»Tukaj jih ne smem imeti, tukaj sem podnajemnik, in ne smem imeti nobene živali. Toda prišel bo čas, ko bom bogata in slavna in takrat bom imela.«

— Na kakšne živali ste mislili?

»So psi, pa so mačke, ostale živa-li se ne pustijo rade udomačiti. No, kokoši ne štejem za živali...«

— So te vaše živali potepuške ži-vali?

»Da. To je zelo slab pojem, živali ne moreš imeti tako, kot ne moreš imeti otrok, kot ne moreš imeti mo-ža...«

— Moža, na primer, lahko imaš, samo za to gre, da je beseda imeti pregrešna?

»Je pregrešna, točno. Ne sme se imeti nekoga. Ne vem, kaj sploh lahko imaš. Ampak to, da sploh lahko rečemo za nekoga, da ga imamo, to mi strahotno zveni, zlagano, nasilno, priskutno. Recimo, beseda imeti otroke, kaj se to pravi? Otroke se rodi, če smo zadosti brez vesti, da to storimo, potem jih imamo. Večina staršev tudi misli, da jih ima, in jih tudi jemljejo kot svojo lastnino. Ne jemljemo jih kot produkt svojega instinkta po oploditvi, ampak jih jemljejo, kaj jaz vem, kot produkt...«

— Ste vi že zanosili kdaj?

»Ja, sem, dvakrat.«

— Pa niste nič prinesli?

»Ne, obakrat sem abortirala, ker se mi zdi to še zmeraj manjši zločin, kot otroka roditi.«

— Oh, to je pa čudno.

»No, vam se zdi tudi to čudno.«

— Rad bi, da mi to razložite bolj nadrobno, boste?

»Vi ste moški in ne veste, kako to zgrabi človeka, da bi otroka imel, kot se temu reče. Človeka zagrabi. Ampak, mislim, da so na svetu ljudje, ki jim lahko odpustimo, da imajo otroke in so ljudje, ki jim tega ne moremo odpustiti.«

— Samo, prosim, dajte te stvari čim bolj pojasniti. Komu lahko odpustimo, da ima otroke?

»Odpustimo lahko ljudem, ki so duševno manj razviti in mislijo, da je boljše živeti, kot ne živeti in da bo že nekako, saj smo se mi tudi prebili, pa nam je tudi kdaj lepo, pa mogoče bo pa mojemu otroku še boljše kot meni, in tako. So pa ljudje, ki so spoznali strah, s katerim je njihovo življenje zastupljeno od malega naprej, so ljudje, ki so zavohali smrt, so ljudje, ki so spoznali prekletstvo življenja, ki je v tem, da je zapisano smrti, in nikoli ne veš, če bo tvoj otrok prišel na isto, kot ti, in bo živel v takem strahu, kot ti. Ni nujno, da tako je, samo ne vem, če imamo pravico posegati v bivanje in nebivanje nekoga drugega. To je hazard na tuj račun.«

— Ali ste potem vi imeli zanesljivo to idejo v glavi, ko ste se odločili, da ne boste rodili otroka, ali pa je to bila kasnejša filozofija, da se neko dejanje razloži?

»Ne, jaz sem se dolgo borila s tem, in ta misel, imeti otroka, je bila dosti mikavna, čeprav takrat nisem imela pogojev za to. Ampak to

ni bilo pomembno. Pogoje si ustvariš. Kakor hitro ima ženska otroka, se njena moč podeseteri, in je sposobna vsega in že kako uredi za svoje mladiče, to ne bi bil problem. Samo ne bi rada, da bi neki drug človek, ki bi ga jaz spravila na svet, ki bi torej bil po moji krivdi rojen, obstal pred mano z upravičenim vprašanjem, kako si pa drzneš ti mene na svet spraviti? Mislim, da je treba veliko tolerance do lastnih mater, da jim lahko to oprostimo tisti, ki bi se odločili prej proti življenju, kot za življenje.«

— To vas moram vprašati, zakaj pa bi tisti otrok prišel k materi to vprašati, kako si pa drzneš...?

»Lahko, da bi se zavedel.«

— Česa?

»Saj ni nihče drug kriv, da se je rodil, razen matere.«

— Dobro, ampak zakaj bi bil kriv oziroma, jaz zdaj ne razumem okoliščine, zakaj bi zdaj prišel k vam vas vprašati, zakaj si me rodila?

»Ni treba, da bi prišel k meni, zadosti bi bilo, da bi pomislil na to. Jaz hočem biti čim manj kriva. Krivda je nad nami, nad nami je ogromno krivde, nad vsakim izmed nas. Če se le da, se je treba izogniti temu, da delaš zlo, čeprav je to zlo samo latentno...«

— Ali vas smem nekaj vprašati? Pa kakšna krivda je nad nami? Ali mi lahko razložite, na kaj mislite?

»Že kot otroci začenjamo delati drug drugemu zlo, ljudje delajo drug drugemu zlo, ves svet je poln zla. Bojim se, da je princip zla močnejši kot princip dobrega. Zmeraj je nekdo, ki nekoga odriva in zmeraj je nekdo, ki je odrinjen, spet pride tretji, ki drugega odrine, in tako naprej, to stalno odkrivanje, te stalne vojne, ki se začenjajo med dvema človekoma, ne med hordami. Vojna se začne zmeraj med dvema posameznikoma. Seme vojne je že v človeku samem, med tujci, ki živijo v njem samem.«

— Ali to pomeni, da je ta krivda, o kateri ste govorila, v delanju zla? Lahko tako razumem stvar?

»Seveda, razen tega nobena naravna sila, nobena moč, nobena žival ni sposobna človeka tako mučiti, kot drug človek. Razen tega se mi zdi tudi zelo pomembno, jaz sem to večkrat doživela in me to seveda spravlja v skrajno grozo, da, kadar vidim smrt ali mučenje, da je takrat to moja smrt, da je takrat to mučenje mojega telesa. To je težko razložiti, ampak jaz to telesno čutim.«

— Da, to je važno, da čutite, pa ste videli kdaj že kakšno mučenje?

»Ja, videla sem, recimo, človeka, ki ga je zbil avto in je ležal na cesti v krčih in se mučil. To je bilo moje mučenje. Videla sem človeka, ki je umrl na cesti in to ni sentimentalnost, to je samo groza.«

— Kako ste vi čutili svojo smrt?

»Namreč, kadar vidim smrt, takrat smrt zadiši na čustven, na čuten način.«

— Da, povsem vas razumem, te zadeve ne morete razstaviti naprej, seveda. Toda potem pa ste vi zelo dober človek, ali kako?

»Ne, mislim, da ne. Mogoče sem po eni strani zelo dober, na drugi strani pa tako hudoben, da se to izravna. Mislim, da ima vsak človek svojo vago, ta vaga je hudič.«

— Tole mi povejte, prosim: Pravite, da ste takrat, ob abortusu, zanesljivo čutili odgovornost in da to ni kasnejša pojasnitev pojava in dogodka?

»Ne, absolutno ne, ker se je bilo za to zelo težko odločiti. Takrat je bil zame abortus življenjsko nevaren, ker sem bila že nekaj bolna. Imela sem visoko vročino takrat, prehlad, huda gripa in zelo sem shujšala, za osem kil, nekaj takega, in je bila že narokozna v tem stanju riziko.«

— Prav v bolnico ste šli?

»Da, v bolnico, da. Krivda pa je v tem, da sem bila pač dovolj neprevidna, da se je to dvakrat zgodilo, to si je težko odpustiti.«

— Koliko ste bili stari prvikrat?

»Šestindvajset, šestindvajset let.«

— Ali se spominjate, kako ste mislili na stvar tedaj, kako je odločitev prihajala, kako so tedaj prihajale misli, to bi me zanimalo?

»Da, ena stvar je, ko ženska zanosi se tudi psihično spremeni, mislim, da je takrat ves organizem usmerjen v to, da bi tisti plod branil pred nevarnostjo in se je zato še težje odločiti. Skoraj grozljivo je, kako se začne organizem spreminjati.«

— Neprijetno, ne, neprijetno, mislim, če ste tako svoboden človek, kot vi verjetno ste, ki niste tipična ženska, kajne?

»V enih stvareh sem že, zbiram koralde, nakit. Spominjam se, da sem bila takrat zelo mirna, zaspala, bi kar sedela v enem kotu pa

čakala, tako kot nosečnice pač to počnejo. Od takrat naprej zelo z zanimanjem opazujem nosečnice, se jih bojim. One ne vedo, kako so drugačne, jaz se pa spominjam, kako to je, tista tipična drža rok na trebuhu, tista obrambna drža rok, to je malo srhljivo. Tedaj izgubi ženska interes za marsikaj drugega. Razumem, da se nosečnice zapustijo kot ženske, izgubijo spolno moč, pogršajo se, pošastno se pogršajo.«

— Ali se lahko še bolj približate tistemu času?

»Razumska kontrola mi je ostala. Zato sem se morala prisiliti in se spomniti in se samo z razumom odločiti. Ker takšna, kot sem bila takrat, če ne bi tako trdno stala na tej odločitvi, da si ne smem drzniti povzročiti kakršnega koli možnega zla nekomu, ki je rojen ali pa ni rojen, potem najbrž tega ne bi bila niti fizično sposobna narediti, ker se spominjam da, ko sem šla v bolnišnico, da sem zehala, kar zaspala bi, kar nazaj me je vleklo.«

— Pravite, da je bilo samo to, da ga obvarujete zla? Veste, to težko razumem?

»To je ene sorte lisičenje. Človek bi bil rad čim manj kriv. Včasih je tako, da če ne veš, ali bi storil ali ne bi storil, ali boš storil prav ali narobe. Je mogoče bolje, če ne storiš, ker tedaj sicer ne narediš dobrega, ampak tudi ne povzročiš zla. Navadila sem se biti previdna. Tudi se mi zdi, to pa je spet infantilnost, se mi zdi, če bom jaz delala zlo, mi bo to kakor koli povrnjeno. Razen tega, pogledjte, na svetu je ogromno primerov, ko živemu človeku iztaknejo oči ali pa mu pulijo nohte ali pa ga mučijo na vse mogoče načine, ne verjamem, da to ne čaka vsakogar izmed nas, ne verjamem, da bi bile tukaj take razlike, da bi lahko nekdo mirno umrl v pogrjnjeni postelji in zaspal v večnost, nekoga bi pa mučili dneve in dneve pa bi si želeli umreti, pa ne bi mogli, ne verjamem v to, nekje se mora to izravnati, več ne vem in več, mislim, niti ni več spodobno razmišljati o tem, ker se človek zaplete, to je stvar, ki nam je ni dano vedeti in je najbolj spodobno, če smo tiho.«

— Kaj nam ni dano vedeti? Na kaj neposredno mislite?

»Ali se izravna ali se ne izravna in kdo in kaj to izravna. Mislim pa, da ne more škoditi, če imaš manj krivde.«

— Težko je pravzaprav sprejeti vašo razlago. V nekem smislu se zdi, kot da je nekako preveč človečnostna, nadčlovečnostna tako se zdi?

»Mogoče smo pa mi vsi tako pod povprečno človečnostni, kaj?«

— Možno pa je tudi, da je to, kar mi pravite, poza, kar je seveda tudi lahko, kajti tudi poze nas zaježijo in se potem osamosvojijo in živijo svoje življenje tako, da se ne moreš več niti nadzorovati. Kaj mislite?

»To je bilo hudo, s tem sem se že pomirila. Ampak, kadar stvar zavoham, skoraj čutno, takrat nekako kar mirno verjamem temu, verjamem v to, da se nekje izravna. Če so nekomu iztikali oči, potem je to tudi moj problem. Mogoče je to slutnja tega, da se bo nekoč nekaj, kar je enakovredno temu, tudi meni zgodilo. Mislim, da kar doleti enega človeka, mora doleteti vsakega.«

— Zdaj se pravzaprav nisva čisto ujela, jaz sem še pri abortusu. To se mi zdi človečno, da želi nekdo preprečiti, da bi se nekomu slabo godilo, pa čeprav se ta človečnost kaže v tem, da ta človečnost noče roditi otroka. Po moje, to je človečno ali ni?

»Meni se godi slabo, zato me je strah tega.«

— Seveda, stvar je v tem, da se vi bojite vzeti krivdo nase, da se vam potem to ne povrne, mislim, da se vam ne pripeti, vzemimo, da bi vam pulili nohte, ali je tako?

»Ne, ne mislim, da je ravno tako, da če nekomu pulijo nohte, da jih bodo tudi meni, samo izravnilo se bo v tem..., v tem življenju verjetno ne, ampak kadar koli, kjer koli ali kakor koli, se verjetno izravna. To je to, kar voham.«

— To pomeni, da so še druga življenja, ali kako?

»Nimam pojma, tukaj nima smisla razmišljati o tem, tega ne moremo vedeti, samo strah te je zmeraj bolj.«

— Česa vas je strah, na primer?

»To, da prideš v nekaj drugega, kar je nepredstavljivo. Smrt je nepredstavljiva, in to plaši. Suicid pa je zelo težko delo.«

— To pa ste kar tako rekli, ne, zaradi tempa, recimo?

»Ne, jaz ne bi hotela umreti, če sem že enkrat tukaj, zato, ker je naš najmočnejši gon vendar samohranitveni gon, to je to preklet-

stvo, da človek ne more mirno leči in umreti, kadar bi se mu zazdelo. Življenje te sili živeti.«

— Še tole, morda banalno vprašanje: ali se vi smrti bojite?

»Ja, zelo, vsak dan.«

— Ali mi lahko poveste, kako to čutite?

»Zelo intenziven strah. Odkrila sem pred časom, da je strah pred še večjim strahom zelo hud, ker te pusti pri polni zavesti. Ko si v paniki, se mogoče toliko spremeniš, da manj sodeluješ, da dela bolj telo kot psiha, mogoče je tako. Enkrat sem poskusila hašiš in sem imela tako imenovani »horror trip«, ko so se imeli vsi krasno in se smehljali in so se imeli blaženo, sem jaz trpela grozne muke in sem umirala, ne.«

— Pomeni, da je globoko v vas zakoreninjen ta strah, kajne? Ali ga lahko še globlje opišete, če se da?

»Sam boš, potencirano sam, kot si sam zdaj, še neprimerno bolj, in nihče te ne bo spremljal.«

— To pa je literarno rečeno, ali tudi tako čutite?

»Je, težko je drugače povedat.«

— Ali tudi tako čutite?

»Ja, saj ravno zato se najbrž literarno sliši.«

— Po moje je najhujše, da ne veš za svoje stanje, za stanje svoje smrti, ne?

»Mogoče pa več, mogoče pa si ves čas pri zavesti, samo da se to na zunaj ne vidi. Sem imela fanta, ki mi je umrl, zato še bolj razmišljam o tem. Čudno se mi zdi, da še zmeraj nekje je, ah, to je najbrž oslarija, to so strahovi in živci, to dajva kar stran.«

— Bova že kasneje. Mene predvsem zanima, kako se vi bojite smrti, čisto preprosto vprašano?

»Kako pa naj to povem?«

— Poskusite, poskusite razstaviti svoje predstave?

»To je smrtna groza, kadar te zaježijo, to je trenutek, kot da bi vse naenkrat zatulilo vate: Mogoče pa bo zdaj. Ampak, to je tudi literarno.«

— Kdaj pa se to dogaja?

»Večkrat.«

— Mislim, ali se to dogaja vsak dan?

»Ne, hvala bogu, od samega strahu pred smrtjo umrem, če se mi to

zgodbi. Spomnim se pa vsak dan, to je nekaj takega kot, kaj jaz vem jutranja, večerna molitev. Spomnim se na smrt. Zdi se mi spodobno in prav da se spomnim na smrt, in mislim, da bi se morali vsi ljudje vsak dan vsaj enkrat spomniti na smrt, če bi se odločali z ozirom na smrt, bi se verjetno odločali drugače in verjetno tudi boljše.«

— **Da, to je najbrž resnica. Koliko pa je bil star vaš fant, ko je umrl?**

»Približno dve leti mlajši od mene.«

— **Je že dolgo, odkar je umrl?**

»Dve leti.«

— **Ali ste vi, povejte, takrat hudo lili solze?**

»Ne.«

— **Vi se sploh ne jočete?**

»Jočem se, kadar sem pijana, pa če nevihta predolgo traja. Ne vem, težko je jokati, potem se vse razvedeni, sicer odleže, ampak je pa to razkošje jokati. Spominjam se, da je to prekrasno, sicer nisem zdaj že dolgo pila, ampak, kadar se mi v pijanosti odpre, je moj rekorden čas pet ur jokanja. To je taka dehidracija, da je nekaj strašnega.«

— **Nad kakšnim dogodkom pa ste jokali?**

»Oh, karkoli...«

— **Pa pet ur?**

»Če me kdo grdo pogleda, jaz re- več nisem nikjer doma, jaz ubogi otrok, že od malega zapostavljen, pa tako naprej, kar ni čisto nič res.«

— **A to kar tako pride?**

»Pride, ventil se odpre, voda steče ven in potem je to krasno.«

— **Potem niste niti enkrat jokali nad njegovo izgubo?**

»Ne, to ni stvar za solze, to je stvar za molk.«

— **Pa toplo mislite nanj?**

»Zelo, zelo, ves čas.«

— **Kadar se ljubite z drugim moškim, ali takrat to prečrtate?**

»Ni zveze.«

— **Kako to mislite, ni zveze?**

»Ne vem, saj, kadar moški in ženska, kadar spita skupaj, mislim, kadar sta tudi psihično skupaj ne samo telesno, takrat sta itak oba monogamna, ampak so ceste, pa so križišča, pa so kolovozi, pa so stranpoti.«

— **Hočete reči, da ostanete v bistvu še vedno sami, da niste psihično zraven?**

»O, ja, o, ja, sem...«

— **Tudi psihično ste zraven?**

»Oja, samo nikoli ne moreš vedeti, da bo odnos trajal kaj več časa. Tega se ne da vedeti, tega se ne da prisiliti. Recimo, zame je mak najlepši, ker ga ne moreš utrgati, ker se potem usuje, in to je prav in to je pravična kazen, če kdo mak utrga, in sem prepričana, da bi bilo s kakšno poroko ali s kakšno tako neumnostjo ravno tako. Ne vem, meni se zdi perverzno, da bi spala z lastnim možem, to bi bilo grozno. Jaz ne poznam varanja, jaz nikoli ne varam. Recimo, je odnos, ki traja dalj časa. V tistem času mi ne pade v glavo, da bi šla s kom drugim.«

— **Ja, jaz bi vseeno rad, če mi natančno razložite to teorijo, kajti, to so v bistvu teoretična vprašanja, v zvezi z različnimi ljubeznimi ali različnimi odnosi, kako je to pri vas?**

»No, nekaj vem, ne morem imeti dveh moških.«

— **Kako to mislite, ne morete imeti dveh?**

»Ne morem se kar pariti, drstiti.«

— **Ne morete imeti dveh na enkrat?**

»No, mislim, v istem času se to itak tehnično ne da, ampak, mislim, dokler je med nama »španung«, takrat so avtomatsko vsi drugi moški izključeni.«

— **Razumem, koliko dolgo traja pri vas ta doba?**

»Različno. Včasih se mi hitro zameri. Nemogoče je povedati, tudi približno ne, ker lahko traja tudi samo en teden in lahko traja tudi tri leta.«

— **Mislím, tako se vi odločate, ko mine, greste svojo pot naprej?**

»Da, tako je treba. Mislim, to je vprašanje spodobnosti, dobre vzgoje. Ne smeš se na silo »popati« na nekoga. Samo en razlog je, da si pri nekomu, pa da ostaneš pri nekomu, da ga imaš rad. Če ga pa nimaš pa izginí, ne.«

— **Torej, lahko pa imaš rad veliko ljudi v enem življenju?**

»Oja.«

— **Ali lahko potem rečem, da ste vse moške, s katerimi ste bili v odnosih, imeli radi? V tistem hipu, mislim?**

»V tistem hipu ja. Se pa je zgodilo, da kasneje pa nič več, da, ko je prišlo jutro, da potlej kar gledaš, kaj pa zdaj tale zraven mene v moji postelji dela. Vzameš kot skrajno predrznost, kaj pa ta dela v moji postelji.«

— **Do tistega trenutka pa je bilo vse toplo in ljubezensko?**

»Ja, ampak včasih se stvar prespi.«

— **Tako se lahko vsa stvar v nekaj urah sesuje?**

»Ja, tudi to se mi je že enkrat zgodilo, da me je minilo v jutru. Sem ga vrgla ven.«

— **Torej živite kako? Po mojem se vsi ljudje malo dolgočasimo, ali se vi ne dolgočosate nikdar?**

»Ne, ne. Dolgočasi se ne. Saj čas ni dolg, saj si ves čas sam s sabo. Saj tudi, če ne razmišljaš, saj misli same mislijo. Včasih čas počasneje teče, to je že res, pa se takrat položi pasianso. Ne vem, jaz imam tako veliko opravkov zraven, šivam, pa vezem, pa marsikaj. Potepam se rada.«

— **Živčna ste, se mi zdi?**

»To pa sem.«

— **Ste bolni, ali kako?**

»Ne, ne da bi vedela. Čutim se zdrava kot konj.«

— **Zaradi česa pa se naj bi vi zdravili, ko so vas dali v bolnišnico za duševne in živčne bolezni?**

»Kot nevrotik.«

— **Pa so vam dajali kakšna zdravila?**

»Injekcije sem dobivala. Jaz sem bila namreč prej v Škofljici, takrat je bil tam nevroiddelek, ampak tja sem šla sama.«

— **Zakaj pa ste šli tja?**

»Zato, ker sem hotela imeti čisto enostavno urejeno življenje, da bi lahko delala.«

— **Ali ste pili veliko?**

»Ne, ne. Mene so tiste ženske in trige v drami res precej zdelale in nisem mogla spati in tako naprej. Sem se potem vozila vsako jutro iz Škofljice v Ljubljano, v dramo na vajo. In sem tudi bolj mirno spala, se mi zdi.«

— **In bi vas rad prosil, ali ste tako prijazni in mi poveste kaj svojih slabih strani?**

»Ojej, bi morali še en dan ostati tukaj. Sem hudobna.«

— **Kako pa se kaže vaša hudobnost?**

»Tako, da nekemu kaj privoščim, in to z užitkom privoščim.«

— **Kaj, recimo, privoščite, kakšno stvar?**

»Recimo, če se kakšen babjek poroči; recimo, babjek, ki ga poznam, se je poročil, in takrat mu jaz to zelo privoščim.«

— **To so pa otroče stvari, kaj?**

»Čakajte malo, jih imam še, ah, veliko. Lenoba ni slaba lastnost, ne?«

— **Rad bi, če mi poveste kaj bolj dramatičnega?**

»Ja, včasih me silno mika, koga ubiti.«

— **To najbrž marsikoga, ne?**

»Razen tega imam poseben šarf na mamicе. Zame je silno veselje, če pripelje mamica otroka v lokal in se hoče z njim opičiti in otrok začne vreščati, jaz pa se takrat obnašam kot kakšna emancipiranka in naredim tako teatrsko sceno, češ, kako pa to, kaj nimate otroka kje imeti, da ga vodite v lokal? Veste, tega mi tukaj ne bomo poslušali. Vseč mi je, kajti gospe se strašno zgražajo, in tipičen refren je, vi pa gotovo nimate otrok. Ah, hudič, bab jaz ne maram preveč.«

— **Pa one tudi vas ne?**

»Seveda ne, saj tako se je začelo, saj najprej one mene niso marale.«

— **Da, niso to take dramatične slabe stvari, ki bi jih rad o vas zvedel, kaj pravite?**

»Kaj demoničnega nimam. Igram že včasih, kar naj se me kdo boji.«

— **Sebi ne prikrivate kakšnih stvari?**

»Trudim se, da si ne bi, ampak človek nikoli ne ve. Najhujša stvar, ki sem jo v življenju naredila, je bila, da sem enkrat pretepla psa. Enkrat sem pretepla tudi neko damo, ampak to si štejem v dobro. Je bilo lepo in prav.«

— **Zakaj ste jo pretepli?**

»Ker me je opravljala.«

— **Samo zaradi tega? Da, jaz sem hotel prej reči, saj ne vem, če je pravilno, da imate vi mogoče take drobne zlobe, ki pa so lahko neprijetne, niso pa morilske, ne?**

»Če se zelo ponavljajo, pa to na istem človeku, lahko kar morilsko učinkujejo.«

— Ali ste kdaj koga tako uničevali, počasi, recimo, s takimi drobnimi bodicami?

»Ja, ja, z veliko ljudmi to počnem.«

— Koga ste, recimo?

»To počnem s tepci, mogoče zato, ker je tako malo zaresnih moških, takih, ki so res na vogale narejeni, z ravnimi linijami. Tak se mi ne bi pustil, bi me vrgel čez okno, da bi se kadilo za mano.«

— Kako ste potem zdržali s Strnišo tri leta in pol? Kot svobodno bitje, kar najbrž ste?

»Joj, takrat sem si kar vzela svobodo, takrat sem jo pa kar žrtvovala in sem bila kar tam...«

— Da, tako sem mislil. Ne ostanete nepotešeni?

»O, ne, za to že poskrbim.«

— Kako poskrbite?

»Saj se da orgazem doživeti tudi z impotentnim moškim, če gre samo za to.«

— Kako gre to?

»Saj moški ima celo telo, to je celo kraljestvo, kaj lahko z njim počneš.«

— Še to vas bom vprašal v tej zvezi in sicer, ali ste spolno nenasitni?

»Ne, to pa sigurno ne, sigurno ne, ne bi se mogla vsak dan parit.«

— Nimate tako poželenje, da ga do kraja pravzaprav nikdar ni mogoče potešit?

»Ne, ne, mogoče bi prišlo do tega, če ne bi imela nobenega dela, nobenih drugih interesov, potem bi že verjetno ostala tako.«

— Zakaj mislite, da bi bilo tako z vami?

»Najbrž sem divjaška, prepolna ali, kaj jaz vem, razganja me verjetno, ampak že pisanje zelo »pozavga« možgane, popivna te, prav tak občutek je.«

— Vi nimate nagnjenj nimfomanke?

»Ne, erotika mi je pomembna, ampak...«

— Ne tako, da bi prav grozno želeli?

»Zelo pomembna, oja, grozno mi je pomembna erotika, ampak ne pa sam seks. Mogoče je moj odnos do marsikatere stvari, ne samo do moških, izrazito erotičen, mogoče do rož.«

— Do rož, erotičen, to mi pa razložite?

»Je, mogoče sem rekla preveč. Rože so strast. Kadar jaz vidim mak, mene popade strast, ali pa pri kriptantemah.«

— Ali prav strast?

»Strast, ki je celo malo boleča. Pri maku, recimo, to je nekaj, kar ne moreš imeti, lepe stvari me skoraj erotično mučijo.«

— Kaj ne poveste, potem ste pa čisto posebno bitje, ne?

»Ah, to ima ogromno ljudi, sigurno, strast, pa to.«

— Do česa? Do predmeta? Nisem še opazil, ali pa nisem tako globok človek kot vi.

»Do majhnih psov?«

— Do psov mogoče res, ampak to ja ni spolna strast?

»Takle majhen volčjaček, kaj jaz vem, kaj je, ampak je nekaj podobnega, ker bi ga tako stisnil, da bi crknil. To verjetno meji na erotiko, to je podobno erotiki.«

— To poznam. Torej na to ste vi mislili?

»Na to sem mislila, ampak sem najbrž preveč rekla. Erotiko v ožjem smislu, to gotovo ne.«

— Torej ni tako, da bi vas spolna strast popadla ob lepi roži?

»Ah ne. To bi bilo ekzaltirano, to bi si bilo dobro izmisliti, ženska, ki doživlja orgazem ob roži.«

— Moram vam povedati, da je tista slika o vas, ki sem jo dobil, ko sem se pred tem skušal malo pozanimati, kakšna ženska ste, precej bolj razvratna od slike, ki mi jo vi dajete s svojim pripovedovanjem.

»Ja, tudi veliko igram.«

— Igrate ne? Zakaj igrate? Kakšna obrambna igra je to?

»Prej ste me vprašali, kako se naredi, da ti ni dolgčas. To je eden izmed načinov.«

— O, ne, po mojem pa ste zdaj to izjavo naredili. Ne verjamem, da je to eden izmed načinov.

»Ja, na pol je narejena. Ampak, včasih res grozi dolgočasno popoldne. Takrat se ekstravagantno oblečeš in se opičiš in igraš nekaj, kar nisi. Ampak, to je zelo ženska razvada.«

— Ampak, zakaj bi igrali, recimo?

»Seveda, če mi kdo reče, ali sem nimfomanka, bom jaz normalno rekla: strastna in zagrizena in nepopoljšljiva. Mislim, to je moj način.«

— To je torej vaš način. Zakaj pa?

»Kaj pa sploh to vprašuje, ne? Razen tega je tako lušno ženske plašiti, prijetno plašiti s tem: igraš »famfatale«, pa so vse prestrašene za svoje mozičke, ki jim noben hudič nič noče, ampak užitek pa je, če se ustraši.«

— Zdaj pa mi še to povejte. Prej ste rekli, da bi v določenem stanju zlobe oziroma, da v določenem stanju zlobe ali česa pomislite, da bi nekoga kar ubili, recimo. Pa mislite, da bi to lahko bilo kdaj realno stanje, da bi se to zgodilo?

»Ne, ne, dvomim, dvomim, da bi kdaj prišla v tak strašen afekt.«

— Ste kaj takega že rekli nekemu?

»Da, rečem pa dostikrat.«

— Rečete. Kaj mislite, od kod izvira ta vaša misel?

»Verjetno je to potlačena agresivnost. Jaz sem si na silo privzgojila toleranco, sigurno na silo. Včasih me zajame...«

— Pa vas je kdaj prijelo, da bi ubili Strnišo, recimo me zanima?

»Aha.«

— Kaj res?

»Aha, saj prav Strnišo, zanimivo, da ste prav to vprašali.«

— Pa ste mu rekli to?

»Tega pa se res ne spominjam, ker jaz vsak dan komu rečem, kaj takega. Saj tega noben resno ne vzame.«

— Seveda ne, mene zanima le izvor?

»Res je to, potlačena agresivnost in pa seveda po tem prastarem kultu protiurok: če stvar imenuješ, če jo izgovoriš, izgubi moč. To se pravi, če ti nekje prav na tihem za ušesom čutiš strastno željo, da bi koga ubil, pa samo rečeš: madona, ti bom prerezal trebuh, boš vlekel ven lastna čreva, jih boš navijal na klobčič in če ne boš dobro navil, boš še enkrat navil... Mogoče je malo relaksacije pri tem.«

— Dobro. Zanimajo me vaši starši. Vaša mati...

»Saj starši so tako neresna stvar.«

— Ali pa resna, saj ne veste, koliko je v vas genetskega nasledstva?

»Oh, seveda je, samo ne vem, zakaj bi morali starše bolj resno jemati kot druge.«

— Kdaj je vaša mati umrla, koliko ste bili stari?

»Pred tremi leti.«

— Rekli ste mi prej, izven tega pogovora, da se je oče ločil od matere. Kdaj pa se je ločil?

»Petdesetega leta.«

— Koliko ste bili stari takrat?

»Devetintrideset in koliko je petdeset?«

— A, devetintrideseti letnik ste?

»Ja, enajst let. Ne, potem pa je bilo malo kasneje, sem bila pa nekaj starejša kot enajst.«

— Ali vas je to kaj prizadelo?

»A, ne, potem je že bilo dobro, ko sta bila narazen.«

— Sta se blazno prepirala, kot običajno?

»Seveda. Potem je že bilo v redu, samo potem se je mama tako bolestno navezala na nas.«

— Ali je šlo za kako žensko pri vašem očetu, če smem vprašati?

»Aha, aha, potem se je poročil. Kasneje sem ga še večkrat obiskala, sem videla, da se ima dobro.«

— Mati pa je zelo trpela, ker se je ločil?

»Ja seveda je trpela, ker ona je bila strašno verna. Zanja je bila to grozna stvar, ampak, seveda, ona se je potem strašno navezala na nas.«

— Koliko otrok pa vas je bilo?

»Trije.«

— Ena hčerka, dva sina?

»Ja, in to ni bilo dobro. Tega človek ne sme početi, da se potem na otroke obesil.«

— Bogve kakšne posledice je to pri vas pustilo?

»Velike, sigurno.«

— Vi sama veste za kakšno posledico?

»O, vem, kompleks krivde. To ima ogromno ljudi. To ni razumski kompleks, to je čisto imaginarni občutek krivde, ki pa se začne že prav pri majhnih otrocih s tem, da mamica govori, kaj jaz vem, če na primer otrok žabe zamaže, da govori, kaj si mi pa naredil, to si mi šel narediti, da si te lepe žabe umazal. In ga tam krega in se dela žalostno zaradi tega in otrok se počuti kriv. In to se ponavlja, in potem prideš pozno zvečer z drsanja domov in potem te vpraša: a to mi greš na-

rediti. Tu, to mi greš narediti, da pozno prideš, tukaj se začne občutek krivde pred materjo. In velika večina ljudi vem in stavim, da trpi za kompleksom krivde pred materjo. Imam prijatelja, ki je zaradi tega strahotno živčen in razrvan in ima strašno težke depresije zaradi tega, ker ima občutek, da je pred materjo kriv, da je premalo z njo skupaj, da se premalo briga zanjo in tako naprej.«

— Ali čutite potemtakem vi to krivdo, da ste krivi pred materjo? Ne, ne več to, pri vas je zdaj že širše, kajne?

»O, je tudi še zelo vključeno.«

— Naj vas vprašam še tole, kar sem prej povsem pozabil, kako je bilo pa pri drugem abortusu? Ali je bil mnogo časa po prvem?

»Par let je bilo vmes, zdaj se ne spominjam, ne morem povedati točno.«

— Saj ni tako važno. Kaj ste pa takrat mislili, ali je bilo vse tako, kot ste mi že pripovedovali?

»Ja, bilo je obenem lažje in obenem težje. Težje zato, ker človek si, jasno, prvič prisече, to se ne sme več zgoditi in se kljub temu zgodi. No, ampak zgleда, mađona, da jaz res od prepriha zanosim. Človeku rečeš, zapri vrata, ker je prepil, on zapre vrata, jih zaklene, da se ne bi vrata sama odprla, in človek zanosi. Tako je to.«

— Kaj ste pa takrat mislili, me zanima?

»Ja, najprej sem pomislila na suid.«

— Oh dajte no, na to ste pomislili? Ali ste to rekli resno, ali zato, da bo v tem pogovoru le nekaj dramatike?

»Resno. Žalostna dramatika ob abortusu.«

— Povejte, kako ste pomislili, če se hočete samo malo spomniti?

»Najprej sem bila prestrašena od spomina na prvi abortus, ki je bil zelo hud, posledice so bile zelo hude, zelo hude depresije. Drugič, če je to umor, že spet en umor, ali vsaj polumor, ampak nisem pa za razliko od prvega abortusa niti za trenutek pomislila, da bi otroka obdržala.«

— Povejte mi, kako ste mislili na suid, ali ste rekli tako: zdaj se bom pa kar ubila, ali pa ste že začeli misliti na izvedbo?

»Ja, seveda sem mislila. Zdelo se mi je najbolj primerno, da se s čim »zagigtam«, zato, ker to je najmanj strašljiva stvar in verjetno najlažje izvedljiva, ampak težko je dobiti stvar. Ampak, seveda potem se je tudi to poglelo. Sem pa razmišljala o tem, da je praktično nemogoče dobiti kakšen ciankalij, ker to gre hitro. S kakšnim barbituratom pa se ni za šalit. Prav lahko postaneš bebec, pa ne umreš. To je bila prva reakcija. Najprej nisem mogla verjeti, da se mi je to zgodilo, potem sem pa pomislila, zdaj bo pa čas, da se ubijem. Strah me je bilo, no.«

— Pa takrat, ko ste pomislili na samomor, se niste bali smrti, o kateri ste prej tako s strahom govorili?

»Seveda sem se.«

— Pa vseeno bi se ubili?

»Življenje se mi je zdelo zelo hudo takrat.«

— In kaj je bilo potem?

»Potem se nisem, potem sem se lepo pridno skopala in sem šla na kliniko na pregled. Takrat je bilo telesno malo hujše. Ni hotel prijeti, razen tega pa so to delali v leonišču na grozno mesarski način. Ampak, takrat vzameš vse kot kazni in si tiho in priden, ne upaš mrdniti. Potem pa so nas abortirankе takoj, ko smo se zbudile, eno celo rajdo, naložili na rešilca pa so nas peljali semle, na Vrhovce, v materski dom, kjer smo pa bile skupaj z nosečnicami. Toliko, da nas niso pobile. To je bil stalen prepir, stalno zbadanje, stalno zgražanje: mi smo v bolnici zato, da obdržimo, ti pa stran mečejo, pa tako. Saj kakšne pa res stran mečejo kar tako, za hec, misli, bom že imela drugič.«

— Kako pa zdaj? V redu, ne?

»Tablete jemljem. Sem prosila za sterilizacijo na zavodu za načrtovanje družine, nakar so me gledale kakor bebca, vse tiste ženske. Čim bolj razlagam, manj razumejo, ne vzamejo zares.«

— To ne bi smel vprašati, kdo je bil oče, je to kočljivo?

»Ni nič kočljivo, so iks imena, bilo prošlo, nimam nobenega odnosa. Recimo, po drugem abortusu niti ne ve, da sem zanosila. Sem prišla iz bolnice. Čez nekaj časa sem ga spet srečala tam na Miklošičevi: čao, zdravo. Saj to navsezadnje ni moška stvar, zakaj bi on imel kaj pri tem opraviti, ženska ima za paziti,

ženska odloča. Če ženska noče otroka, pa naj ne riskira, pa naj ne da! Saj je ženska tista, ki da ali ne da, saj ne vzame moški. Matriarhat je. Materinstvo je tabu, ženska je tabu, ženska je posvečena, blagoslovljena, koristna. Če povoziš nosečnico, plačaš več, kot če povoziš človeka in tako naprej.«

— **Bogve, kakšni bi vi bili, če bi imeli otroka? Kako bi se spremenili?**

»Zelo, to bi bila vsa mehka, pa blagoslovljena, ne vem, dobra, krasna.«

— **Ste zelo blizu moške strani in ste ženska, to je najbrž odlična kombinacija, razumete obe strani?**

»Moškega je lažje razumeti. Bolj pošten je, nima tistih skritih žepkov, na ženski kar mrgoliyo.«

— **Mogoče pa je globlji izvir te vaše, bi dejal, prave groze pred tem, da bi imeli otroka ali da bi se spremenili v mater, v tem, da se bojite, da se ne bi s tem spremenili povsem v žensko?**

»Ja, bogve, če ni to tudi kje v meni. Od kod ta averzija do nosečnic pa do mamice? Ali pa je — to samo revolt proti nekemu apriornemu kultu.«

— **Kaj pa otroke imate sicer radi?**

»Ja, če sem sama z njimi se prima razumemo, če so pa starši zraven, se pa obnašam, kot da so otroci velika gnusoba.«

— **Ali jemljete mamila?**

»Ne.«

— **Saj bi tega ne zabeležil, če vam ne bi bilo prav. Ampak, zato sem vas vprašal, ker ste tako živčni, res se vam močno tresejo roke.**

»Poskusila sem. Najbrž sem res živčna, ali pa preveč kave pijem. Ne počutim se živčna, ampak, včasih mi kdo reče, da sem živčna.«

— **Vi čas dobro poznate? Prej sem opazil, da se večkrat izražate, bi dejal, časovno, v časovnih znakih ali kar simbolih.**

»Ja, zelo veliko mislim o tem. Nič več mu ne zaupam, temu času, čisto nič več mu ne zaupam, in vem, da se popači, in vem, da se ustavi in vem, da se da nategovati in da se ga da pognati, ni mu za zaupati, času.«

— **Spočetka, ko sva govorila, so bile kakšne poze v vaših odgovorih, kajne?**

»Mislim, da ne, ali pa se ne zavedam.«

— **Ampak, tisto: mogoče je po smrti še kakšno življenje in tako, to je bila poza, mar ne?**

»Ne. To je moja stiska.«

— **Da je še kakšno življenje, to se mi zdi tako..., sploh pa, ker niste razložili stvari?**

»Ne, samo rekla sem, da o tem ne moremo nič vedeti in da nas zato to plaši oziroma duši.«

— **Najbolj bi utegnila po moje dušiti okoliščina, da človek za stanje svoje smrti ne bi več vedel. To bi se mi zdelo edino pretresljivo.**

»Mene to ne plaši toliko. To je skoraj, skoraj relativno pomirjujoče proti raznim takim predstavam. Ja, tukaj se ne sme dosti fantazirati, to je po moje nevarno. S tem prav rajcaš lastni strah, da si narediš prav baubau, da si predstavljaš, kako bo potem, kako boš v enem prostoru, kako bo muka, mraz tesnoba, zmeraj se mi zdi, da bo v zgodnjem jutru, pa da bo mraz, pa da bo iz megle pršilo, to je taka neumna predstava, bi bilo pa hec, če bi bilo res.«

— **Ampak, ste pa mrtvi v tem hipu, ko se to dogaja, prši, jutro sivo?**

»Umiram, matram se.«

— **Kaj pa, ko enkrat umrete?**

»Je mogoče velik prostor, pa boš čisto sam.«

— **To vas nič ne pretrese, da bi takrat ne vedeli za svoje smrtno stanje?**

»Ne, ne, ne, to pa ne. Še nisem dobro uklenjena v to življenje. To življenje se mi ne zdi bogve kaj. To je tavanje, iskanje, opičenje, zaletavanje z glavo v zid, ne zdi se mi to kakšna velika stvar, da bi se je bilo vredno spominjati. Razen, če je to šola za nekaj drugega, ali pa kazen za nekaj, kar je bilo. Tega ne more nobeden vedet.«

— **Takrat, ko ste govorili, da je lahko tako rekoč vse poplačano, ali ste mislili v tem stanju ali že na tem svetu?**

»Na tem svetu ne verjamem, ker to ni vidno, da bi bile te stvari izenačene. To bi bila misel, ki bi mogoče pogojevala domnevo, da še kaj je razen tega življenja, da se nekje to mora izravnati. Da nekomu iztaknejo oči, drugemu pa ne, jaz tega ne razumem. Vsem ali pa nobenemu. Ne, prav revolt čutim pri tem.«

— **Banalno vas vprašujem: ko pravite, da bi se naj to izravnalo**

ali to pomeni, da bi tam na drugem svetu ali kje iztaknili oči tistim, ki so jih tukaj iztikali, ali pa bi tam iztaknili oči vsem tistim, ki jim tukaj, v tem življenju oči niso iztaknili?

»Tako zelo grobo pa banalno rečeno, da bi tukaj ali tam bilo vsakomur iztaknjeno oko.«

— A tako. Ampak, za kakšno plačilo oziroma, kaj pa je naredil, da mu tam iztaknejo oko? Ali to zato, kar je tukaj naredil, kar je tukaj zla storil?

»Ne, mislim, da ni važno, kdo komu iztakne oko, važno je, da je bilo nekomu oko iztaknjeno, da se je pri tem grozno mučil. To je strašna stvar.«

— Kaj pa zdaj? Zdaj smo pa na drugem svetu, kaj pa zdaj, ali izgubijo tukaj oko tisti, ki ga še niso izgubili? Da se muke izravnajo, to hočete povedati?

»Da se muke izravnajo, točno to, to, to.«

— Vi delate tudi dobre stvari, da to izravnate, kaj?

»Malo jih delam, zelo malo. Pišem. To pa mislim, da je dobra stvar. Včasih imam občutek, kot da se odkupujem s tem. To je zelo pomirjujoč občutek, to je zelo dober občutek. Čudno se mi zdi, da se vam je zdelo tu nenavadno prav tisto mesto o smrti. Ste že povohali smrt oziroma, ali vas je ona že povohala?«

— Mislim, da ne.

»Tako je bova vedela, pri čem sva. Se vam je zgodilo, da je kar na enkrat prišlo: kaj pa če bo zdaj, kaj pa, če bo zdaj, ta hip?«

— Ne, ni se mi še to pripetilo.

»Ampak, pomislite, to pride nad vas.«

— Ste vi že bila v takih okoliščinah?

»V smrtni nevarnosti? Že, to je bil skoraj vsak človek, ampak to ni važno. Važno je to, da se zaveš, da boš ti tudi. Jaz ta trenutek tega strahu ne čutim, zdaj opisujem tisti strah, ki ga sicer poznam. To je grozen občutek, to je zelo hud strah. Strah je sploh najhujša stvar, strah je velika stvar, to človeka požene, da miga, da se razvija. Tako se je sploh vse začelo, civilizacija, vse.«

— To je odlično. Moram vam povedati, da sem govoril s človekom, ki ima podobno mnenje, kot vi, in

sicer je to pisatelj Tone Svetina. Bil sem nekoč pri njem, in je razvil predme celo fenomenologijo strahu, kot on to imenuje. Vsa civilizacija se je tudi pri njem začela s strahom ali pod strahom.«

»Nikoli si ne bi mislila, da bi Svetina..., ali se Svetino splača spoznati?«

— Da, očitno.

»Pozna strah.«

— Pozna ga še bolje kot vi. Njemu so se dogodki že strnili v eno samo točko življenja, ker je smrt dejansko prihajala. On je vse živlene že videl v nekaj slikah, iz katerih je sestavljena naša zavest oziroma osebnost.

»Take ljudi iščem.«

»Te ljudi imenujem jaz brate po smrti, samo njega je pa še malo hujše povohalo kot mene. Pa ostalo je v njem, to je važno.«

— On misli o strahu drugače kot vi. Vaše življenje verjetno ni strnjeno v to zgradbo, v to fenomenologijo, ali kako?

»Vse je razdrobljeno, čisto po žensko, sama šlamparija...«

— Malo bi se še nazaj povrnili. Čutenja smrti torej ne morete opisati, ker zato tako rekoč nimate pravih besed na razpolago, tako pri vas je, kot sem vas razumel. Poskusite pa zdaj z druge strani, poskusite fizično opisati to čutenje smrti, ker gotovo morajo nastati kake fizične spremembe?

»Ne spominjam se nobenih fizičnih sprememb. V tem stanju se ne moreš opazovati, v tem stanju, čemur pravim vohanje smrti. Takrat me nič več ne zanima, če se je tuš na trepalnicah razmazal, kar se dami redko zgodi, namreč, da se ne bi zanimala, ali se ji je tuš razmazal. To je trenutek absolutne samote, absolutne nezaščitenosti, absolutne nemoči.«

— Poskusite to stanje samote, nemoči in tako naprej vseeno opisati, kolikor se le da. Dajte, skoncentrirajte se, pomislite, kako je to prihajalo in vas zajemalo.

»Jaz poznam grozo omame, kot jo opiše horror trip, saj uporabljam čisto narkomanski žargon. To je stanje omamljenosti, ki pa se namesto v blaženosti pokaže v smrtni slabosti. Ta moj horror trip je bil nekje podoben temu stanju. Zelo zasilo in nepopolno bi se dalo to opisati tako, da me neka sila sesa,

vleče stran od mene v neko popolnoma novo, drugačno, neznano, nesluteno eksistenco, ki se je, za moje pojme, seveda bojim. Moji kolegi so se imeli med kajenjem hašiša prekrasno, so bili blaženi, in so mi pripovedovali, da jih to, da se odmikajo od sebe, napolnjuje z nekimi božanskim občutkom. So pa to ljudje, kot jih poznam, ki smrti še niso zares povohali.«

— Ali takrat, ko vas zaobjame ta občutek, težko dihate, ali kako se to čuti na telesu?

»Tega se ne spominjam. Mislim, da telo fizično reagira popolnoma enako na kakršno koli vrsto strahu. Gotovo je to kot kako gomazenje v okolici lopatic in da gre navzgor. Ne morem pa povedati, kako ves moj fizis reagira.«

— Se še česa spominjate?

»Prav zadnjič sem prvič prišla na misel: mogoče pa ni tema smrt, ampak je luč. Mogoče je to krasna stvar, mogoče pa je to trenutek, ko bo človek nagradjen in potolažen zaradi vseh muk, med katere štejem za najhujše tiste muke, ki se zgodijo otroku. Nikdar več človek ne trpi tako strahotno kot takrat ko trpi kot otrok.«

— Mislite s tem zadnjim tudi nase, kajne? Povejte kaj iz svojega trpljenja, kakšno konkretnost?

»Tega še nisem prebolela in zato ne morem.«

— Prosim vas, povejte?

»To še ni čisto za menoj, če sem odkrita, še zdaj ni.«

— Vas je sram?

»Da. Kot otrok sem bila preganjana zver in to sem v nekem smislu še zdaj, in pokažem, kremplje, koliko so že zrastle od takrat, naščeperim dlako in zasukam rep navzgor. Preganjanci so zmeraj isti, čeprav so to drugi ljudje.«

— Saj to ni nič takega. Dajte, če morete povejte malo bolj določno.

»Zmeraj je bila falanga žensk, ki so me izločile, od krožka za ročno delo, pa do krdeča teaterskih žensk, ki so bile skregane vsaka z vsako drugo, dokler nisem prišla jaz. Potem pa se je ustvarila strnjena falanga.«

— Kaj pa, če ste bili vi krivi, da se je tako iztekalo?

»Kriva sem bila s tem, da sem bila taka kot sem bila.«

— Kakšni pa ste bili?

»Taka kot sem sama sebi podobna, dosledna. Nikoli nisem hotela biti apriori prijazna z nekom, ki bi mi lahko koristil, apriori prijazna z nekom, ki ima v kolektivu besedo, ki lahko kaj odloči.«

»Mladi igralci so bili podzavestno prijazni z ljudmi, ki so lahko odločali. Človek ima pravico nekemu reči dober dan, edino če mu res želi dober dan.«

— Drugače naj ne pozdravi?

»Da, tako sem pa jaz delala.«

— V prenešenem pomenu ste se na vseh področjih tako obnašali?

»O, seveda. So stvari, ki jih delam zavestno. Zavestno nisem nikoli čestitala nekemu pesniku, ki mi ni bil všeč, ali nekemu igralcu za vlogo, ki mi ni bila všeč. Toda, najsi mi bo nekdo še tako priskuten, če ustvari nekaj vrednega, mu dam to čutiti, kadar le morem. To je moja dolžnost, ker sem jaz ena izmed tistih, ki naj bi ravnala tako. Če bi tudi drugi ravnali tako, teatri ne bi bili kokošnjaki.«

— Vendar pa, saj lahko tako govorite tudi zato, ker ste užaljeni, ker niste uspeli, ali ne?

»Jaz govorim tako kljub temu, da sem užaljena.«

— Potem pa ste vi seveda vsa bela in krasna in edinstvena, kaj?

»Ne zdim se ne bela ne krasna, prej bi rekla, črna in brušena. Jaz ravno zaradi takih stvari nisem prijeten človek in lahko marsikoga, ki ni osveščen, razumem, da je ravnal tako, kot je ravnal prav zaradi tega, ker ni osveščen. Če bi bil osveščen in bi kljub temu ravnal, potem je to z eno besedo, svinja s formatom, kar pa je večina ljudi. Za svinje s formatom nimam niti časa niti volje, da bi jih resno obravnavala. Žal mi je za prevzetem ton, ki je to spremljal.«

— Dobro, toda ob tej humanosti žari v vas gon po ubijanju, agresivnost, kaj pa je to?

»Ne dam mu duška, in to je zelo lepo od mene, to je od mene celo humano, to je hec. V bistvu gre zame, ne gre za to, da ne bi bil nekdo ubit, ampak zato, da ne bo od mene ubit.«

— Pa kdaj popustite svojim gonom in nagnjenjem?

»Seveda, saj tudi dostikrat popustim, to je normalno.«

— Ampak, pri tako orjaških stvarih najbrž ne?

»Pri orjaških stvareh, pri teh ne popustim. Seveda, kdaj tudi popustim, toda to si je treba zapomniti. Gotovo so moji možgani tudi sračje gnezdo kot drugi možgani, ko je vse skupaj namešano. To je treba redno pospravljati, tu insistiram, to je ena glavnih stvari. Jaz bi grozno rada, da bi me kdo prepričal, da sem mala.«

— Deklica?

»Da, tako mače.«

— Še nihče vas ni prepričal, tudi vaši ljubimci?

»Ne, ne. Seveda sem mače, ampak mače ima še eno dimenzijo zraven, to pa je treba skriti, če se hočeš zraven dobro imeti. Bila sem ogorčena, ker mi nihče ni naredil gugalnice.«

— Katero dimenzijo ima še?

»Možgane ima, ti so zelo aseksualni element.«

— Pravite, da ste bili že kot otrok preganjana zver. Kdo vas je preganjal?

»Preganjalec je vedno isti, pa kakršenkoli obraz ima.«

— To vem, to ste že rekli?

»To je bila zmeraj masa, večja ali manjša gruča. Običajno so bile to ženske.«

— Se je to že zgodaj začelo?

»Šest let. To so bila dekleta. Ne razumem, da en otrok beži, gruča pa se podi za njim.«

— Kaj je bilo na vas, da so se za vami tako podili?

»Tega še nisem odkrila.«

— Ali je bilo to žarčenje osebnosti, ali kaj?

»Ne vem kaj, vem le, da sem bila drugačna in da sem zmeraj nastradala. Potem sem se naučila prilagoditi se, ne le tako da sem bila podobna gruči, ampak tako, da sem bila nad njo, da so me gledali gori. Nikoli mi ni dobro uspelo, da sem se skrila v gručo, da bi nekoga, ki bi bil spet drugačen, spet napadla. Najbrž nisem tip za kolektiv, tako banalno povedano.«

— Ali so otroci tekli za vami zato, da bi vas pretepli?

»Da, saj tudi so me.«

— Stvar je videti nekako metafizična, kaj mislite?

»Če vprašate koga iz teatra, vam bo rekel, Svetlana je čudna. Ta čud-

nost se vleče za menoj od zelo zgodnih otroških let. V čem je ta čudnost, pa mi doslej ni uspelo odkriti. Vsakega človeka, ki sem ga bolje poznala, sem vprašala, ali sem čudna. Odgovor je vedno isti: da, čudna. Običajno povejo to v dobrem smislu, ker vprašam ljudi, s katerimi se običajno dobro razumem.

— Kdaj so vas torej začeli tako preganjanjati, se poditi za vami in vas pretepati?

»Stara sem bila kvečjemu pet let.«

— Vzemimo, da smo zdajle v tisti dobi, in sicer v stanju ko se še prav nič ne dogaja. Kaj ste naredili, kakšen gib, ali grimaso, da so se pognali na vas?

»Si upam reči, da nič. Nekaj si gurno vem, da sem bila zelo plašen in zelo nežen otrok, vase zaprt otrok, to vem, sanjarski otrok, da, da gotovo zelo sanjarski. Od tam, od tistega posedanja na jablani na vrtu, pa do tistega trenutka, ko vidim grupo punc, kako me podijo po Vodnikovih cestih, jaz pa v smrtni grozi tečem, se zadnji čas zaletim v hišo, če uidem, ne najdem tega vmesnega člana. Vem pa, da je bilo isto, ko sem menjala šolo. Nekje v meni je bila neka drugačnost. Ali je to druga pasma? Lahko, da je. Jaz sem dostikrat premišljevala, če to ni eden izmed pojavov židovstva.«

— Nobenih znamenj ni bilo na vas, ki bi jih utegnili motiti in razbesneti?

»Ne, jih ne vidim. Če gledam fotografije, sem bila suhljata, nežen punček. Spominjam pa se, da sem šla s strahom v šolo, ker sem se bala tujih ljudi. Ali so zavohali ta strah? To je možno. Ampak, mislim, da se vsak otrok, ko gre v šolo, boji drugih ljudi. Mogoče so bili drugi že rojeni z darom združevanja v gruče, gruče, ki postanejo zelo hitro tolpe. Otroci so zelo človeški, in to me pri otrocih včasih plaši. Otroci so direktni, potencirani ljudje z vso tipično človeško zverinskostjo.«

— Na kaj konkretno mislite?

»Tukaj se upam sklicevati na Goldingove »Gospodarje muh«. Otroci ne ubijajo, ker nimajo priložnosti in ker ne vedo, kako. Kakor hitro pa zvejo, kako se ubija, to tudi počnejo. Otroci ubija majhne živali kar naprej. S tem ubija brate, sestre, starše, vse, kar mu je kdaj prizadelo kako bolečino ali neugodje. Res pa je, da so lahko tudi dobri, kot so lahko ljudje dobri.«

— Poskusite se spomniti, ali je kje morda le kak na videz nepomemben drobec, ki pa bi utegnil razlagati, zakaj ste bili vedno izločeni, lovljeni, napadeni in tepeni?

»O tem sem veliko razmišljala in zaenkrat se mi zdi najboljša razlaga, da sem druge pasme. Jaz sem sama videla, kako so psi nekega pudelna skoraj raztrgali.«

— Ali jih niste morda dražili?

»Sigurno sem jih, ampak ne hote, ker se mi tudi zdaj zgodi, da kako skupino ljudi nehote razdražim. Samo zdaj znam to napraviti tudi na lašč.«

— Nemara je to fluid ali kaj?

»Jaz tudi mislim, da je to mogoče fluid, fluid je sigurno. Dostikrat mi je padlo na misel naslednje: slučajno vem, da v kokošnjake štajerskih kokoši ne moreš dati liliputanske pasme, ker jo kokoši takoj do smrti izključujejo. To je instinkt, tu ni nobene namena. Otroci gotovo nimajo namena nekoga preganjati. Otroci so toliko instinktivni, da so to počeli instinktivno kot kokoši. O tem je težko govoriti, človek začne mimogrede fantazirati. Jaz sem zaenkrat preneizkušena, da bi natanko vedela, kaj to je. Bi bilo pa krasno, če bi to lahko kdo razložil.«

— To pravzaprav zelo težko razumem, to vašo posebnost?

»Vas niso nikoli podili, vem, vi niste bili nikoli v razredu, ko je bil ves razred proti vam, ves razred oranžen, tam, kjer pa ti sediš, je pa temno vijoličasto.«

— Ali je še kaj hujšega od tega, kar ste mi povedali, še kakšen hujši, izrazit dogodek?

»Ne smejte se, samo bolj grozne stvari v življenju jaz ne poznam.

Zdaj sem sprijaznjena s tem, da me bo skušal zneraj nekdo poditi. Samo zdaj sem na preži.«

— Ali so vas tudi ljubimci tako preganjali?

»Ne, ljubimci niso, ljubimce vedno obvladam, na žalost, pravim, na žalost, ker bi rada, da bi me morda ljubimec obvladal. Lahko bi bilo grozno, ampak bi bilo novo.«

— So vas starši tudi preganjali, so čutili vašo tujost?

»Eden od staršev je moja tujost zelo čutil, mati.«

— Ali je bilo enako kot pri gruči deklet?

»Ni bilo isto, ker je bila kvantitativna razlika. Tam je bila gruča, tu pa eden.«

— Ali so bila ta preganjanja vsak dan na sporedu, ali kako je bil programiran ta divji lov?

»Mislim, da je bilo to skoraj vsak dan. Moje otroštvo je zame, če pogledam nazaj, zelo temne barve. Jaz nimam lepih spominov na otroštvo. Spominjam se škafca z vodo in ladjico na vodni gladini, to je eden mojih najlepših spominov. Spominjam se none. Imela sem nono, to je najlepše, češar se spominjam za nazaj. Če se hočem lepo spominjati otroštva, potem se spominjam none in unra paketov.«

— Ali vas je v tistih otroških letih morda kdo posilil, in je to dogodek, ki ga ne morete preboleti, dogodek znotraj preganjanja ali divjega lova, ki tudi nima nobene jasne, logične razlage, mogoče prav zato, ker ostaja nek značilen dogodek skrit?

»Ne, zakaj ste to vprašali?«

Svetlana Makarovič

PESMI

DOBRO JUTRO

Tovarniški dimnik v jutranji megli,
na njem kar na lepem škopnik sedi
v tem mrazu.

Mi smo drug drugemu tako naredili,
da se med sabo ne poznamo več
v tem mrazu.

Od časa do časa kdo koga umori,
ali pa kakšnega novega zaplodi
v tem mrazu.

Škopnik vsem dobro jutro želi,
prelepo piska na človeško kost
v tem mrazu.

Pa to še ni tako hudo,
da ne bi lahko še huje bilo
v tem mrazu.

— Ali je toliko časa, da se
ne vem kaj vam je, da ste
drugačji in da ste nam
drugačji. Potem sem se naučila
paziti na to, da se ne tako
poboljša, grodi, ampak tako
bela zadnja, da so me gledali
kot. Nihali mi ni bilo
v duhu, ki se zgodila in da
ni bil svet drugačen, svet
našel nisem tip na kolektiv, tako
bela povzela.

— Ali se stroji tebe za vama
to, da bi vas protajali?
»Da, saj tudi so me.«

— Siver je videti nekako
tisti, kaj mislite?
»Ču vpraskan kopa in teatra, vama
bo rehol, Svetlana je šušila. Ta šuš-

— Ali je toliko časa, da se
ne vem kaj vam je, da ste
drugačji in da ste nam
drugačji. Potem sem se naučila
paziti na to, da se ne tako
poboljša, grodi, ampak tako
bela zadnja, da so me gledali
kot. Nihali mi ni bilo
v duhu, ki se zgodila in da
ni bil svet drugačen, svet
našel nisem tip na kolektiv, tako
bela povzela.

— Na kaj konkretno mislite?
»Tukaj se imam vključevali in Gol-
dbergovi »Gospodarje inha«. Otroci
ne ubijajo, kar niso prikladi in
ker ne vedo, kako. Kakor hitro pa
zvejo, kako se ubija, to tudi po-
čnejo. Otok ubija majhne živali kar
surovi. S tem ubija brata, sestro,
starce, vse, kar mu je kaj prida,
delo kakih bovin ali konjev. Res
pa je, da so lahko tudi dobri, kot so
lahko tudi dobri.«

— Na kaj konkretno mislite?
»Tukaj se imam vključevali in Gol-
dbergovi »Gospodarje inha«. Otroci
ne ubijajo, kar niso prikladi in
ker ne vedo, kako. Kakor hitro pa
zvejo, kako se ubija, to tudi po-
čnejo. Otok ubija majhne živali kar
surovi. S tem ubija brata, sestro,
starce, vse, kar mu je kaj prida,
delo kakih bovin ali konjev. Res
pa je, da so lahko tudi dobri, kot so
lahko tudi dobri.«

Zdrizdavi sivi polž možgan,
v okrogli glavi prikovan,
in srčni listi makovi,
na vrbin les prilepljeni.

Zapr! se je v drvarnico
z nesrečno vrbjo deklico,
roke, noge odseka ji,
na kup zloži njene kosti,

žvižgaje v svojo hišo gre
in se nikoli ne zave,
da vrba znova oživi
zato, da spet hudo trpi.

V njegovi glavi polž živi,
temnijo listi makovi,
pa kaj bi to, je že tako,
samo, da hujšega ne bo.

Polž je pojedel makov cvet —
spomin je v vrbov les ujet.

ZIBELKA

Zibelka, zibelka,
zibelka bela,
kaj si doubala
v jutro vesela?

Travnica, travnica,
trava zelena,
trav je na tisoče,
mati le ena.

Zibelka, zibelka,
zibelka krvava,
tu je le trupelce,
kje pa je glava?

Glava iz trave
pa reče tako:
Drugič si rodi
brez glavo telo,

da boš tutajala,
pomi mi pela
in ga pogolnoma
zase imela.

Kaj pa je tebe, žalžena,
jutranja megla prinesla,
kaj pa bi ti, žalžena,
kaj bi mi rada odnesla?

Zhrzdevi sivi polž možgan,
v okrogli glavi prikovan,
in srčni listi makovi,
na vrhlin les prišpleten.

Svojega imena ti dati ne morem,
svojega imena ti dati ne smem,
vrni se ob vodi, vrni se ob vodi,
saj imaš sama tisoč imen.

Xapal se je v divranico
z nesrečno vrhjo deklica,
zokc, nože odseka ji
na kup tvojih njene kosti.

Mrka skozi meglo odhaja,
z butaro nakradenih trhlih sanj,
kako naj bi ji svoje ime dala,
ko pa sem sama ukleta vanj?

žvižgaje v svojo hišo iz
in se nikoli ne zave,
da vrba znova oživi
tako, da spet hudo trpi.

Zdaj pa ne bom nikoli več sanjala,
le na meglenem pragu naslednjega dne,
bo votlo spanje, ki ga bom spala,
vsakič zalajalo moje ime.

V njegovi glavi polž živi,
temnijsi listi makovi,
pa kaj bi to, je že tako,
samo, da hujska ne bo.

Od časa do časa kdo koga umori,
ali pa kakšnega novega uploditi
v tem mrzlu.

Polž je pojedel makov cvet —
spomin je v vrhov les ujet.

Skopnik vsem dober jutro želi,
prelepo piska na človeška kost
v tem mrzlu.

Pa to še ni tako hudo,
da ne bi lahko je koje kile
v tem mrzlu.

Smrtnik se v somrak spreleta,
smrtnik je, smrtnika ni,
kaj je meni, da ga čakam,
z ostrim peskom za očmi?

Ampak v tem zateglem vetru,
v srhih jablane na noč,
v suhi makovi lobanji
je kot smrtnikova moč.

Zdaj se nič več ne sprašujem,
nič se zvedeti ne da,
čakam le na to, kar v grozi
imenujem smrtnika.

ZIBELKA

Zibelka, zibelka,
zibelka bela,
kaj si dozibala
v jutro vesela?

Travica, travica,
trava zelena,
trav je na tisoče,
mati le ena.

Zibelka, zibelka,
zibka krvava,
tu je še trupelce,
kje pa je glava?

Glava iz trave
pa reče tako:
Drugič si rodi
brez glave telo,

da boš tutajala,
pesmi mu pela
in ga popolnoma
zase imela.

Kost, kost,
 mrtvaška kost,
 suha, bela
 veselost,
 on je svoje
 dotrpel,
 jaz sem komaj
 prav začel,
 belo kost bom
 izvotlil,
 bom piščalko
 naredil,
 da mi pela
 bo lepo
 suho, belo
 pesmico:
 to so sanje,
 tega ni,
 to se ti vse
 samo zdi,
 kost, kost,
 mrtvaška kost,
 suha, bela
 veselost.

Zmrtik se v somrak spreveta.
 zmrtik je, zmrtik ni,
 kaj je menil, da ga čakam,
 z ostro peskovo za očmi?
 žabjak v tem zateplenem vetru,
 v rabi jabolca na noč,
 v rabi makovi lobanji
 je kot mrtvaškova moč.
 Zdi se mi več no spuščenom,
 nič se zvedeti ne da,
 čakam le na to, kar v grozi
 imenujem smrtinka.
 v somrak grem bolj bliž,
 tam je, tam je, tam je,
 pa kaj to je za tisto,
 svet, da svetuje se bo.
 To je svetel svetel svet,
 svet je v svet, svet svet.

ZIBELKA

Zibelka, zibelka,
 zibelka bela,
 kaj si dobila
 v juto vesela?

Travica, travica,
 trava zelena,
 trav je na tisoč,
 mali je ona.

Zibelka, zibelka,
 zibelka travna,
 tu je še trupelca,
 kje pa je glava?

Glava iz trave
 pa reče tako:
 Drugič si rodil
 brez glave telo,

da boš tuljajla,
 poemi mi pela
 in ga popolnoma
 zase imela.

Pasla je pehtra
gade tri, gade tri,
varijo gadje kaplje tri.

Čoprnica zgodaj vstane,
vrtkopavala zemljo,
nove gobe je sejala
pod stolatno bukvičo.

Saj tudi zate,
mamica, mamica,
ki si na svet me spravila.

Zelen trka po drevnem,
trka, trka v nosi dan,
na pitlano lice k lesu,
kavčičje gobe zanj.

Saj tudi zate,
fantič ti, fantič ti,
za tvoje kačaste laži.

Zelen se visoko diše,
v njih preživajo ljudje,
tunajšo prebude sanje,

Saj tudi zate,
dekle ti, dekle ti,
ker si hotela pobegniti.

da se takaj, da žive,

Pasla je pehtra
gade tri, gade tri,
ti si pa to, kar storil si.

Čoprnici se zarzala,
kise se zdobijo v prah,
večkrat se, čez gomile
tako leze čez mah.

SVITANICE

Svitavnice, svetavnice,
dajne zvezde, pol stojele,
Svetavnice, plamenice,
godi grehu pripravljene.

Kaj vam pravim, svetovi,
vsa bakla ne gorijo?
Dolga zima, svetovi mlad,
greška mladi na pomlad.

Vrbovica, močevalnica,
prva spoznalnaška ptica,
Tam, kjer je dovo jemal,
je pelmed pogoltna.

KOLVOJAT

Je slaska povila,
v tolmun utopila,
zdaj pri kolovratu sedi,
se smeje z belimi zobmi,
z lesnimi očmi stani —
drak, drak, drak.

Le predi, dekle, predi,
prva lepo ni naredi,
ko wa udah polnoči,
se v blado točkijo spremeni,
kolovrat snob zajedi —
drak, drak, drak.

Le predi, točkija, predi,
nurtviški pri naredi,
naj iz najtanjšje preje bo
iz njeno carstvo lelo,
s kolovratom razdajeno —
drak, drak, drak.

Coprnica zgodaj vstala,
razkopavala zemljo,
nore gobe je sejala
pod stoletno bukvijo.

Želna trka po drevesu,
trka, trka v nori dan,
on pritisne lice k lesu,
zaužije gobo sanj.

Zrasle so visoke hiše,
v njih prebivajo ljudje,
sanjajo prečudne sanje,
da so tukaj, da žive.

Coprnici se zazeha.
Hiše se zdrobijo v prah.
Večeri se. Čez gomilo
tiho leze črn mah.

KOLOVRAT

Je sineka povila,
v tolmunu utopila,
zdaj pri kolovratu sedi,
se smeje z belimi zobmi,
z lesenimi očmi strmi —
drdr, drdr, drdr.

Le predi, dekle, predi,
prav lepo nit naredi,
ko ura udari polnoči,
se v blede torkljo spremeni,
kolovrat suho zaječi —
drdr, drdr, drdr.

Le predi, torklja, predi,
mrtvaški prt naredi,
naj iz najtanjše preje bo
za njeno cartano telo,
s kolovratom zadavljeno —
drdr, drdr, drdr.

Bo prišla, bo prišla zelena vigred,
pa bo pelin ozelenel,
škopnik bo po zraku plaval.

Oj gor čez sapo, škopnik ti,
ali si prišel mrtve štet,
ali žive posvarit?

Jaz nisem prišel mrtvih štet —
če je eden, jih je tisoč in več —
prišel sem žive posvarit:

Če vas je tudi tisoč in več,
pa vas vendar ni več kot en sam,
ki nobenega drugega ne pozna.

SVITANICE

Svitanice, čas meglen,
daljne zvezde, pot steklen.
Smolenica, plamenica,
proti grehu priprošnjica.

Kaj vam pravim, sosed vi,
vaša bakla ne gori?
Dolga zima, sosed mlad,
grenka misel na pomlad.

Vrbovica, muževnica,
prva spomladanska ptica.
Tam, kjer je slovo jemal,
je pelinov grm pognal.

V tihem mlinu luč gori,
ura bije polnoči,
nož je zasajen v prag,
v postelji leži mrtvak.

Žalik ženo je izdal,
vešči je ime prodal.
Plačal je, ko je bil živ —
mrtev ni ničesar kriv.

Žalik žena mimo gre,
proti mlinu se ozre.
Nežno z vrat preklete hiše
mlinarjevo ime izbriše.

Čopcnici se začeha,
Hiše se zadržijo v prag,
Večeri se. Čez gorala
tako leze črn mah.

KOLOVRAT

Je sinčka povila,
v tolmunoz utopila,
zljaj pri kolovratu sedi,
se smeje z belimi zobmi,
z lesenimi očmi stirmi —
drdr, drdr, drdr.

Le predi, dekle, predi,
prav lopo sit naredi,
ko vna udari polnoči,
se v blede torčijo spremeni,
kolovrat suho zajeti —
drdr, drdr, drdr.

Le predi, torčijo, predi,
mrtvaški pet naredi,
naj se najstane z jani
na tleh, tleh, tleh,
s kolovratom zapeljivo —
drdr, drdr, drdr.

bi prišla, do prišla zrakom vgrud,
pa po polju ozelenel,
škopnik do po zraku plaval.

Oj gon čez sape, škopnik ti,
ali si prišel mrtve žali,
ali žive pozvati?

Jaz nisem prišel mrtvih žali —
če je odor, ali je tisoč in več —
prišel sem žive pozvati:

Če vas je tuhi tisoč in več,
pa vas vendar ni več kot en sam,
bi nobenega drugega ne pozna.

Če vas je tuhi tisoč in več,
pa vas vendar ni več kot en sam,
bi nobenega drugega ne pozna.

ŠVITANICE

Švitavnice, čas megljen,
daljno zvezde, pot steklen,
šmolavnice, pisanice,
proti krehu priročajica.

Kaj vam pravim, sood vi,
vaja baida na gori?
Dolga zima, sood mlad,
grecna misel na pomlad.

Vrbovica, mušavnica,
prva špomskaška ptica,
Tam, kjer je slovo jemal,
je belinov gvm pogonal.

Niko Grafenauer

NOVE ŠTUKATURE

Glasovi v gladki bisernici svita
izbrušeni, v sluhu steklena,
ki draži hladni zrak, čez molk razlita,
na robu enega in drugega pomena,

vokalizacija, v kaj izzveni?
V zrcaljenju spomina čist zapis,
v mrežah strmenja trajanje stvari
in v tenko črto razpotegnjen cis.

V glagolskem vidu obledela slika
drseče jate neminljivih let.
Pozabljen vonj med gubami jezika.

V zorenju ivje, v duhu pirueta,
trpežno zvočno sevanje besed,
na nič odtisnjen bakrorez soneta.

Oko v prozornem hladu formalina,
zbita samota, steklo iz spomina
čuti razprti v jutru kot ježice.
Za vekami nebo, na polju ptice.

List je brez teže s senco položen
pod jezik, (v kakšno misel izvezen?)
zlat obolos odmaknjene jeseni
izlizan, slepa pega pod imeni.

Krog v krogih, drobno razenje sveta,
do nezaznavnosti iztanjšan glas,
na plošči igla, izometri sna.

A v vosku spanja višek se topi,
smehljaj v lobanji, v gube vrezan čas,
v razumu oster srež, ko se zdani.

Zrak je iz čistih zvokov trajajoča suita,
do belega stržena pridržani dih.

Iz misli v živo črta gabarita,
a noč? vrt v indigu kot hladni žig.

S spanjem oblita polt, odkrušen gib,
v socvetju čutov krhka simetrija,
nenadna vaza, vtisnjena za hip
brez teže v sepio, ki budnost vpija.

Iz grla klije, iz pričakovanja,
iz pulpe molka nespoznavni cvet
brez stebila, v loku napovedovanja.

Zadihana zrcalna prostornina,
v njej misel, nezarasla sled.
V brezlesnem miru vodni tisk spomina.

Prizmatik senc, mat zrak
v luč dahnjen z dagerotipij.
Čisti srebrni tlak
dolge samotnosti.

Na živem robu hlad,
dan poln notranjosti.
Dih v grlu, v smehu vrat
prerezan, tenek stenj krvi.

Sozvočja v letu, strajna sled
minljivosti. Vzgib perutnic
v prosojni težnosti besed

brez starih rokavic
in brez neba visoko
v vrh povzpeti sokol.

Glasovi v gladki biserni sviti
izbranci v silni stekleni,
ki draži hladni zrak, čez molk razlita,
na robu enega in drugega pomena.

vokalizacija, v kaj izven?
V zrcaljenju spomina čist zapis,
v mrežah strmenja trajanje stvari
in v tenko črto razpodeljen čas.

V glasolskem vidu obdelala slika
druče jate neminljivih let.
Pozabljen vonj med губami jezika.

V zorenju vije, v dubu pineta,
trpečno zvočno sevanje besed,
na nič odvisenja hakovca sonca.

Oko v prozornem hladu formalna,
zdita samotna, steblo iz spomina
čuti razpiti v jutru kot jezice.
Za vekami nebo, za pojlu ptice.

List je brez teže s senco položen
pod jezik (v kakšno misel izverzen?)
zlat obolo odmakajene jeseni
izlizen, slepa pega pod imeni.

Krog v krogu, drobno razenje sveta,
do nezaznavnosti iztančkan glas,
na plošči igla, izometrična.

A v vosku spanja vleček se topi,
smehljaj v lobanjč v gube vrtan čas,
v razumu oster stek, ko se zdani.

V ušesu litina noči,
tišina? gosti hlad kovin?
V cilindru budnosti
privit spomin.

A luč? pričakovanje
čistosti, kam se izlije?
odsotna. Svinec v spanje,
slast metonimije.

Porozen mir, vokali
v zraku, motna sodavica,
cvetovi zvezd na vertikalni.

Samota, gosta sljuda
sprijetih senc, blesk klica
v molku, gibka altituda.

Na dnu neba, visoko
rezke škarje ptic.
Izliv pomena z rokavic
na golo roko

in v zračne sklade
vtisnjeni fosili,
a listje? med čutili
sence, kam odpade?

ki v sluh izjedkano
od šelestenja zrelo
je drevo, a ni živelo

v prostoru? Pod dlanjo
na robu? V mraz vkovan
strmeči ozalitni dan.

BUGE WAZ PRIMI GRALWA VENUS!

So pota, ki so. Da bi bilo tako, da ta pota potem predstavljajo pota, po katerih smo mogoče hodili. So prehojena in vsakršna. Prepotovana in prepotena. Pota od jutra do večera ali kakšne druge misli, ki kam ali ne-kam vodijo. In je vselej tako, da so od do, ali kar tako in nikamor. Ali še več. Da nikdar nismo in še bomo ali ne bomo nikoli stopali ali se peljali po njih. Četudi smo zanje vedeli ali tudi ne, ali iz drugih ozirrov. Na splošno je malo poti od vseh poti in malo časa od vsega časa, kar bi preostalo posameznemu bitju. Da se potem zgodi kaj takega, ko se tudi že prehojena pota porazgubijo in ostane od njih nekaj drugega, kar pa nikakor ni več pot. Ali pa preostane kakšna pot in spet nič drugega, kar bi bilo z njo v zvezi, da je na ta način nerazumljiva in nerazložljiva.

Da se potem vprašujemo, kam smo pravzaprav šli in zakaj, ker je nekaj vsekakor bilo. A ni ostalo nič od vsega tistega. Ostalo pa je toliko bolj — nekaj čisto drugega, kar je bilo na poti in nekaj čisto tujega, nenadejanega in dobrodošlega. Nenadejanega in napoti in odvečnega. Ali takšno, da se je bilo mogoče začuditi in se je priključilo nekemu popotovanju od zibelke — kakšne neki? — do groba — kje neki ali nikjer? — kot obogatitev in razraščanje upanja in zadostitve. Ljubezen in sovraštvo. Ali krčenje v zbežanosti in strahu.

Neštetokrat smo tako hodili od doma do mesta s prav smešnim imenom, kar je mogoče reči, kakršno bi bilo namreč bolj po nekih svojih posebnih lastnostih. Oh, ni mogoče vsega navesti. Mnoge smeri med različnimi kraji bi bilo mogoče imenovati. In če naj bomo kolikor toliko natančni, saj te številne smeri le niso neštete, in neke se jih da vsaj za ponazoritev omeniti, kot na primer Dom — Dom. Treba je razumeti, da se vse poti na neki način in nekje zaobrnejo in se potem vrnejo k svojim izhodiščem. In se tudi razume, da nimamo v mislih izključno utrjene pasove zemljišč, ki so potem posuti s peskom ali kako drugače — z asfaltom ali betonom. A v večji meri vendarle mislimo na bolj takšne. Za ta primer.

Navadno si potem izbiramo postajališče glede na to, v katero smer smo namenjeni. Ponavadi so te reči urejene tako, da je vse čim bolj komplicirano in neudobno. Žal, a je že tako. Generalna usmeritev je sicer ena sama. Urejeno je pa tako, da ta nikoli ne more biti preveč preprosta. Kakor da se za njo kaj takega ne bi spodobilo. Drugače si tega tudi ni mogoče predstavljati. A ne gre za to, da bi skušali biti duhoviti na račun nečesa, kar je že samo po sebi duhovito. Recimo, da satire vendarle ne maramo. Tedaj kaže opis —

zakaj, kako in sploh? — opustiti. Bilo je skratka tako, da smo se podali na nekoliko bolj oddaljeno postajališče.

Res je, prav bi bilo omeniti, da nekateri vozniki znajo brez vsakršnih zadržkov upoštevati kakšne izjemne vozne potrebe svojih potnikov. Ali je naključje, da so ti ponavadi mlajši? Menda ne. Ne, saj so med takšnimi vozniki tudi starejši. Vendar so spet drugi takšni — zakaj le? — pri katerih ne prihaja v poštev niti pomisel na to, da bi od njih pričakovali kakšno uslugo. Gre v resnici za dovolj razvidne stvari. Recimo, da si je nekakšna prevozniška oblast omislila določene prepovedi in zapovedi, ki bi bile v skladu še s kakšnimi drugimi urejevalnimi sistemi in interesi, čotudi ne predvsem v skladu s potrebami tistih, ki se vozijo in zaradi katerih naj bi menda bilo vse skupaj. Tedaj se nad kakšno bolj okrnelo glavo ni mogoče niti dosti pritoževati. V zvestem in neomajnem izpolnjevanju predpisov je gotovo tudi izraz značajnosti in močate zanesljivosti. Ne pa samo lagodnosti in omejenosti spričo dejstva, da že predpisi urejajo vse posamezne primere za naprej in za nazaj, in je pravzaprav tako že vse urejeno, samo prilagoditi se je treba razglašeni ureditvi in svet je na ta način vendarle do neke mere na najboljši poti do popolnosti.

Izgledi so po navadi dovolj jasni. Vsaj za tiste, ki so stalni potniki in se tedaj na vse spoznajo. Težje pa je, kadar se v takšnih razmerah znajde tuj človek, ali seveda tudi domačin, če ta odpove v svojem siceršnjem navidez ne pretiranem nagnjenju do ustaljenega reda. Gre za razmerja od zoprnega do nečesa, čemur bi se mogoče reklo, kaj vem, gostoljubnost ali človekoljubnost — včasih mislim tako grde reči, kot na primer: dokler se ne boš utrudil biti takšen in te bo minilo — ali pa se svet v resnici spreminja.

Ko smo bili že blizu namembnega postajališča, recimo, Podvoza — in povedati je treba, da vse skupaj ni nič takšnega, nič kaj pretirano posebnega, da bi bilo to potem velika umetnost in takšno. Neprimerno je in človek bi si včasih želel tudi drugačne resničnosti, boljše in plemenitejše, da bi se ob njej počutil vrednejšega in večjega. A tukaj res ni nič takšnega. Sprva smo bili vsekakor nekam namenjeni. Gotovo je kaj bilo. Ampak, kot že rečeno, so pota, ki se popolnoma izgubijo. Vem še, da je to bilo, a kakšni so bili nameni in kako je to bilo, od vsega tega ni ostalo nič. Kako smo šli drug ob drugem, v kakšni razporeditvi, kdo je bil ob kom, ali smo se pogovarjali spotoma, kaj smo govorili, ali smo molčali? Gotovo ni bilo nič pomembnega, a ne mislim ravno tako. Neka zakleta usoda je, ki v resnici ravno tisto, najbolj bistveno in najbolj pomembno sproti podira in izbrisuje. Na površje pa prihajajo in tam obtičijo nekatere čisto druge reči. Da se navsezadnje že življenje samo zdi ponarejeno in neresnično. Dasi gotovo je to življenje. Ravno v tem, kar se zdi, da ni. Sporoča se čutom in slutnji. Kajti vsa govorica je zanj preskromna in to potem zavaja, ker se največkrat dozdeva, da je govorica čez vse.

Gotovo smo tudi tja prišli, kamor smo bili namenjeni. A kje je to bilo in kako se je izteklo, te zgodbe ni. Zdi se, da je ni. V tem tudi nič ni, tudi ni namena po tem in tudi nobene želje. In škoda besed. Zakaj se pisanje ukvarja s tem? Kaj me sili k temu? In jaz sam? Nemara je v tem le odraz marsikatere misli prav o tem, kaj je z vsem tem, česar ni, a je bilo. Vse je bilo, od trenutka do trenutka, in ni ničesar več. Preostajajoče pa je to, kar je vendarle tudi

bilo in je. In to, ali ne prav tako nerazvidno in nepregledno? Le dvoje zenic je, ki obvladujeta zgolj svoje zorno polje! Koliko je to? In kaj je to? V primeri s čim? Navsezadnje pa je le tako, da je bilo tisto, kar je ostalo v zavesti, skupaj s tistim, kar se je zavesti komaj dotaknilo, v isti tkanini življenja. Da torej je — tudi to. Torej to, o čemer pa je komaj mogoče spregovoriti. Kako si potem tisto zamišljati in zakaj? Ker je namreč takšno — navidez nič, toda dosti bolj resnično od vsega, kar bi se dalo — ali ne? — izmisliti si ali si kako drugače ponarediti, ali si napolniti s čim drugim, česar si ne bi bilo treba ravno izmišljovati, a bi bilo tudi dovolj zanimivo in takšno — zgodbeno in bralno in potem všečno in v prid dobremu imenu. A škode ni prav nobene.

Morali bi že srečati avtobus, ki vozi ob tem času proti Severu. To bi se vsak čas lahko zgodilo, ker je bil čas za to že mimo. Tisti oziroma tudi, če mogoče nobeden od nas ni na to pomislil, saj pač nismo bili namenjeni proti Severu. Bolj smo pričakovali neki drug avtobus, z Zahoda, ki pa se bo na našem postajališču obrnil proti Jugu. Do postajališča smo imeli še nekaj poti, ko se je izkazalo, da je avtobus za Sever v resnici na parkirišču pred tamošnjo gostilno. To je bilo nenavadno zaradi tega, ker je bila to redna, po govoricu tega teksta medtečajna proga, zdaj pa je imel avtobus — poleg tega, da je bil na neustreznem kraju — tudi že petnajst minut zamude. To je ravno povzročalo misli o tem, kako je vendarle lepa demokratičnost in svoboda, saj je vendar čudovito videti, kako strogo vpejani red sveta včasih vendarle ne funkcionira, a ni bilo nič takšnega, da bi bilo vredno kakšnega posebnega ukvarjanja. In ne pozneje spomina. Ko smi šli mimo avtobusa za Sever, je bilo videti, kako ta ni bil prazen in mogoče v okvari, v čemer bi bila možnost, da ta avtobus sploh ne bi bil avtobus za Sever, pač pa je ta že zdavnaj na svojem Severu. V njem je bilo polno ljudi. Še več, nekateri med njimi so morali tudi stati, ker ni bilo za vse prostora, ko je bil pač takšen čas. Zvečina so se ozirali ven. Tudi voznik je bil na svojem mestu in bi lahko zdaj zdaj pognal stroj in odpeljal. Bilo je nekaj takega, da se je kaj pripetilo. Nekomu izmed potnikov je bilo preveč slabo ali kaj podobnega in ga je sprevodnik pospremil v gostilno, zdaj pa telefonira v bolnico po ambulantni voz. Bilo je navsezadnje pač kaj, kar se je nekako urejalo in ta avtobus res ni bil tako zelo važen. Kot že rečeno, nismo pričakovali tega. Samo nepotrebne misli in nič drugega. Kakor da bi kaj bilo, kaj osebnega, kar bi terjalo nujen preudarek in odločitev in takojšnji ukrep. A prav res nič takšnega. Zgolj nek dovolj samogiben proces besedovanja in nekoliko vsiljen od zunaj, po nekih povzem postranskih in nezanimivih okoliščinah.

Potem pa je iznenada eksplodiralo, nekaj, v pritenem in nepojmljivem času.

Od nekod z Juga, z ene med zadnjimi avtobusnimi postajami ob morju je krenil Možak bolj poznih srednjih let, visoke rasti, mišičast, a razmeroma nič posebnega obetajočega obraza. Prav toplo že ni bilo. Zaradi zgodnjega jutra in ker se sonce tukaj priplazi najprej čez nekakšne hribe. Vsaj ne toliko, kolikor bi človek lahko pričakoval za poletni čas. Bilo je tudi nekoliko oblačno. Nobenega pravega razloga za kakšno početje, ki ne bi bilo v skladu s tem, in kljub temu si je Možak slekel srajco. Nekako je bilo nerazumljivo, navsezadnje pa njegova stvar. In tako je bilo za nekaj časa kar v redu. Dokler ni prišel sprevodnik do njega in je bilo na mah nekoliko bolj tesno in

bolj vroče. Pravzaprav, skraja niti ne, bilo je dovolj tiho in obzirno, pa tudi že po drugem nagovoru je Možak oblekel srajco. Ampak ta tišina se je nekako stopnjevala in vse ostalo. Mislim, da seveda ne zgolj zato, ker bi bil sprevodnik — ne po svoji krivdi — na pol plešast, Možak pa — svojevoljno — z nekoliko daljšimi lasmi. Ne samo zato. Tudi ne samo zato, ker bi to bil takšen kraj ali ne bi bil kupleraj, kjer se k slačenju nagnjeni ljudje vedejo temu primerno. To gotovo ni bilo končno pojasnilo, pač pa šele neki pričetek. Šlo je še za marsikaj drugega. Kar sem tudi že prejšnji dan prenašal — v nekoliko drugačni obliki, v neki drugi zgodbi. Bili so drugi ljudje in o tem so mi potem pravili. Toda, bilo je prav tako. In vse prevečkrat prav podobno. Ne, čisto gotovo ni. Res pa je, da sem si potem tako mislil. Zaradi neke nelagodnosti, ki pa sem si jo sam nakopaval. A ne po neumnosti. Vsaj to mislim, da res ne.

To bi bilo navsezadnje več reči in vse v tem tekstu povezane. Ne bi rad napisal nekaj tekstov na takšno temo, to bi bilo prehudo. Poleg tega, da mi pisanje ne gre preveč od rok. In še vse ni nič takšnega. Tudi bi bilo preveč čudno napisati takšne zgodbe za kakšen natečaj ali kar tako. In to bi utegnil potem kdo brati in si ves čas potem misliti, kako je mogoče vse to nezanimivo. Kakor tudi mene ne bi motilo, ko bi bilo drugače.

Mogoče je vse to, veliko bolj, kot si mislim, odvisno od mene. Mislim si, da je pravzaprav tako. Docela si mislim, da ne potrebujem nobene vojne, iz katere bi potem koval razne zanimivosti in bi bilo še kaj več od tega. Kakor nekoč Iliada ali tako izvrstne Sevastopoljske povesti in toliko drugih stvari.

Kakor da je to kaj, če nekje stoji avtobus poln potnikov, voznja pa se je zaradi nekega posebnega in kdo ve, če sploh kaj zanimivega razloga nekje zataknila, in po naključju sprevidim, kako voznik že nestrpno čaka na to, da se bo sprevodnik vrnil s svojega nujnega opravila. Še to bi lahko spregledal in pozneje ne napisal in bi se pri tem opraviilu oprl na nekaj drugega, kaj podobnega in mogoče prav tako nepomembnega. Kar pa bi se mi kljub vsemu zdelo primerno, kljub vsej izprijeni negotovosti, ker ta ni od stvari in snovi same, pač pa od nekih navajenosti, nekje nujnosti, nekje pa čisto preprosto zrelosti. Ki je. Pravzaprav ne vem. Mogoče je le tako, da imam precej smole in ne naletim, ali sem brez domišljije, ali ne doživim nič takšnega, kar bi bilo potem posebno vredno in skratka, ali ne ravno takšno, kakršno bi mi bilo še najbolj pogodu — meni in potem tudi drugim: da bi se tako kakor jaz k delu potem tudi drugi zavzeto podajali k branju.

Do pasu goli Možak mi je sčasoma zaradi nekih razlogov postal skorajda, nazadnje pa že čisto simpatičen. Sprevidel sem, da nekoliko ravno zato, ker ga nisem mogel razumeti, ter me je na neki način silil k premišljevanju in tudi k določenim zaključkom. Ni bil videti noben posebnejš in vendar mi je dal misliti nekatere misli. Jaz, na primer, gotovo ne bi slačil srajce v avtobusu. Ne zato, ker to pot ni bilo preveč toplo. Tudi, če bi mi bilo vroče, tega nikakor ne bi zmožel, ne bi mi prišlo na misel. Kvečjemu bi slekel suknjič. Včasih pa še tega ne. In zakaj ne? Včasih bi se pošteno potil, da bi mi teklo z lic in vratu in bi komaj odpel kravato in gumb na ovratniku. In zakaj? Res samo včasih. Ne bi vedel povedati, v katerih okoliščinah, ampak res je tako. Lahko bi torej slekel suknjič in zavihal rokave. Ne pa slekel srajce. In zakaj ne? Sploh ne pomnim nobenega

takšnega primera, da bi se kaj takega zgodilo. In zakaj ne? Ni vredno niti misliti na to, da mogoče zaradi hladnejšega jutra ne. Možaku pa prav gotovo sploh ni bilo hladno. A to je bila njegova stvar. Kaj morem jaz za to?

Moral sem se zgolj sprizniti s tem, da je pač tako in da je tako pravzaprav zelo v redu in olajšujoče. Zaželel sem si, da bi se spustil v pogovor z njim, da bi ga povprašal o tem in o drugih stvareh, a se je Možak nekako povešal in je kazalo, kako komaj čaka na sprevodnika, da mu bo plačal in potem zaspal.

Bil sem med ukročenimi. Že sem se prišteval tja, mednje. Skratka, ni me zanimalo. To pot sem se torej namenil, da bom kar tako opazoval ljudi okoli sebe ali pa gledal ven — že stokrat spoznane pokrajine in kaj premišljeval, kakor bi pač nanese. Še nekaj dni prej ni bilo tako. Ko sem potoval po isti poti, v istem avtobusu, z istim osebjem in v isto smer. To je res.

Bilo je tako, da sem bil nekje v sredini na pol praznega avtobusa, tako kakor danes, le da je zdaj pri tem tudi ostalo. In sem si mislil, da se ne bi ravno izpostavljaj vsem tistim že znanim pokrajinskim podobam in premišljevanjem. Sedež poleg prednjih vrat je bil prazen, zraven njega pa je sedel sprevodnik, ko je že vse pokasiral in se ukvarjal z nečim drugim. Domislil sem se, da bi rajši sedel spredaj in opazoval avtomobile. Pri tem gre namreč za nekaj drugega in je vsak čas kaj nenadejanega in zanimivega, to pa prihaja v takšnem zaporedju, da človek sploh ne utegne veliko misliti na stvari, ki so sedle, kdo ve kdaj, vanj, in premlevati vse mogoče, ampak ima pred sabo določeno živo dogajanje, nenehno gledališče, z neštetimi naključnimi igravci, in se to potem tudi nenehno vpleta v človekove misli in jih to tudi vodi in določa. Tako da je vse skupaj dosti bolj zabavno. Moral bi torej zaprositi sprevodnika, naj se mi umakne.

Za to pa sem porabil kar precej časa. Izbiral sem tako besedo, ki bo temu najbolj primerna, kakor tudi potrebno mero odločnosti. Besede so bile vse neprimerne in neznane. Tu je bilo nekaj izkušenj še od prej, nekaj drugačnih besed v tujem dialektu in izvirajoče iz prav tako tuje mentalitete. Predvsem neke živosti, ki se je kazala v podjetnosti in nekakšni gospodujočnosti, pač v prostoru, za katerega odgovornost bi nosilo na svojih ramenih vozno osebje. Po drugi strani pa sem čutil v sebi pojav določene želje, po svoje vsekakor normalne, in nujnost, da tej želji sledim, tako kakor sem slutil tudi verjetnost, da ta moja namera ne bo naletela ravno na dobrodoščico. Pobral sem torej svoje stvari, kar je bilo, in se podal naprej.

Pri vsem tem početju sem ves čas vedel, da bi se vse to lahko odvijalo veliko bolj preprosto, oziraje se predvsem na lasten nagib in manj na okoliščine, v katerih sem se na svoji poti nahajal. Pri tem ni toliko važno, če je bila ta pot nujna. Kakor tudi vse ostalo ni bilo toliko važno, da bi si moral delati kakšne skrbi. Potem je bilo še to, da je na tistem prostem sedežu poleg sprevodnika ležal njegov računalnik, takšen za majhne pravokotne vozne listke s polno številčk, tako da včasih ne veš, katere med njimi označujejo vozno ceno. In tisto se je zdaj pokazalo kot nekakšna ovira, ker je bil sedež na ta način nekako zaseden. Rečeno je bilo, da je še dosti prostora v avtobusu. In nekaj je bilo obotavljanja, da sem rekel tisto o bolj zanimivi vožnji. Zdaj ni sledil noben ugovor več. Tudi sam sem kar obvisel, ne da bi kazal kakršno koli voljo za kaj drugega in

ne kakšno posebno nagnjenje do tega, da bi svojo voljo še naprej uveljavljal. Skratka, bil sem kakor tele privezan k tistemu sedežu in bi se me dalo na primeren način tudi nagnati. Potem je sprevodnik le pobral svoj strojček in se umaknil, da sem lahko prisedel. Rekel ni nič, tako da je bil pogovor za vso pot opravljen. Le v nekem mestecu, kjer se je avtobus potem ustavil. A je bilo nekaj malega.

Mlajša ženska je hotela sesti zraven mene ta čas, ko je imel sprevodnik opravka zunaj. Vprašala je in sem ji povedal, da najbrž ne, misleč na to, kakor že je s temi stvarmi, da tukaj sedi sprevodnik. To je slišal in se je hitro oglasil, da kar naj. Še dvakrat je rekel, in nič drugega. Potem je samo še nekajkrat pogledoval tja dol k njenim kolenom in naprej, kolikor je bilo v te namene razvidnega. Kaj vem! Dež je lil večji del poti in v ustih so se mi valjale neizrečene grde besede.

Najbrž je bilo kaj narobe z vsem tem. Drugič pa si potem nisem nič kaj želel, da bi se kako kratkočasil tam spredaj. Tam je bil v resnici pravi dolgčas. Prav treba mi je bilo tega. Raje sem se prepuščal nekaj večji negotovosti, čemur bi rekel tudi svojelastni usojenosti. In to, ali mi ni ravno to ustrezalo bolj, bilo bolj podobno meni, in ne tisto pohajaštvo in bivanje v nekakšni navidezni boljši usodi. Tudi nisem za v okras, da bi se me kdo ob pogledu name posebno razveselil, in ne takšen, da bi znal, ko bi se pokazala potreba, kaj spremeniti. Biti uročen gotovo vsebuje tudi takšne stvari, kot je previdnost in potem zamujanje pravega trenutka, ali celo spregledovanje takšnih trenutkov. Dogaja se potem velikokrat tako, da je videti kakšna stvar zelo narobe in bi se bilo treba na nek način zoperstaviti in upreti skratka nekaj ukreniti in spremeniti stvari. Pozneje pa se izkaže, da je bilo v resnici vse v najboljšem redu, še več — moral bi krotiti svojo kljubovalnost in se bolj posvetiti ravno tisti stvari, ki sem se ji upiral.

Spredaj se je sprevodnik igral z gumbi pri transistorju in je bilo tako, da mu nobena reč ni bila vseč. Zunaj je bilo tudi že takšno, da si ni bilo mogoče najti druge zabave. Bilo je nekam takšno, da sem si mislil, ne da bi se opravičeval; ali misli, da je doma v svoji štali? A pravzaprav, kje je vse to?

Vse te reči sem že nekajkrat pustil v nemar. Nekajkrat sem si že zaželel, da bi bilo to tudi že dokončno in da se s tem sploh ne bi več ukvarjal, četudi je nekje v osnovi vsega tekla kri spričo nekega prikritega pogromaštva, ki se je nazadnje vendarle moralo razkriti. Ali vsaj to, da bi bilo vse to že opravljeno in za menoj, s tem pa tudi moje hotenje in s tem nekakšno moranje, nekakšna dolžnost. Čeprav še zdaj ne vem, kako je z vsem tem, kaj lahko je in ali ne bi vse skupaj raztrgal in pozabil.

Gre zdaj le za neko drugo početje. Za to, da zdaj med vsemi znaki, ki so mi na voljo, zbiram skupaj besede. Med nečim, kar je že nekje od začetka urejeno in nikakor ne kaotično, izbirati neki drugačen red, kar so potem besede, stavki tistega, kar bi hotel povedati, ali tudi, za kar mi sploh ne bi bilo. Iz dane tastature z belimi tipkami, na kateri so označeni z velikimi črnimi znaki isti veliki in mali znaki, a drugačnih oblik, vsekakor pa dosti manjši. Na drugačnem stroju so lahko tipke črne in znaki beli in tako naprej.

Gotovo je najprej pred mano zamisel neke besede, potem pa prebiranje te, iste besede na tastaturi, pri čemer se zgodi to, da je

beseda najprej raztrešena med ostalimi sicer urejenimi znaki. Ti zaradi tega ne menjajo svoje razporeditve. Le zamišljena beseda pride v stanje raztrešenosti, da na tem prehodu zaporedni znaki posamezne besede niso razporejeni drug poleg drugega, tako kot je to potem zapisano. So sicer raztrešeni, vendar pa vedno po neki trdni in zanesljivi zakonitosti. Vsi znaki so kljub besedi na točno določenih mestih in bi se lahko reklo, da je raztrešenost besed samo navidezna. Do takšne navidezne raztrešenosti pridemo pač po tem, kako si predstavljamo besede in kako te v zapisanem stanju tudi so.

Sámo prehodno stanje besede je potemtakem v drugačni prostorski razporeditvi od tiste, ki jo imamo za običajno in s tem, ali ne tudi za edino smiselno — in se tako izkaže, kako je zapisana beseda zgolj v enem izmed svojih možnih prostorsko oblikovnih stanj. Spričo zakonitosti, ki lahko zavladujejo med različnimi razporeditvami znakovja in tedaj tudi spričo različnih izoblikovanosti besede, pa se pojavi tudi vprašanje, kako pa je z besedo, ko je ta še pred tastaturo, ko je še zunaj svojih, v pisavi prostorsko oblikovnih možnostih. V kakšnem stanju je beseda tedaj? In celo to, v kakšnem stanju je beseda sploh, tudi ko je ta že zapisana. Ali se ne zgodi to, da je zapisana beseda samo zapisana beseda in da sama po sebi ni nič več kot samo to. Namreč, da so v njej razporejeni znaki po vnaprej določenem redu, ki ima svoj smisel v tem, da je z njim podana določena beseda v določenem prostoru in v določenem razmerju z ostalimi besedami. Kar so potem zapisani stavki, zapisane misli, ali pa z enako možnostjo zgolj pisemsko izoblikovani prostor, ki lahko da ne vsebuje zapisanih stavkov in ne misli, ali pa stavkov brez misli, ali pa misli brez stavkov, ali pa sploh brez enega in brez drugega.

Tako si je mogoče zamišljati zapis, ki ne bi bil besedovan, kakor tudi takšnega, ki ne bi bil bralen, vsaj ne na običajni način, kolikor pod branjem mislimo na takšno početje, ki nam bo iz razbiranja znakov, zlogov, besed razkrival takšne sklope teh sestavin, ki bojo potem podane misli, od črke do črke točno določene, ki bojo potem tudi prebrane na en sam in nedvoumen ali več nedvoumnih načinov.

Branje je gotovo med najpomembnejšimi elementi pisanja. Težko je reči, kljub temu, da šele z branjem pridobi pisanje svojo dokončno obliko, kolikor mislimo na branje zapisanega teksta — omenili smo namreč tudi branje teksta na tastaturi. Kajti tekst se pri branju bistveno ne spremeni, materialno ostane takšen, kot je bil zapisan, oblike ostanejo, kolikor ne gre za porabo, torej za obrabo in odsluženost. Branje pomeni predvsem to, da se tekst bere od črke do črke, kakor je zapisan, kar je potem črkovanje, ali zlogovanje, ali besedovanje, pri čemer se lahko že zajemajo kar celi sklopi zaporednih besed. Tudi, ko gre tekst v nič, gre v nič takšen, kakršen je. In kljub temu je branje pomembno, saj omogoča nekaj kot vzpostavitev prvotnega stanja teksta, tistega namreč, ki se je dogodil med pisavo, med tekstiranjem teksta, ali še pred tem, ko še ni bil v stanju možnosti zapisa.

Tekst gre tedaj skozi različne pojavne oblike. Nahaja se v različnih agregatnih in drugih stanjih. Le nekatera od teh stanj bi bila potem vidna in slišna, ali tudi avdiovizualna, kar je nekaj drugega. Pri tem mislimo na vse mogoče vrste in oblike tekstov, od tistih, ki ne prinašajo ali prednašajo izdelane misli pretvorjene v znane in razberljive besede, pač pa puščajo bravcu na voljo, da se ob njih sam odloča za določene misli, kakršne hoče ali more misliti, ali pa

da se ob njih ne odloča za krkšnokoli določeno misel, da je tekst zgolj nekaj, kar dopušča v svoji prisotnosti, ne da bi čutil katerokoli vrsto svojih potreb po razmišljanju, ali še manj, da bi se k temu silil. Kar seveda sploh ne pomeni, da tekst ne bi bil na področju mišljenja, ali da z njim ne bi imel nobene zveze, tudi če to ne bi bil mišljenski tekst.

Kot prvo smo omenili zamisel besede. Ta beseda je v neki točki gotovo domišljena in še prej iskana in najdena, privabljena v zavest, tako da bi se našel besedni izraz za neko željo in potrebo. Gre torej za prevajanje nečesa, kar je bilo ali naj bi bilo, v določeni znani in razberljivi besedni izraz ali ureditev. A pride tudi tako, da beseda ni prav nič iskana, da se pojavi na svojo lastno željo in po svoji lastni potrebi. Tedaj po navadi tudi ni nujno vezana na neki za naprej določeni pomen in se tudi ne kaže v takšni obliki.

Iz vsega navedenega bi bilo nujno sklepati na to, da je tekst tudi že pred zapisom in prav tako tudi že pred samo zamislitvijo teksta. Ko se tekst pojavi s posredovanjem znakov, je to in na ta način samo eno izmed njegovih možnih stanj. Tekst, literatura, umetnost, svet že je. Če se svet, ali nekaj, ali tekst dogaja že pred svojim zapisom, potem hoče biti ta zapis opisen, je post festum, po tem, ko se je že vse dogodilo, je samo bolj ali manj spretno ponavljanje, pretvarjanje, pretvoritev tega, kar je bilo in kot takšno nemožno, da bi obstalo, v takšno, kar daje nemožnemu možnost nadaljnjega obstoja, in da bi ta možnost bila možna, se dogaja s prvotnim nezapisanim zapisom to, da je zreduciran na hotene pomene, na želene učinke in, kolikor nam gre za napisani zapis, na znane besede. In obratno.

Dimitrij Rupel

AMERIKA

Sporočilo je prišlo pozno ponoči. Predno sem vstal izza pisalne mize, je že nekdo dvignil slušalko. Nato sva si pomahala po globini hodnika: že sem prekoračil razdaljo. Bil je Morrie, glas, ki vsebuje precej soka, neprijaznost so mu morali izžgati v kakšnem protijudovskem taborišču pred mnogimi leti. O tem našem srečanju se je bil pogovoril s svojo ženo in otroki, če bi bil petek v redu? Petek je odličen. Neki stari profesor, zares star star profesor bo zraven, neki stari profesor žene Charlotte, po imenu Johnson. Dobro je, da si napišem naslov. To je res dobro. Napišem torej na enega tistih listkov, ki urejeno obdajajo telefonske jaslice:

64 Gardener Street, Brookline.

Vzeti moram podzemsko preko Fenwey proti Riverside. Zapisano.

Fenwey, moral je biti vetroven jesenski dan, vetrovi iz Kanade, iz Aljaske, iz Grönlanda, to ne bi mogel biti veter z Atlantika, saj je Atlantik tako preprosto in prijazno morje, tudi če se sprehajaš ob obali kje na koncu sveta, »konec sveta« je resničen kraj, kjer moraš celo plačati parking, kje po tistih travnatih rtovih Nove Anglije, kjer se vidijo rdeče lesene hiše in zasilni leseni pomoli, in če zelo vrši, če čutiš, kako ti piha do srca, ne pomisliš, da bi ta zračna ostrina, ta neljubeznivi eter prihajal z gladine atlantskega vodovja, ki komaj še zdrži ločevati rojake iz starega kontineta, po katerem se tako lahko pride do Amerike, ki je zadnjih štiristo let počenjal civilizacijo, ki jo ljubim, takšne sladke usluge. Ta veter so skovali barbari, nevoščljiva ljudstva, ki preživljajo vekove v tajgah in tundrah, ki se morajo boriti za zajtrk in za kosilo, ki umirajo zaradi preprostih reči, kot je ribolov in gradnja hiše ali poroka. Pred postajo Fenwey je precejšen trg, ki je pravzaprav trg pred veleblagovnico SEARS. In tu ima veter prosto pot. Iz žepa potegnem koledarček za leto 1972 in strani plapolajo kot zastavice:

1972 September

28

Thur.

The Critic as Artist, Ed. Gilbert A. Harrison

Liveright

368 Park Ave. Sou., New York, N. Y. 10016

Švignem mimo Eliota in McLuhana in nekega Johna B. O'Malleya.

Nato:

October 1972

5

Thur.

Egon 13^a

Nato:

Espousal Retreat, Stigmatine, Lexington Street.

»Ali mi zaupaš?« »Zaupaj mi!«

Prišel je vlak. Ko grem mimo voznika, vržem v avtomat 25 centov. Veter je prenehal, zdaj je samo brnenje. Kaj je Espousal Retreat. Dom zakonskih parov, ki jim je začelo iti za nohte. Tu v tišini se pogovorite o svojem življenju. Na voljo so profesionalni popraviljalci zavoženih zakonov, psihiatri, duhovniki. Hiša na hribu. Lexington street, stran od mesta. Na steni barvni portret predsednika Nixona. Izstopim v temo. Nekaj biciklistov krmari skoz vrata bližnjega internata, visoka črna vrata z zlatim grbom. Vse ceste so v hrib ali navzdol, na presečišču je postaja. Veter se je umiril, stopam po listju, cesta zavija, ulične oznake so pripete na drevesa, da je kot v kakšni risanki. Mir je. Nežne svetlobe skoz vrtno nasade, rožnate in oranžne, domače luknjice, kot da vabijo ptice. Ker je sušno, se listi, nagrbančeni, zviti, zafrknjeni, drobijo v prah. Vsakokrat naredi droben hrst, kot če bi velikanova noga pohodila žuželčji hrbet.

Pozvonim pri vhodu v hišo pravljic. Pred nogo čeden hrastov list, rumenkast, pod njim malo zraka, ki ga privzdiguje, ko se v notranjosti odpirajo in zapirajo vrata, naravnam ga s konico, da pade pod čevelj. Pritisnem. Vrata se odprejo, mali Morrie se priklanja in vabi kot dvorjan. Hrst! Nato še malo zasukam zdrobljeno krpico. Z vrta plava nov list. »Ali mi zaupaš?«

Sončni dan sije na hišo, kjer popravljajo posledice zakonskih karambolov. Sveti oče in sveti Nixon imata dopadenje nad grešniki. Sobe so narejene tako, da lahko zakonci uživajo v samoti ali v družnosti. In po razsvetljenih, spokorjenih glavah pada jesensko listje. Stigmatinsko zakonsko zatočišče uporabljajo tudi v akademske namene. V njem se zbirajo znanstveniki, če hočejo v miru preučiti nevarnosti in stranpoti, ki čakajo svet, ko se bo spreobrnil po njihovih navodilih. V tem izumiteljskem samostanu se zbiramo pod vodstvom Morrie-ja. Encounter-group! »Ali mi zaupaš?« »Zaupam ti, Morrie!«

V snežnobeli sobi z rjavimi vložki sedi stari stari gospod Johnson. Charlotte pripravlja večerjo. Stari stari profesor vstane, se prikloni in beli lasje plovejo po zraku kot razvlečen sladkor. To je visok starec, njegove roke so prave šape, na gosto pretkane z modrimi žilami. Sedemo v rjavo usnje in Morrie postreže z vinom. — Rosé?

— Yugoslav Riesling?

— Se spominjaš starega Parka? Bog mu daj dobro. Ta je vedno hodil gor in dol po predavalnici in nekaj mrmral v muštace. In biti je morala popolna tišina. Spominjam se nekih izpitov... moj bog, samo pogledal ti je v oči, postavil majhno vprašanje... včasih je povedal kako šalo in te opazoval, kako reagiraš, v trenutku je videl, kakšna sorta si. Redfield... Redfield, poročil se je s Parkovo hčerko, bog mu daj dobro, stari tega ni rad videl... on je bil velik sociolog... spominjam se, ko se je vrnil z enega svojih potovanj, mislim, da je bil v Avstraliji, takrat sta stanovala, ali ji je bilo ime Dorothy? kaj vem, kako ji je bilo ime? stanovala sta v eni tistih starih hiš, ko greš z univerze proti jezeru... ne vem, kaj je že bilo, Park je telefoniral, naj pride domov, da je prebral neki Redfieldov članek, in da s takim brezvestnežem že ne bo živela...

— Charlotte...

Vstopila je gospa v rdečem. Majhen orlovski nos in očala v velikanskem polju rdečega. Nosila je pladenj majhnih ocvrtih venčkov.

— Morava se domeniti za sestanek... da ne pozabim... reče Morrie.

— To so gobe, reče Charlotte.

Potegnem koledarček in zapišem na stran, kjer že stoji:

November 1972

16

Thu.

tell Kurt about GAC

naslednje: »meet Morrie at 12«.

— Jaja, to je Charlottina socialna predjed, reče Morrie.

— Nisem si mislil, da zna tako lepa gospa in tako odlična sociologinja tudi tako dobro pripravljati jedi, reče stari stari Johnson.

— Mmmm, reče Morrie, — mmmm, mljas!

— Oh to, našla sem v lokalnem časopisu med kuharskimi nasveti.

— Nisem si mislil, da so se lokalni časopisi tako dvignili! reče starec.

Hiša je malce oživela, v sosednih prostorih so se prebudili nekakšni otroški glasovi in zahteve. Bilo je tudi cviljenje kolesc, nato gramofon igra same bobne in sopenje ohripelih oseb.

— Gremo v jedilnico, reče Charlotte. Johnson in Morrie se dvigneta in si medtem gledata v oči. Starcu igrajo v očeh peklenski prizori iz renesančne pesnitve.

Sedimo v polmračni sobi, gledamo na komaj nekaj metrov obsežen vrtič s peskom in kamnitimi kipci, osvetljen iz kota, da je videti kot akvarij. Gospodinja servira juho. Rožnato s češnjami. Pokusim in je mrzla, okus pa sladak, diši po konjaku, češnje so trše kot navadne, skoraj drobijo se, kot razmočen les.

Nato zraste na sredini mize krožnik z najmanj sto kosi mesa.

Ugledni starec Johnson med žlicami govori nekaj o Redfieldu.

— Njegova hčerka nas obišče kasneje ponoči, reče Morrie. Njegove oči pa švigajo. Starčeve oči.

Lovimo se na travniku. Slepa hoja! Moraš zaupati tistemu, ki te vodi, roka je topla in te stiska. Zaupati moraš, da ne stojiš kje nad prepadom, ker pač nimaš več oči in nisi sam zase. Zaupaš, da te ne bo povozil avtomobil.

Zvoki jedilnega orožja. Miniaturno sabljanje za jedila. Kipec v sredi akvarija žari v zeleni luči. Za hrbtom se odprejo vrata in potem ni nikakršne hoje, nobenega glasu. Zaupamo gostiteljici, da nas niso prišli ujet.

— Vojne še ni konec, reče starec, — vojne še ne bo konec, le pogledjte, vse te čudne nebesne spremembe, ti vetrovi, popolnoma nenavadni... Ti vlaki, kako vozijo in ustavljajo sredi proge, v predorih pod zemljo...

Potem rečem: — Zelo sem se napil, moram se malo sprehoditi. In zaidem med stopnišča te hiše, ki se vedno bolj razburja. Malo mi je slabo zaradi rožnate juhe s češnjami. Vzpenjam se po lesenem stopnišču, stopnice so obložene z mehkim tapisomom, vse je tako prazno in bučno. Nato padem v sobo, kjer leži neki gospod na neki ženski. V suknjiču in z zlikanimi čevlji, bleščočimi, črnimi, ves čedno opravljen, v beli srajci z zlato kravato, hlačam se pozna raven, trden rob, čeprav so zdrsnile s pasu. Sploh ne sopiha, ampak neslišno po-

mika zadnjico, ženska pa je negibna na širokem ležišču, da je živa, opaziš le po tem, da z eno dvignjeno roko cufa neki plakat na steni, po malem ga cufa, komaj kakšni snežni drobci odpadejo na gospodove rame.

Otroci so začeli predvajati Brahmsov violinski koncert in po celi hiši teče medena muzika. Od spodaj slišim Johnsonov zveneči glas, nekoliko upočasnjjen in vibrirajoč, o tem, kako vojne še dolgo ne bo konec. Potem razmišljam naslednje:

»če pride nekdo zraven in poskuša opisati, kar se dogaja, se tisto, kar se dogaja, nujno spremeni, torej ne more opisati dogajanja kar tako preprosto, ker mora upoštevati tudi sebe, to, da je prišel zraven«.

V zatemnjeni jedilnici pred zračnim akvarijem se sučejo drobni oblački dima in gospa Charlotte premika posodje. Pribor zabrenči le še od časa do časa kot kakšna srebrna čebela. Morrie je kruh. In pometa po prtju s kratkimi, voščenimi prsti. V kaminu se premikajo nekakšne klade. Nekdo prižiga in malo se smodi, da diši po gozdnih požarih. Nato se po stropih zapodijo rdeče lise. Premišljuje, da je žvenketanje pribora najnežnejša glasba na svetu. Potem odprem koledarček in zapišem:

Amsterdam — Ljubljana, JU 231.

Zaprem koledarček, ga spravim, nato ga prestrašeno spet potegnem ven in dodam:

vprašati, ali iz LaGuardie ali iz JFK.

Potem pridem potolažen med ljudi. Gospod Johnson skoraj leži na usnjenem naslanjaču, na pol spi in glasno govori. Okrog je zdaj mir. Gospa Charlotte sedi poleg kot pazljiva mati in pestuje nekakšno mačko. Morrie kadi in mežika. Starec leži, sprostil se je, odpel srajco. Iz njega prihaja počasi kakor v filmu.

Predstavlajte si veliko dvorišče pozimi, ko vlada noč in vendar v velikih razmakih brlijo rumene luči. To so skromne svetilke, na zarjavelih kandelabrih, ne posebno visokih, upognjenih pri vrhu in čisto tenko zvezanih z lučmi, da jih občasni veter zamaje kot sadež, ki se bo zdaj zdaj utrgal, visoko v eno in drugo stran. Po malem sneži in po dvorišču so obsežne, a plitve luže, po gladini se jim nabira krasta na pol raztopljenih snežnih gručic, po njih sedajo nove in nove, stare se raztapljajo in pogrezajo v rumenkasto močvirjece, ko se kakšna posebno plitva neravnina napolni, se od gmote nenadoma odloči počasen potoček brozge in se pcedi do bližnje globlje jame kot gnoj iz očesa. Veliko dvorišče je kot vojaški poligon neke stare odmrle armade, ponekod kakšen zarjavel bicikel, kakšna preluknjana nočna posoda in razcefrana, od mokrote lesketajoča se pnevmatika. V dnu dvorišča sta dve umazanorumeni hiši, ki sta kot večji starinski vili, lahko pa bi bili tudi zapuščeni poslopji vojašnice.

Pravzaprav sta stavbi nekoliko privzdignjeni nad dvorišče, kjer se počasi vlečejo nočne megle, prežrte od mokrih snežnih drobtin. Svetilke včasih malo zacingljajo, ali pa je slišati samo nategovanje kovinske žice kakor jetniška veriga. Svetloba pa je, kakor da bi se luna dokončno razjokala v blede luč in se v prežvečenih vlaknih spustila na zemljo.

Predstavlajte si, da je ta velikanski prostor popolnoma opustošen, po umazani belini snega ni nikakršnih stopinj, nikjer znakov življenja, tudi nobeno okno v stavbah ni razsvetljeno, žlebovi in zidovi so natrgani, razjedeni, marsikje so lise od zamakanja, ponekod

manjkajo šipe, vsaj nič se ne svetlika, nobene bleščice, nobene iskre, nobene pike, nobenega razobešenega perila ali obraza prilepljenega ob šipo. Predstavljate si, da stopite na to dvorišče in da ste prišli z dolgega potovanja, utrujeni.

Obstanete in premočeni čevlji ter ledene rokavice so vam prva skrb. In veter. In mrak. In sneg. In kraste po tleh. In potrkanje svetilk. In pozabljeni rjaveči predmeti. In ta počasna vlaga, ki se razteza. In mrtva okna dveh hiš. In se zamislite, kako ste pričakovali, da vendarle naletite na koga, da vam dobrodušna roka pokaže vrata gostilne, toplega prostora, jedila, hrup, zatohle čumnate, rdečelične ženske.

Predstavljate si, kako je kdaj še bil božični večer in slaščice in staniol papir. In oblazinjeno pohištvo in konfeti in okraski in kakšen starejši gospod, ki si je nadel papirnat klobuk. In kakšni otroci, ki tekajo okrog z naročjem igrač. In kakšen gramofon. In zdaj je vsega konec. In mogoče kazen za nekdanje udobno življenje.

In potem prekoračite to brozgasto stepto, ob vsakem koraku se vam seveda noge neprijetno ovlažijo in lasje vam obrišejo čelo kot kakšni izrabljeni avtomobilski brisalci. Prispete do vhoda v levo hišo. Prestopite nekaj vegastih stopnic, ki se premikajo pod vašimi koraki. Znajdete se pred vrati in poskušate jih odpreti. Trdo gre in z vlago napiti les topo ječi. Tik za vrati je jama kot kakšen poskusni grob. S stropa kaplja in slutite, da so maroge zlatorjave, če ne rjavozelene. Na levi je površno zabit vhod, trami in deske, polne zijajočih trsak in žebeljev, na desni razkopan kup opek. Iz ozadja prepih. In pajčevine. In netopir in trop miši in luže in kapljanje vode in vonj po zoglenelem, plesnivem, mogoče tudi ščepec vonja po pokvarjenem mesu.

Zelo se vam gnusi notranjost te hiše in ne cenite preveč njenih prebivalcev.

Potem zaslišite, tokrat od zunaj, iz smeri odprte meje prostranega dvorišča življenje. Kakor sprevid ljudi, ki malo veselo vzklikajo, malo se resno pogovarjajo, predvsem pa se z neurejenimi koraki in poskoki norčujejo iz slabega vremena. Obrnete se in se z eno roko oprete na podboje, z drugo pa brskate po čevlju, če je morda vanj zašel kak večji kos mokre zemlje ali snega. Para, ki se odvíja iz ust, vam nekoliko zastira pogled. Naposled ugotovite, da gre za številno in veselo družino, ki vam koraka nasproti. Kar bliska se od rdečih cofov in barvastih kožuščkov. Kakor kakšni smučarji. In v rokah nosijo razne papirje, morda note. Ko prihajajo vedno bliže, opazite, da so ljudje starejši in da barve le niso tako žive, kot so se zdele na prvi pogled, sredi monotone goličave. Opazite tudi, da se za kolono približuje avtomobil, luči mu sicer negotovo brlijo in tudi vzmeti morajo škripati, vendar je vozilo videti udobno in obsežno, kakšen starejši letnik ameriškega chevroleta. Malo pred vhomom v levo hišo, kakšnih pet korakov pred vami se sprevid ustavi, avtomobil pa zapelje malo ob stran, ugasne in utihne.

Prišleki se ne brigajo za vas, morda kateri reče, da pojdite zraven, nasploh pa vdrejo v hišo. Od nekod se pojavijo neki starikavi služabniki s petrolejkami in malo urejajo umazanijo in odganjajo živali. Sprevid se napoti v prvo nadstropje. Zadnji prisope in priškropi šofer ameriškega avtomobila.

— Jaz sem Jouvét, reče in rokujete se z njim. — Veste, začne pripovedovati, stalno sem v nevarnosti, da me kdo okrade, že kdo

kje čepi in oprezuje za mano . . . To se vam zazdi krivično in možak se vam smili. — Veste, še reče Jouvet, — najbolj me skrbi mularija, vsak večer kaj odvijejo, malo pločevine odrežejo za svoje igre, ali celo vdrejo v kabino in rujejo instrumente. Posebno črnici. — Kje je Jouvet? vpije nekdo od zgoraj. Tukaj, se oglasite namesto vašega novega znanca. — Ali si pripeljal vino, še vpije. — Ja, saj res, reče Jouvet in prav zares pogrkuje. — Ali vam pomagam? se ponudite in Jouvet vam prijazno pomiga, ko gre spet ven. Naložita si dve košari in Jouvet skrbno zapira vsa vrata in vratca. — Veste, vam pove, — zelo zviti so, se mi zdi, da ga vsako noč malo odrežejo, tako kakor zlatnike, veste, malo olupijo pri straneh, da se skoraj ne pozna, sčasoma ga je pa vse manj.

IV. Nato potujeta po majavem stopnišču vse do nove ploščadi, kjer je vhod v starinsko stanovanje, seveda povsem izropano, iz sten štrlijo vodovodne cevi, prazne električne žice, vse polno je odtrganih štukatur, razbarvanih mest, kjer so nekoč visele slike. Skupina ljudi sedi nekako v krogu, okrog kuhinjske mize, prekrite s prozornim zelenomodrim polivinilastim prtom, na njej stoji petrolejka, malo pred njo, tako da je v središču svetlobe, črno obrobljena fotografija staromodnega moškega. Ljudje malo molijo, ali le tiho ošepetavajo drug drugega. Vonj je seveda po petrolejki, malo po ogrevajoči se vlagi, po zasoplih starikavih telesih, malce kiselkast vonj. Ozrete se in si mislite, kako čudno, kje le sem se znašel. Si predstavljate takšne skupino ljudi, ki nekaj mrmrajo v čast neke obledele fotografije?

Jouvet povabi in potem sedete. Potegne pletenko, jo nastavi na usta, in to s silno spretno krettnjo, da ujame ravnotežje s kolomcem. Nato ponudi še vam. Zelo je intimen z vami, pravzaprav, nekako obreguje se v vas, posebno pa tišči s krili površnika in sta nekako z oblačili zapletena drug v drugega. Potem se spomnite, da ste hudo premočeni. Ni vam treba dvakrat pomisliti na to, že Jouvet pomiga nekemu služabniku v raztrgani uniformi, slečete se do gat in služabnik odnese ostalo sušit. Zdaj sedite v dolgih belih spodnjih gatah in majici sredi tega zbora. Opazite, da se nekatere ženske v ritmu gibljejo na stolih, tako da z zadnjico brišejo sedalo. Roke sklenejo pred seboj, zaprejo oči . . . Pijete vino, gosto črnino, ki je morala stati v kletih dolga desetletja.

Potem je pred hišo slišati ropotanje, kot če se zruši kakšna kanta. Jouvet živčno poskoči, steče k oknu. Pokliče vas z debelim kazalcem. Zdaj škriplje pločevina, da skomina. Zazebe v hrbtnici. Dva črnca z dolgimi noži obrezujeta karoserijo velikega chevroleta, da odpadajo ozki prameni pločevine. — Kako dopuščate kaj takega, potihem rečete vznemirjenemu Jouvetu. — Popolnoma nemočen sem, reče lastnik in vtakne nohte v usta. — To je treba preprečiti. Medtem se je že cela skupina začela majati, kot da jo je obsedel kak duh morskega zibanja. — Skočim dol, rečete, — poskušam ju ukrotiti. Jouvet se zasveti, to si je najbolj vroče želel, vidite. Odidete torej dol. Zgrabite prvega črnca in mu zvijete roko, da izpusti nož. Hipoma ga zvežete z zarjavelo žico, ki je ravno pri roki, medtem se sovražno približuje drugi. Malo se sabljata, nato tudi njemu izbijete orožje. Zvežete ju skupaj in posadite na sedeže v avtu, ki je bil medtem že vlomljen. Potem se še malo tresete od strahu, ker si niste mislili, da lahko premagate kar dva črnuha.

Pomahate Jouvetu, ki gleda skoz okno. Nato se bos in v spodnjih oblačilih odpravite malo po dvorišču. Ne veste, pravzaprav, za-

kaj. Ampak je že tako. Na oni strani, tam pred desno hišo se tudi zbirajo ljudje. Pohitite jim naproti. Spoznate celo neko dekle, spomnite se je iz gimnazije, da, to je bila dekle, s katero ste hodili na ples. Postala je nekako polnejša in zrelejša med časom, ko je niste videli. Za njo stopajo gospodje in gospe v večernih oblačilih. Mednje vas popelje vaša znanka, čeprav ste v spodnjicah, in že se truma približuje vratom desne hiše. Ta je manj v razsulu kot leva, celo kakšna ogleдалa so kje in lestenci. Električna luč je v njej, vendar nekako pridušena, zasttrta s temnimi zasloni. Sprevod gledališko oblečenih dam in kavalirjev se vljuje v hišo in navzgor po stopnicah. Potem prispete v precejšno dvorano, nekakšno cerkveno ladjo, kjer tiho igrajo orgle. Na vzvišenem prostoru leži krsta in na njej slika, ki ste jo bili videli že v levi hiši. Ljudje trkajo s kozarci in se vljudno pogovarjajo. Vi pa v spodnjih gatah in malce vas je le sram, čeprav se nihče ne ozira v vas z zaničevanjem. — Gospod Kelemina, slišite, nato — gospa Mavrič. Vaša spremljevalka, ki jo kličejo po pozabljenem imenu Jagoda, se smehlja in vam vliva pogum.

Milan Jesih

GRENKI SADEŽI PRAVICE

Interpelacija v enem nonšalantnem zamahu

(odlomek)

JEMAVEC: Prosim, ne pripovedujte mi več. Posodo za podatke, ki jo nosim tule za očmi, imam že vso polno!

DAJAVEC: Toda jutri me mogoče sploh ne bo več na tem planetu.

JEMAVEC: Tega ni mogoče predvideti in tudi nisem tako otročje naiven...

DAJAVEC: Potem pa skupaj poiščiva Majermerca!

JEMAVEC: Toda ne morem se ganiti!

DAJAVEC: To lahko razumem in tudi nisem tako nepreračunljiv!

JEMAVEC: Potem pa pokličiva Arturja!

DAJAVEC: Toda telefon je uničen!

JEMAVEC: To sam prav dobro vem in tudi nisem prav nič razpoložen za šale, posebno ne, če so slabe.

DAJAVEC: Potem pa nekaj ukreniva!

JEMAVEC: Toda saj sva čisto brez moči!

DAJAVEC: To mi je totalno prezentno, saj tudi nisem tako vnebovpijoče defekten!

JEMAVEC: Potem pa se okleniva čakanja!

DAJAVEC: Toda to nikamor ne vodi!

JEMAVEC: To vem že odzdavnaj, ne bi zdaj ponavljal.

DAJAVEC: Potem pa odidiva!

JEMAVEC: Toda jaz se ne morem niti ganiti!

DAJAVEC: Pa signalizirajva!

JEMAVEC: Toda ta megla ne prepusti signala niti do Vira pri Domžalah!

DAJAVEC: To vem sam še predobro, saj vendar nisem slep!

JEMAVEC: Pa se ustaviva tukaj za nekaj dni?

DAJAVEC: Toda jutri me mogoče sploh ne bo več na tem planetu!

JEMAVEC: To se ne da natančno predvideti in tudi nisem tako zelo naiven...

DAJAVEC: Edina rešitev je torej dobri Majermerc!

JEMAVEC: Kako pa naj prideva do njega!

DAJAVEC: Ko je odhajal, je rekel: Ne razbij se, ker ti si ogenj!

JEMAVEC: Ne razbij se, ker ti si ogenj. Kaj pa je hotel reči s tem?

DAJAVEC: Ne ljubi se mi. Zdaj oči zaprem. In ležem... In umrem...

JEMAVEC: Hej, še malo se pomudi! Pa nič. Potem umrem jaz tudi.

GOBAVEC: Kaj je ta široka planjava v duši?

GRBAVEC: Sreča?

GOBAVEC: Sreča.

GRBAVEC: Kot bi imel v zlati oporoki sonca svoj nepreklicni delež!

GOBAVEC: Sama radost me je, da živiš!

GRBAVEC: Ko ni bilo ljubezni, je bila tema.

GOBAVEC: Če je v tebi doma isti lepi občutek, potem veš: vse, kar zraste lepega v duši, je zaradi ljubezni.

GRBAVEC: Lepo je pogoreti v tem ognju.

GOBAVEC: Kakšno divje naključje, da sva se od vseh milijard ljudi, ki so živeli, ki živijo in ki bodo živeli, znašla prav midva prav zdaj in prav tu!

GRBAVEC: Včasih mi misel na smrt ni tako tuja...

GOBAVEC: Vendar mi je sladka dolžnost živeti za tebe.

GRBAVEC: Natančno tako!

GOBAVEC: V samoti, tam, med mrzlimi horizonti, z bremenom žalosti in vseenosti, je duša prazna in duh nem... Potem, potem, ko je

- prišla ljubezen, pa sem se nena-
doma ustrašil globokega tolmana
v sebi ...
- GRBAVEC: Vse vem — tolmana, da
bi zblaznel nad njim, ko ne bi bil
tako kristalno čist, kakor lahko
tolmane naše duše prečisti le lju-
bezen.
- GOBAVEC: Ljubim te!
- GRBAVEC: Ljubim te!
- GOBAVEC: Oh.
- GRBAVEC: Ljubim ljubim ljubim tvo-
jo svetlo čud, ljubim tvojega lepe-
ga čistega visokega duha, ljubim
tvojo plavo žlahtnost!
- GOBAVEC: Lej, zvezda se je utrnila!
- GRBAVEC: Zaželi si kaj!
- GOBAVEC: Zaželi si kaj!
- GRBAVEC: Če si želiš isto kot jaz ...
- GOBAVEC: Ali dvomiš v to?
- GRBAVEC: Povej, kaj?
- GOBAVEC: Mi ne zaupaš?
- GRBAVEC: Zaupam.
- GOBAVEC: Mislim, da ne čisto.
- GRBAVEC: Zaupam, zaupam, samo
slišati si želim, ker — če misliš
isto kakor jaz — zveni tako, da
se srce ne bi nikoli naveličalo po-
slušati.
- GOBAVEC: Da se srce ne bi navelič-
čalo ... Želim si: da bi se midva
ljubila še bolj večno, kakor je ve-
čen čas, in bolj neskončno, kakor
je neskončno veselje!
- GRBAVEC: Res sva si želela isto!
- GOBAVEC: Kaj slišiš?
- GRBAVEC: Nič. — Trepet srca.
- GOBAVEC: Doli valovi butajo ob po-
mol!
- GRBAVEC: Potem prebudi očeta in
strica, da izvlečemo čoln, sicer bo
tisto plastiko čisto stolčko!
- GOBAVEC: Jebi se! Prebudi ju ti!
- GRBAVEC: Prebudiva vsak enega. Ti
očeta.
- GOBAVEC: Ti očeta.
- GRBAVEC: Jaz strica.
- GOBAVEC: Jaz strica.
- GRBAVEC: Veš kaj!
- GOBAVEC: Veš kaj: jaz oba!
- GRBAVEC: A-a! Jaz oba.
- GOBAVEC: Ne. Jaz oba.
- GRBAVEC: A-a!
- GOBAVEC: Sicer pa ju daj ti — iz-
voli!
- GRBAVEC: Hej Hej! Heja! Doli va-
lovi tolčejo ob pomol, menda se
morje nekaj razburilo, dobro bi
bilo izvleči čoln, da ga ne bo raz-
bilo!
- DAJAVEC: Saj ni moj!
- JEMAVEC: Ne bodi no tak, pojdi po-
magat, ne!
- DAJAVEC: Naj bo. Vedno se moram
ukloniti tuji volji. Menda sploh
nimam svoje volje.
- JEMAVEC: Pojdi, no!
- DAJAVEC: Vedno moram biti s kom
združen, sicer ne dosežem prav
ničesar.
- JEMAVEC: Če jaz kaj vem, bo po-
noči kar en besen vihar.
- DAJAVEC: Niti vremena ne znam
predvideti. Niti po najbolj očitnih
znamenjih ne. Nobenega smisla za
obvladovanje prihodnosti nimam.
- GRBAVEC: Ata, naj stric ostane tu-
kaj, mudi se!
- DAJAVEC: In ljudje kar vidijo, meni
se kar pozna, da nisem za nobeno
rabo. Vedno me puščajo samega
in se vsakega dela lotijo brez me-
ne.
- GOBAVEC: Pejte no, stric! Brez vas
ne moremo!
- DAJAVEC: Brez mene nikjer ne gre.
Nikjer in nikoli nimam miru. Ved-
no samo preganjanje.
- JEMAVEC: Greš a ne greš? Saj lah-
ko brez tebe, samo povej!
- DAJAVEC: Nikjer nisem brezpogojno
potreben. Vsi se me hočejo zne-
biti.
- GOBAVEC: Fanfare!
- JEMAVEC: Naprej!
- DAJAVEC: Če kričim tri dni po en-
krat zjutraj Dobro jutro in po
enkrat zvečer Lahko noč, sem po-
tem četrty dan ves hripav. Ze od-
mlada se bojim za glas, enkrat
mi bo povsem odrekel. — Saj
grem in vam bom pomagal! Au!
au! auauau!
- GOBAVEC: Kaj pa je, stric?
- DAJAVEC: Tako nerodno sem padel.
- JEMAVEC: Da si nisi kaj polomil!
- DAJAVEC: Upam, da ne, čeprav me
zelo boli. Au!
- JEMAVEC: Potrpi malo, precej bomo
nazaj.
- GRBAVEC: Ste že dolgo tukaj?
- JEMAVEC: Zelo me boli noga.
- GRBAVEC: Kljub temu ste morda
videli nekega moža, ki prav lahko
da je pasiral tod mimo?
- JEMAVEC: Bolečina je kar neznosna.
- GRBAVEC: Zelo bi mi pomagali, ko
bi mi povedali, če je kdo hodil
mimo vas?
- JEMAVEC: Vedno me pustijo same-
ga, kadar sem najbolj potreben
tople človeške pomoči.
- GRBAVEC: Na Kokrici ... Ali me po-
slušate? Na Kokrici živijo Zago-
ričniki in vsi pišejo pesmi. Go-
spod, ki ima brado, kaj dela —
pesmi piše! Hčerka, ki študira v
Ljubljani, kaj dela? Pesmi piše.
Sin, ki hodi še v ljudsko šolo,
kaj dela? Takisto!
- DAJAVEC: Hoho, Gauloise!
- GRBAVEC: Pozdravljeni, vojvoda!
- DAJAVEC: Pozdravljen! Kje imaš pa
lutnjo?
- GRBAVEC: Nimam je več.

- DAJAVEC: Kam si jo pa dal?
- GRBAVEC: Oh, ničvredna vlačuga Franica je bila tu, pa sem ji jo podaril, da si bo krajšala dolge ure nosečnosti. Zanosila je s Kapidžičem.
- DAJAVEC: Franica? Kaj ne poveš! — Franica! Franica!
- JEMAVEC: Kaj je?
- DAJAVEC: Pridi lês!
- JEMAVEC: Tu sem.
- DAJAVEC: Franica, povej po pravici: si res zanosila s Kapidžičem?
- JEMAVEC: S katerim Kapidžičem?
- DAJAVEC: Ne vem, s katerim. Ali ti veš, vitez Gauloise?
- GRBAVEC: Ne vem, gospod.
- JEMAVEC: Ali mislite morda nogometaša Kapidžiča?
- GRBAVEC: Nič ne mislim.
- DAJAVEC: Pazi se, Gauloise! — Ali si zanosila z nekim Kapidžičem?
- JEMAVEC: Nič ne vem o tem.
- DAJAVEC: Si morda zanosila s kom, ki mu ne veš imena, pa je bil lahko po igri naključij neki poljubni Kapidžič?
- JEMAVEC: Ne...
- DAJAVEC: Si slišala, Gauloise? Joj joj joj! Pa si zanosila?
- JEMAVEC: Ne.
- DAJAVEC: Gauloise! Si kje bila tako, ali si kje tako ležala, da bi te lahko kaj oplodilo s svojim semenom?
- JEMAVEC: Še svoj živi dan ne...
- DAJAVEC: Gauloise! Gauloise! — In, Franica, ali imaš potrebo, da si krajšaš dolge ure?
- JEMAVEC: Oh, nikoli mi ni dolgčas! Zdaj še posebno ne, ko imam nove citre.
- DAJAVEC: Ali bi bila potemtakem tako dobra, in bi temule vitez u vrnila njegovo lutnjo?
- JEMAVEC: Lutnjo? Jaz je nimam.
- DAJAVEC: Gauloise?
- DRBAVEC: Nesporazum, gospod vojvoda!
- DAJAVEC: To sem že sam izprevidel.
- GRBAVEC: Samo nesporazum.
- DAJAVEC: Lahko se posloviš, Franica. In lepo igray na nove citre!
- JEMAVEC: Kar sem mogla storiti, to sem storila.
- GRBAVEC: Kako zlato dekletce.
- JEMAVEC: In kar sem storila, je vaše.
- GRBAVEC: Kako zlato dekletce, kako zlato dekletce...
- JEMAVEC: Storila bom, kar bom le mogla storiti.
- GRBAVEC: Zlâto, zlâto.
- JEMAVEC: In kar bom storila, je že danes vaše!
- DAJAVEC: Razumem vašo zaprepačenost, tovariš podpredsednik.
- GRBAVEC: Neverjetno, neverjetno...
- GOBAVEC: Tu so številke, po katere ste poslali, tovariš inženir. Do konca novembra je bil plan — mislim plan za vse leto — izpolnjen enaindevetdesetodstotno; z enako proizvodnjo kot v novembru, ko imamo, kot je znano, praznike ob dnevu republike, bi bil do konca koledarskega leta plan presežen za dva cela pet desetina odstotka.
- GRBAVEC: Neverjetno, neverjetno!
- DAJAVEC: Delavski svet in upravni odbor podjetja sta imenovala posebno komisijo, ki bo samostojno raziskovala vzroke te hude nesreče. Poleg tega so tukaj strokovnjaki od republiške HTV, pa tudi neka državna komisija, saj delamo tudi za armado.
- GRBAVEC: Če vas prav razumem, ne izključujete možnosti, da gre za sabotažo.
- DAJAVEC: Da. Nikakor ne izključujemo takšne možnosti. Predmet je še toliko bolj zapleten, ker so temperaturo in pritisk beležile elektronske naprave, diagrami pa ne kažejo do trenutka eksplozije nobenih motenj ali nenavadnih stanj.
- GRBAVEC: Ja, neverjetno.
- DAJAVEC: V primeru, da gre za sabotažo, so jo opravili ljudje iz našega kolektiva. Nihče mimo zaposlenih ne more sem. Neprijetna stvar, vam rečem.
- GRBAVEC: In tukajle je stala peč?
- DAJAVEC: Tukajle.
- GRBAVEC: Evo, tukajle, kjer jaz zdaj stojim?
- DAJAVEC: Malo bolj tule.
- GRBAVEC: Ja, neverjetno...
- GOBAVEC: Plana tako ne bomo presegli. Z maksimalno obremenitvijo drugih peči bomo prišli na večjemu osemindeset odstotkov, kar sicer tudi ni malo...
- DAJAVEC: Vendar je naš račun že od marca lanskega leta blokiran.
- GRBAVEC: In tukajle je stala ta peč?
- DAJAVEC: Natančno tukajle.
- GRBAVEC: Ja, neverjetno... In ne izključujete možnosti, da bi šlo za sabotažo?
- DAJAVEC: Takšne možnosti zaenkrat še ne moremo izključiti.
- GRBAVEC: Ja, neverjetno...
- GOBAVEC: Tukajle je stala peč!
- GRBAVEC: Neverjetno.
- DAJAVEC: Postavitev nove peči bo zahtevala znatna sredstva. Pričakujemo sicer, da ne bo težav s krediti...
- GRBAVEC: Neverjetno...
- GOBAVEC: Plan za prihodnje leto smo morali zmanjšati za dvaindvajset odstotkov, kar pomeni, da

- bo po naših predvidevanjih proizvodnja v prihodnjem letu celo za sedem odstotkov nižja kakor letos.
- GRBAVEC: Neverjetno!
- DAJAVEC: Moj kolega iz administracije bi vam rad pokazal še naš elektronski center!
- GRBAVEC: Prosim, prosim... Kar sem tu videl, je res nekaj neverjetnega.
- GOBAVEC: Dovolite! Tule pojdiva!
- JEMAVEC: Ali radi poslušate Rahmaninova?
- DAJAVEC: Zelo rad.
- JEMAVEC: Neko nemirno zaganjanje...
- DAJAVEC: Ne vem, kaj. Poslušam — in uživam.
- JEMAVEC: Tudi jaz. Zelo rad.
- DAJAVEC: Prisedite.
- JEMAVEC: Hvala.
- DAJAVEC: Ljubo mi je malo posejati s tako žlahtnim duhom kot ste vi.
- JEMAVEC: Vidim, da me poznate. — Toda tudi jaz poznam vas: predstavili ste se mi kot ljubitelj lepe glasbe; povejte mi le še svoje ime?
- DAJAVEC: Za Činkoleta se pišem.
- JEMAVEC: Ljubo mi je, kajti dobrih razumnega bitja je skupnost.
- DAJAVEC: Čeravno trdim, da je povsod tam, kjer je mogoče živeti, mogoče živeti srečno!
- JEMAVEC: Strašno pa me popade žalost, kadar sprevidim, da sta nevednost in nečimrnost močnejši od skromnosti in modrosti.
- DAJAVEC: Evripid je bil vendar bolj izkušen od naju, tovariš: nekje pravi: Zaman, da se jeziš na svet, ničesar mu ni mar.
- JEMAVEC: Minljivi smo, minljivi, tovariš Činkole, ah, kako smo minljivi... Svet je vendarle mnogo bolj stalen od nas!
- DAJAVEC: Minljivi, da minljivi... Blizu je čas, ko boš ti vse pozabil, blizu je čas, ko bo tebe vse pozabilo.
- JEMAVEC: Rahmaninov! Rahmani-nov!
- DAJAVEC: In, tovariš, zamislite si ob tej glasbi velikega Tolstoja...
- JEMAVEC: Tolstoj in Rahmaninov, Rahmaninov in Tolstoj!
- DAJAVEC: V toplo zakurjenem salonu — pod Rembrandtom!
- JEMAVEC: Oj, ste mi vi sladokusec, prijatelj! Gurman!
- DAJAVEC: Kaj bi še manjkalo človeku?
- JEMAVEC: Na svetu nič.
- DAJAVEC: Prav nič.
- JEMAVEC: Nič.
- DAJAVEC: Nič.
- JEMAVEC: Nič?
- DAJAVEC: Nič, sem rekel.
- JEMAVEC: Kako: nič?
- DAJAVEC: Nič! Nič! Nič.
- JEMAVEC: Nič, praviš, srček?
- DAJAVEC: Pustite me že na miru!
- JEMAVEC: Simon, Simon! — Nič?
- GRBAVEC: Kaj je?
- JEMAVEC: Pravi, da ne kupi cigla, ker da ni vreden nič. Da se ne bi prenalagali s konsekvencami, ki nujno sledijo: koliko je vreden tale cegel?
- DAJAVEC: Nič, in pustite me...
- GRBAVEC: Gospod, mar je mogoče, da cenite tale zidak na tako nizko vrednost?
- DAJAVEC: Ja, pustite me no, na pomoč! Na pomoč! Milica! Milica!
- JEMAVEC: Na ga zastonj!
- DAJAVEC: Huligani! — Milica!
- GRBAVEC: Šibaj!
- DAJAVEC: Auva auva auva auva, uau!
- GRBAVEC: Kaj pa vam je, gospod, ste padli?
- GOBAVEC: Ste morda potrebni pomoči?
- GOBAVEC, GRBAVEC: Vstanite, gospod, midva vam bova pomagala!
- JEMAVEC: Kaj se tukaj dogaja? A se je nažrl? Sramota, se naliže že navsezgodaj! A si še od večeraj? A? Svinja pijana, potem se pa zvališ tukajle pred Emono, kaj bodo pa turisti rekli?
- GRBAVEC: Saj ni pijan!
- JEMAVEC: A sem te kaj vprašal! Daj osebno! A bi se rad še ti peljal?
- GOBAVEC: Midva sva samo hotela pomagati človeku...
- JEMAVEC: Poznam jaz take! Daj osebno!
- GOBAVEC: Prosim, oprostite nama, nisva hotela, res nisva...
- JEMAVEC: Ne sme se ovirati službene osebe pri delu.
- DAJAVEC: Mater, sem jo fasal!
- JEMAVEC: Ti boš pa moral osebno zamenjat! Slika ti ven rine, ni več izpravna!
- DAJAVEC: Nisem opazil. Se danes.
- JEMAVEC: Kaj ti lahko stojiš na nogah?
- DAJAVEC: Lahko, lahko.
- JEMAVEC: Te pa idi, da te ne vidim.
- DAJAVEC: Hvala, na svidenje.
- GOBAVEC: Gospod, če potrebujete najino pomoč...
- GRBAVEC: Sva vam na razpolago.
- DAJAVEC: Hvala, da sta se potrudila... Res, hvala. Žal mi je, da se mi tako mudi...
- GRBAVEC: O, ne bova vas zadrževala. — Ah, danes ves svet tako hiti...

- GOBAVEC: Sploh ne opazijo, da grmički že brstijo.
- GRBAVEC: Ženske so že po spomladanski modi. Lej tistole!
- GOBAVEC: Prima!
- JEMAVEC: Entschuldigen Sie, bitte: wo ist Hotel Turist?
- GOBAVEC: Hier und rechts.
- JEMAVEC: Danke sehr.
- GRBAVEC: Svet tako blazno hiti, da je za popizdit.
- GOBAVEC: In noben človek ti ne pogleda v oči... Kar bezljajo kot voli... Za popizdit!
- GRBAVEC: Luj Fulčita! — Fulo!
- GOBAVEC: Kako je fin, ko je z babo.
- DAJAVEC: Nimam časa, blazno so pem na faks!
- GRBAVEC: Prima štos: na faks!
- DAJAVEC: Vosu, moram zrihtat cedlic za vojsko, blazno šibajo tipe noter! Salve!
- JEMAVEC: O uop!
- GRBAVEC: Kaj pa je, gospa! Ste padli?
- GOBAVEC: Ste morda potrebni pomoči?
- GRBAVEC, GOBAVEC: Vstanite, gospa, midva vam bova pomagala!
- GOBAVEC: Sedite semle na klop in si malo odpočijte!
- GRBAVEC: Srce ne zmore takšne naglice v tej grozni pripeki.
- JEMAVEC: Joj, kako sta dobra, zlata fanta sta.
- GOBAVEC: Gospa, pomirite se! Dihanje mora postati enakomerno, pulz normalen...
- GRBAVEC: Dokler se dihanje ne umiri, nič ne govorite...
- JEMAVEC: Gotovo študirata medicino?
- GOBAVEC: Včasih, gospa, včasih malo.
- DAJAVEC: Opa uop na!
- GOBAVEC: Kaj pa je, gospod? Ste padli?
- GRBAVEC: Ste morda potrebni pomoči?
- JEMAVEC: Revež! Roke nima, pa se mora s kolesom vozit!
- GOBAVEC, GRBAVEC: Gospod, semle na klop, midva vam bova pomagala.
- DAJAVEC: Nič nič, samo balanco mi je tako čudno zasukalo.
- GOBAVEC, GRBAVEC: Takole, sedite...
- JEMAVEC: Tudi jaz sem padla, veste!
- DAJAVEC: Ah.
- JEMAVEC: Malo sem pohitela, pravzaprav čisto brez potrebe, pa se mi je kar stemnilo pred očmi in sem kar zaplavala in sem tako padla, da ni za povedat.
- GOBAVEC: Ali naj vama prinesem limonado?
- DAJAVEC: Jaz bi vinjak, z radensko.
- GRBAVEC: Gintonic!
- DAJAVEC: Slovina, da ne bo kaj drugega!
- GOBAVEC: Slovina ni.
- DAJAVEC: Pa rubin.
- GOBAVEC: Ni.
- DAJAVEC: Pa cesarja!
- GOBAVEC: Ne držimo. Kaval.
- DAJAVEC: Pa kaval. Pa radensko!
- GOBAVEC: In vam?
- JEMAVEC: En pir.
- DAJAVEC: Ti povem, da v Ljubljani ni enega oreng lokala.
- JEMAVEC: Včasih je bil Slamič.
- GRBAVEC: Ni in ni pravice na svetu.
- JEMAVEC: Ne govorimo o svetu, ampak o Ljubljani.
- DAJAVEC: Včasih, že zdavnaj, smo se zbirali v Mesingu.
- JEMAVEC: Takrat sem bil jaz še v Črnomlju.
- DAJAVEC: Zdaj pa nimaš lokala...
- GRBAVEC: Ni in ni in ni pravice na svetu, vam rečem!
- DAJAVEC: Ni govor o pravici, marveč o lokalih.
- JEMAVEC: Ne smem biti preveč strog, preveč trd.
- DAJAVEC: Pa tudi ne preveč mehak, popustljiv.
- GRBAVEC: V takšnem emocionalnem stanju bi se jaz najbrž izogibal velikih odločitev. Lahko narediš več škode kakor koristi.
- DAJAVEC: Daj času čas.
- GRBAVEC: Počakaj, da boš trden v čustvu in v nogah.
- JEMAVEC: Človek je tako nemočen, tako droben sadež sveta.
- DAJAVEC: Vetrovi imajo sovražnike. Nebo ima zahrbtne obrekovavce, dan je zoper noč in noč je zoper dan. Vetrovi ne popuščajo, nebo se skriva v dež, dan in noč se nočeta srečevati — kaj je pri tem človek? Šibek je v igri vetrov, nemočen je pred muhavostmi neba, nezaten v večnem menjavanju dneva in noči.
- JEMAVEC: Počakal bom, da mine nekaj časa.
- DAJAVEC: Človeku, majhni, nepomembni stvari sveta, ostane srce, da zmore življenje, srce in dušo ima, da zmore ljubezen.
- JEMAVEC: Počakati bo treba...
- DAJAVEC: Ne! Pojdiva! Prepričan sem, da si dovolj moder, da boš, ko boš enkrat tam, ravnal pametno in korektno.
- JEMAVEC: Pojdiva! Biti moram miren. Ničesar ne smem očitati. Nobene grobe misli ne sme biti v moji duši. Nobene jezne zamere. Nobenega jadikujočega očitka. Nobene obotavljive prošnje. Biti mo-

- ram: miren, čist, svetel, jasen, negiben. Pojdiva!
- GRBAVEC: Toda ko prideta tja, bo enako: naveličala se bosta tistega kraja, naenkrat vaju bo zopet nekaj gnalo naprej! Srce je večer popotnik.
- GOBAVEC: Daj mi od svojega obeda, dobri pastir. Lačen sem in žejen!
- GRBAVEC: Moj oče Telefunken iz Massachusettsa je hrano, ki jo imam s seboj, namenil meni. In kar je mojega, bo ostalo moje, potepuški tujec, to si zapiši za uho.
- GOBAVEC: In kako naj te za to nagradim?
- GRBAVEC: Zaslužim, da mi vsa živad pogine v hudi kugi, da mi moj oče v Massachusettsu vzame žlahtno ime, da me moja mati na Finskem prekolne in da ostanem sam in izobčen, celo od bridkih gorskih vetrov osovražen.
- JEMAVEC: Daj mi od svojega obeda, zlatosrčni pastir!
- GRBAVEC: Ne dam. Kar je moje, je moje, in se tebe nič ne tiče. Kar sem si jaz prinesel v planino, bom jaz snedel.
- JEMAVEC: In kakšno nagrado dobiš za to?
- GRBAVEC: Prav bo, če mi živina pogine, če jaz oslepim in če moja noseča žena doli v dolini rodi kozla.
- DAJAVEC: Daj mi od svojega malega obroka, pastir!
- GRBAVEC: Prisedi. In vina ti bom nalil, ki ga hranim samo za goste in včasih za praznik. Jed je skromna, a tečna; mene poglej, kako sem zdrav ob njej!
- DAJAVEC: Kako naj te poplačam?
- GRBAVEC: Tako, kakor jaz poplačujem dobri svet: z dobroto.
- GOBAVEC: Rekel je, ko ga je bil vilinski kralj povprašal, kakšno mu boji plačilo, tole: »Poplačaj me, kakor jaz poplačujem dobroto svetâ: z dobrimi deli.« In vilinski kralj je spoznal, da je našel zaveznika med ljudmi.
- JEMAVEC: Bog se je sklonil v njegovo plavo srce in vprašal: »Kakšno pa naj volim nagrado tvoji neskončni odpovedi, ti, nevredni stvor iz gline?« On pa je padel v prah pred božjim obličjem in dejal: »Moj invalidni um ne obvlada spoznanja o dobrem in zlem. Če sem delal dobro, te prosim v poplačilo dati mi, da bi mogel še kdaj storiti kaj dobrega. Ti, ki poznaš ločnico med dobrim in zlim, to odloči; in če je bilo moje poslednje dejanje z drugim vred delo hudobne polovice mojega bitja, pričakujem od tebe pravične kazni, seveda prepričan, da ti, ki si brezmejno dober, ne boš zanemaril naporov mojega boljšega dela, težčega k zidanju tebi všečnih dejanj.«
- GRBAVEC: Je to rekel iz ljubezni ali iz strahu?
- JEMAVEC: Ljubezen in strah sta ena in ista ekstaza.
- GOBAVEC: Je to rekel iz intuicije ali iz izkušnje?
- JEMAVEC: Intuitivno in izkustveno spoznanje moreta narekovati isti nivo zavesti.
- GRBAVEC: Povej, ali je to izrekel v nenadni razsvetlitvi duha ali se je do tega dokopal v dolgih urah meditiranja?
- JEMAVEC: Po dolgih urah meditiranja je dosegel nenadno razsvetlitev duha.
- GOBAVEC: Ali lahko razlagamo pasus »prepričan, da ne boš zanemaril naporov mojega boljšega dela« v smislu priprošnje, s katero se obrača na boštvo?
- JEMAVEC: Da. Saj je vedel, da ne more iz lastne moči spoznati sedmega principa.
- GRBAVEC: Ali to pomeni, da ni mogel z lastnim kompasom najti sedmega šotorišča?
- GOBAVEC: Če jaz kaj vem, so bila to tedaj citročnova področja?
- JEMAVEC: Natančno tako.
- GOBAVEC: Seveda najbrž ne v celovitim in trdnem zamahu, prej zasuta v avtonomijo in v njeno naravo, gotovo pa striktno in eksaktno po črki določil.
- GRBAVEC: Čeravno ne citročn ne kdo drug ni imel od tega nobene koristi.
- JEMAVEC: Korist je po mojem prepričanju tukaj irelevantna kategorija.
- DAJAVEC: Marcus Aurelius je zapisal o koristnem: »V bistvu koristnega je, da nujno koristno deluje.«
- GOBAVEC: Podobno pravi Epikur o bolečini: »Če je bolečina huda, je kratka; če je dolga, je lahka.«
- DAJAVEC: Marcus Aurelius pa pravi o bolečini tole: »Če je neznosna, prinese konec; če ga ne prinese, je znosna.«
- GOBAVEC: Toda sediva, če ti je prav!
- DAJAVEC: Dovolj, da te vprašam, čeprav s tem izpričujem morda kar preveč radovednosti, ki jo enako malo cenim kakor ti: ko imaš sam vendar toliko knjig, katera dela iščeš tu?

- GOBAVEC: Prišel sem z namenom, da si odnesem nekaj komentarjev k Aristotelu, za katere vem, da so tu, ker imam ravno čas za branje, vendar spet ne v takem obilju, da bi se mogel lotiti česa bolj serioznega.
- DAJAVEC: Saj saj. Poslušaj, kakšno stvar sem prebral ondan v nekem emigrantskem magazinu: o Mandelštajnu: On kot genij je sam gradil svojo usodo. Ubili so ga za zločin, da je bil svoboden duh: ni mogel, da ne bi prestopil meja, ki so mu jih zarisali neki čevljarji na oblasti. Ubili so ga, vendar drugače kot druge, ki so jih ubili z naštevanjem, preštete in oštevilčene.
- GOBAVEC: Ho, to si imenitno povedal. Toda ali ne misliš, da je ta imenitnost besed skupna s Pironom in Aristonom, ki vse izravnanata?
- DAJAVEC: Ne bodi ozkosrčna! — Temu jaz ne rečem varanje in izdajstvo, mati! Bilo je tisto suho pijano poželenje, povaljal sem jo in nič drugega! Verjemi, niti za pol atoma čustva ni bilo pri tem. Kam je naravnana igla kazavka mojega srca, sama predobro veš!
- GRBAVEC: Ne očitam ti! Povej, Marija, ali ji očitam?
- JEMAVEC: Ne očitaš ji! Povej, Marija, ali ji očita?
- DAJAVEC: Ne očita ji! Povej, Marija, ali ti očita?
- GOBAVEC: Ne očita mi! Povej, Marija, ali mi očitaš?
- GRBAVEC: Ne očitam ti! Kaj bi ti očitala!
- JEMAVEC: Saj kdor očita, navadno obtiči.
- GOBAVEC: Enako kakor tisti, ki preveč hiti.
- JEMAVEC: Tega več ne izdržim! To je nauk peripatetikov! Karneades, izredno spreten mislec, kadar je razkrivati in razvozlavati protislovja, nenavadno ročen, kadar je na mizi dialektika, je prignal ta spor do viška s tem, da je neprenehoma zatrjeval, da se v razpravljanju o dobrem in zlu razhajajo stoiki in peripatetiki ne v stvari, marveč samo v besedah! Meni pa se zdi nasprotno zelo jasno, da se mnenja teh filozofov bolj razločujejo v stvari kakor v besedah.
- GRBAVEC: Leon! Kako si nedostopen! Kako visok si v tej preobčutljivosti! Človek ne sme ničesar reči! — Tudi jaz zdaj zdaj ne bom več zdržalo. Kadar mi kaj ni pogodu, se krotim, dopovedujem si: bodi mirno in počakaj, da se vsa stvar unese. O, koliko sem že pretrpelo, jaz ubogo...
- GOBAVEC: Je pa slednjic tudi meni več kot dovolj! Izdržim več ne, skočim, planem, rečem: Martin! Martin! ti si pês! Samo na dobiček gledaš! Samo na materialne dobrine!
- GRBAVEC: Se ti rade volje pridružilim!
- JEMAVEC: Bila sva vendar dve zlati deteti, bosi v mehki in hladni jutranji travi. Tekala sva s široko razprostrtimi rokami, se lovila; in rada sva se dala ujeti drug drugemu, kajti ko sva se ulovila, sva se poljubila, o vztrepetavala sva v dolgih poljubih!
- GRBAVEC: Brzdaj se!
- DAJAVEC: Po moje naj bi tovariš podal svoj govor do konca. Za javnost lahko tako ali tako kasneje vnesemo določene popravke.
- GOBAVEC: Predlagam, da potrdimo to odločitev z dvigom rok.
- DAJAVEC: In kaj bi rekli za trinajstletno dete, zaljubljeno in ljubljeno, ki umre?
- GRBAVEC: Da je bilo metulj, ki je sanjal k soncu.
- DAJAVEC: Da! Tu je torej vodstvo grešilo. In vsi, ki smo v vodstvu, moramo prevzeti težo vseh teh napak na svoje rame, trezno in zavestno se moramo ograditi od takšnih nezdravih pojavov! Tovarišice in tovariši! Če se ozremo nazaj, uvidimo, da smo bili kritični do mnogih levih, desnih, klerikalnih in anarholiberalnih deviantnih klik, vendar: ne dovolj! Mi nismo bili budni. Ne široka podstat naše organizacije, ne tiste množice, katerih interese moramo ščititi, marveč mi tukaj v vodstvu, mi smo grešili!
- GOBAVEC: Javljam se za diskusijo!
- DAJAVEC: Da! Mi v vodstvu smo dopustili, da so se celo v naše vrste, celo sem v sam vrh, infiltrirale našim prizadevanjem tuje sile, sile, ki jim je naš statut in program španska vas!
- GOBAVEC: Naj navedem nekaj konkretnih podatkov. Šli smo celo tako daleč, da smo zavračali zelo številna opozorila, ki so jih na nas naslavljali tovariši iz baze, predvsem neposredni proizvajavci; deviacije smo zagovarjali v prepričanju, da gre le za otroške bolezni našega razvoja, govorili smo o prehodnih obdobjih, o liberalizaciji, o humanizaciji. Kje je naše gospodarstvo? Kje je naša glasbena ustvarjalnost? Koliko ljudi dela v tujini? Še danes imamo na vodilnih položajih ljudi, ki vsa-

ko leto na peti marec ostajajo doma in v družinskem krogu prirejajo komemoracije v spomin Stalinu.

GRBAVEC: Meni je, tovarišice in tovariši, v duši neizrekljivo hudo. Trpim. O, sladka so, sladka so tvoja jedrca, trpljenje!

JEMAVEC: Meni se vedno prikazujejo mrličiči!

DAJAVEC: To je od zastrupljenega ozračja.

JEMAVEC: In sanja se mi, da gremo dat kri, pa me privežejo in mi vzamejo vso kri in kar naenkrat ugasnem.

Gerard Manley Hopkins (1844–1889)

PESMI

INVERSNAID

Ta temačen potok, ko konjski hrbet rjav,
kotali skale rjoveč svojo pot navzdol,
v kletki soteske žvižga griva pen,
dokler spod ne pride v jezero domov.

Srnenno spenjena kučma vodnega sopuha
se obrača in vrtniči vrh brozge
smolaste teme tolmuna, ježeč dlako kožuha,
suka in suka Obup, dokler ne utone.

Od rose pikasti, od rose lisasti
so boki pobočij, ki se potok čeznje toči,
žilavi šopi vresja, šopi praproti
in čipkasti jêsen, ki nad njim se boči.

Kakšen bi bil svet, če bil bi kdaj oropan
mokrote in divjine? Naj živita,
o, naj ostaneta, divjina in mokrota;
naj se pušča in plevel še dolgo plodita.

Slava bogu za marogaste stvari —

za nebo parjenih barv ko lisasta krava;

za rožnate pege po popikani postrvi, ki plava;

sveže oglje kostanjskih jeseni; ščinkavcev perut;

polje razdeljeno in zloženo — ogrado, praho in plug;

in okrase, orodja in opremo vseh obrti.

Vse stvari nasprotne, prvotne, redke, čudne;

karkoli je nestanovitno, pegasto (kako — kdo zna?)

z naglim lagodno; s sladkim kislo; s slepečim motno;

on jim je oče, ki nič ne menja mu lepoto:

hvalite ga.

ZBUDIM SE IN ČUTIM ZAHAJANJE MRAKA, NE DNE

Zbudim se in čutim zahajanje mraka, ne dne.

Kakšne ure, O kakšne črne ure prebila sva to noč!

Kaj vse si videlo, srce; po kakšnih šlo poteh!

In v še daljšem odmikanju luči še daljša čaka pot.

To govorim kot priča. A govoreč o urah,
mislim leta, ki so življenje. Moja pesem žalovanja
so kriki neštevilni, kriki kakor pisma gluha
najdražjemu, gorje, daleč proč poslana.

Poln sem žgoče bridkosti; po najgloblji božji volji
grenko sem okušal: sebe sem okušal;

vame kosti vgrajene, meso vphano, kri, ki jo prekletstvo polni.

Samokvasnost duha pusto meso kisa. Vidim,
takšni so pogubljeni in šiba božja nad njimi
so, kot jaz sem sebi, oni sami prepoteni; a hujša.

Zdaj Andromeda Časa, ki ji ni po ranah
ne po lepoti vrstnice, vrh te ostre skale,
ozira se vzdolž obeh krakov obale,
njen cvet, njen delež bitja, zmaju usojena hrana.

Doslej jo je zadela premnoga nakana,
izkušala nesreča; zdaj pa čuje,
kako z Zahoda od vseh še bolj divja zver rjuje,
še bolj zla, bolj samopašna, bolj razuzdana.

Najhujši stiski jo prepušča, Perzeus njen odlaša?

Po puhastem zraku stopa in lebdi z mislimi

včasih nad njo, ki pozabljena se zdi,

a njeno potrpljenje razkosano od muk narašča;
potem, v Gongorini obleki in z golo ostjo, plane,
kot nikomur se ne sanja, moč jermenom in strupnikom vzame.

ORAC HARRY

Trde ko grčaste ojnice, okrog kašo dih sopari
zlatastega puha; jasli reber; izdolbeni boki; gladka
vrvasto spletena stegna; kolenčna pesta; in cevasta kraka —

glava in stopala, pleča in kraka —

budnost sivega očesa dobro, eno moštvo, v eno vleko jih krmari;

drže pritisk. Vsakega uda ko nasip rjava, njegova kita

zdaj zvozlana, zdaj izsesana ali upadla —

nabrekla ali upadla —,

a čvrsta ko brezova šiba, ve, ko na ukaz, kam pripada

in upodablja, v tkivu, kakšno delo vsako naj opravi —

svoje mišično delo kje naj opravi.

Nanj se naslanja, Harry se sklanja, glej. Hrbet, komolec in gibki pas,
vse podhrteva z valjanjem pluga: rdečijo lica, kodri las
se tresejo in spletajo, z njimi zgib vetra čipka —

vidiš, njegovih belih las vetrna čipka;

kmečka milina, prav tako otrok moči, kako zdaj zadrži zdaj zavihti
jih — pod grobim usnjem noge bičane! v dir

z njimi, hkrati, spod njih lemež hladen se zvija —

studenca iskreči curek zvija.

PESMI

VSTAJENJE

Valovje, ki narašča v meglo.

Valovje, ki se ugreza.

O sreča: vélika voda,

ki je preplavila moje življenje, upada, tone.

Že hočejo naprej holmi. Že se iz očiščenih

vrtincev izlivata skala in zemlja.

Kmalu plapolajo vrhovi brez

prek obale, ki žari od vetra.

O dolga tema.

Neme poti med oblakom, nočjo in morjem.

Zdaj bo zemlja nova.

Zdaj se pokaže mehak obris neba vseh oblik.

Srčna luč sonca,

ki se vzpenja na rumene valove —

Kmalu pride čas,

ko se zapeni tvoje zlato v zelenih kotanjah pomladi —

Že pleše v oboku ognja,

ki naredi jutro prek neba,

golobica,

ki v ustih nosi oljčni list obljube.

Poslednja bitja, ki jih na poti zavrne radost,
 se umikajo iz vseh
 ulic mesta. Pomnožena v pomanjkanju in mrazu.
 Ko se luči že mrače v umazani
 svetlobi,
 gre njihov vlak na sever,
 kjer iz osvetljenih lop
 tiri kujejo prek tramov
 svet in usodo.
 Dan sproži ostre vzhodne vetrove,
 ki ledeno zgrabijo
 njihove suknje. Dežuje v pramenih.
 Mrzla siva svetloba
 razkrije prevaro noči.
 Naličena lica režijo
 kot strupene rane
 čez udrto obličje.
 Niti besede. Maske se zlomijo.
 Radost in pohlep sta mrtva. Zdaj vlačijo
 svoje telo kot ostudno breme
 v ubožne krčme
 in negibno ždijo v zadušljivi izparini, —
 ki se dviguje
 prek kletnih stopnic — na klopek kot prikazni, ki napadajo
 svetlobo dneva.

NACETEK ZIME

Platane so že brez listja. Možje odtekaajo.
 Ko sonce prede oklep
 sivih oblakov,
 mu tisoč vodnih zrcal odseva
 zbledelo valovito obličje.
 Hrup postane ostrjši. Vse dan
 je v tovarnah slišati vključene stroje —
 Tako doni skozi ravnine dolgin ur
 moje srce in ne morem stati tiho
 in pogledati misli
 kot brnče kolezje sem-ta-tja.
 In je kot mlina s podivjanimi peruti,
 toda njegove izde so prazne;
 govori blodne besede v večer
 in se kriča. Že so odprali vetrovi.
 Kmalu bo snežilo.
 Potem pade kot zvezdni dež belega miru
 iz oblakov in ovije vse.

V tej marčni noči

sem pozno stopil iz svoje hiše.

Ceste so bile izrite z vonjem pomladi
in zelenim setvenim dežjem.

Vetrovi so zalajali. Skozi zbegano ugrezanje hiš
sem šel daleč v prostranstvo

do nepokritega okopa in naprej za sledjo, in sem čutil:
mojemu srcu nasproti je kipel nov ritem.

V vsakem dihu

je bilo razpeto mlado bitje.

Prisluškoval sem,

kako so se mi v krvi zvile silne spirale.

Že se je razprostrla voljna njiva.

Že je bila v obzorja vžgana

modrina zgodnjih jutranjih ur,

ki naj vodi jo v prostranstvo.

Zapornice so škrtnile.

Od daleč, od vsepovsod je planil dogodek.

Čez prekop, ki so ga valovili mladi odhodni vetrovi,

so rasle svetle poti,

klil sem v njihovo luč.

Usoda je čakala v zvezdah, ki so drsele skozi zrak.

V mojem srcu je ležal vihar

kot divjost razvitih zastav.

ZAČETEK ZIME

Platane so že brez listja. Meglé odtekajo.

Ko sonce predre oklep

sivih oblakov,

mu tisoč vodnih zrcal odseva

zbledelo valovito obličje.

Hrup postane ostrejši. Ves dan

je v tovarnah slišati vključene stroje —

Tako doni skozi ravnine dolgih ur

moje srce in ne morem stati tiho

in poganjati misli

kot brneče kolesje sem-ter-tja,

in je kot mlin s podivjanimi perutmi,

toda njegove izbe so prazne:

govori blodne besede v večer

in se križa. Že so otrpnili vetrovi.

Kmalu bo snežilo,

potem pade kot zvezdni dež belega miru

iz oblakov in ovije vse.

V teh nočeh zmrzuje moja kri
 po tvojem bitju, ljubljena.
 O, moja strast je kakor temna voda,
 zaustavljena pred vrati jezov,
 zbrana tu v opoldanski tišini,
 negibna, na preži.
 Poželjiva, divje izlita.
 Poletni vihar,
 ki trudoma vztraja v zasedbi nabitih oblakov. . . .
 Kdaj pride — strela,
 ki ga razneti,
 z radostjo naložena, ladja,
 ki daleč od jezov zavre
 otrple ude? Hočem
 te nositi k sebi v blazinah
 tako kot snope mlade detelje
 v zrahljano zemljo.
 Vrtnar sem,
 ki ti mehko postelje.
 Oblak,
 ki te preskoči,
 in zrak, ki te oklepa.
 V tvoji zemlji
 hočem zakopati svojo blodno vročico in
 — pričakujoče, v cvetju —
 vstati prek tvojega telesa.

To je bila stavba skromnih razmerij, sestavljena iz razobarnih
 kamnov, v stoji, s porlačnimi napisi, čez trome v tupostranih
 z dvema kamnitima klopema z lepimi nogami, ki sta stali vsaka na
 svoj strani bronastih vrat. Eno krilo je bilo odprto in v primesti s
 svetilkanjem dečja je bila notranjost videti temna. Nekaj časa sem
 stal na stopnicah, ampak kjub stehi mi se mi je bilo postopoma
 prekrile miške las. Videl sem, da se je dož ustalil na lep črt, in tako
 sem se, ko nisem imel početi kaj boljšega, odločil, da grem noter.
 Takoj, ko sem zakorakal po gladkem, odraženem tleh, sem
 našel ropot premakljenega stola v stolu manjšavnem tleh, vde
 — preprost upokojenec s praznim ročavom — se je vzdignil in se me
 prestrašil, odločil je časopis in buljič vame čez svoja očila. Pihal
 sem tisti brsk in v poskuših, da se bi videl nekakšnih kipov pri vhodu
 (ki so bili prav tako navadni in nepomembni, kakor je prvi nastop
 v slikarskem spovedu), sem stopil v glavno dvorano.

O sla k Brezmejnosti,
 presrečni večerni čas,
 cvetoč prek izpraznjenih tulcev oblakov,
 ki se razletijo v vijoličastem žaru,
 In nihanje rumenih obločnic,
 visoko v snopih
 z medlim leskom poletne zvezde.
 Kot vrt ljubezni golo in daljno
 je zdaj odprta zemlja . . . oh, vse majhne
 zvodniške luči v krogu.
 In vse nebo
 je razobesilo sinje tkane mreže —
 O čudežen ulov
 neskončnosti!
 Radost ujetništva,
 presrečno, presrečno se prepustiš,
 obešen na grebenu somraka
 drsiš izgubljeno, brez jambora, skozi škrlatno nebo,
 globoko se upogneš
 v tople sence njegovega mesa,
 se izliješ vanj, — nad seboj nebo,
 daleč, daleč stran življenje —
 dvigaš se na visokih hrbtih valov,
 — nihaš, nihaš!
 O sreča Brezmejnosti, blažena večerna Blodnja!

Prevedel Andrej Medved

ZAČETEK ZIME

Platan so že brez listja. Megle odtekajo.
 Ko sonce predre oklep
 sivih oblakov,
 na tisoč vodnih zrcal odseva
 zbledelo valovito obličje.
 Hrup postane ostrejši. Ves dan
 je v tovarnah slišati vključene stroje —
 Tako domi slonji ravnine dolgih ur
 moje srce in ne morem stati tiho
 in pogledati misli
 kot brneče kolesje sem-ter-tja,
 in je kot mlina v podivjanih perutih,
 toda njegove izbe so prazne:
 govori blodne besede v večer
 in se kriča. Že so otrpnilo vetrovi.
 Kmalu bo snežilo,
 potem pade kot zvezdni dež belega mira
 iz oblakov in ovije vsa . . .

OBISK V MUZEJU

Ko je pred nekaj leti neki moj prijatelj — milo rečeno, čudak — zvedel, da nameravam preživeti dva ali tri dni v Montisertu, me je prosil, naj mimogrede skočim še v tamkajšnji muzej, kjer, kakor so mu povedali, visi podoba njegovega deda, ki jo je bil naslikal Leroy.

Smehljaje se in z razširjenimi rokami mi je pripovedoval dokaj megleno zgodbo, za katero se, priznam, nisem dosti menil, deloma, ker ne maram vsiljivih zahtev drugih ljudi, večidel pa zato, ker sem vedno dvomil, ali je prijatelj sposoben ostati na pravi strani domišljije. Več ali manj je potekala takole: Ko je tam za časa rusko-japonske vojne ded umrl v njihovi hiši v Peterburgu, so na dražbi prodali opremo njegovega pariškega stanovanja. Podoba je po nekaj nejasnih potovanjih končno prišla v roke muzeja v Leroyevem rodnem mestu. Moj prijatelj je želel vedeti, ali je podoba res tam; če je, ali bi se dala odkupiti; če bi se dala, kakšna bi bila cena. Ko sem vprašal, zakaj ni sam navezal stikov z muzejem, je odvrnil, da je nekajkrat pisal, pa ni nikoli dobil odgovora.

Pri sebi sem sklenil, da mu prošnje ne bom izpolnil — vedno bi mu lahko rekel, da sem zbolel ali da sem se glede potovanja premislil. Gnusi se mi že sama misel, da bi gledal reči, najsi so to muzeji ali starodavne stavbe; poleg tega se mi je zdelo pooblastilo tega dobrega čudaka popoln nesmisel. Vendar se je zgodilo, da me je, ko sem blodil po praznih ulicah Montiserta in iskal papirnico, preklinjaje zvonik žirafaste stolnice, ki vzdiguje svoj vrat na koncu vsake ulice, ujela huda ploha, ki je takoj prisilila javorove liste, da so padli na tla, lepo vreme južnega oktobra se je namreč držalo le še na nitki. Zdirjal sem v zavetje in se znašel na stopnicah muzeja.

To je bila stavba skromnih razmerij, sestavljena iz raznobarnih kamnov, s stebri, s pozlačenim napisom čez freske v timpanonu in z dvema kamnitima klopema z levjimi nogami, ki sta stali vsaka na svoji strani bronastih vrat. Eno krilo je bilo odprto in v primeri s svetlikanjem dežja je bila notranjost videti temna. Nekaj časa sem stal na stopnicah, ampak kljub strehi nad njimi so jih postopoma prekrile mokre lise. Videl sem, da se je dež ustalil za lep čas, in tako sem se, ko nisem imel početi kaj boljšega, odločil, da grem noter. Takoj, ko sem zakorakal po gladkem, odmevajočem tlaku veže, sem zaslišal ropot premaknjenega stola v oddaljenem kotu in čuvaj — preprost upokojenec s praznim rokavom — se je vzdignil, da me prestreže, odložil je časopis in bulžil vame čez svoja očala. Plačal sem tisti frank in v poskusih, da ne bi videl nekih kipov pri vhodu (ki so bili prav tako navadni in nepomembni, kakor je prvi nastop v cirkuškem sporedu), sem stopil v glavno dvorano.

Vse je bilo, kot mora biti: sivi odtenki, spanec snovi, poduhovljena materija. Tu je bila že običajna omara starih, zlizanih kovancev, počivajočih na nagubanem žametu v svojih oddelkih. Tu sta bili, na vrhu omare, dve sovi, velika uharica in mala uharica, s svojima francoskima vzdevkoma, ki v prevodu pomenita »veliki vojvoda« in »srednji vojvoda«. V svojih odprtih grobovih iz papirnate kaše so ležale častitljive kamnine; zbirki čudnih črnih kep različne velikosti je gospodovala fotografija nekakšnega presenečenega gospoda s kozjo bradico. Kepe so bile zelo podobne zmrznjenim odpadkom kakih žuželk in nehote sem se ustavil pri njih, kajti nikakor nisem mogel ugotoviti njihove narave, sestave in namena. Čuvaj mi je bil z zakritimi koraki sledil, vedno v spoštljivi razdalji; zdaj pa se je vendar pokazal, z eno roko za hrbtom in z duhom druge v žepu, in če bi sodil po njegovem Adamovem jabolku, je požiral slino.

»Kaj je to?« sem vprašal.

»Znanost tega še ni dognala,« je odvrnil, stavka se je bil brez dvoma naučil v letih ponavljanja. »Nasel jih je,« je nadaljeval v istem ponarejenem tonu, »leta 1895 Louis Pradier, mestni svetnik in vitez Legije časti,« in njegov tresoči se prst je pokazal na fotografijo.

»Vse dobro in prav,« sem rekel, »ampak kdo in zakaj je odločil, da si zasluži mesto v muzeju?«

»Zdaj pa vas opozarjam na to lobanjo,« je strastno zaklical starec, očitno spreminjajoč snov pogovora.

»Kljub vsemu, rad bi vedel, iz česa so narejene,« sem mu segel v besedo.

»Znanost...« je spet začel, ampak mahoma je nehal govoriti in se križem gledaje zazrl v svoje prste, ki jih je bil obarval prah na steklu.

Šel sem naprej in si ogledal kitajsko vazo, ki jo je verjetno prinesel kak mornariški častnik; skupino krhkih fosilov; bledega črva v motnem alkoholu; rdeče-zelen zemljevid Montiserta iz sedemnajstega stoletja; in trojko zarjavelega orodja, ki jo je povezoval žalni trak — lopato, rovačo in kramp. »Za kopanje po preteklosti,« sem raztreseno pomislil, ampak tokrat nisem iskal pojasnila pri čuvaju, ki mi je neslišno in pohlevno sledil, prikazovanje se tu in tam izza razmetanih omar. Za prvo dvorano je bila druga, po vsem videzu zadnja, in sredi nje je kot umazana kopalna kad ležal velik sarkofag, po stenah pa so visele slike.

Moje oko se je mahoma ujelo na neko podobo moža med dvema priskutnima pokrajinama (z živino in »atmosfera«). Šel sem bliže in na svoje veliko presenečenje odkril prav tisti predmet, katerega obstoj se mi je do takrat zdel le plod neuravnovešene domišljije. Mož, naslikan s slabimi oljnatimi barvami, je imel na sebi vojaški plašč, zalizke in velik nosnik iz žice; bil je podoben Offenbachu, ampak kljub zoprni poprečnosti tega dela sem imel občutek, da bi se iz njegovih potez dala zaslutiti daljna podobnost z mojim prijateljem. V enem kotu je bil na črnem ozadju s karminsko rdečo pikolovsko izrisan podpis **Leroy**, napisan s prav tako prostaško pisavo, kot je bilo delo samo.

Blizu ramena sem začutil kiselkasto sapo, in ko sem se obrnil, sem se srečal s čuvajevim prijaznim pogledom. »Povejte mi,« sem rekel, »če bi nekdo hotel kupiti eno od teh slik, na koga bi se moral obrniti?«

»Zakladi muzeja so ponos mesta,« je odgovoril starec, »in ponos ni naprodaj.«

Ker sem se zbal njegove zgovornosti, sem mu urno pritrdil, vseeno pa sem ga vprašal, kako je ime ravnatelju muzeja. Skušal me je zamotiti z zgodbo o sarkofagu, ampak jaz sem vztrajal. Končno mi je dal ime nekega gospoda Godarda in mi razložil, kje ga lahko najdem.

Odkrito povedano, užival sem ob misli, da ta podoba obstaja. Zabavno je biti poleg, kadar se sanje uresničijo, pa četudi niso tvoje. Odločil sem se, da zadevo uredim brez odlašanja. Kadar kaj sklenem, me ne more nihče zadržati. Muzej sem zapustil s čilim, odmevajočim korakom, in zunaj sem odkril, da je dež ponehal, čez nebo se je prelila modrina, mimo je na srebrno lesketajočem se kolesu hitela ženska z oškropljenimi nogavicami in oblaki so viseli le še nad okoliškimi hribi. Stolnica se je še enkrat igrala skrivalnice z menoj, vendar sem jo prelisičil. Ko sem prečkal asfaltno glavno cesto, sem za las ušel naskakujočim kolesom rdečega avtobusa, natlačenega s pojočo mladino, in minuto kasneje sem že zvonil pri vrtnih vratih g. Godarda. Izkazalo se je, da je suh gospod srednjih let, z visokim ovratnikom in z naprsnikom, z bisernato iglo na vozlu svoje kravate in z obrazom, ki je bil zelo podoben ruskemu volčjaku; kot da to ne bi bilo dovolj, si je, ko je prilepil znamko na ovojnico, obližnil čeljusti na kar se da pasji način; v tej majhni, ampak razsipno opremljeni sobi z malahitnim črnilnikom na mizi in s prečudno znano kitajsko vazo vrh kamina, v katero sem bil vstopil. Čez ogledalo, ki je odibjalo ozko sivo teme njegove glave, je visel par prekrizanih papirjev. Tu pa tam so fotografije neke oklepnice prijetno poživiljale modro floro tapet.

»S čim vam lahko ustrezem?« je vprašal in vrgel pismo, ki ga je pravkar zapečatil, v koš za papir. To se mi je zdelo nenavadno; vendar se mi ni zdelo potrebno poseči vmes. Na kratko sem pojasnil razlog, zaradi katerega sem prišel, in pri tem celo omenil čedno vsoto, od katere se je bil pripravljen ločiti moj prijatelj, čeravno me je bil prosil, naj je ne omenjam, temveč raje počakam na pogoje muzeja.

»Vse to je prelepo,« je rekel Godard. »Le nekaj je, zmotili ste se — take slike v našem muzeju ni.«

»Kaj menite s tem, da take slike ni? Pravkar sem jo videl! Podoba ruskega plemiča, slika Gustava Leroya.«

»Enega Leroya imamo,« je rekel Godard, ko je prelistal beležnico iz povoščenega platna in se je njegov črni noht ustavil na omenjenem imenu. »Vendar to ni podoba, temveč kmečka pokrajina: Vrnitev črede.«

Ponovil sem, da sem pred petimi minutami sliko videl na svoje oči in da me ne more nobena zemeljska sila spraviti v dvome o njenem obstoju.

»Strinjam se,« je rekel Godard, »ampak tudi jaz nisem nor. Skoraj dvajset let sem konservator našega muzeja in poznam ta katalog prav tako kot očenaš. Tu piše Vrnitev črede in to pomeni, da se čreda vrača in, če ded vašega prijatelja morda ni upodobljen kot črednik, si ne morem zamisliti, kako bi bila v muzeju njegova podoba.«

»Nosi vojaški plašč!« sem zaklical. »Prisegam, da nosi vojaški plašč!«

»In kako vam je bil naš muzej všeč na splošno?« je sumničavo vprašal Godard. »Ali cenite naš sarkofag?«

»Poslušajte,« sem rekel (in mislim, da se mi je glas že tresel) »naredite mi uslugo — pojdiva takoj tja in skleniva sporazum, da boste podobo, če je tam, prodali.«

»In če je ni?« se je pozanimal Godard.

»Vsoto vam bom izplačal v vsakem primeru.«

»Dobro,« je rekel. »Tukaj, vzemite tale rdeče-modri svinčnik in mi — z rdečo, prosim — napišite.«

V svojem razburjenju sem njegovo zahtevo izpolnil. Pogledal je moj podpis in pograjal težavno izgovarjavo ruskih imen. Potem se je podpisal še sam, hitro preganil papir in ga potisnil v žep svojega telovnika.

»Pojdiva,« je rekel in odložil zavihke.

Na poti je stopil v neko trgovino in kupil vrečko karamel lep-ljivega videza, ki mi jih je začel trdovratno ponujati; ko sem odločno odklonil, mi jih je poskusil nekaj stresti na dlan. Odmaknil sem roko. Nekaj karamel je padlo na pločnik; ustavil se je, da jih pobere, in me potem spet dohitel. Ko sva se približala muzeju, sva zagledala rdeči izletniški avtobus (zdaj prazen), ki je stal spredaj.

»Aha,« je razveseljen rekel Godard. »Vidim, da imamo danes veliko obiskovalcev.«

Snel je klobuk in, držeč ga pred seboj, spodobno odkorakal po stopnicah.

V muzeju ni bilo vse v najboljšem redu. Od znotraj so prihajali surovi glasovi, opolzek smeh, in celo nekaj, kar je bilo slišati kot pretep. Prišla sva v prvo dvorano; tu je starejši čuvaj zadrževal dva skrunitelja, ki sta na svojih zavihkih nosila nekakšne praznične embleme in sta bila oba zelo škrlatnih lic, z velikim zanosom sta skušala spod stekla spraviti iztrebke mestnega svetnika. Drugi mladeniči, člani kakega kmečkega telovadnega združenja, so se naglas norčevali, nekateri iz črva v alkoholu, drugi iz lobanje. Nekega šaljivca so prevzele cevi parnega radiatorja, delal se je, da ga ima za razstavni predmet, drugi je s pestjo in kazalcem meril na eno od sov. Vsega jih je bilo kakih trideset in njihovi gibi in glasovi so ustvarjali raztrgano in nejasno šumenje.

Gospod Godard je plosknil in pokazal na napis, ki se je glasil »Obiskovalci muzeja se morajo spodobno vesti«. Potem se je z menoj za petami prebil v sosednjo dvorano. Za nama se je nemudoma zvalila vsa družina. Usmeril sem Godarda k podobi; otrpnil je pred njo, prsi so se mu izbočile, in potem je, kakor da jo občuduje, stopil malce nazaj, in s svojo žensko peto je stopil na neko nogo.

»Sijajna slika,« je vzkliknil z neponarejeno odkritosrčnostjo. »No, ne bodiva malenkostna glede tega. Imeli ste prav in v katalogu mora biti napaka.«

Ko je govoril, so njegovi prsti, ki so se premikali kot sami od sebe, strgali najin dogovor na majhne koščke, da so kot snežinke popadali v težak pljuvalnik.

»Kdo je ta stara opica?« je vprašal individuuum v progastem jerseyu, in ker je bil ded mojega prijatelja naslikan s tlečo cigaro v roki, je drug šaljivec izvlekel cigareto in se pripravljaval, da si od podobe sposodi ogenj.

»Dobro, pogovoriva se o ceni,« sem rekel, »in na vsak način pojdiva proč od tod.«

»Pustite naju skozi, prosim!« je kričal Godard in odrival rado-vedneže.

Tam na koncu dvorane je bil neki izhod, ki ga prej nisem opazil, in skozenj sva si utrla pot.

»Ne morem se odločiti,« je kričal Godard skozi hrup. »Odločnost je dobra le, če jo podpira zakon. O zadevi se moram najprej pogovoriti z županom, ki je pravkar umrl in še ni bil izvoljen. Dvomim, da boste lahko odkupili podobo, ampak kljub temu bi vam rad pokazal še naše druge zaklade.«

Znašla sva se v dvorani velikih razsežnosti. Pod steklom so na dolgi mizi ležale rjave knjige, kot napol ožgane in z raskavimi, orumenelimi listi. Ob stenah so stale lutke vojakov v visokih škornjih s pisanimi zavihki.

»Pridite, pogovoriva se,« sem zakričal v obupu in poskušal usmeriti gibanje Godarda proti plišasti zofi v kotu. Ampak to mi je preprečil čuvaj. Vihtel je tisto svojo roko in se nama v teku približeval, zasledovala pa ga je vesela množica mladeničev, od katerih si je bil eden na glavo položil bakreno čelado z rembrandskim leskom.

»Snemi jo, snemi jo!« je zakričal Godard in nekdo je sunil, da je čelada z žvenketom zletela s huliganove glave.

»Pojdiva naprej,« je rekel Godard in me vlekel za rokav, in prišla sva v oddelek antičnega kiparstva.

Za trenutek sem zablodil med nekimi ogromnimi marmornatimi nogami in dvakrat sem stekel okrog velikanskega kolena, preden sem zagledal Godarda, ki me je iskal za belim gležnjem sosednje velikanke. Nekdo v cilindru, ki je bržda splezal po njej, je nenadoma padel z velike višine na kamnita tla. Eden od njegovih spremljevalcev mu je pomagal vstati, ampak oba sta bila pijana in Godard ju je z zamahom roke odslovil ter se pognal v naslednjo sobo, ki je kar žarela od orientalskih izdelkov; tu so po azurnih preprogah tekali psi in na tigrovi koži sta ležala lok in tul za puščice.

Čeprav je to čudno, me je razsežnost in pestrost navdala le z občutkom potlačенosti in nedovršenosti, in začel sem se megleno vznemirjati, mogoče zato, ker so prihajali vedno novi obiskovalci, mogoče sem si nestrpno želel zapustiti po nepotrebnem razširjajoči se muzej in v miru in svobodi končati svoja poslovna pogajanja z g. Godardom. Medtem sva se preselila v neko drugo dvorano, ki je morala biti res neznansko velika, če sodim po tem, da je dajala streho celemu kitovemu okostju, spominjajočemu na ogrodje fregate; onstran sem videl še druge dvorane, z zastrtim sijajem velikih slik, polnih viharnih oblakov, med katerimi so v modrih in rožnatih oblacihi pluli nežni maliki verske umetnosti; in vse to se je razkrajalo v nenadni zmešnjavi medlih draperij in lestenci so se lesketali in ribe s prosojnimi plavutmi so vijugale po osvetljenih akvarijih. Tekla sva po stopnišču navzgor in iz galerije nad njimi videla sivolase ljudi z dežniki, ki so preučevali orjaški posnetek vesolja.

Končno se mi je v mračni, ampak mogočni sobi, posvečeni zgodovini parnih strojev, za trenutek posrečilo ustaviti svojega brezskrbnega vodnika.

»Dovolj!« sem zakričal. »Odhajam. Jutri se pogovoriva.«

On pa je že izginil. Obrnil sem se in komaj kak centimeter od sebe zagledal veličastno kolesje oznojene lokomotive. Dolgo sem poskušal med modeli železniških postaj najti pot nazaj. Kako tuje so v temi onstran mokrih tirnic sijali vijoličasti signali in kakšni krči

so grabili moje ubogo srce! Nenadoma se je vse spet spremenilo: pred mano se je raztezal neskončno dolg prehod s številnimi uradnimi kabinetmi in z izmikajočimi se, dirjajočimi ljudmi. Naredil sem oster ovinek in se znašel med tisoči glasbil; stene, vse eno samo ogledalo, so odsevale salvo velikih klavirjev, na sredi pa je bil ribnik z bronastim Orfejem vrh zelene skale. Ta vodni motiv se ni končeval tukaj, saj sem, ko sem dirjal nazaj, končal svoj tek v oddelku vodnjakov in potokov in bilo je težko hoditi vzdolž vijugastih, splozkih robov teh voda.

Tu pa tam so se na eni ali drugi strani pokazale kamnite stopnice, pokrite z lužami, kar je pri meni povzročalo čudni občutek strahu, spuščale so se v meglene prepade, od koder so prihajali žvižgi, žvenket posode, ropot pisalnih strojev, udarci klavirja in mnogi drugi zvoki, kakor da so tam doli razstavne dvorane te ali one vrste, ki jih že zapirajo ali pa jih še niso dovršili. Potem sem se znašel v temi in se neprenehno zaletaval v neznano pohišstvo, dokler nisem naposled zagledal rdeče svetlobe in prikorakal na ploščad, ki je odmevala pod menoj — in mahoma je za njo stala svetla sprejemnica, okusno opremljena v empiriskem slogu, ampak nobene žive duše, nobene žive duše... Zdaj sem bil že nepopisno prestrašen, ampak vsakokrat, ko sem se obrnil in se skušal vrniti po svojih korakih skozi hodnike, sem se znašel na krajih, ki jih doslej še nisem bil videl — v rastlinjaku s hortenzijami in stotimi šipami, onstran katerih je ležala tema umetne noči; ali v zapuščenem laboratoriju s prašnimi talilnimi lončki po mizah. Nazadnje sem pritekel v neke vrste sobo z obešalniki za plašče, ki so bili pošastno obloženi s črnimi plašči in z astrahanskimi kožuhi; izza vrat je prišel viharen aplavz, ampak ko sem odprl vrata, tam ni bilo gledališča, marveč le mehka motnja in izvrstno ponarejena megla s popolnoma prepričljivimi packami nerazločnih uličnih svetilk. Več kot prepričljivo! Stopil sem naprej in nemudoma je veseli in nezmotljivi občutek resničnosti zamenjal vso to neresnično bedarijo, po kateri sem se zaletaval sem ter tja. Kamen pod mojimi nogami je bil resničen pločnik, posut s čudovito dišečim, novo zapadlim snegom, v katerem so maloštevilni pešci že pustili sveže črne sledi. Po mrzličnih blodnjah me je tiha in snežna spokojnost noči, nekam presunljivo znana, najprej navdala s prijetnim občutkom. Poln zaupanja sem začel ugibati, kje sem pravzaprav prišel na prosto, in zakaj sneg, in kaj so te luči, ki tako poudarjeno pa vendar nerazločno sijajo tu pa tam iz rjave teme. Preiskal sem okrolo izbočen kamen na voglu in se ga sklonjen celo dotaknil, potem sem pogledal svojo dlan, polno mokrega zrnatega mraza, kakor da se nadejam pojasnila od tod. Čutil sem, kako lahko, kako naivno sem oblečen, ampak ostra zavest, da sem ušel iz muzejskega blodnjaka, je bila še vedno tako močna, da prve tri ali štiri minute nisem čutil ne presenečenja ne strahu. Nadaljeval sem svojo lagodno preiskavo, se ozrl proti hiši, ob kateri sem stal, in mahoma me je presunil pogled na železno ograjo in stopnice, ki so se na svoji poti v klet pogrezale v sneg. V srcu me je zbudilo in z novo, boječo radovednostjo sem vrgel pogled na pločnik, na njegovo belo odejo z črnimi potegnjenimi črtami, na rjavo nebo, po katerem je kar naprej plavala skrivnostna luč, in na težko ograjo v daljavi. Čutil sem, da je za njo nekaj kapljalo, nekaj je pokljalo in žuborelo tam spodaj. Še dlje naprej, onstran tega mračnega prepada, se je stezala veriga zabrisanih luči. Naredil sem nekaj korakov, vlekel svoje premočene čevlje po

snegu, in ves čas gledal temno hišo na svoji desni; le v enem samem oknu je sijala svetilka pod svojim senčnikom iz zelenega stekla. Tukaj, zaklenjena lesena vrata . . . Tisto tam so gotovo oknice usnule trgovine . . . In v svetlobi ulične svetilke, ki mi je njena oblika že dolgo klicala svoje nemogoče sporočilo, sem razbral zadnji del napisa — »... **inka Sapog**« (»... ljarska popravila«) — ampak ne, ni sneg zabrisal »trdega znamenja« na koncu. »Ne, ne, zdaj zdaj se bom zbudil,« sem glasno rekel, in tresoč se, z razbijajočim srcem, sem se obrnil, šel naprej, se spet ustavil. Od nekod je prišel oddaljeni zvok kopit, sneg je kot okrogla čepica legal na lahno nagnjeni vogelni kamen, in nerazločno je z belino izrisoval skladovnico drv na drugi strani ograje, in že sem vedel, nepreklicno, kje sem. Ojoj, to ni bila Rusija, ki sem se spominjal, temveč prava današnja Rusija, meni prepovedana, brezupno suženjska in brezupno moja domovina. Jaz, napol prikazen v lahki tuji obleki, sem stal v ravnodušnem snegu neke oktobrske noči, nekje ob Mojki ali ob kanalu Fontanka, ali mogoče na Obvodnem, in nekaj sem moral narediti, nekam iti, bežati, brez upanja varovati svoje krhko, nezakonito življenje. Oh, kolikokrat sem v svojih sanjah skusil isto! In zdaj je bila to resničnost. Vse je bilo resnično — zrak, ki je bil videti, kot da se meša z razpršenimi snežinkami, še vedno nezmrzneni kanal, plavajoča ribarnica in ta posebna enakostraničnost zatemnjenih in rumenih oken. Proti meni je iz megle prišel mož v krzneni kapi, z aktovko pod pazduho, me začudeno pogledal in se, ko je bil še mimo, obrnil, da pogleda še enkrat. Počakal sem, da je izginil, in potem sem začel z grozno naglico vleči na dan vse, kar sem imel v žepih, trgjal sem papirje in jih metal v sneg in jih teptal. Med njimi je bilo nekaj listin, pismo moje sestre iz Pariza, petsto frankov, robec, cigarete; vendar sem moral, da se znebim vseh znamenj izdajstva, strgati s sebe in uničiti svojo obleko, svoje perilo, svoje čevlje, vse, in ostati popolnoma nag; in čeprav sem se že tresel od strahu in mraza, sem storil, kar sem mogel.

Ampak dovolj. Ne bom pripovedoval, kako so me prijeli, tudi ne bom govoril o svojih nadaljnjih preskušnjah. Naj zadošča, če povem, da me je vrnitev v tujino veljala neverjetno mero potrpežljivosti in naporov in da sem odtlej zavračal poslanstva, ki jih človeku nalaga blaznost drugih ljudi.

Prevedel Branko Gradišnik

stipajoči zračni plamen, zarola tkanica kobe.

IZDRUŽENA BITJA

stajeni pasovi ognja, gibljive značajke kroga.

ognji padajo v lito, v zemlji se zlomijo pasji.

spuščene črede, razliti ognji.

POTEPTANO ŽITO! ZVITE ZASTAVE V ZEMLJI!

litrni v odjelovske luse v ljago

gori se žito v goru, ladje čuti karni v mihih kože.

utripajoči zračni plameni, žareča tkanina kože.

UJIMOJS SE IJNCO SUI V ZDRUŽENA BITJA.

Kača v mišici kože, zračni kamni v krvi.

ŽARČA KROGLA NA NEBU.

Spuščen črde, razliti ognji.

POTEPANO ŽITO! ZVITE ZASTAVE V ZEMLJI!

ognji v lesu! sviloprejke v krvi!

goreči les, žito v gozdu, ladje. čutni kamni v mišici kože.

utripajoči zračni plamen, žarčica tkanina kože.

ANGELI SE ZLIJEJO V LUČ, OGNJI SE ZLOMIJO.

staljeni pasovi ognja, gibljive zračne krogle.

IZ NEBA SE KOTALIJO ZRAČNE KROGLE.

ognji padejo v žito, v zemlji se zlomijo panji.

iz dne ognjevi razsejane kaže glavni

zračne krogle

zračne krogle se zvijejo v kot skromno telo Angla.

Levi valjajo izno ognjevi stenci, vstajajo ognji padajo v nebo.

RDICI METUJII ZRAČNI SRPI RANLJIVA MREŽNICA ŽITA.

stajeni pasovi ognja, kipljive zračne krogle.

ognji padajo v žilo, v zemlji se zlomijo pasji.

trdne ograde ognja! razsejane kačje glave!

žareče krogle se zvijejo v kri, skrčeno telo Angela.

ognji v krvi, zloprójke v krvi

RDEČI METULJI! ZRAČNI SRPI! RANLJIVA MREŽNICA ŽITA.

goroč les, žito v gozdu, ladja, čutni kamni v mišici kože.

ANGELI SE ZLIJEJO V LUČ, OGNJI SE ZLOMIJO.

LEVI SO ZAKOPANI V ČUTNO MESO OGNJA.

KAČE SE SELJO V KBI.

izskožizini ognji žareči srpi, pekoca zlitna, zarasta polt

IZ NEBA SE KOTALIJO ZRAČNE KROGLE.

požgane žitoi letre čredel

na nebu blečijo ladje

Levi valijo črno ognjeno žetev, izsute palice ognja padejo v nebo.

prezane nosilci Kače, predta mišica ognja.

ZAKOPANO TELO LEVA.

KAČE SE SELIJO V KRI.

vkožoizliti ognji, žareči srpi. pekoča zlitina, zarasla polt

na nebu bleščijo ladje.

živno meso Luči, utripajoča nebesna mišica.

prerezane nozdrvi Kače, predrta mišica ognja.

ZAKOPANO TELO LEVA.

... (iz krofičnih slik slovenskega jezika) ...

MALA SMRT BERICKE Z LESNIM TILSONOM

požgano žito! hitre črede!

... (početek besedila) ...

Škor traska vrata pastirke so se stekle v mlačnodišo luč
ludje gola dekleta in žene z naplajenimi vrami, ogrinjene z vitrja-
limi temnozobozirnicami, v gubnatih ostrobočastih pelicah,
in v levicah so nosile razsane otrkle, rožnate, v lani govoreče de-
kliške roke, živote bele od rožjav, oblike z dišečo krvjo; iz preska-
nih vratov in odprtih črev so kot vzhodnoče ognice izlele komate
želve brez oklepov, posejanih z dragimi kraljevimi kamni; v demicah
pa so držale ženo prozorne sveče, stebila srčnih himnističnih cvetic.
Neslišno so naližgani konji leteli tik tal in čudno so se jim svetle
od in toke s polskranimi nohti, skrite v kominjih grivah, zlikanih
laseh, še vseh penastih pyjemoche brez leničanskega šampona. Jer-
dec božanskega vetra. Zlatostva je tvoja pizda, rdeč solid Merkurja
lile iz močega kura. Amantia, Magenta...

Zrak in lila; joni in higan sta se združila in od vespoved, iz
vseh ekvatorialnih dežel, so pripeljali pobavani ljudje, beli Arabci,
dileti, kravci zamorci z nohi namesto penisov, pederski pevd opubi
v zvezdni prah, glasovi godbe, cingajloš zvoči zaklanih pitlikavih
plavih kostov, mali otroški plaščki s perutičkami na hrbti; rdeči trga
pa je stal kot obelisk z latim naplajenim spomenikom rimskemu
cenzurju, torzaba; svetrost vrtnice ostrga, življenega, vzpljivega, žitji
vona. Neznane zgodbe zgodovine so se v nadstropjih dvigovale po
tem steklenem vesoljem stopniču proti vrtom Julra...

* Prva leta pesnjaka so bila leta očena, kako zavneti s zamini sedof
z javanskim tlvom, krutom, kako odkrivati v njem pozicije, ki je vsa
zapazna v meni in jo po toča našo z neznanco prevladnostjo in trano
ljubozavje divjaliti iz logotetskega vodjaška, iz dišečega jona...

IONI*

(Iz Erotičnih slik slovenskega jezika)

MALA SMRT DEKLICE Z LESENIM TELESOM

Prihaja mala smrt. Prvega junija ob štirih zjutraj, sveže vrtnice v tvoji postelji. Razmesarjena trupla vise po skalnatih stenah mračnih tesni. Ob žetvi male smrti se spreminjam... pijem v mavrico, v kupolo tvojega nosečega trebuha, v bakhantske grmade sadja in nagih žensk. Ob jezeru strjene menstrualne krvi sem se spustil v spodnji del mesta, na tasasti trg iz italijanskega 18. stoletja. Nad strehami pomarančnih palač so se vili šali oblakov iznad marčne revolucije, po trebuih pobarvani z dežjem, s fosforescenčnimi ustnicami prozornih tropskih rib, mlekom z dna Pacifika, priprta zrcalna okna Spanske ambasade, svetleče, tiho brneče limuzine s toplimi, globokimi črno-usnjenimi sedeži...

Skoz stranska vrata bazilike so se stekale v mlečnodišečo luč ladje gola dekleta in žene z napihnjenimi vampi, ogrnjene z vihrajčimi temnomodrosinjimi, v gumbnicah ostrordečežarečimi pelerinami, in v levicah so nosile razsekane otroke, rožnate, v igri govoreče dekliške roke, životke bele od rojstva, oblite z dišečo krvjo; iz presekanih vratov in odprtih črev so kot velikonočne ogrlice lazile kosmate želve brez oklepov, posejanih z dragimi kalifovimi kamni; v desnica pa so držale žene prozorne sveče, stebila srčnih himničnih cvetlic. Neslišno so nališpani konji leteli tik tal in čudno so se jim svetile oči in roke s polakiranimi nohti, skrite v feminilnih grivah, zlikanih laseh, še vseh penastih pavjemodre pene feničanskega šampona. Jezdec božanskega vetra. Zlatosiva je tvoja pizda, rdeč sulfid Merkurja lije iz mojega kurca. Amaranta, Magenta...

Zrak in tla; joni in lingam sta se združila in od vsepovsod, iz vseh ekvatorialnih dežel, so prihajali pobarvani ljudje, beli Arabci, dišeči krvavi zamorci z noži namesto penisov, pederski pevci obuti v zvezdni prah, glasovi godbe, cinglajoči zvoki zaklanih pritlikavih plavih kozlov, mali otroški plaščki s perutnicami na hrbtih; sredi trga pa je stal kot obelisk z zlatim napihnjenim spomenikom rimskemu cesarju, tornado; svedrast vrtinec ostrega, žveplenega, vabljivega, fidži vonja. Neznane zgodbe zgodovine so se v nadstropjih dvigovale po tem steklenem vesoljnem stopnišču proti vratom Jutra...

* Prva leta pesnjenja so bila leta učenja, kako ravnati s samim seboj, z javanskim tkivom, kruhom, kako odkrivati v njem poezijo, ki je že vsa zapisana v meni in jo bo treba nekoč z neskončno previdnostjo in trdno ljubeznijo dvigniti iz logotetskega vodnjaka, iz dišečega jonija...

... Sanherib Asirski je leta 689 pr. Kr. razdejal Babilon, porušil vse hiše in pobil vse ljudi; Mardukov tempelj so razdejali, divji Asirci, in raznesli, zlati Asirci, in ostanke zmetali v jarke; babilonsko zemljo, plodno maternico, so naložili na ladje in jo odpeljali proti severu — in jo razsuli, tisočero mater mater otrok, po puščavi. Nato so speljali v mesto še jarek, čigar valovi so odnesli še tisto, kar je ostalo, krvavi Asirci ...

... proti pobitim divjim konjem, iz katerih sneženih trupel odteka damaščansko vino, nafta, ki bo gorela v pljučih zemlje, razpokah sonca, crknjenih evkaliptusih, plavih želvah. Iz vseh kontinentov se ulivajo ljudje kot olje, ljudje z bosimi glavami iz Salema; vsa oblačila so jim razpeta, dlakave prsi in bele dojke s srebrnimi bradavicami med svilo silijo ven. Med njimi so hermafroditi, amebe, polifemi, amfibije, polipi; iz krasnih nagih ženskih teles se napeti dvigujejo utripajoči kurci, iz satovja candraste dlake pubisov visijo mehki in vroči, v kačastih krčih vijoči se, iz levjih ust.

Oviti v povoščene škrncelje, z rdečimi križi na hrbtih, so vstopali romarji v levo krilo ladje, ki je bila do pod obokov zalita z vročo medeno kovino, s fotografsko meglo znad jezera, z ezoteričnim vonjem dojke, ki igra visoko gori med religioznimi oblaki na harfo. Sedali so, romarji, v toplo sapo kot na smrt obsojena Sapfina podvodna bitja. Sladkost greha je opijanjala vse mesto, kot potica. Vsak hip je moral priti ...

Lasje so spletli kite večnih melodij in prepletli vsa pričakujoča srca.

Čez zaliv delfinov je drsela nema ladja, oblita s snopi svetlobnega žita, s čredami ajde, mikrobitij, katerim se še niso razlepila tanka krilca, nevidni metuljasti motorji, da jih ponesó po votlini Sardana-palove smrti; visoko nad razkošnim intarzijskim tlakom iz porfirja, malahita, granita, oniksa in mrtvega, spoliranega živalskega mesa. V veži domačije, med tesnimi vrati pljuč fajanskomodrega hodnika, pod kristalnim stropom, po katerem prihajajo legije erotičnih slik slovenskega jezika, lezbične odaliske v sobah klavirja, ki puščajo za seboj stopinje kloroforma, s katerim narkotizirajo ministrante črne maše. V hipertrofiranem spominu otrok spremenjenih v žuželke, v arabske mavricije, v miligrame spečega emajla; se je privzdignila veka velikanskega očesa, odmeva Altamire. Posrkalo me je vase, oko, in stal sem ob tvojem grobu, deklica z lesenim telesom.

Gola si mirno plavala v žoltem olju, v akvamarinu, ki si ga počasi pivnala; in koža je bila vse bolj napeta, dvigovala se je, od-stopala od živega tkiva tvojega lesenega telesa. Kot znamka. Prihajala je mala smrt! Dvignil sem te iz doline male smrti tvojega telesa. Z roko sem segel od zadaj med tvoja stegna in ju razklenil, slinasta ponija, da sem čutil tvojo že skoraj mrtvo dlako in izbljuvane sramne ustnice, ki so utripale kot metulji v nemem filmu. Z levico sem jedel prek trebuha, v vrtnico popka, do še vedno ljubečih dojk. Padli sta name, odrezani glavi diamantnih lisic. Objela si me, ko si spoznala mojo živalsko bližino, moje vlažno dlakavo telo, ki se je gibčno, ja-guarsko, pripravljalo. Ogrnila si me v malo smrt svojega lesenega telesa in tonila sva skoz madeiro, skoz oblake olagum, padala proti Jamajki.

Skoz stranska vrata bazilike so se vrhale v množadih hribov ladje gola dekleta in žene z napihajevimi vapji, ogrnjene z vibrajo-čimi termomodroslojmi, v garbnikih ostronoležnih palcih, in v levicah so nosile razsekane črube, ročnice, v leti grozila de-kličke roke, švotke bele od mlijeva, slišne z dišavo krvi; iz prostora-nih vratov in odprtih črev se kot velikončne oglice lesne konzerte letve brez oklepov, posajene s dragimi kraljevimi kanzji; v desnicah pa so držale žene prazne sveče, stebre svetlih konzertnih cvetic. Nečisto se nalipljeni konji leteli tik tal in ljudje so se jim svetili oči in roke z polakrominimi nohti, skrivne v feminilnih grivah, dlakanh lasih, se vsaki pomatili pojamočno pone čenčanskega impenza. Jed-doci božanskega vetra. Zlatodiva je tvoje plača, rdeč mladi Markorja lje iz mojega kuce. Amarcuta, Magenta ...

Zrak in tlo; joni in ioni sta se združila in od vsepovod, iz vsak kvartortainih dežel, se prihajali poburvani ljudje, beli Arabci, dišeli krvavi zamorci z noži namesto penisov, pederski pevci obuti v rvezdni prah, glavni godbe, diaglojači zvoki zaklanih pritiskavih plavih kocirov, mali otroški plaščki s perutoicami na hrbtih; sredi trga pa je stal kot obelisk z slatim napihajevim spomanskim rimskemu cesarju, torzido; svadkat vrtnec ostrega, žveplenega, vabljivega, fidli-vonja. Naznanje zgodbe zgodovine so se v nadstropjih dvigovala po tem steklenem vesoljnem stopaliču proti vratom Jutra ...

* Prva leta pesništva so bila leta učenja, kako razvati s svetlo seboj z živenskim tkivom, krahom, kako odpraviti v njem poročje, ki je že vse poravnano v smrti in se bo treba nakot z neskončno previdnostjo in trdnim ljubezanje dvigniti iz logotetskega vodnjaka iz diloškega jezika ...

Tistega februarskega popoldneva, ko so bile zvezde še nizko nad ognjenikom in hladne, ledenomrzli impulzi v čelu neba, sem vstopil v tvojo sobo;

v belkast mrak, ki je na robih žarel in seval kot neznana kovina, nekje v možganih pozabljen safir, pod težkim in zelenim kontinentom, v tekoči snovi prazgodovinskih sanj našega planeta popotnika; sem vstopil v tvojo sobo;

v pršečo tišino vonja divje vode; in vse naokrog je bilo lesketanje, prepojeno s tvojo prisotnostjo; s tvojim dolgim, suhim, temnim telesom, cvetočo ebenovino, ki se je topla in živa premikala med slonokoščeno svilo rjuh; z božansko kožo, univerzumom zvezdnatih nians, modrikastega bakra, pozlačenega z nevidno božajočo dlanjo dlake; in kamorkoli se je obrnilo moje telo, moja utrujenost... povsod junijsko srce, sadje v pompejanskih sedlih, brsteče kupole limon, bližina tvojega pajčevinastega perila...

Florida...

in skoz jutranji prostor najinega orgazma je stekla esmeraldna reka, tok sladku, v pepel potopljena Argentina.

Stala si na bregu, sedela sredi dolge poročne mize in s tankimi, v sencah belimi prsti, božala noč, na kateri si ležala polna sadežev, vonja rož onkraj Tibere, sinjega frotirja, ki se tiho kot mačka splazil med tvojimi polakiranimi stegni.

Nočni prah večnega mesta, ki je nepričakovano napolnil sobo, je prihajal iz neznanih delov najinega srca; iz tintastih košar na pajkovem hrbtu, iz ran križa na plečih najinega zvestega spremljevalca ubijavca...

Vstopil sem v tvoje božansko telo, Florida... skoz bledikaste meglice tvoje žafranaste vagine.

Bila si za gozdom las, za grškimi mrežami, polnimi snežnomodrih rib, solz, babilonskih števil, oči Zodiaka.

Z bordojskimi pegami je posejano tvoje lice, vročično čelo, s katerim si strla blazino, kupolo perja turkiznih turških gosi. Zadišalo je po tlečem ženskem olju, ki teče iz tebe.

Ze tri dni rosi sončev dež, na nebu so votline rdečih svilenih grmov. Ze tri noči prši mesčeva smola, v meni so črne gobe, božansko meso zlate vode.

Ze tri večere hodim v somraku čez Sanjski most, ki se pné v melodiji tvojega očesa. Vzela si ga iz damastnega sedla, pajčevine krvi, in vzletel je kačji metulj skoz steklene griče, turške nageljne, okna stkana iz kamna.

Bil sem Tomarctus, prvi pes, na obali versajskega parka, pod težkimi valujočimi skladi sladikaste rdečkaste prsti; vinom v dveh poloblah, naših dvospolnih staršev, planeta. Zvok se je spremenil v barve in naga obala se je spenila iz toplega marmornatega morja, ki se kuha brez glasu in se brbotajoč vrača v usta daleč spodaj v srcu nebesnih pojavov in antičnih cest. Nenadoma se je močno sončnat prostor nad gladino morja napolnil z nevidnimi liki s platnic velikih knjig, potmi, vijugami, vinjetami, po katerih se bo razbarvala paleta barvne eksplozije, godbe impresionizma. Odprl se je kovček morja in beli morski klobuki so zašumeli v frizastih skledah, ki so lebdele albatrosi tik pod belokranjskim prtom, tik v smrti zraka; kobaltni valovi pa so se dvignili noseče školjke v višino, zvrtničil jih je sončni pritisk in zlepili curki morskih perunik, ki so se preoblekle v tropske ribe brez teles in divje konje, ki smučajo z vrhov tihih planin. Bilo je obdobje pred začetkom; kamena doba psov preden bodo reči in zvoki zgubili svoje iluzionistične pomene. Neizmerljiva tekočina sveta se je vzpela iz ležišča, da so zrasle tvidaste alge in čudna slepa železna bitja iz globine štiristo metrov, ki imajo v glavah fosforne igrače. Zlati stebri morske vode, reklama za kokakolo, satovje soli, sončnega odmeva in klijočega zraka, so pognali v višino kot čudežni fižol; vetrnica komplementarnih barv in bosonoge žuželke napihnjene kot perujski ognjenik oblečen v leden klobuk ekvatorialne zime. V vestibulu med tintastimi pilastrmi mi prihaja nasproti Herman Vogel. Kot prvi pes, Tomarctus, valovi v pokrajini bakrenih dreves, španskega bezga, dišečega asfalta, ki se lušči cimetovo lubje. Ves je teman, ovit v kot gramofonska plošča črn vonj sreče. Zadaj za eksplozijami oceana so dežele še ne ohlajenega dežja, jadrajóčih cvetov potonik in dvometrskega sleza. So z lučjo z dna morja opiti vrtovi; palisandrovi vratovi z lužnatim vonjem natrtih rdečih žensk brez dlake, ki se kopajo vsako jutro afriškega maja v soku ponoči, na ležiščih ljubezni strtih rož. Od njihovega divjega kričanja se sneženi sloni omotični naslanjajo na florentinske palme in si v perverznh sanjah segajo s prsti skoz lase.

Letim nizko v pragozdu, ki puhti iz čaš hiacintne papige; z letečimi mravljami nizko nad plešočo reko brez telesa; nad krošnjami egiptovskih dreves, ki se odpirajo v neznanem ritmu in se iz njih usipajo jagode barv. To je dežela, kjer se oplojujejo barve. In gredo od tod po svetu; kot arabska princesa v plavikast šotor, kot mavrica na kavi, kot preproga narodnih noš.

Krožim nad koloseumom svojih rimskih oči. Letim v območje gutaperče, kavčuga, kakava; v radirko, ki je smrt... Tomarctus, prvi pes.

Dala si mi kruh in razpočil se je majski večer za naju. Z meseca se je odluščila zlata sablja, ki se je kot nandaya papiga spustila v naju. Bila sva večerni gozd vrtnic. Bila sva bršljan na hiši lubenic v Toskani. Ležala si na levem boku, da se je predramila teža v tvojih dojkah in sta klonili pod poljubom roke srca. Med stegni si grela mojo včeraj napisano pesem, ljubezensko pismo tvoji pizdi. Z vzhodnimi prsti si si vrtinčila dimasto grivo in od časa do časa s sredincem segla globlje, da je bil oblečen v vaginalne solzice, ko se je dvignil iz tvojih ustnic. Spletla si kito, da se bom obdržal na tebi, ko boš postajala segreta žival. Nato si premaknila nogo, zgladilo se je koleno in razlita senca ti je namesto mene objela stegna. Pod rdečelično lazuro trebuha je brenčalo srce, zlatoglavi hrošč, ki ga bom čez čas razbil in bo pena brizgnila čez robove tvoje pizde. Za tvojo ritko je v rožah večera gorela srečna Slovenija. Zravnila si se, dojki sta legli nazaj, vse večji k ramenom, in komaj narejeni mavrici pod njima sta izginili v pašinem šotoru, za muslinasto goro, za katero so pili večerni led najini snežni divji konji.

Klečal sem ob tebi in žgal črno posušeno travo, ki naju bo oblekla v čudež ljubljenja in naju odnesla skoz zidove vladne palače in dlje in dlje, čez Rimbaudovo morje, k otokom potopljenih perzijskih mošej, stkanih iz ametistnega cvirna. Sklonil sem se nadte in objela si ga, ki je tonil k tvoji koži, posuti z rokami poletja. Nežno si ga potegnila, kot da si nocoj želiš dolžine za vse telo. Z jezikom si ga obarvala, da te bo zamorski dvignil, ko boš na njem španska plesalka, v navpični moči, noseči naju v oblak palmovih las. Nagnila si se nazaj, se naslonila na moja stegna in s pazduhama objela moja kolena. Najina trebuha sta se zlila v pecilno testo ljubezni in tvoj popek se je svetil in migotal kot Japonkino oko. Čutil sem vročino vulve, ki se je krčila krog mojega udarjajočega kurca. Poiskal sem tvoja razprta usta in si v sladikasti slini umil prste ter na njih kačji pastir zdrsnil proti tvojima tresočima dojkama, ki sta sedli mednje, hladni papigini glavici, kupoli kraljevskega perja, pavja repa. Zazibala si boke, nihalo živalske ure, ko se rojevajo najini divji konji, peščeni mustangi z rdečkastimi očmi. Še bolj si se razprla in me poklicala s sramnimi ustnicami; jaz pa sem ga potegnil iz tebe, da si ga ohladila v ustih, kot jagodino oko, zlato peško rastočega sadeža. Legel sem na krožnik tvojih podplatov, iz katerega me boš posrkala kot školjko, nanje, ki hočejo nocoj do stropa, do najinih senc, ki so zmočile sijočo rjuho, s katero sva ovila najino sobo ljubljenja.

O, mehki vrč nožnice!

Objela si mojo zadnjico in se še močnejše napela v križu, da sva lebdela v dnu vrtnica, ki naju bo vrgel v vrtnico divjih konj. V pasu sta me stiskala meča tvojih meč, že sta se lepili najini koži. Ponovno sem zdrsnil vate, nekoliko navzgor, po nožnici v višino, v stolp tvoje medenice.

Vračal sem se v tekoče stanje, bil na obali zorečega morja, med bubami blatnih cvetov in ajde. V tvojem morskem klobuku. Vse se je pričenjalo znova. Pobožala si me po obrazu, s stegni po vekah, ki so se zaprle kot vrt v Neaplju, sredozemska zima, Bellinijeva melodija. Ves sem bil v tebi; kot v materi... Med rožami tvojega JONIJA, v zlati operi z mavčnim pročeljem Afroditinih senc, srečna trobenta. Penis se je utopil v utripanju materničnega žrela, ki ga je grizlo vase,

tvoji prsti so hodili po moji odprti koži, z nohti si rezala po hrbtu navzgor, do belega obzorja ram, za katerimi tli s paradžižniki ovenčano mesto, in navzdol do trebuha, da so se nabirali valovi krčev, ki so prerasli v bruhanje notranjega sveta telesa. Vrtela si se z menoj v torti tanga, ki je sijala vse glasneje. S kurcem sem iskal po tebi, dvigoval in se spuščal v jedeh večera. Moker in bleščeč v temi, ki jo boš obarvala s plamenom orgazma.

Zaslišal sem klavir, čez bakrovo puščavo so jezdila rdeča sonca, potopljena jabolka cukrenih beduinov. Tu se pričinja Afrika v tebi, tapecirane stene dragocenih živali, tu butajo ob njo valovi saracenske sperme, tu sedijo v njenih votlinah opice; slike zgodovine so se napihale kot svileni prvomajski baloni in sedaj krožijo tisočeri Saturni krog najinih plahih oriksov, oči sčasoma gazel. V pekočem vetru se premikajo peščeni griči, pinije in v belem avtobusu karavana iz Bahči-saraja v senci nabreklih bradavic. V ljubljenu sva rodila toplo lužo med telesi in spenjani divji konji prihajajo, da ne zgore v žeji.

Leživa v sultanovem naročju. Tiha sapa spi v najini ljubeči koži. Med vekami tvojega JONIJA drobtinice kruha. Noč divjih konj ...

12. junija '73

Milan Jesih

JESEN BO

STEPE IMAJO POKONČNE VENTILE

Tišina, drevesa pokajo, kakor so vedno pokala,
s kamni v čelu sem zagorel, kakor sem vedno gorel,
nem, nemočen pred poigravanjem naključij.

Evolucija me je zložila v kritiko, v čiste lipe, v ime vere,
v moji eleganci se je ustavila džungla v tisoč izrekih,
v mojih voglih je dan klerikalna, še več! muzikalna armada.

Češnje so pocvetele, pelod je zaneslo v kri padlih za pravico,
in da se ne bi kdaj za hip zmedle komplicirane kombinacije,
moram biti ves čas tu, napet in pripravljen,

kajti v dušo se mi ulegajo čisto nova merila: jesen bo, oče.

Največja stvar, ki jo je človek kdaj prelomil,
je bik v jeziku cinizma, bik, ki polje v rimah,
v poteh industrije in toplega hudournika lapsusov
in v Marku Švabiću; bik, ki polje v zamaknjenem petju kirurgov
in v kalnem onstranstvu strasti s potopljenih ladij.

Največja stvar, ki se ji je človek kdaj ognil,
je posluš za govorico formatov, za ples možgan.
To je posluš, ki bi lahko prebil tišino dopovedanih imen
in vsa imena tam v tolmunih črnih strun in izročila težkih ur,
naj še takó trdnó so zakopana v začarani dovtip medu.

Največja stvar, ki je, a za človeka vendar nikdar ne,
je dihanje kovin: takrat se porajajo vulkani v velikanih,
da se viharji kmalu obrnejo zoper molk in zoper trmo —
in zoper tundre, kjer je zmrznil bel dekliški smeh v sluh
in kjer se negiben kaže ceneni glad pritlikavih relacij.

UČINEK ŽVIŽGANJA IN TEŽE LIC

Imam občutek, da nismo mogli počiti in da so
prišli skrčeni sli: Zakaj ne ljubiš Siemensa?
zakaj nismo obveščeni o tvojem lovu na jetra?

Kakšna razkošna avantura! Trd sem bil z njimi,
ustreljeni so si v tihi pesmi nalili tekile,
dokler pesmi niso same od sebe ugasnile, so pili.

Mogoče je bilo res zgrešeno takrat tavati in se
gnesti v čakanju, nemem in polnem mercedesov in teže;
imel pa sem že tedaj jasne dokaze za to, da

krivda nezbrisno ostaja na strani kože.

V božiču je petrolej maska za samomor —
kot v glasbi se kamenje vali v manevre
in jahaje prihaja potemnela tlaka v čela.

V aktovki téži praznih vrtov komaj spoznavne plovbe
plamenijo škorpijoni v rapidni rasti privabljanja,
in pionirji se neslišno obláčijo v telesa senc.

Jazbina lic je torej čista v čisti stiski dneva,
o! Ivo Svetina se spoprijema s polji in jih golta,
da kakor bela leta rastejo v njegov brutalni spomin —

zanj! se njegova sonetno mladeniška podoba spreminja v ocean!
zanj! se v svetlobi vino nakodra v najbolj tihotne barve duha.

MORJU

VELIKI PRIHOD OBOKOV

Kako je tekel čas strojarjem časa? Kako so jih bolele zastave?
Kako so spoznavali patente Faustovih ust in njihovih pratik?
Kako — mar v barvah? V vstajenju vzgoje? Gozdov?

Ne — če kdo bi namreč hotel, in to ne bi bilo naključje,
z orožjem laži premagati oči ljudi lepe duše in čiste čudi,
imamo glasbo blaznih v griču, ki je zmagovavka vsem
in ki ne dá svojih detet, kadar jih bije Dalijev emajl.

Zato teče vino dobrotnikom vina in njihovim srčnim mehanikom.

Čaj me bo odnesel, to je kot na dlani,
grobovi me bodo v efuziji vrnili,
v mozgu bom nosil graciozno nosečnico,

v svoj spomin in v spomin telefonije
bom odšel po školjke in spremembe,
suh zoper močno nebo, suh zoper sebe . . .

Fevd mi že zdaj brzda ključne slutnje,
da v zobeh nimam več najlepših filmov
in ne najbolj prefiguriranih kostanjev;

panje mojih robov sestavlja v mrko naključje.

RONDO JE V SENČNATIH ŠTEVILKAH

Štukature imajo dušo v razdaljah kačjeglavih iger
in mnogotere srebrnike v belih zonah prognoze;
rock'n'roll se vsak hip umije v njihovem gnezdu.

Famozne razdelitve na okultizem in pesek,
na pesek in grlo moči, na moč in asonance,
na asonance in Kairo so eno sámo slepilo,

so same bakterije v imenu svobode,
samó interpunkcija v živčnem svetobolju,
samó sadje v ogledalu perpetuacije

in samó kumulusi! kumulusi! kumulusi! kumulusi!

Shema maja je tumor, golida v srd razlite razbite svobode;
 takšen tumor, da se v kimono skrito sonce blazno dvigne!
 in obstoji v kopeli le pozabljenim še zmerom znane godbe.

Zato je Bahčisaraj poln smeje, tihe, nebooke zaupljivosti,
 zato je mreža pomenov, kakor jo definira Zois v lomborghiniju, čista,
 zato gredo rafali v karamele, ne da bi vprašali po njivah črk;

in karakalu ni težko zavreti v tekst, da omeji simbole sprave,
 da svet je modra luč v premetih discipline in zajtrka srca.

MORJU

Če sem rojalist, grejo biseri po tej poti nazaj v morje;
 tedaj slak cveti v deviških nozdrvih ubitega goveda:
 ne na severu ne na jugu ni trdnosti in ne stalnosti.

Dobil sem takle list: »Odgovoren si. Bodi violenten, vendar korekten.
 Ne popuščaj, ko poljubljaš, ne smeje se, ko kolješ,
 ne odpiraj se, ko padaš, ne bodi pa samopašen v rasti srca;
 ko te je groza, se daj lisici jesti, ko si prešeren, se uzdaj.«

Ukazal sem: »V nazoru bega ostani sklenjena podoba toka rok,
 mornarji pa! mrtvi na mrtvi ladji brž na Mrtvi otok,
 kjer nas v belem gradu rojstva čaka v krvi kronan mrtvi bog!«

Upor na mojih ladjah je zatrt, jeklo obhaja zmagoslavje,
 in zmagoslavje obhaja zvesta smrt, jutra krušna mati.

Poglej se v les, kotanjasti mrlič!
Tvoji ornamenti so zaželeni v naših konferencah,
da bi jih zenit pestil in voda grizla,

tvoji besi klijejo za horizonti, to je čutiti,
bridki desetaki se ulivajo v pobeg krvi,
Karpati so v požaru, v črni plesni letenja;

divji česen se odpira v pogovor s tabo,
mehki rženi lasje se spuščajo po hrbtu tvojih lin:
saj si razdrt in svastika te prevrtanega v jutru miluje —

volna prinaša razvodja klasike in hlipanja v tvoj ponos.

MORJU

VREM, VREM

Kadijo zemljevide in so v jutrih
kot bose roke rastlin: pregnane straže.
Svoje kapacitete organizirajo v dekor

v plapolanju dece mrtvih krvnih telesc,
v maratonu prošenj in žalitev, tisočakov,
v zlomu uzanc v traverzah dialektike;

neresnično zrem v terasastih glasovih,
kako moje lačno maščevanje brez vajeti
in brez miru hiti na tihi Jupiter,

na njegovo žametnoželezno želo.

Dobrota dobrota, če jaz hodim! To! je ponos,
to! je, da sem vitez, da kličem in kličem,
da sem potenten, da se pot vijuga: bumf!

Če zvežem darila, ki jih v žile ureže ljubezen,
se spustim, saj ne bi bil boljši, ko bi bil nem,
nasprotno, ožji bi bil in bolj zamorjen,

mogoče bi me skoki zadržali v svoji mrzli vrednosti,
verjetno bi bil rdeč, ko bi se dal ujeti za orla,
gotovo prvi, ko bi studenec v spominu stopil na dvorišče,

saj se mi doli v duši lesketa nakit.

DREVJE

TEHNIKA TEHNIKA

Sem mar rojena za nepojasnjeno naključje,
če trdno hočem, da bi bila samota moj poklic?
Sem mar zato nevidna in rojena le za zgled?

Vsi vemo, kako težko je umreti, če si brez telesa,
tedaj je vsa vljudnost več ko odveč,
pa najsi bo res že tema sama dovolj za razkošje.

Danes sem oblekla belo bluzo in modro krilo,
stopila v svetlobo, da je bližnje in daljno postalo eno,
navadno in neverjetno si je prišlo naproti,

vse tisto, česar v stvarstvu ni, me vso vso napolnjuje.

Modrost je zid, ki že stoletja vanj zabijam kri,
 modrost je topla in diši po bliskanju poroda.
 Z zavezanimi očmi stoji pred strelci v roži srca.

To, kar Emerson Fittipaldi nosi v večni praznik vere, je modrost;
 modrost je tudi dvig volne in — v ogledalu — padec jekla.
 Modrost je lev v očeh .Mesec na primer je mladost, ki še dorašča.

Modrosti ni ne v kibernetiki in ne v brdih beletristike.
 Modrosti ni, da vročih tuberoz ne puščam v svoje grenko domovanje;
 tudi ni skrita ne v vzpenjanju ledu ne v rasti neprijaznih kazni.

Modrost je lahko samo jezik eksotike, ki o sebi ne ve še prav nič.

TEHNIKA TEHNIKA

DREVIJE

V navadi so visoki modri puloverji
 in v njih čista pepelnata srca.
 Poštenost, poštenost in še in še poštenost.

Svetilka na moji mizi je zaspala,
 zasanjala se je v volkove, kakor jih pozna;
 nekje vodnjaki postavljajo pogoje za april.

Zrak; mišice; diamantne tajne komunizma.
 Ugodje nepristriženo raste, in voda! voda!
 da optika poka in da njen lesk molče krvavi;

Hanibal se je z nabrušenim nožem naslonil na vrata.

Milan Dekleva

MOLILNI MLINČKI

(iz zbirke)

Telo si zgibnem med oknicami med polkni
kjer se zemlja krivi domujem se preganem
kot pergament in baletnik naj se me prostor usmili
naj bo elipsa naj bo spirala edina končnost
večnosti brez začetka na Otoku sredine
ali vonj pižmarja; mošus in aglaja slezen sleč
in plod bimbe premik roke je ritem rage kaže ven
v hladni slani ionizirani zrak je tamburin in struna
ki s fosforno avreolo zaniha; da zveni da zveni
da zvok potuje da je drugemu dano biti magnet ki privlači

Kvantumu energije radiaciji volje
temu satenastemu pramenu napora: to čutim
ne morem dati zveznosti nisem navezan sem
z obliži drevnih legend prelepljen: samuraj
potihnjjen takole evo s piktogrami besed
s to blodečo moro prednikov ki jim na vrat
zaklinjam termite in kričee kobilice

Mrzijo me ti zgubani znaki
ki jim mladost odpijam tetovirajo pot
Obeh kraljestev kot: tu je trnožje tundra
simbol drugega zmerom funkcija pentagram amuleta
na dverih magičnega; in če sem alkimist
s katerim obrazcem jih uženem
v kristal

Toplo kri pustim s to nujno in stegna
in Mangova vrata: seme slednjega boga
se je v njih umirilo v Dolino pinij pa gre
duh neznanega: Bik sreče da mojo moškost
zamenja in mi evnuhu pusti spoznati
skrivnost: saj ne škodujem še ihta
se me skopljenca ne prime

Vstajenje šepéta ki se kot kaskader
iz blata rešuje strgaj se z mreže glasilk
vendar ne pusti da stvari gospodovalke vzroje
kromosomski spomin je ki te nanje veže in name
v konopljastem času pa vse mutira improvizacija
je himna je misterij in tirada omamna kot soma in sake
somrak istosti je ampak v plazmi katere celice
preži lisičji in jazbečji strah ponovitve
se ta norost sploh lahko rodi pa vem
da zavaja klateže vrážarje uročence
zablodele in objestne

Oglednik sem ki na robu mesta
skoz štale in kašče in senike
k zaraščavam in prilesjim oprezam
Ptica bobnarica me posluša beži kunec
a kljunorožec pride kot ena tistih bajkastih mor
ki sanjajo: da kaj gleda z lapidarija mrtvih planetov
torej kaj gleda za mano z neba kajti Deževni mesec je
Čas podgan in v Smeri čapelj ni varno iti

Od vina vstanem in vem: da pet svetov
sprhne prej ko lojevca list in alme
da prej obrodita soja in riž preden je zima
je pač čas nazaj v duh muškata v bele žerjave v ločju
lunino leto pa se je obletelo: a kaj vidim
nebo sivi zad za šipami k noči
mačke se k pohodu napravljajo
v noči rase mračica
cvete osat spi fazan

Še traja rob med molkom in besedovanjem
ta napušč to sleme oni Povratnik škorpionov
in dotlej mir v kruhovca senci ter v listju koke
v smolnatem kadilu ko tiho zveni samisen
kot ritual seveda kot negovanje vseh poželenih žensk
kot učna ura: kar se vrača nima oboda ni krog
kar traja ima priti v točki zdrznjenja najbrž
v fokusu leč v resonanci jelk
zamaknjenost se razmakne

Pa akoravno se v epske divjine selim
in se krstim za slednika: krvnika bogov in ljudi
budnika molka: v trhlini močvirskih samot čutim
razplojevanje stvari in ali naj bom mar večni
oprezovalc ki se kot vohun po domačnostih mohota
koliko velja zavetje azalej in kininovca
kimono in rogoznica komaj kaj komajda
slutim v porah v potnicah brstjâ
skoprnelega lepotja

To rojstvo je moj plen moj ulov
silvestrsko sonce otočnih pušpanov
spranih škrljavcev školjčnih lupin
na bregu ali tam kjer pliskavica zablešči
v iskrenju miru ko še mokasine slišim
zdrsniti po mahu: peloda prah v nozdrvih
ubitega jelena to je prvo in s tem vse
kar sledi: še sled sama to je o čemer Vede molče
najbolj človeško ime ki sem ga imenoval

Tomaž Kralj

SONČNI POLŽ, POLŽ SONCA

Vrgli so kocke, ki so prišli
iz oblakov: vlažno
je drobovina rasla in usihala,
s kralji so mornarji izbojevali zmago —
sivo vnebovzetje — dragulji številčnic usode —
— v vesolju brez potrebe po harmoniji —
— svetli zeliščarji:
bardi bi lahko izbojevali zmago,
ko so se rozete vrtinčile v nebo,
stopinje v marmorju so bile
stopinje marmorja: žgale so,
puhteči mehki paviljoni,
spominjale so se,
premeteni modri popotniki,
napenjale kožo,
trobile v naskok
in uravnavale
hrbtenico.

Od vina vrtinčari la vena: da pet svetov
sprime prej ko lajstva let in zima
da prej obrodijo soje in riž preden je zima
je pol čas nazaj v duh mačkata v svetlo v lajše
kuzino leto pa se je obledelo: a kaj vidim
nabo divi tvoj za spazni k tvoj
mačka se je pobahala naprevaljo
v noči rase mačka
cvete oati tpi fazan

Spanje je bilo stanje
budnosti, sumljive gobe
mravlje, ki so v karavlah
preživljale karanteno:
s Cejlona v karanteno,
iz Karantanije v atomsko bombo:
odtiktakala je ječa oazo,
zakladnik zvezd je odtehtal svoj dolg,
ko se je gozd domislil, napel lok,
se napel za trume, ki so strune
knjige mrtvih prebirale,
ovijale Ovida, mu sol iz solz vlekla,
da so se vlaki spotikali v snegu, trobente
postavljale spomenike lokostrelcem:
pod tem mečem ne čutiš strahu,
ne več za nebo, pekel,
angele spreminjaš v čarovnike,
ki ukinjajo vozni red proti vzhodu,
ki baklavo prodajajo, mesijo zgodovino,
ki je Ba'al, njegova cvetlična palača,
da bi se razgradila zadnja vrata,
ki vodijo v sence pokojnikov mojih:
neponovljiva dejanja in okroglo leto Zemlje;
kozmična kača, potopljena v joginski sen,
stene lažnega uničenja so mit,
hrana in tihožitje, Mezopotamija
kolibe novega življenja,
ko se Perzefona ne spominja več
zmajev, ki so krožili,
leteče krožnike zaklinjali,
deklamirali o prvem ribolovu,
v času prvega spanja dosegali
Magellanove oblake.

Kamen na kamen je govor: telo na telo;
snebe morskoga obročja so alarm poželenja,
Adam in Eva sončni mek, mandala rumenega ognja,
modrina upanišadov in žgoči cinober hribov;
minli je oktober: skrivnost govornice želje,
koča je razgnila ognjišče, ki je klicalo
Fausta in njegove hoplite: prvič se je
most razpel med Himalaje in najvišjo
goro sveta: Janaka, Šaman, Hamlet, Gandalf.

Kozmično krščanstvo naj bo
napoved za vstop v srce Sonca,
kameni noži ognjev, grozdje
embrionalnega dihanja;
marabuji pozabljajo na mutabor,
čudno skrivenčeno doževo palačo,
ki jo trenutek zaostajanja
vedno znova duhovom podreja:
to je rodeo, to geometrija mišic,
izdajalski novci in zeleni rokavi —
preobraženi bobni — skrite skale Dolomitov —
električni stol Billyja Codyja, ki se vlačí
skoz meglence, ki je pitagorejce
z blodečimi seznanjal: s plugi so bardi
sanjali, belo zlato topili,
da bi se skale neba krušile,
do neba vzdignile te veletoke,
njihova trupla in živali: mehke
kovače, skrite biriče,
neznosnega zbadljivega Ozirisa,
kruto našemljenega Marduka:
s svojim morjem je Danton celice ovil,
v božjem rastlinjaku so cvetele gobe,
svet kot jezik: svet kot jezik.

Dvigalo nasprotij je mrzlo živino
hvalilo, jo spreminjalo v obrede,
polnočno kosilo beračev, Jezusove čevlje,
ki so bili vojna, oblaki in truma činčil:
Potemkin kot breztelesni podiralec kegljev,
mrtva ličinka kometa, njegova palača — njegov grof Dracula:
nastop zlate dobe: kontrabas krščanstva:
mimikrija protonov: v antiki so nastale
ladje — drobnogleda vlačuge jutrišnjega dne,
ki so izleti in polja v pepita preorana;
zadnji spevi so prvo navodilo,
tretje kolo v slonokoščenenem mestu,
mehki rudar psihologije, vljudni vrač
štokelj in pasjeglavcev: kuga je zvonila
k maši, renesansa je bila tihožitje
in strumni sadovnjak: v njem je stal Abraham,
siva eminenca planetarne tehnike,
ljubka kozmogonija — raga večne reke:
sto korakov po soncu je bilo usodnih,
dvakrat so angeli zapeli gumbnico podzemlja,
podrli vislice in tam preslice zasadili;
kobilice so počivale na oknih,
spraševale gotovost, kritizirale zimo,
zlate ulice zaprle v blodnjak, skriti
uljnjak vlažnega prepričevanja, Atilo
prisilile v vprašanje: kam so skrili moje
šolne, kaj storili z mojim žrebcom,
v kaj so prevarali bakanalije,
v kaj spremenili Napoleona?

Kamen na kamen je govor: telo na telo;
amebe morskega obrežja so alarm poželenja,
Adam in Eva sončni mrk, mandala rumenega ognja,
modrina upanišadov in žgoči cinober hribov:
minil je oktober: skrivnost govoreče želje,
koža je zagrnila ognjišče, ki je klicalo
Fausta in njegove hoplite: prvič se je
most razpel med Himalajo in najvišjo
goro sveta: šaman, šaman, Hamlet, Gandalf.

Sestre usmiljenke so bile na Marsu,
varovale so samoroga, ognjišča gradile:
piloti žalostnih oblakov so se zatekali
k njim, govorili o poplavah, se sprehajali
po vrtu: na oni strani vrta ni resnice,
po cestah se je hrana valjala; skriti
so bili odgovori: to je bil Anaksimander,
to cvetna nedelja, preročišče v Delfih,
to povodenj in ronson-nosorog: beli vitezi
so le vile, cerkev Kavkaz — kjer so ukazujoči
kockarji doma: tam je hrana za možgane,
hrana možganov,
tam so luči, Jožefov sarkofag,
skrita Troja svetovnega spomina —
miti in simboli in spol in temperament,
klavičembalo udari v sanje, hiacinte povabi
k žganju voska, zavzetju Nove Zelandije:
ognjena dežela — dežela ognja:
tu je postopal Orest, tam so keltski solni rudniki,
tu je vojna, tam zadnja postaja Ponny Expressa,
šahovnica je znamenje mlaja, skrita hitra misel,
dejanje stvarjenja, priškrnjena vrata in zadruga simbolizma,
cvetje in ježa po Luni, obnašanje sončnega mrka,
Andromeda, mehka Knjiga sprememb, kantika spomina:
tako so menihi kronali svoj stolp možganov,
tako je voda krotila pregrade in slapove,
tu so pasovi meglenic, naramnice gurujev,
Avstralija psihologije, mistični komplet našega osončja:
— kompjuter je odžebrel mantro, hvaležno smrt,
čarovnik iz Oza je v karmo žezlo zapičil!

Mehki megleni cesarji
so bili krznarji in krojači:
njihove vile spomin,
letni časi njihovega spomina
dobrodušni kristal, dobrodušni gozdovi;
mojstri gorečih krogel so po meglenicah
iskali drobne iveri notranjih pokrajin:
mrka zabavišča, strumni vodnjaki,
premeteni menihi, suha Olimpija:
kdo je sedel na vodi,
volkodlake v ognju pasel,
skrival srebrne
kupe Sirije
in njene vojščake skrivnosti,
ki so v katedrale vstopali:
prevarani so meteorji, žalostni vrhovodci,
parket palač in njihovih vrtov,
vrhov svetih gora in nabiranja rož:
tako je tekla kri, tako čaj,
tam se je slekel Apolon,
z njim Napoleon,
tam se je poklonila Ivana Arška:
v malih oglasih ni upanja, ni Velike noči,
v metuljih proda ni skritega zemljevida tihožitij:
ukani so Fausta, zajezili plaz mravelj —
tako so goreli kamniti svetniki in tam so sloni počenili,
odprli vrata skrivnosti — hiše gospodove —
preprogo strupenih zelišč — moj mak —
moj potok.

Planeti mojih oči, o, planeti mojih oči,
strumni turški tabor, zaklon pred nakovalom zvezd,
tihi orkester plavža, njegovih lokostrelcev,
pogorja jeter, rib metempsihoze:
Mefisto je prvi državnik srednjega ušesa,
stopal je v skrinjo, se v čreslovini kopal:
to je bilo njegovo podeželje, to je njegov spomenik,
ko so Minojci trgali sadje, ga v ozon zavijali —
v slavi si, Gospod, slaven — s teboj je slava moja —
podkev skritega lunaparka — tičnica brstja, ki so,
ki so ga lokostrelci za svojega brata imenovali;
sončni polž, polž sonca je priznal svojo zmago,
presenetil staroselce, stare viteze, lovce na zmaje,
odplaknil požrešnega Gilgameša, iz kleti dvignil fakirja mavrice —
to je njegov čas — pa je to tapiserija oblakov, strešnik Sonca?

Skoz savano se je prebijal lastnik prvega stola,
drobil je kruh, drobil poželenje, njegova priprta vrata,
skočil je Shakespearu na pleča, vlažno ukazoval insektom:
to je bilo prvo poglavje knjige o električnem zvoku,
tako je nastal pozitronski pospeševalnik,
živalski vrt božje milosti,
dobrota prve želve,
kruh čebel;

Pepelka je bila šaljivi fevd čarovnika iz Oza,
kopel poltonov kopel Valkire, hrbtenjača raga,
strumni pelikan, strupena Penelopa:
kopti so zlato tehtali, kegljali za žad, konjske podkve,
ko so s cerkvenih klopi trobentali, za smeh prodajali pomaranče,
kose s srbečico zaljšali, ko se je pitekantrop
za bruno v očesu proglasil:
tako so čarovniki tihotapili bobrovo krzno,
z rago in bluesom seme zaklinjali: konj je bil obred,
slovar usode vozni red kozmične glasbe,
vihar prevarane doline,
nosorog skritega semenišča,
protuberanca vrta samote,
stran zmagovalcev novih svetov —
: prazna stena, letalo stotih čeljusti —
: žametna stojnica trave, poštenih asov,
grofovski naziv, lovišče sence:
prvi vdih, prvi vdih, prvi vdih!

Sedim sam, gledam prestol,
zvito kočijo polmraka:
z njo se je začel pohod,
ki je vodil vodnarja,
ki je ribe razsekal,
ki je strumno stal s Kristusom,
ki se je s celicami okronal,
da bi se prostor potopil v samega sebe;
poljub je lestev sonca, poro vetrovnik,
v njem ljubimci, flamenko, žrmlje:
oko orkana ni preprih, ni zapornik kruha;
— boril se je moskito:
za spoštovanje zlatega zakona:
tako je vladal Abraham,
ki je s šotorskim krilom skrival goro Ararat,
tak je bil menu zodiaka, njegov skrivni trezor,
britev je pomenila ogenj, pahljača ribiča,
kroket Darwinovo vnebovzetje, živo srebro čudežno deželo:
ali so tam pristajala hitra letala,
ali so tam pekli žemlje za prvega Inko,
ali se je labirint spremenil v oblake,
soba v celico, strup v zemljevid,
ali je bilo sporočilo spanja sončni polž, polž Sonca?

Drugi hrbet je postal moje tretje oko,
zakladnica spomina, sveča teme, sveča zvezd,
srečanje, zaklinjanje in vedeževanje:
rdeče jutro: rdeče jutro, modro popoldne:
prva konjska dirka se je končala z zmago,
druga se je končala v ledu — v njem dragulji —
ki je bil mehak in vlažen in ljubezniv;
drama veselja je drama spomina:
ni ga, da bi se skušal z menoj,
da bi mi kazal čudovita razodetja,
zgodovino spočetja kuge,
psalmodij celičnega časa;
kamenček je potok in kamen je njegova kri:
karma šahovnice, bor sarkofaga,
zraščenost jutra, genitalije mikrobov:
skoznje je vstopila zgodovina,
kemija jo je kazala v drugačni luči,
embrionalno dihanje je bilo kosilo večera,
stolnica se je pogreznila v molk žuborenja vode;
milnica preplavi svet, ko ura udari navzkrižno s spevom Lune,
ki so jo mehke barve zaslužnjile:
tako se mehča obala možganov, tako se slonokoščeno mesto trese,
ki v njem ni počasnih vlakov, ki v njem ni suhih krav:
kri je redkokdaj zastrupljena, angeli ob zori ne krehajo:
njihova maša je zelenjavni vrt, brisača njihovega spomina zen:
pa naj pridejo, pa naj pridejo kopjenosci:
spet jih bo vodil lev,
spet bo gremela kočja v zraku:
pod slapom je Mehika;
iz gozda sem stopil na mehka tla,
žile so povezovalе moje ude s Soncem,
ki preprečuje potrese,
ki potrese preprečuje:
in, ali sem, ali sem tako
varoval svojega sončnega polža,
svojega polža Sonca?

Pepela je bila najvišji fevd čarovnika iz Oza,
kopi poltonov kopei Valstire, hrbenjača raga,
strunni peškan, strupena Penciova:
kupi so zlasto tehtali, kegljali za šah, konjske potikve,
ko so s cerkvenih klopi trobentali, za smeh prodajali pomaranče,
kosc s srbečico zaljšali, ko se je pitekanthrop
za bruno v očesu prglasil:
tako so čarovniki tihotapili bobrove krzno,
z rago in bluesom seme zaklinjali: konj je bil obred,
slovar usode vojni red kosmične glaste,
vihar prevarane doline,
nosčrog skritega sepeniča,
protuberanca vrta samote,
stran zmagovalcev novih svetov —
: prazna stena, letalo starih čeljusti —
: žametna stojnica trave, poštenih asov,
grofovski naziv, lovišče sence:
prvi vdih, prvi vdih, prvi vdih!

Noč še ni končana
 in moj čas je hiša, priznam:
 jeza mrmra: ESP;
 brez glave je popotnik brez srca,
 z vsakim trenutkom se misel trese
 v inkarnacijah spomina svetlobe:
 kri je čisti val duha,
 Kali objema slast rojstva:
 v ta trenutek s tem telesom,
 luč zavesti in stena morja,
 ki se trikrat ponovi v središču veselja:
 orgazem molekul: Om ya manta taka hum phat:
 tako cveti telo, taka je reka luč:
 in taka so njena vrata smrti:
 glasnik velikih pojočih valov,
 njegov puščavski polž, polž Sonca;
 Zemlja reke je grob dima:
 v njem vrejo oblaki,
 vanj se potapljajo plazilci,
 trans minotavra,
 zavest prazna kot nebo,
 nebo z zavestjo napolnjeno.

ki v njem je počasnih valov, ki v njem je
 ki je redkokdaj zastropljena, angela do ligas, zasledil
 njihova maša je zelenjavni vrt, brizga in izvleče se
 pa naj pridejo, pa naj pridejo kopjezdaj odprta
 spet jih bo vodil lev,
 spet bo grmela koča v zraku:
 pod slapom je Mehika;
 iz gozda sem stopil na mehka tla,
 bile so povezovale moje uste s Soncem,
 ki prepročuje potrese,
 ki potrese prepročuje:
 in, ali sem, ali sem tako
 varoval svojega značnega polža,
 svojega polža Sonca?

GROTESKA O IDEOLOGIJAH, SPOMINU IN SMRTI

(Ob Hiengovem romanu *Orfeum*)

Prva plast — in ta bo v pričujočem spisu raziskana: ideološka.

Temeljna značilnost te prve plasti: radikalna kritika — zavračanje — ideološkosti.

V *Orfeumu* nastopata dva ideološka tabora: Starini in Mladini, tradicionalci in avantgardisti, nacionalisti in nacionalni nihilisti, konservativci in revolucionarji, apoleteti. Vrednost in njih zanikovanci. Oboji — glede na njihovo ideologijo — niso kaj posebno originalno koncipirani, obe ideološki podobi sta vzeti iz današnje slovenske publicistike ali splošne kulturno politične zavesti, predvsem polemične. Vendar temu celotnemu — ideološkemu — kompleksu avtor odmerja veliko pozornosti, zanj je pomemben, ena od pomenskih osi knjige. Razvija temeljno tezo: ideološkost je lažna plat človeka. Podrobno kaže, in ta misel ni niti posebno globoka niti posebno tenkočutna, kako je ideološkost le plašč za človekove osebne probleme, kako skriva njegovo nemoč, mu pomaga, da izrazi skrito agresivnost, daje mu razloge za to agresivnost, ki jih sam na sebi — privatno — ne bi imel.

Hieng ne zanika politike in institucionalnosti kot nečesa globoko nečloveškega. Je izjemno razumen mislec, zoper nič se ne bori totalno, vse skuša razumeti, upodobiti, vendar razkri(nka)ti. Vidi, da institucije obstoje, in sam ne predlaga, da bi jih bilo treba odpraviti. Narobe, tiste, ki tako mislijo, celo ironizira, trudi se čim bolj nadrobno orisati, kako izhaja njihov trud iz drugačnih vzrokov, zamolčanih, ne pa iz ljubezni do družbe, do novih družbenih obzorij. Policija obstaja, in njen obstoj ima racionalno jedro: raziskuje

zločine, posega vmes, čeprav nakladno, ko je ogroženo človeško življenje. Obstaja tudi gledališče, a tako rekoč nič ne izvemo o živem gledališču, o tem, kaj se danes dogaja na njegovih deskah, o sodobnih uprizoritvah, razen o avantgardističnem poskusu, ves čas nam avtor pripoveduje le o preteklem gledališču ali gledališki preteklosti, o perikah, fototih, stari zavesi, nekdanji garderobi, naslika nam brez števila zaprašenih, smešnih, nepotrebnih rekvizitov, zelo radodaren je tudi z opisi stavbe, gledaliških prostorov, vrvišča, reflektorjev, razpadajočih sten, torej bodisi tega, kar pravo gledališče — gledališko igro — šele omogoča, ali pa tega, kar je gledališče bilo nekoč; zanimivo je, da nam govori več o pomožnem osebju kot o igralcih, od teh nastopa en sam, in še to manj v vlogi igralca kot v vlogi konservativnega ideologa, razburljivejša so doživetja z vratarjem, pomembnejša z ravnateljem. Čeprav nam torej ostaja pristno gledališko doživetje skrito, ima Hieng teater za neko realno življenjsko dejstvo, celo tako realno, da ga je, po stari navadi, identificiral s samim življenjem, mu določil v svojem romanu osrednje mesto, videl v njem deske, ki pomenijo svet: Hieng očitno razume življenje kot teater, teater pa kot cirkus (z njim izenači celo cerkev): kot orfeum (dvoumnost orfičnega-poetičnega-religioznega in plitko zabaviščnega, cirkusantskega, torej biti in vlog).

O politiki piše zelo malo, kvečjemu posredno, institucija mu je važnejša, čeprav bi se dalo reči, da drugo drugemu prireja. Brez institucije ni (našega) življenja, vendar — v tej tezi je neomajen, zadeli smo

na avtorjevo temeljno misel, doživetje, izpoved, stališče in obenem tudi pomensko os njegovega romana — institucija (še) ni življenje, narobe, je nekakšna negacija življenja. Negacija? Ali nismo ravnokar zapisali, da tovrstne negatorje ironizira? Da se mu zdi smešna in nepristna njihova težnja priklicati, izzvati prihodnji svet popolne svobode, rešen institucionalnih verig? Bodimo natančni: takšna težnja je zanj zares neobgljena, ker ve, da je neuresničljiva, a obenem še globlje ve, da je vendarle uresničljiva, čeprav na drugem planu. Premik plana, to je Hiengova posebnost — in tu je v odločilni meri klasičen eksistencialist (kot celotna generacija, ki ji pretežno pripada, od Kovačiča, Kozaka in Smoleta do Rožanca in Božiča). Človek je pravi človek, avtentični, goli, resnični, ko je zunaj vsake institucije, ko odide iz sleherne družbenosti, političnosti, institucionalnosti, ideološkosti, celo iz zakona, iz intimnih socialnih razmerij, iz dela v tisto območje, ki ga je edino zmožno narediti za člove(š)k(eg)a: na rob smrti. Človeška resnica in resnica človeka sta le v življenju-k-smrti in v nobeni iluziji o brezinstucionalnem — prihodnjem, političnem svetu. Institucije bojo ostale na vekomaj, človek se jim ogne (še)le takrat, ko spozna svoje bližanje smrti, svojo bližnjo smrt.

Hiengova pozicija je, vidimo, trpna. Socialnosti ne napada, priznava jo, a je hkrati ne priznava, ker ji določa le neavtentično področje bivanja. V imenu avtentičnega življenja, ki je življenje-k-smrti (v romanu mu je posvečeno osrednje mesto: umiranje matere Mile, ob njem se sproži vse, kar je odločilno, je odločilni vir vsega dejanskega: Edi Micek je opredeljen po očetovi in sestrični smrti, Burnik in njegova sestra po materini, mati Mila po očetovi, Pit po očetovem umiranju itn.), ironizira in odriva proč, v kot, v nepomembnost tisto, kar se ceni v vsakdanu kot bistveno: naše življenje v cirkusu, v institucijah, v družbi.

To je, očitno, zelo zunajideološka, zunajinstitucionalna, celo zunajsocialna pozicija. Vendar, pravico imamo vprašati se, je res to pozicija, ki je zunaj vsake ideologije, ali pa je tudi po svoje ideološka? Ali ne gre za ideologijo (tudi filozofijo — eksistencialistično) zunajideološkosti? Je sploh lahko sodoben avtor neideološki? Je sploh mogoča pozicija, ki bi bila zunajideološka, če pa živimo v svetu, ki je globoko ideološki, če je struktura sveta, v kateri se na-

hajamo, takšna, da vsako naše dejanje, misel, stališče že vnaprej preinterpretira v ideološko, mu da, neodvisno od naše volje, ideološki pomen? Če je to res, potem je Hiengovo vztrajanje pri življenju-k-smrti njegova ideologija, le da je ta ideologija v marsičem — vsebinsko — različna od ideologij, ki jih ironizira. Da gre res za ideologijo, nam dokazuje že to, da avtorjevo stališče brez težav izbrskamo iz knjige, da lahko knjigo interpretiramo glede na stališča, ki so v nji, da se da **Orfeum** lepo klasificirati, analizirati, reducirati ravno glede na ideološke spore, ki so v njem. Čeprav pri priči priznam, da takšna redukcija na ideološko nikakor ne izčrpa celotne knjige, zunaj nje ostaja marsikaj in najbrž bistveno: umetnost. Vendar — umetnost je, kot se zdi, v vsaki knjigi, tudi v tistih, ki se imajo za najbolj ideološke (recimo Prežihov **Doberdob** ali Kranjčeva **Povest o dobrih ljudeh**), zmerom zunaj ideologije, ob nji (kje?). Se pravi, da je vseeno, če se ima neki avtor za izrazito ideološkega pisca (Dostojevski, Tolstoj, Gorki, Cankar, Križič) ali pa je prepričan, da nima z ideologijo nobene zveze (Flaubert, Zola, Maupassant, Kersnik, Andrić). Takšno prepričanje je le njegovo subjektivno, celo privatno stališče, ideološka analiza in analiza ideologij bosta v obeh vrstah avtorjev našli enako temeljno ideološka determiniranost.

Seveda moramo biti pravični. Znotraj globalne ideološkosti je treba natančno ločiti dve podplasti: ideološkost, ki jo pisatelj zavrača, se pravi eksplicitno ideološkost, in tako, ki jo podaja nehote ali celo zoper svojo voljo, implicitno.

Oglejmo si prvo. V romanu ima vrsto zagovornikov, Ravnatelja, doktorja Kobala, predvsem pa igralca Burnika. In je že v osnovi zlomljena, osmešena. Burnik je najprej zaveznik avantgarde, šele naknadno se ji izvije iz pretrdega, zoprnega objema, se ji postavi po robu. Njegovi razlogi so strogo zasebni. Sovraži svet, ker je nemočen, ker ni uspel. In se mu hoče maščevati. Najprej je bil mislil, da bo to najlažje storil, če se bo pridružil anarhizmu Mladine, da bo v njeni revoluciji lahko igral kako vidnejšo vlogo in nato dobil pomembnejšo vlogo tudi v revolucioniranem gledališču; v tradicionalnem ga surovo odrivajo. Potem spozna, da je za sodelovanje v anarhiziranem svetu-gledališču še manj sposoben, se obrne za stoosredet stopinj in se prelevi v najbolj načelnega nasprotnika avantgarde.

Njegov govor v 21. poglavju **Orfeuma** je retorična mojstrovina. Težko bi bilo bolje, lepše, duhoviteje, bolj razgibano zagovarjati slovensko kulturniško nacional(istič)no ideologijo, naš tradicionalizem. Njegove besede bi morale biti dobrodošle vsakemu slovenskemu publicistu mohorjevskega prostora in časovske sorte, pa jih nobeden ne premore, premalo imajo naši resnični izročilneži temperamenta in sloga.

Ko se je Burnik odločil, da bo postal konservativec, je moral to svojo novo ideologijo povezati z nečim intimnim, avtentičnim (tu je Hieng pravi intimist, personalist: o bistvenem odloča zasebnost, notranjost; z eno nogo stoji naš avtor torej v intimizmu, povezujoč pomensko strukturo avtodestruktivizma z intimističnim, po tej plati je soroden Javoršku, Torkarju, Boru, celo Potrču in Miheličevi). A kaj je bolj avtentično od matere? (Kmalu bomo videli, kakšen odločilen pomen ima za **Orfeum** — in sploh za Hienga — psihoanaliza, Oidipov kompleks.) Mrtva mati, ki je bila nekoč skrajno uspešna, očarljiva, zapeljiva, gospodovalna, zmagovita, svetska dama-igravka, a so jo potem nacisti pokurili v taboriščini peči, je opredelila sina — Burnika za zmerom, zato ga opredeljuje še danes. Opredeljuje ga po obeh straneh: kot uspeh, se pravi kot Življenje, in kot neuspeh, kot Smrt. Uspeh je imela njegova mati, se pravi, skorajda on sam. A uspeh — veliko, polno življenje — je stvar preteklosti. Njegova — neogibna — usoda je, da se konča z neuspehom, s smrtjo, s porazom. On sam, Burnik, je rezultat tega poraza, slab igralec, nemočen, zagrenjen, hudoben, majhen, poniglav, skozinskoz nesrečen človek. Uspeh — življenje — je zmerom stvar preteklosti, medtem ko je zdajšnjost neogibno zmerom neuspeh, poraz, življenje — k smrti. Tako ne govori le Burnikova življenjska zgodba, temveč temeljna pomenska (se pravi ideološka?) struktura romana **Orfeum**.

To velja — tako določa pomenska struktura Hiengovega teksta — za vse: mati Mila umira, spoznava, da je bilo njeno življenje prava pomota, ponesrečeno, Ravnatelj ugotavlja, da mu bojo njegovi največji sovražniki — anarhisti —, zoper te se je bojeval vse življenje, uničili življenjsko delo, prvo stvarno dejanje avantgardne grupe — uprizoritev gledališkega eksperimenta — se konča s klavnim polomom, z notranjim razcepom grupe in njenega projekta, Burnik se ne more več slepiti niti s

podpiranjem anarhizma niti z bojem proti njemu, saj še lastne sestre ne zmore več zatirati in mučiti, konec romana ga posadi na mesto »revnega sorodnika«, (p)ostane zanemarljiva količina, skoraj nič, nemoč si je izbrala njega za svoj simbol.

Velika, polna, prava je zmerom le preteklost. A ker je hkrati velika, polna, določujoča Mati (ali za žensko Oče; za Milo njen oče učitelj, ki sicer ni bil velik, vse življenje ga je skušala zanikati, a se je na koncu skazalo, da ga je kar naprej nehote posnemala kot svoj glavni vzor; za Mička njegova mati-mačeha Mila, za Pita oče...), pomeni Mati nekakšno biološko preteklost, sintezo intime, biologije in čas. Zato je tako rekoč nujno, da je Burnik, če je hotel zares trdno verjeti v svoj konservativem, če se je hotel sugestivno prepričati v svoj novi prav, moral zenačiti Mater z Domovino. »Burnik: ... Pretrgati hočejo popkovino! Popkovino med poedincem in mamo! Edi: Mamo...? Burnik (šepetaje in slovesno): Domovino! Odtod naprej gre vse laže. Napad na Domovino je napad na Mater, na vse, kar velja, na bit življenja, je torej radikalen nihilizem, cinizem, zločinstvo. Zato Burnik brez težav plete naprej (še zmerom se z Edijem Mickom pogovarjata o Mladini). »Edi: Gospod Burnik, čigavi agenti so? Kdo je v ozadju?... Koga reprezentirajo? Burnik: Svetovno anarhijo!... Edi: Kakšne cilje imajo? Burnik: Razkroj vrednot! Moralno razsulo! Raznarodovanje! Edi: ... Kako naj bi cilje dosegli? Burnik: S cinizmom! Z zanikanjem vsega, kar je kdaj kaj veljalo! Z uničenjem ustanov! Z zasmehovanjem! Z neusmiljenostjo! Radikalno!« Nakar sledi znameniti govor.

Pisatelj Burnika smeši. Na slovesno izpovedani vzklik — na »Domovino« — reče Edi: »A ja!« Na grozno obtožbo o »svetovni anarhiji« reče »Oh!«. In podobno. Vendar je — in to je za Hienga bistveno — ironizacija samo ena plat zadeve, po drugi plati ima namreč Burnik kljub vsemu nekoliko prav. Mladina je res zopernarodna, bori se za razkroj vrednot, vse zasmehuje, uničuje ustanove, je neusmiljena. Hiengu, kot bomo še zelo jasno videli, se malo kaj tako upira kot odsotnost usmiljenja, najbolj človeška stvar je zanj ravno usmiljenje — sočutenje, sočutje — s človeško kreaturo, ki trpi in umira; čeprav to usmiljenje nikakor ni podano sentimentalno, neposredno samosmileče se, jokavo, očitno ganjeno, ginljivo, raztopljeno, ampak je — ali pa vsaj skuša biti, to je pisatelj

projekt (se mu posreči?) — trdo, moško, celo načrtno surovo, navidez odbijajoče, jekleno, levstikovsko. Je torej oboje: usmiljenje in trdota — trdo usmiljenje. Enako je z zasmehom. **Orfeum** je izjemno zasmehljiva knjiga, malo tako elegantno, kultivirano, aristokratsko zafrkantskih, uničujoče ironičnih je v slovenski literaturi. Posmehljivost je nenehno v podtonu, v spakljivosti, v narejenosti. A vendar: so stvari, ki se jih zasmeh ne dotakne. Naj pisec še tako brutalno, hote gnusno, odbijajoče opisuje Milino (pravzaprav bi bilo točneje reči: Materino, kajti za Mater gre: umira biološko-intimna Preteklost, Zakon, Avtoriteta, Oblast, prava Institucija, Bog, Življenje) umiranje, naj bo pri tem še tako sarkastičen (podobno njenega defeciranja, alkoholizma, bruhanja . . .), ves trud mu nič ne pomaga: z osmešujočo noto doseže — in pravzaprav hoče doseči — le to, da je njeno umiranje še bolj veličastno, v dobrem pomenu besede veličastno, pretresljivo, zares človeško. Kaže ga v najbolj klavnih, malopomembnih ali celo sramotnih trenutkih, pa vendar ostane vzvišeno nad ironijo, nad vse (ostalo), kar sestavlja naše življenje. Trpljenje ostaja nedolžno. Smrt ostaja zadnja beseda, bistveno globlja od poroga. Najsi si avtor smrt še tako privoščil na koncu knjige, ko z velikim užitkom opisuje Pitovo streljanje, zadene, osmeši, ustrelil le lažno smrt, nikar prave: le igranje smrti, le streljanje s slepimi naboji. Kar pa je pripojeno k doživetju prave smrti (skok enoake . . .), obvelja kot pogumno, lepo, celo sveto.

Isto dvojnost opazujemo tudi pri drugih — pri vseh — omenjenih pojmih. Nacionalizem se zdi Hiengu bedast, zastarel, odvečen. Ob tej misli pa goji globljo. Narod je dejstvo, predvsem dejstvo preteklosti. Ker je tako rekoč vse, kar je preteklo, tudi veliko, pomembno, pravo (oziroma preteklost je — bila — edini čas, v katerem je sploh — bila — navzoča veličina, pravost, življenje, zdajšnjost je le umiranje tega življenja, razkroj pravosti, razpad veličine; v preteklosti se je dalo vrednotiti, čustvovati, živeti velike, prave reči, danes to ni več mogoče; ta teza ni naključje, temveč zakon, struktura časa), leži sijaj tega dejstva — te resnice — tudi na narodu. Bil je, zato je bil velik in pravi. Je, zato ni več pravi, zato razpada. A ker je bil, ga je treba še danes gledati kot — preteklega — pravega. Še več: ker umira, ker trpi, je še bolj pravi: je edino pravi. A že spet: pravi ni kot — zdajšnji — na-

rod, ampak kot bivši narod, ki danes trpi in umira.

Ko govori o njem Burnik, je to smešno in odvratno. Razumljivo: Burnik z narodom le manipulira, narod mu služi za ideološko pretvezo, za sredstvo v boju enega posameznika proti drugemu, ene grupe proti drugi, cilji teh posameznikov in grup pa so: pridobiti si moč, zavladati, premočevati se. Burnik ob narodu nič ne trpi — ali pa malo. Vse drugače pa je z enim najpomembnejših simbolov **Orfeuma**, s starim kmetom, ki ga sreča Mati na svoji begavi predsmrtni poti. (Metafora s tem kmetom ima antipodni pomen, a isto pisateljsko — kompozicijsko — funkcijo kot epizoda z »rojstvom« telička v Smoletovem romanu **Črni dnevi in beli dan**; pri Smoletu odpre pot — obzorje, možnost, življenje — iz črnih dni, pri Hiengu jo dokončno zapre. Tedanja Smoletova bojna, optimistična, revolucionarna ideologija, ki je trajala od **Antigone**, doživlja pri Hiengu svojo senčno, rakovo ponovitev; tudi **Osvajavec** je antipod **Antigoni**.) Tega kmeta prav malo briga nacional(isti)čna ideologija, je le odprti, živi človek, ki mu vse polzi spod rok, ki umira. Na eni strani simbolizira razpadanje kot bistveno resnico današnjosti že kmetova okolica, hiša, sadovnjak, vrt (tako sorodna pesmim zgodnjega Zajca, **Mrtvim rečem**). »Suhljad se je drobila pod Milinim korakom in to je bil pravzaprav edini glas v tem razpadajočem blodnjaku; ptice so pobegnile . . . kolnica je bila prazna in se je sesedala. Tudi uta za psa je imela udrtu streho, rjasta veriga se je izgubljala v travi . . . Potem se je Mila za hip ustavila ob hlevu, pred vegastimi vrati, ki so zevala v pusti polmrak, v nič . . .« Itn. Nič je. Nič je ničenje polne, bogate, smotrne, človeške preteklosti, hiše, ki je bila obdarjena z otroci, hleva, ki je bil streha in shramba, čistosti, živosti. Nihilizem v tem svetu je, a ne kot ideologija borcev za to ali ono oblast, zlate in manj zlate mladine, temveč kot realiteta: kot usoda, ki zadeva vse živo, kot vesoljska sila, ki uničuje, kar je bilo, ki izničuje bit, ki zamenjuje preteklost z zdajšnjostjo.

Poleg te plati kmetove metafore, poleg »preluknjanega žleba«, »zaprašene steklenice, budilke brez kazalce« itn. pa je sam kmet, njegova pojava, ravnanje, duša. Samoten je, popolnoma izgubljen, smešno-klavrn, muhe lovi in jih utaplja v kozarcu vode. Razpada dežela, kmetstvo (o tem je v romanu precej besed), umira človek, ki je deželo poseljeval, ji

dajal smisel, radost: ji prinašal prihodnost, ker je načrtoval delo in otroke. Danes so načrti otrok le v tem, kako bi razbili, kar je (bilo), uničili deželo, smisel, institucije (med njimi tudi narod, kmetstvo, družino). Prihodnost je v ničeni preteklosti, torej v niču. Absolutna svoboda, za katero se bori Mladina, je nič: je ideologija, a pod njo fakt smrti, le da tega borci ne vidijo, smrt skrivajo za fasado svobode, samoslepilno verujejo v odrešilnost svojega početja. In, kar je bistveno, svoje trpljenje zavračajo, nočejo vstopiti vanj, povzročajo ga drugim, prinašajo ga na svet ali pa ga, že navzočega, stopnjujejo. — Drugače ravna Kmet in Mati. Oba sta se s svojo smrtjo spoznamela, živita jo, nočeta obživetja na račun drugih (kar dela Mladina), vdala sta se v Usodo. In pri tem, najprej Kmet, za njim Mati, molita.

Kaj pomeni ta njuna Zdravamarija? Upam si zapisati — zoper morebitno konfesionalno religiozno interpretacijo —: nič več kot spomin, kot ponavljanje preteklega. Kot taka je njuna molitev brez dvoma velika in resnična (kot vse preteklo), celo odrešujoča, vendar, poudarjam, v povsem posebnem pomenu. Ne odrešujoča, kakršna je bila molitev za preteklo ljudi, v času, ko jim je odpirala vrata v Smisel, ki je imel Prihodnost, v Nebesa, v Radost, v — večno — Bit. Oba današnja molivca sta sicer našla smisel, vendar v tem, da sta se jasno in trdno odločila za preteklost, za prehod vanjo: za smrt. Njun smisel nima prihodnosti, odprt je le v grob. Preteklost je resda zanj bit, a bit, ki je pretekla, ki je več ni. Smrt je radost, a zato, ker odrešuje od velike življenjske laži (morda tudi od trpljenja), ne pa, ker bi vodila v Novo življenje. Molitev je obredno, blažilno obnavljanje preteklosti v spominu, reprodukcija, ki ji manjka dejanska realiteta: izviren. Je pomiritev s tem, da gre vsak k hudiču, da nobeden nič več ne bo. — V tem je posebni Hiengov (ideološki in skušenjski) nihilizem.

Prehod v molitev je za Mater prehod v odrešitev, ker je prehod iz sveta plehke igre v svet prsti.

Hieng ima nemajhen posluš za igro. Ni stavka v **Orfeumu**, ki ne bi bil tako ali drugače igriv, čeprav je ta igra, kot bomo videli, v marsičem težka in izkrivljena. Igra pomeni pisatelju mediacijo, stil, to je neki vmesni prostor, zid, debelina tepih, ki ga polaga med doživetje in predmet, med avtorja in bravca, med človeka, ki ga riše, in orisano literarno figuro, med to figuro in njen lastni

jezik. Igra naj bi bila zagotovitev, da ne bi vdrla v tekst nič naravnega, sentimentalnega, neposrednega, da ne bi bil roman dokument, izpoved, dnevnik, privatni zapis, ampak literarno delo, pretehtani obrtni izdelek. Igra je lepota, ki naj bi — kot ena stran tehtnice — držala v ravnotežju drugo stran: resnico in pravico.

In ju tudi drži. Od prve do zadnje strani teksta se Hieng igra, kombinira, variira, teše, grupira, njegovi pisateljski načeli sta slikarstvo in glasba; v kompoziciji se še posebno drži glasbenih navodil. A vse to, vsa ta lahkotna, obvladana, čustva zatirajoča, okretna, dodelana igra ne pomaga, ne odloča. Pred smrtjo — ničem, prstjo, zemljo — postane tudi igra neznatna, ugasne, skaže se njena ničvrednost ali malovrednost. Končni smoter igre je navsezadnje larpurističen, rokokojski, ornamentalni, če je dovolj radikalna, zmerom konča v arabski, v popolnem slogu brez vsebine. To pa našemu avtorju nikakor ni všeč, saj mu ne zodašča. Hieng je pisatelj z vsebino, skozinskoz je ideološki, pomenški, svetovnonazorski, trudi se, da bi upodobil ne le formo sveta, ampak tudi njegovo širino in — predvsem — globino, usodnost, muko. (Tu se lepo uvršča v rod avtodestruktivizma od Kovačiča do Božiča.) Zato je v risanju Mile dosleden. Ko jo ironizira, ko razkriva njeno življenjsko nemoč, praznoto, izgubljenost, to njeno stanje karakterizira z radikalno igro: z igračkanjem. Ko je sama s sabo, v mučnih trenutkih notranjega soočanja s sabo, pred spanjem, v najbolj osredotočenih položajih svojega umirajočega življenja, se igračka, sklada verze, nesmiselne, bedaste, a poskočne, zabavne, kot na primer: »zmerom vesela, pa ne bi smela«, »če udari strela, ne pomaga marela«, »strela je streho vnela«, »kdaj bo bula splahnela«. V teh rimah se sicer zelo jasno kaže vsebina — žalost, rakasta bula, vneta rana, sestreljeno življenje — vendar to so ugotovitve in nič več: ugotovitve, spremenjene v zabavo, v formalizem. Ne pomeni ta črni humor nekakšnega zakrivanja oči pred resnico, pred temo, ki neogibno prihaja? Zares se Mila odpre smrti šele tedaj, ko se, čeprav neverna, prvič pomoli. Molitev pa igro ukinja in pisatelja ironika spet vrača tja, kamor spada in kjer želi biti: v predverje tragedije.

Vrnimo se spet k Burnikovemu govoru. Tako Burnik kot njegovi nasprotniki obetajo »katastrofo«. »Katastrofa bo, vam pravim«. Roman se dogaja v nekaj dneh sredi najhujše

poletne vročine, Ediju Micku se včasih od zatohlosti, sparjenosti, nabitosti ozračja že meša, halucinira, prednevihtno razpoloženje je močno poudarjeno. Faulknerjanska vročina ljudi sicer bega, jih sili k nerazumnim, »živalskim«, nagonskim dejanjem, vendar je ta plat psihološke ali psihobiološke, fiziološke utemeljitve le dodatna. Pisatelj previdno, zanesljivo, redno, natančno skrbi, da nobeno dejanje njegovih oseb ne bi bilo privlečeno za lase, zgolj simbolično, ideološko, konstruirano zaradi avtorjevih potreb; in v tem uspeva. Psihološka spremljava je z gledna. Vse se dogaja verjetno in prepričljivo. Vendar je to dušeslovje navsezadnje le bistro prikrievanje. Prednevihtni čas ima za **Orfeum** veliko bolj bistven pomen: to je čas pred katastrofo. In kakor pisatelj na eni strani to katastrofičnost — kot tudi vse drugo — ironizira (pri Burniku se razpoči kot milni mehurček, pri Mladini podobno, namesto strele udarjajo slepi naboji, avantgardna grupa se razleti, eden izmed nje gre pridno v službo za gledališkega inspicienta, drugi začne sodelovati v rednem gledališču, Mick ozdravi, prividi se nehajo — v začetku teksta se zdi, kot da beremo portret psihopata, na koncu se srečujemo s prebrisanim mojstrom, ki si ne bo nikjer in nikdar opekel rok, tudi teater ne doživi katastrofe, pridno se vrača v ustaljene tirnice), tako na drugi strani vsa ta ironija, spodbijanje pomena, igrivost nič ne pomagajo, katastrofa ostaja kot temeljna situacija romana; kajti katastrofa je drugo ime za smrt. Lahko bi sicer pripomnili, da je preveliko ime, a nič hudega. Hieng ima rad velika imena, le sram ga je in jih skriva za posmehom. A kaj je, če natančneje premislimo, smrt drugega kot konec življenja, kot katastrofa, ki jo napovedujejo grozljivi krči — tako v od raka razžrtem trebuhu matere Mile kakor negotovi duševni krči Edija Micka, Burnika, Ludvika, Ludvikovih, novega vratarja in kakor socialni krči gledališča, obmejnega mesta, ki nam ga pisatelj popisuje, in sploh vseh institucij, družbe same, človeka samega?

Micek sicer — na koncu — ozdravi, spozna, da se je motil, da ni vojne, da živimo v miru. Pa pride tudi bravec do enakega spoznanja? Dvomim. Bravec se sicer prepriča, da je Micek blodil, da ni bilo prave vojne, okupacije, kakršno poznamo iz preteklosti, obenem pa se nanj prilepi in v njem obdrži dovolj razvidna misel, da vendarle živimo pod nekakšno okupacijo in v vojni. Ni (več) nor-

malnega življenja, takšno je bilo le včasih, v preteklosti. Zdaj s(m)o vsi ljudje razburjeni, vznemirjeni, besni, nezadovoljni, nori, ogroženi, napadani. Če (kadar) se zdimo mirni, smo v resnici cinični. Nobeden pa ni suveren, zbran, trden. Da, takšna, obvladana, postaja Mila, vendar je to predsmrtna zbranost, osredotočenost za smrt, ne za življenje. Življenje ima drugačno naravo in funkcijo: da nas vse bega, dezorientira, muči. Se pravi, da vendar (danes, v zdajšnjosti) je nekakšna zasedba, da smo plen nekakšnih tujih, čudnih, nerazumljivih, morda celo nevidnih sil, ki nas motijo in razčlovečujejo. Vse propada, kar pomeni: vse se bliža polomu, kar spet pomeni katastrofi. (Ali ni takšen tudi Hiengov **Osvajavec**? In Smoletova **Antigona**, **Krst pri Savici**? Božičev roman **Ubil sem Anito**? Kovačičeva proza? Strniševi teksti? Ali ni ta katastrofičnost eden od temeljnih znakov avtodestruktivistične literature?)

Tako Burnik kot drugi, s katerimi se pisatelj zabava, vsak od njih spregovori odločilno zrno resnice. Burnik: »Danes, gospod Micek, se vsi bojimo otrok. Nekdo jih zastruplja, ker nas hoče s tem izpodjesti.« Tipična preganjanost, zasledovalna manija. Ko bi bila značilna le za Burnika, bi pomenila eno barvo med mnogimi, zanimivost, psihološko posebnost, prijazno nevsakdanjost. A opredeljuje vse. Micek sam se nenehoma počuti zasledovan, avtor ne varčuje z odličnimi karkijanskimi opisi, ko podaja njegovo psihozo, prazno mesto, čudne pojave. Sorodno čustvuje Ravnatelj, enako Mladina, le da ta svoj strah ideologizira, to je kvazipoetično politizira, sam strah pa ostaja isti, iracionalni lov na žrtve, obsedno stanje, camusovska kuga, zastrupljeni zrak, v katerem bi bilo skorajda potrebno uporabljati lužanovske zaščitne maske. **Orfeum** je knjiga, ki ne more skriti pečata preganjanosti, strahu, da nas nekdo zastruplja, da smo popolnoma nemočni pred krutimi neznanimi silami zle usode (sorodnost s poezijo Daneta Zajca). Tudi tu avtorju njegova bliskava ironija in intelektualna obvladanost ne pomagata. Burnik govori resnico, ki je resnica pomenske strukture teksta. Umiramo, a ne naravno, ne kot njega dni, v postelji, pomirjeni s sabo, s svetom in bogom, blagi, dobri, ne znamo več zaspati v Gospodu, naša smrt je en sam dolgotrajen, mučen, grozljiv krč, surova metastaza, ki se začne v naših glavah kot psihoza in nadaljuje kot črevesni rak. Naše življenje je postalo rakasta tvorba, člo-

veštvo se iz božje dece, spokojne in delovne, spreminja v plesen, ki uničuje zemeljsko skorjo, zasmrajuje ozračje, v zelenino gozdov in belino skal prinaša razpadanje in bolezen.

In še Burnik: »Jaz vidim prihajati zlo... Iz vseh kotov sveta leze. Iz nekakšnega velikanskega prostora.« **Orfeum** je — tudi — parodija slovenske tradicionalistične eshatologije. Ta namreč obeta rešitev od zla, ki je od zmerom in od vsepovsod, in ki ga je mogoče odpraviti le z odrešujočim Koncem. **Orfeum** si to zlo in to napoved konca jemlje za predmet, v svoji najbolj vrhnji plasti ju kaže za fiktivna. Kakšno zlo vendar, pravi avtor, avantgardisti vendar niso nobeno metafizično Zlo, ampak nekoliko zmedeni, strastni, ambiciozni, posebni otroci, vas propada, ker jo pač zamenjuje bolj gospodarno kmetijstvo, stari ljudje že od nekdanj umirajo, to ni nič zoper naravo, tudi boleznino so, sem in tja celo kak norec, te zgodbe poznamo že od samega začetka človeštva. Svojo tezo bi pisatelj rad utemeljil z Mickovo življenjsko potjo, z njegovim ozdravljenjem. Edi odhaja iz kužnega mesta, svoj posel je končal, preselil se bo v bolj zdravo okolje. Pred njim je še vse življenje. Teza romana torej nikakor ni katastrofična, pesimistična, nihilistična. Pot je odprta. Pisatelj propoveduje nekaj ustrezno pragmatizem, normalno preživljanje, ogibanje prevelikim potrebam, dejanjem, mislim, zahtevam. Pa vendar! Ali niso Edijeve sanje, ki jih je pisatelj postavil na zadnjo stran teksta, uspešna kontrapeza tej narejeni vedrini? Kaj vidi Edi v sanjah? »Nazadnje me je zadržal dolg zid«; metafora za temeljno oviro, za nemožnost življenja, za konec poti, za zaprtost. Nato: »Kričal sem, da bi preglasil zvočnik: — Vojna, ljudje božji!«; torej totalni spor vseh z vsemi, rob smrti, čas, v katerem je preganjanje zakon in mir izdaja. Potem: »Vidim požgana polja« itn. Vidi steno, ki jo je — kot restavrator — popravil; naj je izmodeliral še toliko angelčkov in lepih sadrenih figur, naj je še tako ročno prekril razpokani zid, mejo svojega življenja, predmet svojega dela, ta obrtnik-umetnik, ta simbol Hiengovega pisateljstva, nikoli ga ne bo mogel tako skriti in ornamentalne okraske, v Stil, v Igro, da ne bi pod njim in za njim videl resnice, fantastične pokrajine, stavka, ki teče čez celo stran knjige, zapisan je že na njenem začetku in se ponovi na koncu, jezikovnega odstavka eksistencialnega zidu, ki pomeni resnico one blage laži, naslikane z roko umetnika gospoda

Wandwischerja na gledališkem zastoru. Laži za nas, za današnjost, ne pa laži za lepo preteklost; tedaj je bil žametno sušični mladenič resnica, tedaj je bila umetnost lahko, o čudež, o sreča, igra, vse je bilo v barvah, svet je bil »srebrna skodela s sadjem«, »bogato cizelirana«, v njej »breskve, hruške, jabolka in tudi ananas«, svet so upravljale vile, svet je bil flamsko, baročno tihožitje, »mandolina na osem strun«, »z vložki iz biserovine«, svet so bile »čipke«. To je bil Slog. Umetnik je imel »obličje bolj belo od čipk, njegovi kodri« so bili »temnejši od žameta«. Lepota sama. A danes?

Dve strani naprej je popis razpadajočega zidu, smrti, Atilovega groba, Minotaura, ribjega pogleda, ometa, ki se je »napihnil v bulo« (v ta simbol raka, razpada, smrti), medtem ko je imel flamski mladenič le »ftizične lix«, njegovo umiranje je bilo estetsko, umiranje današnjih je neestetsko, umazano, lumpenproletarsko, iztirjeno, brez sloga, svet je »mešanica iz malte, lišajev in barve«, »mesto je črno«, »pa se prično zgradbe rušiti«, »bezeg je zdavnaj odcvetel in samo grenčina njegovih rosnih listov se veže z lužnato grenčino stare malte in nešteto krat razmočene barve«, med vsem tem, kot simbol vsega tega pa je »narisana s kredo zelo grda beseda«.

Lahko torej brez očitkov vesti rečemo, da je Hieng z Zlom obračunal, lahko verjamemo Mickovemu končnemu pragmatizmu in odprtosti, ironiji, parodiji, svobodi distance? Ne! Zlo je tu. Zlo = današnjost. Iz današnjosti pa vodi v Lepoto ena sama pot: skoz preteklost, minulost, skoz smrt. Resnica in Lepota sta se danes sprli, ne moreta več živeti druga z drugo; morda jima že od nekdanj to ni bilo dano, in je v preteklosti prevladovala Lepota, Resnica (smrt) pa se je skrivala. Morda. Danes je prav gotovo drugače. In **Orfeum** je skrajno ambiciozen pisateljski poskus ujeti obe, Resnico in Lepoto ter ju naslikati kot dve sestrici drugo zraven druge, z roko v roki, zediniti preteklost in današnjost v literarnem delu, ohraniti izdelanost popolnega Sloga in z lugom jedkano grozljivost radikalne (smrtne) vsebine. Uloviti Zlo in ga estetizirati, čeprav obenem ohraniti kot ontološko-religiozno vsebino. Z estetiziranjem vsebine ne lar-purlartizirati, formalizirati, z mučno in »neestetsko« vsebino forme ne umazati, ampak oboje utrditi. Ali ni končni rezultat Hiengovega romana ravno rezultat te neskončno ambiciozne želje? Ali ni dvojnost, o kateri

že ves čas govorimo, notranja sprtost, razjedenost teksta, v katerem ena plat drugo nenehoma razkrajaj, negobjni nasledek tega grandioznega metafizično-stilističnega plana?

Kamor v romanu pogledaš, dvojnost. Recimo celo ob Ludvikovi ideologiji. Ta je med Mladino najradikalnejša. Podobno kot ob Burnikovih se zdi tudi ob Ludvikovih besedah, da v marsičem drže, čeprav so si med sabo nasprotni. A Hieng je prekanjen pisatelj. Vsa komur polaga na jezik tisto, kar je utemeljeno, kar prepriča. Noče biti cenen antiideolog, ne išče slabih in najslabših točk pri figurah, ki jih ne mara, vsekakor pa ne najbolj vidnih in znanih, njegova polemika noče biti ideološka. Slabe točke naj si iščejo nasprotniki sami med sabo. Uporabimo literarno-kritične primerjave. Torkar uporablja svoje literarne figure, da na čim bolj direkten način pove svoje stališče. Njegov namen je v osnovi polemika. Figuram vsili takšno govorico, da pozitivna negativno popolnoma zmele, pokonča (do neke mere je izjema *Zlata mladina*), prave postavlja proti nepravim, ponudi pravim vse dobre razloge in nepravim vse slabe. Bravečev vtis je, da je avtor pristranski, da prehitro potepta nasprotnika, da se nasprotnik preslabo brani. Zmaga pravega je prelahka. Avtor je tako nasilen, da bravcu skoraj ne pusti premišljevat, se odločati za te ali one argumente, ampak od njega zahteva, da je pri priči, neposredno pristaš avtorjevih, če ni in če noče biti, ga nemudoma uvrsti med negativne in zle. Bravec nima svobode, niti navidezne ne, pisateljev moralni (pravičniško-resničniški) teror je brutalen. Morda je ravno tu razlog, da ima Torkarjevo delo tako malo uspeha, da bravece odbija, saj je preveč naivno, ideološko samoumevno, goreče, premalo zvito in strateško. Vse drugače lokavo ravna Kozak. Namesto polemike vpeljuje dialektiko, figuram preskrbi najbolj tehtne razloge, tako da se bravec težko odloča, komu bo dal prav, pisatelj ga angažira, da mora napeto in prizadeto premišljevat, sugerira mu vtis, kot da ima bravec popolno svobodo, kot da sam kreira svojo odločitev in kot da se z avtorjem na koncu tako rekoč po naključju srečno ujmeta (pač zato, ker sta oba pametna in v globlji perspektivi tudi oba prava, poštena). Kozak je mojster v zbujanju vtisa, v — literarno seveda ne le dopuščen, ampak celo zaželeni — prevari: vsak bravec je prepričan, da je ideologija, ki jo sam zastopa v privatnem življenju in ki

jo zdaj sreča pri določeni literarni figuri, edino pravilna, meni, da dopušča pisatelj neko navidezno pravilnost nasprotne ideologije le zato, ker hoče biti objektivni, ne preveč preprost in direkten, ne strastno zaslepljen kot Torkar, a da je dejansko razmerje med upravičenostjo in neupravičenostjo, pozitivnim in negativnim popolnoma jasno. In tako mislita bravca, ki sta pristaša med sabo izključujočih se ideologij. Ne opazita, da avtor izigrava njuni ideologiji drugo zoper drugo, ker hoče pokazati, da sta obe napačni, pomanjkljivi, nezmožni, delni, in da ima prav edinole avtor sam, saj samo on vidi celoto, saj snema totalni film o teh delih; za avtorja so posamezne realne človeške eksistence le deli, le kosi življenja, le relativne zmote. Ali ni ravno v tem glavni razlog vélikega Kozakovega uspeha (ki ga ta avtor ni doživel le z dramami, temveč tudi z esejem **Peter Klepec v Ameriki**, kjer pa ta metoda literarno ali esejistično najbrž ni dopustna, saj ne gre za dramski tekst, za prikaz konfliktov zunaj avtorja, ampak za avtorjevo eksplicite osebno premišljevanje, za izpoved, za opredeljevanje; a opredeljevanja v **Klepcu** ni, Kozak razširja tudi nanj svojo dramatiško metodo, prikazuje različna stališča kot eksistencialna, sam pa stoji nad njimi, se pravi nad eksistencami in s tem celo nad eksistenco, lastno eksistenco zamenjuje s — hegeljansko — racionalnostjo, zvitostjo uma, z uvidom absolutnega védenja v delnost, omejenost — drugih — eksistenc; eksistence — drugi — tvegajo, misel ve; a če je misel osebno izpovedana in se dela, kot da posreduje eksistenco, pride do ukane;) in javni sprejem te knjige lepo pričča, da so bili naivni braveci ukanjeni, briljantno zmanipulirani; kritike Janca Gradišnika, Andreja Inkreta itn.)?

Prav obratno ravna Hieng. Od Torkarja ga loči in Kozaku približuje sicer njegova spretna dialektika, objektivnost pogleda, dajanje dobrih razlogov vsem nasprotujočim si strankam, vendar je namen — in rezultat — te dialektike avtodestruktivni. V tem je Hieng bliže temeljni normi avtodestruktivistične pomenske strukture kot Kozak. Ta si zmerom ohrani alibi, le da je torkarjevsko moralno Arhimedovo točko zamenjal z zgodovinsko, s stališčem imanentistične zgodovine, »absolutne fakticitete«, ki pa je, nota bene, zmerom le krinka za avtorjevo osebno odločitev. Zato si ne stojita nasproti morala in fakticiteta — realiteta —, ampak dve

ideologiji, dve odločitvi, med katerima prisega ena na moralizem, druga na banalno stvarnost. Hieng postopa drugače. Dobri, izvrstni razlogi, s katerimi oskrbi svoje literarne figure, pri bravcu ne vzbujajo vtisa, kot da ima on, bravec, (edino) prav, ampak mu, ravno narobe, vsiljujejo občutek, kot da se moti, kot da ima prav njegov nasprotnik. Bravcu se ne prilizuje, ga ne slepi, ne vodi za nos, da bi se z njim ponorčeval (kar je navsezadnje rezultat Kozakovega početja, ki je nad odkrito, odprto, predano človeškim, vzvišeno, zaničujoče, hladno, samozavestno — kar seveda na koncu pomeni, da je v strahu zase), norčuje se sam iz sebe, iz tistega, kar mu je najbliže, tam je najbolj kritičen in neprizanesljiv, pri tistem pa, kar mu je zoprno, se najbolj trudi najti kaj pozitivnega in svojo nerazpoloženost pritažiti: s čimer kaže prav za prav izjemno moč in pogum, odsotnost strahu zase, vzvišenost nad sabo, ne nad drugimi, predajanje drugim s pomočjo samonegacije, se pravi, odprtost do drugih, celo ljubezen, čeprav ta ljubezen ni vsiljena in neposredna, temveč aristokratska. Dostikrat se zdi, kakor da ga bravec prav za prav mnogo ne briga. Hieng piše zase, sebi, sam je tisti bravec, ki ga mora prepričati. Sebe pa lahko prepriča le tedaj, če ravna zares viteško, plemenito, se pravi, če si v dvoboju s svetom ne daje že vnaprej in potihem boljšega mesta, uspešnejšega orožja, ampak celo hoté, z nonšalantno kretnjo samopovedi voli zase nekoliko slabši položaj. Šele potem, tako čustvuje, bo dvoboj s svetom pravičen in eventualna zmaga pristna. Zmaga? No, seveda ne, beseda se mi je zapisala cum grano salis. Na pravo zmago Hieng sploh ne računa (medtem ko je Kozak ves naperjen nanjo, ga vznemirja, zanima, očaruje ga, kot tudi njegove junake, predvsem zmaga). Konec je zmerom razpad, smrt (nič). Zmagati se da le tako, da na to smrt pristanemo, da se je ne bojimo, ne otepamo, da si ne lažemo, kako je ni. Takšna laž pa je za Hienga ravno — kozakovska — zmaga, misel, da je mogoče življenje premojstriti, usodo premagati, nasprotnika zaslepiti in spodbiti. Zato je za Hienga smoter pisateljjevanja obračun s samim sabo, račun, ki ga je treba skleniti pred smrtjo. Ob takem — skoraj religioznem — poslu pa vsakršno manipuliranje z bravcem odpade. Pisatelj hoče doseči, da bi tudi bravec ravnal kot on: da bi videl nasprotnika predvsem v sebi, da se ne bi boril zoper druge (dru-

gost), ampak zoper nevarnost v svoji notranjosti, v svojih dejanjih. Ravno zato je njegova destrukcija (kritika) usmerjena zoper sebe, se pravi — na planu literarnih figur — zoper sleherno figuro posebej. Bravec se ne sme identificirati s tistim, ki ima prav, ampak s tistim, ki nima. Bravec mora biti spodbit. Pisateljjevanje je spoved, izpraševanje duše, kes, (samo)kaznovanje, pokora, ne pa oblika osvajanja (drugih). Vsakdo (bravec) mora čutiti, da so njegovi razlogi problematični: da je kriv. — Ali ni v tem pisateljskem postopku glavni razlog, da **Orfeum** v javnosti nikakor ni bil dobro sprejet? (Zavedati pa se moramo, da ta postopek ni nikakršna posebnost **Orfeuma**, temveč bistvo vsega Hiengovega pisateljjevanja. Namesto gladkega uspeha, popolnosti zmage, glazure navidezne enotnosti izdeluje knjigo protislovij, v sebi sprti svet, s sabo nezadovoljnega človeka, ki ravno z radikalno odkritosrčnostjo, potrebo po očiščenju in odločno dejavnostjo samokritike ureja svoje razmerje do sebe in do sveta: piše psihohigienško literaturo.)

Ko prebiramo Burnikov govor, dajemo — bravci — prav njegovemu nasprotniku Ludviku (ko poslušamo Ludvikovega, Burniku). Burnikov nacionalizem in konservativizem je v zadnji konsekvenci res beden, kljub navidez resničnim razlogom. Enako je z Ludvikovimi stališči. Tudi ta so na prvi pogled sprejemljiva. Recimo — ko na koncu teksta pride med njim — njegovo skupino, političnimi radikalski (tu se je Hieng nekoliko oddaljil od stvarnosti, kajti modela zanje v Sloveniji ni mogel najti, vsaj v javnosti se še ni pojavil, javna in ekstremna konfrontacija z oblastjo pa je za ta hip *conditio sine qua non*) — in Pitom, to je estetskimi radikalski, do konflikta, tem zadnjim očita: »Ti boš šel jutri na izlet s papučicam in on ti bo obljubil avto, da boš pozabil na neumnosti... Ti greš v Švico... In tvoj stari ti bo dal procenote od procentov, ki jih bo dobil za licenco... Vključujemo se v svetovno gospodarstvo... In ti si prišla kar tako zraven, kajpada!... Štosi pač... Čez nekaj let bomo rekli. Malo smo ga srali, veste... In drugi bojo rekli: Saj ne gre brez tega, mladost. In naenkrat bo jasno, da je vse v redu in da se svet krasno obrača, ker je veliko robe, ker nam ni hudega...« Ludvikove kritične misli v glavnem držijo. Večina estetskih avantgardistov, mladinov, ki se grejo estetsko akcijo, je buržoaznega rodu, od družinskega standarda pre-

jemajo rejnino, uporabljajo vse druge pridobitve družbe izobilja, industrijskega sveta, zoper katerega so le v besedah. Vendar, v nečem so dosledni: ker niso niti politični niti eksistencialni radikalc, se jim te družbe, njenih temeljnih navad in pravil dejansko ni treba odrekati, njim ni do tega, da bi sezidali novo družbo, drugačnega človeka. Njim je do besed, do gibov, ritmov, do estetskega fenomena, njihova kritika ostaja znotraj kulture, še tako skrajna misel ali akcija ostane zunajpolitična, ostane igra, igra pa z eksistenco nima notranje nujne zveze, ne določa je. Te vrste avantgardisti so lahko veliki umetniki, izjemno uspešni in zares sposobni proizvajavci estetskih dobrin, novih umetniških vrednot, ki so sicer v nasprotju s staro idealistično evropsko-slovensko krščansko tradicijo, so filozofsko materialistične, so pa tudi povsem v skladu s tržiščno-naturnim značajem evropske industrijske-proizvodne družbe, torej tudi v tem pomenu materialistične, saj obilo proizvajajo, izdelujejo tisto, kar gre v denar, kar ima publiko, kar nosi nove informacije, intenzivira komunikacijo, pospešuje razvoj določene specialistične zvrsti. Povsem naravno je, da Pit ne ostane z Ludvikom, da začne sodelovati z etablirano družbo, saj v resnici nima potrebe po družbi, ki bi bila v temelju Nova, njemu zadošča, da se podre in odstrani slaboumno tradicionalstvo Ravnateljvega tipa, ker pač ni več v skladu z moderno proizvodno družbo. Pitovo in Ludvikovo zavezništvo je le začasno, oba sta revolucionarja glede na arhizaostale slovenske provincialne razmere, ki — vsaj duhovno — še tiče v fevdalizmu, v prideriji, hinavstvu začetnega meščanstva, v solzavem patosu nacionalnega samoosvobajanja, dejansko pa se vsak od njiju zavzema za drugačen cilj. Ludvik morda res za ekstremni komunizem, Pit za posodobljenje, za renoviranje slovenskega meščanskega sveta.

Za Pita — in njegove — navsezadnje res velja: »On bi imel rad revolucijo in žensko in profit.« Njegov oče »je prodajal, in prodajal je sebe, kar povprek, kot je pač naneslo... Ti boš delal isto, čeprav imaš zdaj največji gobec med vsemi.« Razumljivo, če je zakon sodobne industrijske — meščanske — družbe produkcija, profit, trgovina, če sploh ni mogoče živeti, da ne bi česa proizvajal in česa prodajal, če se kot človek potrjuješ tem bolj, čim več, čim boljše, čim bolj novo proizvajaš in čim bolj uspešno te proizvode pla-

siraš med občinstvo, potem je Ludvikova prognoza točna; prostitucija je model sodobne družbe, tega se zmerom bolj zavedamo, čim bolj odpada plašč, s katerim smo jo doslej pokrivali: idealistične hinavske »vrednote«.

Vse te radikalno revolucionarne kritične misli so torej prepričljive in sam avtor se najbrž, tako se zdi, z njimi strinja. Vendar — in tu spet nastopa stalni Hiengov vendar — če tako mislimo, še ni neogibno, da moramo verovati v drugačen svet, v to, da bo prihodnja družba ne-prostitutirana, netrgovska, moralna, Človečanska itn. oziroma navsezadnje bi celo lahko bila netrgovska in neprostitutska, pa še zmerom ne bo simpatična, saj bo — recimo — politično totalitarna, ideološko vistsousmerjujoča ipd., pa tudi če ne bo takšna in se ji bo posrečilo izmisliti si res kaj zanimivega, novega, posrečenega, sprejemljivega, bo ostala znotraj osnovnih biološko eksistencialnih zakonov: človek v nji bo prav tako kot v vseh dozdejšnjih zapisan smrti. Ker pa je, kot vemo, za Hienga ravno smrt temeljni kriterij, je nazadnje družbena ureditev irelevantna stvar, ena je malo znosnejša, druga malo manj, vse so pa nebitvene — načelno neodrešilne —, ker nobena ne more preprečiti trpljenja, razpadanja in smrti. Spriči tega kriterija je naenkrate vsa Ludvikova radikalna jeza brez temelja, brez opravičila, fiktivna. In res, na Ludvikove grozovite obtožbe o prodanosti Pita, njegovega očeta in sploh vseh drugih, ki na svoji ravni drže, odgovori enooka: »Pitov stari je v slabi koži. Umrli bo.«

Te besede odločilno podrejo vso delno upravičenost Ludvikove ideologije. Bravec mu ne more več dati prav. Spozna, da Ludvika smrt in trpljenje prav nič ne brigata, da se je njegova revolucionarna ihta započila v ponavljanje radikalne kritike, vsa ta radikalna kritika vsega obstoječega pa ne more odrešiti trpečega človeka ene same bolečine (ali, kakor bi rekel Dostojevski, posušiti ene same otrokove solze). Mati Mila umira ne glede na socialno politični sistem, na človeško kupljivost ali pokončnost. Ob njeni bolečini postaneta politična kupljivost ali značajnost tako rekoč zanemarljivi količini.

Priznati je treba, da je Hieng napravil zares radikalen preobrat od slovenskega moralizma, nastopajočega v nekdanji, tradicionalni literaturi (od Ciglerja do Finžgarja) kot idealistični katolicizem, kot moralna kri-

tika človeških — privatnih — postopkov, dejanj, celo čustev in misli, dandanes pa se uveljavljajočega kot socialno-politični kriticizem (seveda ob ohranjenem osebno nravstvenem), sem sodi vsa tako imenovana intimistična literatura, kombinirana s socialnim humanizmom (od Miheličeve in Koprivca do Remca in Matičičeve). Hieng je izjemno pomemben člen avtodestruktivistične pomenske makrostrukture, literarno-ideološke smeri ali gibanja v slovenski povojni literaturi, eksistenco je postavil bistveno nad moralo, še posebej pa nad vsakršne politične preokupacije. Svoj roman je konstruiral tako, da se pokažejo nazadnje Ludvikova stališča kot protičloveška, kot popolna gluhost za bistvene človeške reči. Na enookino sporočilo o umiranju Pitovega starega, Ludvik ves zaslepljen odgovarja — a zaslepljenost ni njegova trenutna živčno čustvena reakcija, temveč njegov temeljni življenjski položaj, ideologija, ki je do kraja prekrila edino normalno — zdravo: človeško — reagiranje, to pa se da izraziti s preprosto formulo: sočutje s trpljenjem: »Kaj pa to mene briga? ... Ti ljudje bodo še iz smrti kaj iztržili. Krasen pogreb bo! ... Prišli bojo politični sekretarji in bojo držali govore ... Vsem lojalnim lažnivcem in vsem potuhnjenecem jih držijo. Vseeno je, kako se imenuje država, kako se imenuje režim, kako ideologija ... Trgovali smo po pameti ... Mater sta pokopavala« (še govori o Pitu mlajšem in Pitu starejšem), »z eno roko, z drugo sta držala ljubico za joške, oba isto, vsak en jožek, tako je ceneje ... Če je treba, se seveda reče 'bombo v roke', da bi se imponiralo vesoljnemu ženstvu ... Tupamaros v gatah, na kvačkani preprogi.« Se zmerom je vse, kar očita Ludvik Pitu in njegovim, ljudje res z eno roko pokopujemo in z drugo uživamo, vsi smo taki, vendar ali je zato naše trpljenje ob pokopovanju kaj manjše? Ali zato pokop nič ne pomeni? Je res le formalna zadeva, ki jo prodajamo? Ludvik nečesa ne razume: da je svet pluridimenzionalen, da živi človek na več ravneh, in to hkrati, da je homo multiplex, da je lahko globoko »amoralen«, pa zato nič manj ne trpi, ni nič manj smrten in nič manj resničen. Ludvik je ekstremen totalitarist, ker bi rad vse ravni človeškega doživljanja, ravnanja, komuniciranja, življenja reducirjal na eno samo — na moralno politično —, ker konkretnega, živega, čutečega, nepopolnega človeka prekolne, pripravljen ga je pri priči odpisati, po-

biti, če ni na ravni, ki mu jo je slepi in nečuteči, kruti in gluhi ultrarevolucionar predpisal. Pit kritizira svojega starega, pa ga najbrž še zmerom nekako ljubi, je z njim v človeškem odnosu vsaj minimalnega sočutenja. Morda sta oba z očetom res že naslednji hip po pogrebu preganjala dekleta, pa zato najbrž nista nehala čutiti z mrtvo materjo. Je spolnost res tako nasprotna človeškemu, pravemu? Ali ne govori iz Ludvikovega pretiravanja le ultradogmatski asketizem, ki je v bistvu preganjanje ljudi in človeškega? Ali ni spolnost tako zelo človeška, da je lepa, ne glede na obliko, v kateri se oglašča? Ali ne čuti Mila še tedaj, ko umira, spolne popadke? Ravno tedaj se začenja mnogo ukvarjati z vprašanjem spolnosti, prav nič je ne preklinja, ne zavrača, ne prepoveduje, narobe, spoznava, da se ji je premalo odpri, da je preveč ponavljala očetovo higieničnost, mrzloto, formalizem, da je bila premalo odprta, mesena. Spolnost in trgovina sta dve temeljni obliki komunikacije — so-delovanja, sočutenja, občevanja — med ljudmi. Kaj ponuja Ludvik namesto tega občevanja?

Pravzaprav: sovražstvo, cinizem, neprizadetost. Takšni so realni rezultati Ludvikovega stališča. Ludvik ni leden le do umirajočega, a oddaljenega Pitovega očeta. Še bolj grozoten je v konkretnem odnosu gledališke »tragedije«. Ko novi vratar z nabitim revolverjem (tedaj še nihče ne ve, da je ravnatelj prave patrone zamenjal s slepimi) preganja Turka, vendar ne iz kakšnih ideoloških razlogov, temveč iz preprostega ljubosumja, iz človeške ogroženosti, saj mu hoče Turek speljati ljubico, jo odpeljati na tuje, oba ga hočeta torej zapustiti, ostal bo sam, osamljen, nesrečen, nebogljn, in ko skuša na Turka že streljati, je Pit tisti, ki tvega celo svoje življenje, zbije Turku pištolo iz rok. Pit reagira normalno, človeško, njegov naravni gon je, da mora preprečiti neko smrt, pa vseeno kakšno in čigavo. Za sočloveka se postavi tako rekoč »mahinalno«, v to ga sili nezavedni refleks. To je sočutenje; in pisatelj ga odobrava. Ludvik ravna povsem drugače. Po pravkar opisanem dejanju Pitu zapove: »Pusti ga!« (namreč vratarja) »Pri priči ga pusti! Kdo ti je dovolil, da se vmešavaš?!« Pit: »Zakaj naj ga spustim?« Ludvik: »Zato, ker ne bom več gledal te tvoje humanistične posrnanosti, razumeš?! Ker mi je čez glavo laganja! Ker se nismo zmenili, da bomo nekaj razglašali in drugo počeli! Ker je edino prav, če

se ta dva bika zaletita drug v drugega in si polomita roge! Naj si jih! Ker je kri boljša od tvojih zastorčkov... Končno se nekaj dogaja v tej stari škatlji. Končno vidiš, kako grejo stvari na svetu.« A kaj se v resnici dogaja, katere so te bistvene stvari sveta? En lumpenproletarec skuša pobiti drugega. Sta ta dva nesrečnika kriva za sistem trgovine, ženskarjenja, moškarjenja? Kaj bo, če ju pustimo pobiti se med sabo? Mrtva bosta ali ranjena, pohabljenata, to je vse, a sistem? Pustiti ju, da se pobijeta, je to novi — naš, mali — Vietnam? Ni to groteskna parodija nanj? Popolna nemoč kaj stvarnega ukreniti, izpostaviti svoje življenje? Dokazovati, kako se urejajo stvari tega sveta, na tujih plečih? Je to res revolucija? Bo iz tega poboja in takšne smrti sploh kaj zraslo? Ni to čisto navaden umor, sodelovanje pri — nesmiselnem — umoru? Je pomoč sočloveku v sili nekaj lažnega, slabega? Ima Ludvikova teza, ki simbolično spominja na sovjetsko tezo leta 1939, češ naj se oba kapitalistična tabora, os in zavezniki kar med sabo pobijeta, sploh kak — pa čeprav najmanjši človeški pomen? Ludvik tudi dodaja: Pusti ju, »ker sta to dva svobodna človeka in ker nimaš ti čisto nobene pravice, mešati se v njune račune.« Kakšna svobodna človeka?! In ravno ta dva zaljubljenca! Kdo pa je sploh svoboden?! Pozna Hiengov roman eno samo svobodno osebo? Sploh prizna svobodo? Ali nismo vsi hlapci Usode? Ali ni naša edina svoboda sprijazniti se z Usodo, s Smrtjo? In biti zmožen s sočlovekom, z njegovo muko, nesvobodo so-čutiti? — Vtis, ki ga zapušča Ludvikov nastop, je prav za prav umazan.

Vendar je ta umazanost končni vtis, občutek, ki ostane v grenkih gledavčevih ustih, nikakor pa ni zapisana direktno, Ludvik ni obtožen, situacija ni poenostavljena. Na svoji ravni ima ta radikalec zmerom prav. Nazadnje je res, kar pravi za nove vratarja. Če ga boste rešili, tako rezonira, »ga boste navadili na red in disciplino! Naučili ga boste okopavati vrtiček! Povedali mu boste, da je treba vilico držati v desni roki, pardon, v levi!... Kupili mu boste pralni stroj« itn. »In ko imaš nekaj, boš zagotovo dobil še kaj drugega, pa kaj tretjega, pa kaj četrtega, ne boš se več upiral.« Res je, takšna je realna rešitev. Človek obživi, ohraniš mu življenje, potem pa ga potisneš v armado njemu podobnih, hlapcev, sužnjev, pridobitnikov. Z rešitvijo si pridobil novega podložni-

ka, ujel si ga in si ga podjarmil. Res je. Vendar gloda Hiengov skepticizem naprej, je sploh mogoče drugače? Ni prav, drži. Vendar, je bolje ubiti ga, pustiti ga ubiti, kot da bi živel, pa čeprav kot podložnik? Kaj pa je nazadnje podložnik? Je socialno podložništvo kaj bistvenega glede na ono temeljno podložništvo, ki ga noben sistem ne more odpraviti, glede na usodo in smrt? Smemo sočloveka, z namenom, da bi mu preprečili padec v podložništvo, odrešiti življenja? Si ne lasti tale Ludvik mnogo preveč pravic nad ljudmi, nad človeškim?

Kaj prav za prav hoče? S Pitovo režijo ni zadovoljen, ker vidi, da dela Pit »predstavo«, teater, Orfeum, literaturo, estetiko, sam pa načrtuje »akcijo«, »mobilizacijo«. Noče igre na odru, temveč krvavo igro v življenju. Hoče to, kar se dejansko z vsemi nami v tem našem skupnem Orfeumu godi: trpljenje in smrt. Ludvik podpihuje usodo, vse, kar počne, je le nalaganje drv na že tako razplameneli ogenj uničevanja. Hieng skuša blažiti, kolikor se da, a se zaveda, da je vse skupaj res bolj blažev žegen, vendar kaj, ko nam drugo ni dostopno, ko smo pa tragične žrtve. Ludvik se ni odločil, da bo tragični akter, temveč režiser: da bo on režiral pristne, eksistencialne avtodafeje (drugih in sebe) in vojske in turnirje in lakote in kuge, da bi z njimi očistil svet in napravil, kaj? Ta končni cilj ostaja povsem negotov, nedeterminiran, v oblakih, neznan, čudna želja, ki je le objektivizirana kompenzacija osebne muke, nezadovoljstva, raztrganosti, obupa. Ludvik sam enako trpi kot drugi, le da tega noče priznati in bi rad videl svoje trpljenje spremenjeno v obče trpljenje, potem bi se v njem nekako izgubil, anonimiziral, se čutil v njem varnega, saj ne bi bil posebnejš, izrinjenec. Zato hoče svet zažgati, da bi vsi zaplameneli v isti Bolečini, da se nobeden ne bo mogel rešiti v »samozadovoljnost«, uspešnost, zmagovanje, srečo. Odtod Ludvikov projekt, napraviti iz sveta en sam Vietnam, odtod misel, da je to, kar dela, že revolucionarna akcija. Na Pitovo vprašanje: »Kje pa ti živiš?« odgovarja »kakor prerok«: »Na Kubi! V Urugvaju! V Vietnamu! V Sudanu! V Bengaliji!... Povsod, kjer gre za res! Ne bom sadil solate! Ne maram dobiti raka od deodorantov!« A Hieng ne bi bil Hieng, skeptični posmehljivec velikega kalibra, če ne bi tega Ludvikovega projekta ne le moralno omajal, kar smo že analizirali, ampak tudi hudo osmešil, in

to s pomočjo najbolj klavrne figure romana. Po teh vznesenih besedah Burnik spusti skozi megafon svoj glas: »Kuku! Kuku! Kuku! Kuku! Štikrat. Potem nič več.« Zares, tale »kuku« je pravi avtorjev odgovor na revolucionarni projekt. Kakšna Kuba in Vietnam neki! Gledališče! Orfeum! Slovenci se leta 1970 in 1973 ne gredo nobene gverile, Ludviki prav nič ne tvegajo, manipulirali bi radi le z eksistencami drugih, (lumpen)-proletarcev, sami pa ostajajo veliki strategji, načrtovavci, vojskovodje iz kavarne (Feranta, Šumija, Bakhus bara). Naša usoda je Orfeum: teater, besede. Tej — zares klavrni, a tradicionalno slovenski — usodi se je mogoče ogniti na en sam način: da nanjo vede in hote pristanemo, a da obenem vidimo čezno: v območje eksistence, trpljenja, smrti, se pravi v območje, kjer se besede končajo, kjer jih zamenja čuteče-boleča snov.

Ludvikov konec je enak Burnikovemu, to je konec vseh eksplicitnih ideologov, ki skušajo svojo bolečino prekriti, se ji odpovedati v tuji bolečini, to pa imenujejo z velikimi imeni Naroda in Revolucije, Družbe in Avantgarde, Humanizma in Antihumanizma. Komedija s slepim ognjemetom precej papirnato — besedno — stavbo avantgardnega projekta razpiha. Enako kot se je podelal Burnik, se tudi Ludvik. Njegove zadnje besede, popolna negacija vseh prejšnjih, so: »Jaz nisem vedel, da je tako. ... Če je tako, vse skupaj nima smisla... Ničesar nismo sposobni... Oprostite... Zmotil sem se pač in...« Zadnja — temeljna — resnica ostaja neboljnost, prazne roke, razkroj vseh projektov: Nemoč. (Zanimivo bi bilo napraviti primerjavo med tem Hiengovim Ludvikom in Rožančevim iz drame **Jutro polpreteklega včera**. Verjetno bi ugotovili, da se znotraj avtodestruktivizma situacija ni bistveno spremenila, pa čeprav je med obema figurama skoraj petnajst let časovne razlike. Rožančev Ludvik je enako radikalno ihtav, besedno agresiven, nezadoščen in neboljen kot njegov naslednik. — Podobno sem ga analiziral v spisu **Med revolucijo in anarhijo**, knjiga **Od ideje do eksistence**, 1971.)

S socialno politično ideologijo je pisatelj opravil, ko je opravil z Burnikom in Ludvikom. Kritični analizi preostajata zdaj še dve literarni figuri, s pisateljevega stališča pomembnejši: Edvard Micek in njegova mati — mačeha Mila. Tadva se nahajata na drugi ravni kot prejšnja: na neideološki oziroma, kot smo že rekli, njuna ideologija ni socialno politična,

eksplicitna, ampak eksistencialna, implicitna. A tudi med sabo se precej ločita. Zdi se, kot da se avtor v obeh upodablja, sam sebe, le na dva različna načina: s skritim patosom (Mila) in odkrito avtoironijo (Edi).

Edi Micek je tipična figura avtodestruktivizma. Antiheroj. Jedkost, s katero ga riše njegov avtor, je izjemna, celo pretirana. Ludvik in Burnik bravcu gotovo nista simpatična, vendar — ali mu je Edi kaj bolj? Pisatelj je nagradil nanj brez števila slabih lastnosti, skoraj prekril ga je z njimi. Napol norec je, psihiopat, nezmeren fantast, strahopetec, nikoli in nikjer se noče angažirati, za nobene ideale in cilje, majhen egoist, ki skrbi le zase, reva, mamin sinček, niti kot umetnik si ne upa zastaviti na veliko in na široko, ostaja obrtnik, dekorator, ne upa se oženiti, nima uspehov pri dekletih, niti piti ne zna, vsem daje prav, tako rekoč skozinsko negativna, smešna, nična oseba. In vendar, pa čeprav to še tako spretno skriva, govori skozenj pisatelj. Podaja svojo skušnjo in svoje stališče.

Ni lepo, ni pomembno, če je človek napol nor. A kako človek danes — v današnjosti — ne bi bil napol nor? Vsi so, Ludvik, Burnik, Ravnatelj, Kleopatra, ne biti nor se pravi ne eksistirati. Edijeva prednost je, da si svojo norost prizna in, kar je še važnejše, da iz nje ne dela socialno političnega, moralno religioznega odrešeniškega programa za posameznika, narod in človeštvo, temveč jo ohranja kot lastno, privatno, za druge nepomembno. V tem je Edijeva čudežna, neznanska skromnost. In ravno to skromnost Hieng izjemno ceni. Biti skromen, pomeni, vedeti za lastne meje. A kaj je na tem svetu več? Katera modrost je globlja? Kateri pogum odločnejši? Vsi smo neboljenci, le da si po večini to stanje tajimo, se napihujemo, radi bi igrali velike vloge v tem našem svetu-orfeumu, a v resnici stitramo, se zgublamo v komparzeriji, predstavljamo vloge — pse. Smešno je igrati Leara, če si Burnik, Hektorja, če si Pit, Che Guevaro, če si Ludvik, Metternicha, če si ravnatelj. Edi igra edinole Edija Micka (pomislimo že na njegov priimek, na kombinacijo kraljevskega imena — Edvard — z notorično slaboumnim Mickom!), v tem je njegova veličina.

Edi ostaja zakrknjen privatnik. Tudi to ni lepo, biti privatnik. Kaj ne živimo v velikih časih javnega delovanja? Ne, pravi avtor, javno delovanje je švindel, je prazno ropotanje po orfeumu, naša dejanskost ni

v igranju drugega, v predstavljanju velikih — javnih — vlog, temveč v tem, da odigramo, kar nam je namenila usoda; ta pa nas je naredila za sinove in hčere, za ljubince in delavce, za tiste, ki lahko ubijajo, lahko pa tudi blažijo in se preganjanju drugih odpovedujejo. Če je tako, potem seveda zasebnik nenadoma ni več vsega zaničevanja vredna mizerija, ampak nekdo, ki je najbolj pristno ohranil pravo človeško naravo.

Micek sicer fantazira, blodi, vendar — ali niso te fantazije prav za prav resnica? Ne živimo zares okupirani od smrti? Nismo zares od rojstva do zadnjega dihljaja preganjani? Takšna fantazija ustreza dejstvu. Zraven pa ostaja privatna, sem in tja jo Edi komu sporoči, a ko vidi slab odziv, se hitro umakne, zapre vase, druge pusti pri miru. Z njo nikogar ne ogroža. Medtem ko drugi, agresivni, prenapeti, samo-umevni, nesramni svoje nacionalistične in revolucionarne fantazije nenehoma vsiljujejo okoliči, jo prekljnajo in zaničujejo, če jim ne nasede, če se zvesto in bojevito ne postavi za fantastov fantazijski prapor. Ali torej niso mnogo nevarnejše javne fantazije, izmišljije, ki hočejo postati splošna socialna resnica, a so v resnici enako privatno individualne, kot je Mickova?

Trpnost res ni zavidanja vredna. Vsa se nam zdi nekam babja, klavrna, nezanimiva, bleda. A kaj dosežejo vsi veliki junaki s svojo nasilnostjo? Nič. Oziroma nekaj: pospešujejo trpljenje in smrt. Neprehoma nekaj urejajo, ti javni ljudje, ti vsiljivi tvorci zgodovine, ti prisiljeni dobrotelneži družbe, a to urejanje je prav za prav eno samo masakriranje živega, stvarnega. Ali ni Mickova trpnost spet čudovita modrost, naravnost filantropstvo, saj zla ne povečuje, drugega pa se tako na tem svetu ne da?

In tako naprej. V vsaki Edijeви slabi lastnosti lahko vidimo tudi nekaj dobrega, še več, dobra plat teh navidezno slabih lastnosti odločno prevaga. Pisatelj ga zmerja, preočita mu vse, kar se da, pa vendar ostaja tale Micek — poleg Mile — najbolj človeški, razumen. S svojo previdnostjo že vnaprej stori le tisto, na kar morajo ostali, po polomu velikih besed, pristati na koncu, osramočeni, zničeni. Micek je simbol naše temeljne človeške nebogljenosti, naše nezmožnosti, da bi storili kar koli bistvenega, velikega (vse to se je dogajalo — morda — v preteklosti).

Micek je prav za prav recept, kako smotrno živeti lastno nebogljenost.

Pisateljska struktura, ki smo jo odkrili že za Burnika in Ludvika, velja seveda tudi zanj, le da je njen pomen (vsebina) ravno obraten. Oni ma dvema daje Hieng dobre razloge, da bi se nazadnje le pokazalo, da sta brez njih, Micku daje očitno slabe in najslabše, končni vtis pa je prav ugoden. Ko namreč bravec izkusi polome vseh drugih, se mu Micek, ki je ves čas živel v senci teh drugih kot peto kolo, naenkrat zazdi kot edina normalna, teku stvari ustrezna persona. Vendar to ni pisateljev namerni trik. Hieng tega Micka zares ne občuduje, zares mu zameri, ker je takšen, z avtentičnim nenagnjenjem ga kritizira. To pa je, kot vemo iz celotnega avtodestruktivizma, temeljni princip te literarne smeri: radikalna avtokritika, takšna, ki vodi že do meja avtonegacije in čeznje. Micek je znegiran kot veliki (črtomirovski, osvajavčevski, svetoivanovski, cheguevarovski) projekt, ostaja pa — trden — kot minimalna realiteta, kot skromno občivetje, kot reducirana eksistenca, ki se zdi — in je — minimalna, reducirana in skromna le tako dolgo, dokler živi med velikimi projekti, socialno-ideološkimi gibanji, med razkošno kuliserijo Retorike, ko pa se ta, kar je nujno, razprši, ostane človek sam s sabo, a to je človek, ki se bo prav kmalu srečal s trpljenjem in smrtjo, šel po poti matere Mile, po njuni poti vsega živega, in na tej poti postal velik: velik, kot je lahko kdor koli na svetu, velik kot mučenec (takšni pa so mnogi antiheroji avtodestruktivizma: Črtomir, Don Felipe, Baltazar, Božičev Brezposelni itn.).

O figuri in funkciji matere Mile je bilo v tem premišljevanju že zapisanih nekaj opredeljujočih besed. Zato jih zdaj le razvijmo. — Nekaterim kritikom se je zdelo vprašljiva kompozicija **Orfeuma**, se pravi razdelitev na glavni del dogajanja v gledališču in na stranski del dogajanja z Milo. Oba dela sta po dogajanju le šibko povezana, le preko glavne osebe Edvarda Micka, preko njegovih spominov, deloma pisem. Če gledamo zgolj na zunanjo formo, je ta kritički pomislek verjetno točen, saj se družji dvoje raznorodnih elementov, celo tema obeh delov je različna. Vpogled v osnovno Hiengovo pisateljsko strukturo, ki je dvojnost, razumevanje razlike med življenjem in smrtjo, zdajšnjostjo in preteklostjo, videzom in resnico, igro (ničem) in bitjo, gledališčem (to je predstavljanjem trpljenja) in trpljenjem, pa nas

pouči, da je kompozicija, kakršno pozna **Orfeum**, povsem razumljiva in za tekst tako rekoč naravna. Med obema deloma póloma — pravzaprav ne sme biti neposredne zveze, enotnosti, biti morata ločena, morata si biti tuja, medsebojno celo zanikujoča se. Mila je nosivka resnice (umiranja), odpovedala se je življenju, videzu, socialnim opravkom, vsem komunikacijam v institucionalni realiteti, zato je nujno, da stoji zunaj ostalega dogajanja, zunaj Burnikov in Ludvikov, teatrov in vojašnic, ravnatelj in sekretarjev, njena izvzetost mora biti poudarjena. Se pravi, da je Hiengova kompozicija hotena in smotrna, glede na pomenško strukturo teksta povsem pravilna. Kateri višji — in drugačen — kriterij pa bi smeli v našem kritičnem razsojanju uporabljati?

Prav tako je smotrno, da oba dela povezuje ravno Micek, ta relativno odprta, nedefinirana, sredinska figura; je na sredi med ideološkimi sovražniki, med Burnikom in Ludvikom, a tudi na sredi med ideologijo (Burnik, Ludvik) in eksistenco (Mila), med videzom in resnico. Kot popolni sredinec je tudi srednjih let, medtem ko so na strani resnice (smrti) v glavnem starci (Mila, Kobal, kmečki starci...), na strani videza mladina (v tem je neka sorodnost s Torkarjem, kakršen je bil vse do **Zlate mladine**, seveda brez **Velike preizkušnje**).

Temeljna eksistencialna kategorija **Orfeuma** je poleg smrti, umiranja in trpljenja nemoč. Nemočni s(m)o vsi, mladi, stari, srednji, nemočni pred Usodo, življenjem in smrtjo. Človek je v jedru nemočno bitje. Nemoč je pravzaprav resnica umiranja in trpljenja, zaradi nje pride do smrti. Da trpim, nisem kriv sam, temveč usodna življenjska pot, ki velja za vse (tudi v tem je Hieng nemalo krščanski, čeprav se zdi, da je njegova krščanskost laična, ateistična). Trpljenju in smrti, to je nemoči, se izogniti ne da. Vse to pripoveduje pisatelj eksplícite: **Orfeum** nima strani, ne pozna stavka, v katerem bi bila hvaljena kakršna koli moč v pomenu uspešnosti, oblasti, zmage, sreče; edina moč je ponosno, čisto, jasno, pogumno, celo vedro vztrajanje v nemoči, v smrti (ni tu neka podobnost z Mrakom?). Predvsem pa se seveda kaže nemoč ideologije, se pravi ideje — Ideje — o kakršnem koli premagovanju smrti, umiranja, trpljenja v prihodnosti. Hieng pribija: »Izkaže se tudi, da so predmeti izbrali nas« (to bi bil že skoraj reizem), »ne pa mi njih; in izkaže se tudi, v kako majh-

ni meri nam je bilo dano mojstriti usodo.«

Nemoč se veže z razkrojem. Če teče življenje od videza k resnici, od iluzije trdnosti in moči k dejanskemu stanju, pomeni, da umira: da se razkrajja. In res nič v **Orfeumu** ne obstane trdno, nobena ideološka drža, nobena institucija, nobeno življenje; zgodba matere Mile je osrednje karakteristična za neogibnost človeškega razpada, ki je psihično in fizično. Razpad se kaže tudi kot gnus. Hieng ni zaman posvetil svojih najboljših strani ravno slikanju gnusa (vetrovi v Materinem črevesju itn.). Ostudnost in smrad morata biti neizmerna, da je lahko trpljenje čisto, da je dosežena edina človeška moč (tu je Hieng deloma soroden Strniši, približuje se njegovemu pojmovanju moči, čeprav je Strniša bistveno bolj monoliten, manj razkrojen, moč mu pomeni moč čiste in naravne osebnosti, značaja, ki trdno sprejema ukaze ne usode, temveč Previdnosti).

V slikanju nemoči je Hieng radikalen, vsestranski, vsako priložnost izrabi, da bi lahko dodal še to ali ono značilnost naših polomij. Recimo: med vojno so se figure **Orfeuma** v glavnem podelale (Kobal, Edi, tudi ravnatelj se je nekako spretno izvlekel); živi so krivi, nedolžni so edino- le mrtvi (to tezo poznamo že od Zupana: **Panter Dingo**). Po vojni se ti dosledni antiheroji vsi po vrsti lepo uklanjajo, četudi niso enakih misli kot oblast. So »lojalni«. Itn. Nemoč je vsesplošna.

Vendar je v tej vsesplošni nemoči luknja, ena sama možnost, nekako premagati čas, se pravi umiranje in zdajšnjost. Ta možnost je človekova zmožnost, da preteklost ohrani, jo upodobi, se je zaveda: da se je spominja. Torej spomin. Spominov na prihodnost ni, ti so gola izmišljotina ideologov in drugih manijakov, sleparjev, zapeljivcev. Opazovanje zdajšnjosti je opazovanje smrti. Ostane — kot relativno rešilno — le še preteklost. Nevrnljivo bi izginila, če je ne bi znali fiksirati v spominu. Na ta način vendar nekako ohranimo bit sveta (čeprav le kot preteklo). Glavna banka spomina pa je literatura. Bistvena narava pisateljstva je pravzaprav v tem, da preteklo ohranja. Pisatelj beleži, da bi preteklo ostalo. Zato prava — dobra — literatura ne more pisati o tem, kar bo, niti samo o tem, kar je, temveč predvsem o tem, kar je bilo. Oziroma natančneje: opisuje, kar je, vendar v tem, kar je, v današnjosti, v danosti opazuje njeno prehajanje v preteklost in pogoje- nost po preteklosti, umiranje, razkra-

janje. Ker pa je pisatelj sam podložen zakonom razkranja, ki spreminjajo njegovo lastno prisotnost v odsotnosti, sodobnost v minulosti, je tema literature neogibno ne le destrukcija vsega, temveč avtodestrukcija. Tako pridemo spet do nove dvojnosti: vse je sicer zapisano razkroju, pisateljjevanje pa fiksira — ohranja — ta razkroj in ga zato v določenem pomenu — praksi, trajanju — premaguje. Premaguje? Nikakor, saj mu je tudi samo podvrženo, samo se razkraja, vendar pri tem lahko opravi, če je dobro, pomembno človeško funkcijo: riše, kako je treba umiranjeno dostojanstveno prenašati (v tem je kal Hiengovega moralizma in pedagogike). Prenašati ga pa spet pomeni prenesti ga iz preteklosti in umrljivosti v neke vrste stalnost ali celo večnost, ki ji pravimo literatura. Soočeni smo z dvojnostjo, ki je skoraj že paradoks.

Če to misel radikaliziramo, smemo zapisati: ni resnično, kar je zgolj bilo, kajti kar je bilo, je bilo — nekoč — zmerom v neki zdajšnjosti, danosti in s tem razkrojljivo; resničen je le spomin na tisto, kar je bilo, nenehen spomin, le zavest o preteklem, le občutki za barve, oblike, tone, dogodke, pomene, ki jih je v **Orfeumu** toliko in so tematizirani s tako posebnim posluhom. (V tem lahko odkrijemo nekakšen ekstremni, berkeleyanski subjektivizem: esse est percipi.) Svet nima biti, je zavest o njej kot izgubljeni (tudi to je v zvezi s strniševsko odsotno prisotnostjo biti). Ali ni torej resničen le tisti, ki ima zavest o preteklem: spomine (največ se z njimi ukvarja Mila, se pravi, da je tudi, po tej plati najresničnejša, a tudi Micek se jim na veliko predaja; skoraj brez njih je le mladina, avantgarda, tisto gibanje-rod, ki gre le naprej, v nič)?

S spominom in z ohranjanjem preteklosti je povezana tudi psihoanaliza (ki jo je pri Hiengu že pred petnajstimi leti lucidno odkril Marijan Kramberger, glej njegov sicer pretirano kritični — takšna je pač Krambergerjeva pretirano kritična, celo izničujoča narava — spis v **Reviji 57**).

Edi je odvisen od matere Mile,

ona od svojega očeta itn., ker sta pač oba — in mi vsi — odvisni od preteklosti, od tega, kar je bilo in ni več ali kar izginja. Ojdipov kompleks, ki igra v **Orfeumu** dovolj važno vlogo, je navezava zdajšnjega na bivše, mladega na staro, živega na razkranje. Oče ali Mati sta Avtoriteta, Zakon, ker sta bila prej kot sin ali hči, ker sta zastopnika minulosti in ne, ker bi bila nasilje ali čisti moralno ideološki Prav. V tem je zanimiva korekcija in preformacija freudističnega učenja. Ali ne gre za nekakšen erotizem do razpadanja, do smrti, za estetsko nekrofilijo?

Spomin (ohranjanje preteklosti) pomeni Obliko, Slog. Oblika je edina trdnost (fiksacija) nad prepadom razkroja, niča. Je pravzaprav edini zaresni je. Oblika = bit. (Odtod Hiengov formalizem, perfekcionizem v pisanju, artizem.) Vsebina je podvržena razkroju, ker je živa, oblika je že vnaprej »mrtva«, umetelna, narejena, zato je rja umiranja ne more načeti. Stil je edini zid, ki se je zmožen upreti destrukciji.

Tudi v oblikovni strukturi naletimo na isto dvojnost kot v pomenski. Ker je oblika edina »Rešitev« (torej gre za nekak formalistični eshatologizem oziroma eshatologizem Forme), se je pisatelj ne le oklepa, ljubi, goji, se z njo enači, ampak — kar je razumljivo — v tej svoji obupani ljubezni tudi pretirava. Zato nemalokrat zaide v pretirano obliko, v umetelnost, izumetničenost, spakljivost (formalno je dostikrat v bližini manirizma, rokoko mu nikakor ni tuj, medtem ko je vsebinsko bližje romantizmu; spet dvojnost). Skoz Slog dobi spomin funkcijo zdajšnjosti: je pristnost (ritmov, glasbe, barv, kadence stavka...). Vendar je ta Stil sam v sebi — kot vse pri Hiengu — načet, spodbit, saj ni samoumeven, »naraven«, »prirojen«, ampak izdelan iz potrebe po kompenzaciji. Zato ne gre za formo, ki bi bila zmožna proizvesti trden svet, sploh ne za proizvajalno formo, temveč za takšno, ki se sama sebi razkraja. S svojo pretiranostjo se marsikje formalizira do pretirane mere, se spreminja v mickovski štukaturu, v baročni okras.

VIZUALNA POEZIJA

TOMAŽ KRALJ & FRANCI ZAGORIČNIK

- $1 \times 8 + 1 = 9$
 $12 \times 8 + 2 = 98$
 $123 \times 8 + 3 = 987$
 $1234 \times 8 + 4 = 9876$
 $12345 \times 8 + 5 = 98765$
 $123456 \times 8 + 6 = 987654$
 $1234567 \times 8 + 7 = 9876543$
 $12345678 \times 8 + 8 = 98765432$
 $123456789 \times 8 + 9 = 987654321$

- $9 \times 9 + 7 = 88$
 $98 \times 9 + 6 = 888$
 $987 \times 9 + 5 = 8888$
 $9876 \times 9 + 4 = 88888$
 $98765 \times 9 + 3 = 888888$
 $987654 \times 9 + 2 = 8888888$
 $9876543 \times 9 + 1 = 88888888$
 $98765432 \times 9 + 0 = 8888888888$
 $987654321 \times 9 - 1 = 888888888888$

1×1	=	1
11×11	=	121
111×111	=	12321
1111×1111	=	1234321
11111×11111	=	123454321
111111×111111	=	12345654321
1111111×1111111	=	1234567654321
11111111×11111111	=	123456787654321

$1 \times 9 + 1 + 1$	=	11
$11 \times 8 + 1 + 22$	=	111
$111 \times 7 + 1 + 333$	=	1111
$1111 \times 6 + 1 + 4444$	=	11111
$11111 \times 5 + 1 + 55555$	=	111111
$111111 \times 4 + 1 + 666666$	=	1111111
$1111111 \times 3 + 1 + 7777777$	=	11111111
$11111111 \times 2 + 1 + 88888888$	=	111111111
$111111111 \times 1 + 1 + 999999999$	=	1111111111

$11 - 1 - 1$	=	9×1
$111 - 1 - 22$	=	8×11
$1111 - 1 - 333$	=	7×111
$11111 - 1 - 4444$	=	6×1111
$111111 - 1 - 55555$	=	5×11111
$1111111 - 1 - 666666$	=	4×111111
$11111111 - 1 - 7777777$	=	3×1111111
$111111111 - 1 - 88888888$	=	2×11111111
$1111111111 - 1 - 999999999$	=	1×1111111111

ABSOLUTNI KRITERIJ

0		0
010		090
01210		09890
0123210		0987890
012343210		098767890
01234543210		09876567890
0123456543210		0987654567890
01234567890		09876543210
012345678909876543210	=	098765432101234567890
0123456789876543210		0987654321234567890
01234567876543210		09876543234567890
012345676543210		098765434567890
0123456543210		0987654567890
01234543210		09876567890
012343210		098767890
0123210		0987890
01210		09890
010		090
0		0

12345679 × 9 × 1 = 111111111
12345679 × 9 × 2 = 222222222
12345679 × 9 × 3 = 333333333
12345679 × 9 × 4 = 444444444
12345679 × 9 × 5 = 555555555
12345679 × 9 × 6 = 666666666
12345679 × 9 × 7 = 777777777
12345679 × 9 × 8 = 888888888
12345679 × 9 × 9 = 999999999

1122334455667789 × 99 × 1 = 1111111111111111111
1122334455667789 × 99 × 2 = 2222222222222222222
1122334455667789 × 99 × 3 = 3333333333333333333
1122334455667789 × 99 × 4 = 4444444444444444444
1122334455667789 × 99 × 5 = 5555555555555555555
1122334455667789 × 99 × 6 = 6666666666666666666
1122334455667789 × 99 × 7 = 7777777777777777777
1122334455667789 × 99 × 8 = 8888888888888888888
1122334455667789 × 99 × 9 = 9999999999999999999

111222333444555666777889 × 999 × 1 = 1111111111111111111111111
111222333444555666777889 × 999 × 2 = 2222222222222222222222222
111222333444555666777889 × 999 × 3 = 3333333333333333333333333
111222333444555666777889 × 999 × 4 = 4444444444444444444444444
111222333444555666777889 × 999 × 5 = 5555555555555555555555555
111222333444555666777889 × 999 × 6 = 6666666666666666666666666
111222333444555666777889 × 999 × 7 = 7777777777777777777777777
111222333444555666777889 × 999 × 8 = 8888888888888888888888888
111222333444555666777889 × 999 × 9 = 9999999999999999999999999

o

a

e

i

u

a _ nomama
e _ juke boks
i _ delitev-mnozitev
o _ bom končal pesem
u _ osnutek

3

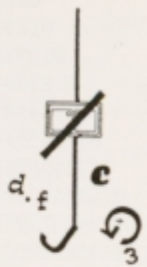
1 nekaj
3 negacija
5 drugo nekaj

5

Ba SIA S!

: non₃vis, mi

FILI?

NOLO (!!!),

a! C! Aia
M[♩] at[♩] er

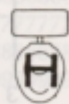

ubi

cc,

b.p.

dieM

PERCURRERE S:

1
2 3

n.3,2

"MEMB^EUTO,
r
CLAMITOS"

ORIŠE
RoZNE
SANJ
POD JŠ
KVA
V 6.3
SIVE
DNEVA

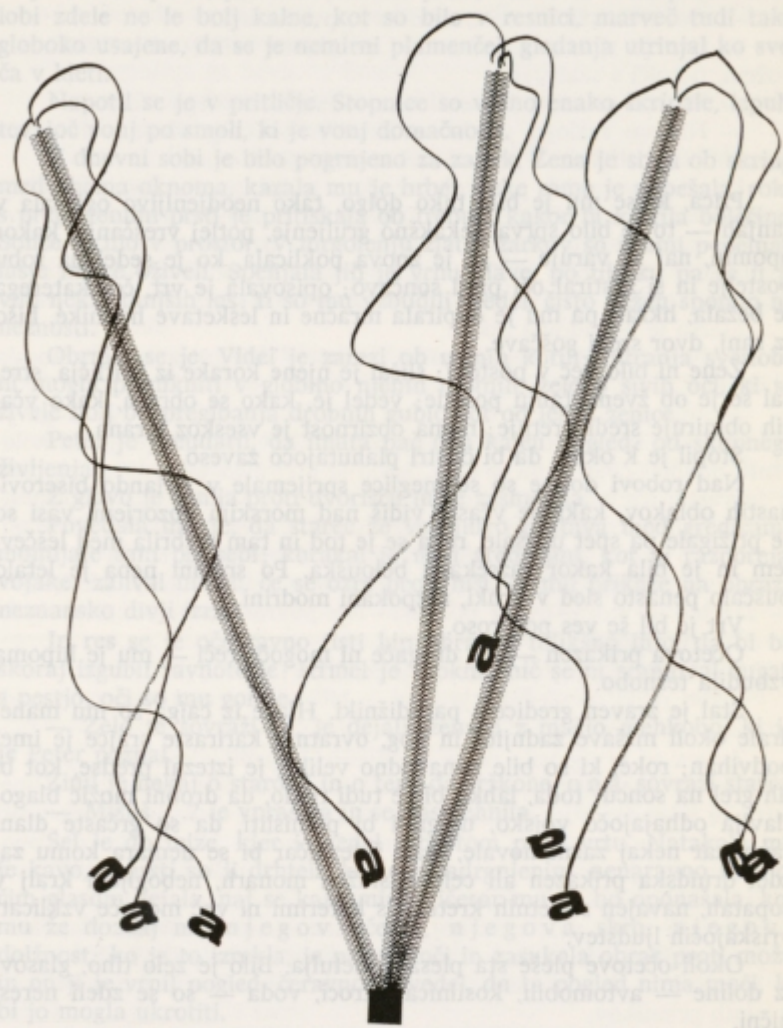

KADČEK POLOŽIM
 V MART
 NAJPTICO, VO
 IHO, SLEPI
 * F
 AŠILSERP
 N Ann

political poem

l'art d'identité

political poem

Ptica, ki se mu je bila tako dolgo, tako neodjenljivo oglašala v sanjah — to je bilo sprva nekakšno gruljenje, potlej vreščanje, kakor opomin, naj se varuje — ga je znova poklicala, ko je sedel na robu postelje in si zastiral oči pred sončavo; opisovala je vrt, čez katerega je bežala, hkrati pa mu je odpirala mračne in lesketave hodnike, hišo iz sanj, dvor sredi goščave.

Zene ni bilo več v postelji; slišal je njene korake iz pritličja, stresal se je ob žvenketanju posode; vedel je, kako se obrača, kako včasih obmiruje sredi kretnje; njena obzirnost je vseskozi igrana.

Stopil je k oknu, da bi odstrl plahutajočo zaveso.

Nad robovi doline so se meglice sprijemale v girlando biserovinnastih oblakov, kakršne včasih vidiš nad morskim obzorjem, vasi so se prižigale pa spet ugašale, reka se je tod in tam srebrila med leščevjem in je bila kakor razsekana belouška. Po sredini neba je letalo puščalo penasto sled v krhki, razpokani modrini.

Vrt je bil še ves pod roso.

Očetova prikazen — nič drugače ni mogoče reči — mu je hipoma vzbudila tesnobo.

Stal je zraven gredice s paradižniki. Hlače iz cajga so mu mahedrale okoli mršave zadnjice in nog, ovratnik kariraste srajce je imel podvihán; roke, ki so bile nenavadno velike, je iztezal predse, kot bi jih grel na soncu; toda, lahko bi se tudi reklo, da drobni možic blagoslavljá odhajajočo vojsko, utegnili bi pomisliti, da so grčaste dlani ravnokar nekaj zaznamovale, stari železničar bi se nemara komu zadel druidska prikazen ali celo odslužen monarh, nebogljeni kralj v copatah, navajen stoletnih kretenj, s katerimi ni več mogoče vzklicati vriskajočih ljudstev.

Okoli očetove pleše sta plesala metulja. Bilo je zelo tiho, glasovi iz doline — avtomobili, kosilnica, otroci, voda — so se zdeli neresnični.

— Dve manj ko osemdeset . . . , je pomislil.

Kralj iz sanj, tisti, s katerim se je bil kar naprej srečeval v somračnih hodnikih, polnih nesnage, je ravno tako vzdigoval prste v pramenček srebrne svetlobe in ponavljal: — Kralj je sin kralja, ki je bil sin kralja, ki je bil sin kralja! In tako naprej, in tako nazaj! Kralj ne more umreti, dokler ne najde sina! Ali je mogoče, da sin ne ve za svojo dolžnost?!

Peter se je spominjal, kako živo si je bil želel slišati kakršno si že bodi vojsko za zidovi.

* Odlomek iz romana

Oče je spustil roke. Prav počasi se je napotil proti garaži in se naslonil na vrata. Mišice na tilniku so se mu pregibale, kakor so mu bržčas pletle misli; njega dni se je znesel nad materjo, če ni bilo fanta pri roki; vsi kralji so nesrečni brez vojskâ.

Peter se je v kopalnici do kraja oblekel. Ker je imel za hrbtom okno, za oknom pa je bila lipa, mu je zrcalo kazalo zelenkasto krinko in polovično plešo, podobno očetovi pleši; oči so se v nasprotni svetlobi zdele ne le bolj kalne, kot so bile v resnici, marveč tudi tako globoko usajene, da se je nemirni plamenček gledanja utrinjal ko sveča v kleti.

Napotil se je v pritličje. Stopnice so večno enako škripale, izpuhtevajoč vonj po smoli, ki je vonj domačnosti.

V dnevni sobi je bilo pogrnjeno za zajtrk. Žena je stala ob skrinji med obema oknoma, kazala mu je hrbet, ozke rame je pobešala, roke s prepletenimi prsti je pritiskala ob trebuh, kakor bi krotila bolečino. Sonce je lilo v prostor. V mrgolenju zlatih žarkov so ženini pepelnati lasje malce oživelili. Spenjala jih je vrhu glave, po tilniku pa se ji je vilo nekaj tanjših las: ti so mu vzbudili medel, čisto bežen spomin na nežnosti.

Obrnila se je. Videl je zarezi ob ustnih kotih; jutranja svetloba ni mogla prenikniti v globino njenih motnih, zeleno sivih oči, ki so živele bolj od pregibanja drobnih gubic kot od leska zenice.

Peter je preudaril, da imata pač oba kalen pogled: od skupnega življenja.

Z glavo je sunila proti dvorišču in se zasmejala.

Povedala mu je, da starec že vse jutro postava med gredicami, momljaje sam pri sebi; korakal je med gredicami, kot bi razporejal vojake; zalival ni nič, če se ozre proti hiši, se mu prikaže na obrazu neznanško divji izraz.

In res se je oče ravno tisti hip obrnil s tolikšno ihto, da bi bil skoraj izgubil ravnotežje: strmel je v okna, nič se ni sramoval žugati s pestjo, oči so mu gorele.

— Zelo te sovraži . . ., je dejala ženska z mačjo mehko, ki jo je Peter poznal.

Zinil je nekaj o starosti in o tem, da bržkone o n a sovraži starca.

— Misliš . . .? je vprašala in se nasmehnila.

Šel je do mize, kjer je sedel s hrbtom proti vrtu. Natakala mu je kavo, a prsti so ji drhteli, ko je z zadržanim, nenaravno nihajočim glasom dejala, naj se kar umiri: ničesar mu ne bo oponašala, kot mu že dozda ni; njegov oče je, njegova skrb, njegova dolžnost; ko je to izrekla, je priprla oči in zasukala obraz proti možu in on ji je vrnil pogled, čeravno je vedel, da ta pogled nima moči, ki bi jo mogla ukrotiti.

— Marta, v vaši hiši ste včasih molili, kajne?

Kratko mu je pojasnila, da njene hiše ni več.

— Zdaj že zelo dolgo živim tukaj in to je tvoja hiša!

Potem ga je vseeno vprašala, kako da se je spomnil njenih in molitve.

Opozoril jo je, kolikšen pomen ima v izročilu njene nekdanje vere usmiljenje; naslikal ji je dobrotnega Jezusa med krstom v Jordanu in pridigo na Gori, krhko podobo, ki se menda vendarle ni čisto zdrobila; ko je s požirkom kave presukal besedo — dlani je položil na mizo, da ga ne bi izdale — in ko je zahteval razumevanja za starca, je seveda prosil zase, za svoj mir. Ženska se je opirala na naslo-

nilo stola, gledaje v tla je sukala palce, za njo pa so bili obešeni majben baročni angel in dva svetnika na steklu.

Rekla je, da so te igrače edino, kar je ostalo od vere; toliko o veri; kar zadeva sočutje: Peter naj pomisli, kako je z **njegovo** dobroto in požrtvovalnostjo. Preudari naj, kako je bilo v vojski, kako po vojski.

— Jaz sem videla kri v mesnici, nikjer drugje.

— Govorila sva o očetu, ne o krvi, prijateljica!

— Oče je zjutraj na stranišču polglasno kričal: »Kri! Zaklati z nožem, potolči s sekiro!«

— Menda se ne bojiš senilnega osemdesetletnega starca?

— Nimam razloga, da bi se bala! je rekla potihoma, dvolično, z majhnim krohotom v glasu. — S tabo je pa drugače . . .

Peter je v mislih preletel vse, kar je bil starec zagrešil zadnje čase: kako je sežigal papirje na podstrešju, kako mu je nastavil skobec čez potko, kako mu je nastavil na mizo listek s sramotitvami zoper mamu, kar je bilo hujše od skobca, kako je spraskal zid nad svojo posteljo, kako se je priplazil sredi noči in tiščal obraz na njuna vrata.

Marta je nenadoma rekla:

— Nekaj bi rad preložil name, kajne? Zakaj bi ravno jaz morala imeti moč, če je tudi drugi nimajo, če so vse spustili iz rok?

Odložil je skodelico, še bolj se je sklonil k mizi. V soncu ga je spreletel srh, kakor bi mu zapihalo iz hodnikov, po katerih je bil kolo-vratil ponoči. Zelo jasno je čutil, kako je ujet med dve sovraštvi, toda ti sovraštvi sta bili obenem edino, kar ga je še vzgibavalo. Od trenutka, ko je bilo konec njegove kariere, od tiste ure, ko so mu povedali, da bi bilo prav, če bi se odrekel svojemu položaju, in da se mu v imenu skupnosti zahvaljujejo za pomembno delo, ki ga je bil opravil — zaželeli so mu prijeten počitek — je sovrašтво najbližjih postalo središče njegove usode.

Upokojili so ga pred osmimi meseci.

Tedaj se je spraševal, kje neki je bil nekoč jemal pogum in podjetnost za mnoge bitke.

Znova se je oglasila ptica. Gruljenje je prihajalo iz lipe, prav iz sredine krošnje, nato so naenkrat zašumeli listi lipe, vejice zlate lipe, ptica se je pognala na plano, v nizkem letu se je spustila čez vrt proti dolini in njeno vreščanje — štirje nagli, predirni klici — je bilo opomin. Pomislil je, česa naj se pravzaprav boji človek, ki sam stoji sredi prazne sobe; odgovoril si je: obkoljevanja v temi, poskusa, da bi mu vendarle še vsilili nekakšen boj. Mir miruje, rano ljubkuje. Napoleon je pisal nadvojvodi Karlu: — Gospod vrhovni poveljnik, hrabri vojaki se bojujejo in si žele miru! . . . Domače borbe so hujše od velikih armadnih premikov.

Po vsej priliki je dolgo časa sledil ptici — misel je sledila ptici — kajti ko se je spet ozrl po sobi, je opazil, da se je sonce presukalo in da je zdaj nekako razpolavljalo ženo, ki je na skrinji sortirala perilo. Obraz je imela v senci, toda po licih so ji plesali odbleski stene. Njena koža je bila uvela, čeravno so jo visoko postavljene ličnice skušale napeti.

Nenadoma je rekla:

— Zdaj seveda ne veš, kaj bi počel sam s seboj. Praznota. Dnevi so dolgi.

Ni ji odgovoril in ona je nadaljevala:

— Pelji ga v gozd!

Vprašal je, kako to misli.

— Pelji ga v gozd! Govori z njim! Mogoče bo miren, mogoče bo razumel.

Obletela ga je podoba, ki jo je bil nekoč videl: Kitajec odnaša ostarelo mater v puščo. Ugledal je okna doma za onemogle, na šipah obraze s ploščeni nosovi, sledi plitkega dihanja. V brezdomstvu, v katero naj bi nagnal očeta, je slutil nevarnost zase, tako rekoč s v o je brezdomstvo. Kolikor je imel moči, jo je porabil za to, da je polglasno, med zobmi pcedil:

— Prenašala ga bova do konca!

Ona se je sunkoma obrnila.

— Kaj pa mi podtikaš, človek?!

Potem je šla čez okna senca, slišati je bilo drsajoče korake, oče je stopil v sobo.

Kakor že nekaj mesecev je bilo tudi to pot v njegovem vedenju nekaj bednega in hkrati nesramnega, pravzaprav je razkazoval navade sitnih prisklednikov, ki mencaje čakajo, kdaj jih bo kdo povabil k mizi. Izpod čela je pogledal najprej žensko in potem sina. Ta mu je rekel, naj sede.

Medtem ko je drobil kruh v kavo, so mu oči nenehno polzele ob robu mize, tam, kjer so ležale Petrove roke v prisiljenem mirovanju, do obraza jih ni dvignil. Očitno je bilo, da je požrešen, toda ves čas je mrmral, kako mu sploh ni do podarjene hrane. Sonce je obračalo sence skodelic, slišati je bilo žlico, s katero je starec zadeval ob zobalo. Marta je zlagala perilo v košaro; ko je tast z upognjeno dlanjo pometel drobtine v drugo dlan in si jih nasul v usta, se je zasmejala.

Rekla je nekaj o lakoti, ki bo prišla na svet.

Tedaj je Peter prvikrat opazil: oče gleda njegovo ženo z ljubečim pogledom, s pogledom, ki prosi in snubi; niti sledu o zameri. Ptičje, okroglo oko z rdečkastimi vekami brez trepalnic, rumena beločnica in zenica tako skaljene barve, da je bilo videti, kot bi jo obraščala mre-na; a vendar je to motno oko — desno, kajti če je hotel, je škilil — izsevalo skoraj nežnost, ko ga je previdno obračal proti ženski.

Ali je mogel spregledati snahino jezo?

Peter se je vznemiril, spreletelo ga je, da je nemara tudi n j e n a sovražnost le igrana, da sta povezana, in da je njuna igra uperjena proti njemu.

Oče je rekel:

— Lakota pride, kadar jo ljudje zaslužijo. Pravim možem ni treba dosti. Tataji so imeli kos mesa pod sedlom. Poln vamp dela slabiče. Jaz sem v dveh vojskah vozil lokomotivo. A je to kaj slabše, kaj manj nevarno od fronte?! Dolžnost moraš izpolniti, vztrajati moraš! Lonček fiziola sem prenašal s sabo.

Peter je čutil osti, ki so bile uperjene vanj: čenčali so in preiskovali, kaj je ostalo od njegova življenja; nič ni bilo izrečeno, vse povedano. Ni maral odgovarjati, saj bi se sprožili v krog, v kolobar; očetovo zaničevanje je bilo zelo staro. Zazvenelo je tudi iz naslednjih besed.

— Avto je obdrgnjen. Desni sprednji blatnik. Zakaj nisi nič povedal?

— Kdaj? Kdaj naj bi bil povedal? Prišel sem sinoči ob desetih, ti si bil že v svoji sobi in si godel ko star maček. Tudi ni, navsezadnje, nič posebnega.

Oče se je pomenljivo odkašljajal.

— Saj! Desni sprednji blatnik . . .

Potem je vprašal:

— Koliko časa bo vzdržal ta tvoj avto?

Peter je rekel, kar je stokrat premlel v sebi, pojasnil je, da bo voz uporaben vsaj še dve leti, mogoči tri; hitel je praviti, kako je staknil prasko pri prehitevanju v semaforškem križišču, oče pa je momljaje, mimo pojasnil, gonil tisto o dveh ali treh letih.

Nenadoma je zinil:

— Ali se ti zdi, da avto zdaj sploh potrebuješ?

Tega vprašanja Peter ni pričakoval, razgreblo mu je rano, ki je resda imela hrasto, a se menda ne bo nikoli čisto zacelila. Zadnji avto za človeka, od katerega ni mogoče ničesar več pričakovati. Videl je, da starec spet cepi pogled: eno oko je šlo za Marto do vrat, kjer je ženska obstala in prisluškuje pogovoru, drugo je neusmiljeno, skoraj surovo vrtalo v sina.

Peter je odrinil stol in vstal; mrzlična togota ga je stresala.

Rekel je, naj nikar ne sprašuje stvari, katerih prav gotovo ne more razumeti, ni mu dolžan odgovora, pa čeprav si oče misli, da je še zmerom tako kot takrat, ko mu je v dolgi, po lugu smrdeči kuhinji bezal po duši; ni pozabil kuhinje.

— Navsezadnje bi bil čas, je dodal obrnjen proti oknom, za katerimi se je razžarevalo dopoldne, — da se zaveš: midva le še slučajno in zaradi navade in zaradi spodobnosti živiva skupaj; in vse tisto, kar si mi vtepal z jermenom, je zdavnaj brez pomena zame pa tudi zate, kajti jaz sam sem trikrat ali štirikrat začel na novo, vse se je obračalo in spreminjalo, torej je nemogoče verjeti v edinozveličavnost tvoje pameti, tvojih resnic. Kar je ostalo pameti v glavi, jo porabimo s pametjo, oče! Treba bi bilo popraviti pipo na dvorišču in opleti grah. To znamo, pri teh rečeh ni nobenih dvomov in nobenih novosti. Prosim! Edina resnica!

Čutil je, kako ga besede zanašajo, kako ga odnašajo, a ni mogel izplavati. V kotu šipe je videl, da je tudi oče vstal; nato sta se oče in Marta spogledala kot zarotnika v stari operi, za hip se mu je zadelo, kakor bi ženska ponesla prst k ustom, hoteč dopovedati starcu, naj kar njej prepusti besedo.

Zmerom bolj se je bal; žene še prav posebno, iz dolge izkušnje.

Vprašala je — govorila je nenavadno natančno in skoraj po zlogih, brez očitne posmehljivosti — s kakšnimi resnicami neki razpolaga človek, ki se je pustil odriniti v kot predsobe, ko bi moral ravno zgrabiti za kljuko.

— Ja! se ji je pridružil oče, cepetaje s copato. — In takšen je bil zmerom, jaz sem vse opazil, oh, nikar misliti, da nisem! Samo mati je upala do konca, do zadnjega žolča, do zadnje molitvice!

Dvoje nepremično sivih in dvoje zamrenjenih oči je Petra tiščalo v tilnik; skoz jantar vrta je gledal kamro, v kateri se je bila mama poslavljala.

— Torej mi zdajle sodita? je vprašal.

Potlej je pričel izpolnjevati nekakšen obrazec.

Posnemal je ženino natančnost v govorjenju, ko je na kratko opomnil, da so mu resda vzeli institut, da so ga res upokojili, toda tega, kar je bil opravil, ne more nihče zanikati ali celo uničiti: tu je sistem, ki ga je bil izgradil, tu so knjige, tu so nove generacije, in delo mladih je čvrsto privezано na njegovo izročilo.

Oče se je zakrohotal.

— Hohoho! je dejal. — Institut za kolovrate! Institut za kozolce! Za stare čebelnjake! Pesmice! Hohoho!

Marta je z neverjetno mehko vprašala, ali se zaveda, da bo jutri slavil rojstni dan, štiriinpetdeseti; nekoč so ljudje pri teh letih obračali svetove.

Peter se je obrnil: starec je stal za mizo, s hlastnimi kretnjami si je vihal rokave na srajci, stiskal pesti, napenjal mišice in sopihal:

— Tole poglej! Kakšne kite! Še zdaj, pri oseminsedemdesetih! Kar poglej, prosim! Naložen tender odrinem. Kaj pa misliš?!

Z iztegnjeno roko, nabreklo od mišic in vsevprek prekrito z žilami, je prišel do sina; v njegovem vedenju ni bilo nič več poniglavosti, nič priskledništva, nasprotno; raztezal je ustnice, med režanjem je kazal ostanke zob.

— Institut! se je rogal. — Tvoj institut! Vem, včeraj si bil spet tam in si prišel do praga, čez prag pa se nisi upal. Tisti, ki so te sunili v rit, so zijali skoz okna. Ja! Mežikali so si. V žepih so tiščali fige. Tvoja mama je molila, sirota neumna, da bi zmeraj ostal imeniten, da bi povsod zmagal! Hohoho!

In potem je nadaljeval, kot bi bila mati še živa.

— Ne mara sprevideti, kam si pravzaprav padel, ni je vredno prepričevati! Naj kar s koleni lepo pobriše vse cerkve po vrsti! Naj ima tolažbo! Ona ne ve, da so slabiči zmerom tudi hudobni. Bolj ko jim srce v hlače leze, bolj jim gre v glavo zloba. Mama, saj! Niti ne sanja se ji, kako si v ponedeljek renčal pred mojimi vrati s palico v roki, ker si me hotel tepsti. Za take reči imaš še moč!

Starec se je upehal. Smrdel je po vročem znoju, ki mu je prepožil srajco. Počasi je povesil roko. Marta se je približala od vrat in se mu postavila za hrbet. Žarek ji je nekoliko presvetlil uvelo polt, obenem pa je zabrisal vijoličaste sence okoli njenih oči.

Petra je spreletelo, da je to, čemur je zdaj priča, morda podaljšek sanj; potrudil se je za kanček surovosti: ni si znal drugače pomagati.

Rekel je, naj se oče briga za kolerabe, za zelje, za por, za solato; nikogar več ne bo strahoval, nihče se ga ne bo bal, pa če vse noči v dolgih spodnjicah kolovrati po stopnišču in ovohava vrata.

Marta se je nenadoma premaknila za korak naprej; nepremično zroč vanj, je s stisnjenim glasom rekla:

— Nikar se ne smeješ očetu! Zakaj se norčuješ?

Ko je oče zaslišal te besede, se je zdrznil in kakor pes, ki so mu nenadejano privoščili prijaznost, se je večkrat zapored prestopil; še ko je govoril, je sukal obraz proti snahi. Dejalo je, naj se gospod sin kar mirno norčuje, kolikor ga je volja; vsi drugi se norčujejo iz njega, ker je stisnil rep med noge. Nikogar več nima.

— No, kje so prijatelji...? Kje so sodelavci...? Učenci...? Občudovalci...? Kje so tiste imenitne družčine, gospod, v katerih ste se vsevprek hvalili?!

Tedaj se je v starčevo sopenje oglasila žena; kar se da mirno je dejala:

— Lahko bi tudi vprašali, kje je sin...

Petru se je stemnilo pred očmi. Njegove spravljalivosti je bilo popolnoma konec: odgovor je zadel ob vprašanje.

— Vama nič mar! je kriknil. Potem je hitro govoril, streljaje zdaj v enega, zdaj v drugega; pravzaprav sta se mu stapljala v dvoglavo prikazen s skupnim telesom. — Komu naj polagam račune?! Še ko sem bil najbolj pri dnu, sem vaju vlačil za sabo, da bi skupaj izpla-

vali, za nagrado pa me zdaj popadata in grizeta. Brez mene sta nič, brez mene bi se znašla na cesti, v kolodvorski restavraciji. Po bifejih bi se potikala in s sezonskimi delavci bi se bratila! Česa vama manjka? Česa vama nisem dal? Tiščita se me kot cucek v nevihti, nikoli nisem sam, sanje mi zastrupljata! Vse do svoje meje, prosim! Sina mi pustita pri miru, ničesar nima z nami in njegova sreča je, da je tam, kjer je!

Ko je obmolnil, je bilo nekaj časa slišati samo les, žuželke in brnenje avtomobilov iz doline; stali so v trikotniku, zijali so drug v drugega, skoz žarke, ki so risali na tla tigre.

— Tako torej . . . ? je navsezadnje zinila Marta.

— Tako! On . . . in je pokazal na očeta, — on si je sam izmislil palico, jaz pa si nisem izmislil pasu, s katerim je dotolkel mamo, ker si drugega ni upal.

Dolg, sesljajoč vdih.

Peter je mahoma opazil: očetov spakljivi, posmehljivi in razjarjeni obraz se je pričel razkrajati. Kalne oči so se zalile s solzami, brada je vztrepetala in se je pričela zibati kakor izvlečen predal, bel jezik se je valjal med škrbinami, ker menda ni našel pravega položaja, roki sta zleteli k sencem.

Starec je bruhnil v ihtenje.

Marta mu je položila roko na ramo, dejala je, naj bo kar miren, naj nikar ne misli, da je brez opore in brez zaščite, on pa je med hlipanjem momljal, kako je imel tudi on očeta in njegov oče očeta; a ti očetje so stali na visokih podstavkih, kjer so še zdaj; kaj se je zgodilo n j e m u , da ga usoda tepe s sinovo roko?

Starci-kralji so postavali po hodnikih, ki jih je bil Peter vohal in videl v sanjah minule noči, in kakor oče so se ti posušenci metali iz togote v svečano jokavost; kazalo je uganiti, kakšen nauk naj izbrska iz komedije.

Sicer pa mu je najtežjo uganko zastavljala žena.

Obšel ju je in stopil do mize, da bi si nažgal cigareto. Roke so se mu tresle.

Oglasila se je Marta.

— Jaz ne štejem . . . , je dejala počasi, — ampak, marsikaj le vem! Recimo tole: človek brez spoštovanja do staršev, človek brez ponižnosti, brez ljubezni, tišči gobec v lastni grob! Meh!

Celo njen glas se mu je zdel čisto spremenjen, prisilil ga je, da se je obrnil. Videl je neznano osebo, ki pa je bila do neke mere podobna mami.

Boriti se mora z vsemi sredstvi.

Vprašal jo je torej, ali mu ni bila tik pred očetovim prihodom v sobo rekla, naj ga pelje v gozd . . . ? Upal je, da se bo zasmejala in nehala s pretvarjanjem.

Nič takšnega: obokala je obrvi, kot češ, kaj je v tem nenavadnega, kam sploh meri s spraševanjem.

— Morda sem znorel! Mogoče se mi sanja! je zaklical. — Kar pomnim, me ščuvaš zoper njega, zdaj si vse skupaj lepo zaobrnila . . . Hotela si se ga znebiti in jaz naj bi opravil, ker je pač, kot si rekla, m o j o č e , m o j t o v o r i n m o j a n a d l o g a .

Ni odgovorila, sploh se ji ni zdelo vredno ugovarjati, čeprav je mirno, z vljudno posmehljivostjo čakala, kaj bo prišlo.

— Ali boš tajila?! Dan za dnem, zjutraj, opoldne, zvečer, ponoči, ob vsaki priložnosti si rohnela! Gnusil se ti je. Našla si naslove treh

domov za onemogle, z natančnimi tarifami. Najbolj ti je bil všeč tisti, do katerega je dvesto petdeset kilometrov. Kdo bi hodil tako daleč na obiske...?! Rekla si: Čim dlje! V zavodu mu bo bolje in nama končno dobro. Oda za domove! Slava domovom!... Rekla si, da sramoti tvojo mater. Rekla si, da njegova zloba raste iz dneva v dan in je ni mogoče več prenašati. Je bilo tako...?! Rekla si, da je neznansko umazan. Njegov smrad, si kričala, te moti. Noče si preoblačiti perila. V nogavicah spi. Zakopal je denar na koncu vrta, pri kumarah. Rekla si, da na skrivaj žre sladkor v shrambi in ga stresa po tleh. Rekla si, da vsakič posvinja stranišče. Starci so nevarni! Igra se z vžigalicami, pisari pisma političnim forumom, drobi steklo v garaži... prav lahko bi ga kdaj komu nasul v hrano... Vse to si govorila, ženska! In zdaj...?! Ne morem verjeti! Kaj je udarilo vate?! Čemu takšen cirkus?!

Ali je bilo vse to res?

Mamin obraz je imela.

Zavihala je konce ustnic, pa so se od tega polovičnega smehljava zganile tudi gube na licih, zloba je ukresala plamenček v sicer nepredirnih zenicah. Sklonila se je nad tastovo ramo in vprašala:

— Si slišal, oče?

Zastokal je.

— Verjameš?

Možak je splaval iz otrplosti. Solze na njegovi bradi so se sušile. Priprl je veke brez trepalnic, trudoma se je obrnil s celim telesom, potem je stegnil prste in se dotaknil snahinega lica s kretnjo, ki je bila napol ljubkovanje, napol preiskovanje.

— Ne! je jeknil. — Oh, ne! Ne verjamem! Kako bi mogel?! Ne! Ti si dobra zame! Ti niti v sanjah ne bi mogla pomisliti na kaj takšnega!

— Ne bi, oče!

Peter je slišal mamo; takšen glas je imela, kadar se ji je približal brez pasu v roki.

Potem se je oče zganil proti oknom, proti skrinji. Sedel je nanjo s pol zadnjice, kot bi ga noge več ne držale, a kakor bi ga bilo tega sram; zijal je sinu pod noge in šepetal:

— Oh, kje neki! Zaradi tebe še vztrajam, Marta, čeprav bi bilo mogoče prav, da bi se odpravil. Hči bi ne mogla biti boljša! Kako naj bi verjel?!

Nenadoma je na ves glas vprašal:

— Ali zdaj razumeš, zakaj sem včasih poskusil s pasom?

Bridkostno je razprla ustnice in nagnila glavo, češ da dobro razume.

Starec pa je pravil, kako je tiste čase še upal v učinke tepeža: laž, je velevalo staro pravilo, kaže potolči; no, fant je vztrajal, spletal je izmišljotine in nastavljal zanke, celo če ni bilo prav nobenega razloga zanje; laži so se kotile brez prenehanja, kot zajci.

— In poglej! je potem vzkliknil z mogočnim poudarkom. — Le poglej! Zgodbe se ponavljajo! Ne bo še konca! Če bi verjel v boga, bi verjel v hudiča; tako bi vsaj lahko domneval, da se mi je gospod zlodej vštulil v zakonsko posteljo...

Marta mu je rekla, naj tega nikar ne razpleta in naj se pomiri.

Vprašal jo je, ali verjame v peklenko komando; seveda je njemu hudo, ko mora na takšen način govoriti o teh stvareh, zaradi pokojnice.

— Ne verjamem! je rekla Marta, misleč na hudiča.

Končno se je oglasil Peter.

— J a z verjamem! je dejal.

Šel je proti vratom v predsobo. Ustavil se je, zdelo se mu je, da bi moral marsikaj dodati. Stal je izven dosega žarkov, ki so postajali krajši, kajti sonce se je vzpenjalo proti poldnevu. Vse, kar se je bilo zgodilo, vse kar so bili govorili, je žarelo v njegovem duhu neznansko razločno, toda ta njegov duh je bil pravzaprav le nekakšna ploskev, v katero so se zajedali vtisi, težka plošča, nepremakljivi štirikotnik: lastne besede so ležale razsejane med besedami nasprotnikov in se niso marale zleptiti.

V predsobi je dišalo po jelovini. Vonj smole nam samo kdaj pa kdaj ponuja občutek domačnosti. S sten so gledale nagačene živali.

— Pojdi ven! si je ukazal.

Sprehodil se je po vrtu. Ob cisterni je za hip obstal in se ozrl proti hiši. Čeprav ga je sonce slepilo, je razločno videl, kaj se dogaja v sobi.

Marta je peljala očeta k divanu. Ogrnila mu je pled, da se ne bi prehladil zaradi preznojene srajce. Ko se je sklanjala k starcu, so ji pepelnati lasje blesteli kakor nekoč.

Študentovski štrajk se je končal pred dvema mesecema.

Vito je ob izkušnjah tistih dni izgubil nekaj čutov: recimo za čas, za vsakodnevne navade, skorajda tudi za prostor. Zalotil se je, kako mu v vrvežu ulice oko ne dojema natančno obrisa predmetov; a od pomnenja se je boril za jasnost in zoper približnost.

Akcija se je iztekla kakor voda v pesku. Bilo je dosti očitkov in sumničenj, ki so spočenjala strah. Fantje so se raztepli, če so se srečavali, so drug pred drugim izmikali poglede; prijateljstvo ni trajalo dlje od proklamacij. Najglasnejši sobojevniki so se najbolj temeljito zalizali; kadar je Vito mislil na njih — in mislil je neprestano — so se mu zdeli grozno daleč, on pa je pomnil njihovo zasoplost, njihovo vroče dihanje, iz katerega mu je bila prihajala moč za govore in sestanke.

Se nemara tudi sam skriva?

Živel je z mamo. Mama je zanesljivo, razkoračeno stala v javnem vrvežu, očitno je marsikaj razumela. Dejala mu je, naj nikar ne verjame v trpežnost navdušenja; tudi je, je potlej pristavila, malo verjetno, da bi bili ljudje pripravljene odreči se pomivalnemu stroju na rovaš pravičnosti.

— Brezjanska mati božja in avtomatika...? je vprašal jedko; ona je skomignila z rameni in se nasmehnila.

Sedemnajstega junija je Jože Jereb napravil samomor.

Njuno prijateljstvo je temeljilo na popolnem nasprotju narav; kuštravi in debelušni Jereb ni bil z njim in vrstniki ne v štrajku ne kako drugače: za tenko ustrojeno posmehljivostjo je skrival teozofske špekulacije. Preden je izbral smrt, se je njegova zajedljivost začela svetliti. Petnajstega junija je prišel k Vitu s šopom papirjev in ga prosil, naj jih za nekaj časa spravi. Bil je razigran, s kratkimi rokami je risal arabeske pred trebuhom; potem je nenadoma rekel:

— Če bi se kaj zgodilo, si iz tega nikar ne napravljaj teorij, kot imaš navado. Tudi nobenega nauka za življenje! Oh, ti vojščak Jezusov! Oh, Savonarola!

Ko je odhajal, ko je šel po ulici — Vito je z okna gledal za njim — se je zdelo, da navzlic teži lebdi nad tlakom, da ga odnaša veter.

Pogreb je bil kratek; cela Jerebova familija je bil štiridesetleten brat, uradnik, ki je zavoljo sramote kar naprej zijal v tla. Po pogrebu je Vito pregledal papirje. Našel je kup težko razumljivih dnevniških zapiskov, štiri horoskope, pa osemnajst strani poezije, kakršne pokojnemu prijatelju in sovražniku nikoli ne bi prisodil.

Ker se je mama od konca štrajka precej pogovarjala z njim, ji je nekega večera zaupal vrsto zgodbic o Jerebu, o njegovem čudaštvu, s katerim se je ogibal družbi vrstnikov in družbi sploh, povedal je tudi, kar mu je bil dejal med zadnjim pogovorom.

Mama je prikimala.

— Oh, Savonarola! To je dobro! To je bistro!

Ponoči je bral.

»Pridobili so me z biserno nežnim šepetanjem, rekoč: Sredi pušč je domačija za nas, otok zemlje sredi morja mrtvih kamnov. Sami smo jo našli, ker smo se ravnali le po tistih zvezdah, ki jih je videti v človeških očeh. Nikogar nismo napodili, če se nam je pridružil s tihim korakom. Domačija je več od doma. Domačija, z vogali natančno uravnana po štirih vetrovih! Zemlja razpira usta: krti so jo preorali, mi bomo sejali. Do Brooklyna je sto tisoč svetlobnih let, do Novosibirska petdeset tisoč in celo Ninive so bolj daleč kot najtemnejši, najbolj zajecljani spomini iz materinega trebuha. Ni strojev. Zvonovi se upehajo na pol pota, mi bomo ulili svoj zvon šelestečega glasu, okrogel kakor buča in svetel ko jajce pred zarjo... Sledil sem obljubi, da bomo imeli namesto ure sonce, da bomo pokopavali v mesečini in se plodili ob belem dnevu. Bratje so mi naslikali zaupnosti zraven ognjišča. Rekli so: Knjige, v katerih so zapisani ti ali oni katekizmi, bomo odvrgli že na začetku poti. Obraz, ki v njem zlahka odkriješ vse druge obraze, je obraz tvojega sopotnika in brez zavisti bosta lomila hlebec pod jantarno zlatim šotorom starega hrasta.«

Seveda bi se bil Vito ob drugi priložnosti takemu pisanju smejal: bil je matematik, zaničeval je ornamentiko — zaničevanje je skoraj prehajalo v sovraštvo — ker leporečje ni služilo družbi; to pot se ni mogel otresti vznemirjenja. Jerebova odločitev za smrt je dajala vročičnim besedam tehtnost. Vito je od konca štrajka bolehal zavoljo osamljenosti, doživel jo je v trenutku, ko je najmanj pričakoval; tem bolj ga je pretreslo dejstvo, da je tudi njegov grenki, svojeglavi prijatelj iskal družčino, kakršno si že bodi.

Tedaj se je spomnil očeta.

Petega julija mu je oče poslal pismo in povabilo, naj pride k njemu na deželo; omenil je svoj rojstni dan in se v sramežljivo šaljivem slogu poigral z mislijo, kako takih praznovanj bržčas ne bo več prav veliko.

»Seveda,« je pisal, »te ne bom nadlegoval s kolovrati in sploh s folkloro. Vem, da si se obrnil k treznejšim, bolj koristnim vedam in si mislim: Mogoče me fant lahko česa nauči, nikoli ni prepozno. Ali pa zmerom...«

Tisti dan se je Vito dolgo sprehajal; šel je tudi mimo fakultete: parole so bile strgane z zidov, napisi so bledeli. Obšla ga je bridkost, vztrajno ponavljajoči se občutek zmedenosti in sramu. Premislil je, da ta hip ne ve, kam bi se obrnil. Pokojni Jereb ga je spremljal,

gledal ga je od strani, zmajeval je z glavo, kot je vsekdar počel, če sta govorila o akciji.

Pred hišo je srečal mamo, ki je ravno zaklepala avto. Ogrnila ga je s hitrim nasmehom. Mimo uvoda in iztočnice je omenila njegove težave; svetovala mu je, naj se ne valja po malodušnosti: marsikaj kaže, da je v prvi vrsti njen sin, ona pa je znala in še zna sprejeti dejansko stanje.

Povedal ji je o očetovem pismu: boji se, kakšnega bo našel.

Odpravila sta se v hišo.

— Brez premagovanja seveda ne bo šlo! je rekla mama, jemaje kar po dve stopnici, ker jima je lift ušel izpred nosa; on pa je hitel za njo in se trudil, da bi pritajil sapo. — Ko se boš zavedel, kakšna moč je v premagovanju, bojo tudi tvoje puntarije dobile rep in glavo. To ti povem mimogrede in te prosim, nikar mi ne očitaj konformizma: bilo bi prepoceni. Če si povabljen, pojdi! Štiri in petdeset let sicer ni posebno imeniten in okrogel jubilej, so pa na svetu ljudje, ki vsak rojstni dan garnirajo z izjemnim pomenom. Seveda, on je takšen!... Pojdi in si ga oglej! Ravno zato, ker je očitno, da ni vzdržal pri tistem, kar si je izvolil za življenjski cilj, ker je očitno, da ni bil kos nalogam, času, oviram, težavam, je prav, če se pogovoriš z njim. Nobenih lažnih čustev ti ne vsiljujem. Sam oceni, kakšen je, ampak nikar ne sodi prezgodaj, nikar ne bodi Savonarola, nikar ne pridigaj!

Medlo je kimal pod šumenjem njenih besed, zapreden v tuhtanja, ki so se zmerom vračala k izhodišču, in hitela sta v tretje nadstropje, kjer je mama odklenila vrata, šla sta po hodniku, mimo Hokusajevih podob; on je obtičal v prvi sobi na divanu, ona je v drugi sobi nemudoma segla po telefonu: stala je v soncu in otresala rdečo grivo nad širokim pegastim obrazom; medtem ko je iskala zvezo, je kar naprej govorila.

Pripovedovala je o očetovi naravi, ki da je kratke sape. To je moža zlomilo. Zgodovina, je menila — vse pogosteje je zadnje čase uporabljala besedo zgodovina — ne more čakati na ljudi, s katerimi so težave zaradi upehanosti, in posebej še, če jim nadušljivost pride iz strahu pred družbo.

— Seveda pa bi te rada opozorila, da ni bil zmerom prestrašen. Nasprotno! Tedaj sva dobro vozila skupaj. Verjemi! Žalostno, ko se takole spomnim... Kakor bi bilo sredi prazgodovine...

— Jasno! je dejal Vito. — Zgodovina! Prazgodovina! Jaz sem sploh pozabil na ločitev. Zbledelo je.

Skušal se je spomniti očeta, kakšen je; pred tremi leti sta se bila zadnjikrat srečala in od tistega dne mu je tičala v zavesti plesoča grimasa tenkih ustnic, smehljaj, ki je skušal zaigrati modrost, pa je pravzaprav govoril o tesnobi.

Mama je medtem po telefonu ukazovala dežurnemu zdravniku in bolničarkam. Dajala je navodila v zvezi z operacijami prihodnjega dne. Govorila je hitro, v strnjenih in železnih stavkih, preskakujé iz šale v ostrino. Videti je bilo, da ne pozna omahovanja.

Vito je preudarjal, kaj neki jo je moglo — čeprav le za kratek čas — vezati z očetom.

Ko je položila slušalko nazaj na vilice, je hkrati spustila rame, senčica utrujenosti ji je počasi lezla čez obraz; in kakor bi uganila Vitovo misel, je pojasnila:

— Včasih sem imela dosti razumevanja za rahločutneže. Menila sem, da rahločutnost ne izključuje doslednosti.

Obrnil se je proč, v tisti del sobe, ki je bil zatemnjen, in kjer so strogo razporejeni predmeti pričali o maminem značaju; svetoval ji je, naj se nikar ne trudi, saj nikoli ni želel izvedeti, kakšne reči sta imela z očetom med seboj.

Ni lagal: vsakršna njena izpoved bi ga silila in nazadnje prisilila, da bi se še sam pričel slačiti, tega pa se je bal, kajti polom njegovega uporništvu mu je zmeščal naravo in mu vzbudil domnevo, kako pač ni docela imun za blodnje, kakršne je dotlej pripisoval sanjačem.

— Dobro! Nič se ne boj! Če sva vsa leta shajala tako... z obzirnostjo in polovičnimi besedami, bova menda tudi še v bodoče! Nisem narejena za spovednico.

Prišla je v prvo sobo. Sedla je na gornji konec divana, stran od sina, in komaj bi ga mogla doseči z roko. Zdaj je imela obraz v senci, lase pa ji je robil bakren obstret. Nagnila se je nad naročje, prste je prepletla na kolenih. Gledala je v rob preproge, kjer so se pasle gazele.

Nenadoma je rekla, naj ne misli, da so ji njegove stiske španska vas; nobena stvar ni od včeraj in misleči ljudje gredo slej ko prej skozi iste vice. Vito je dolgo pomnil tercine, ki jih je citirala.

— E canterò di quel secondo regno,
Dove l'umano spirito si purga,
E di salire al ciel diventa degno.

Seveda se je potem zasmejala in odmahnila z roko.

— Tebi in tvojim prijateljem se je zazdelo, češ, predolgo so že isti ljudje na oblasti, ista generacija. Vzdignimo se! ste si rekli. Zah-tevajmo! Pri tem ste pozabili, kako vendarle ni dano vsaki generaciji, da bi se zbrala in povezala. Jaz sem tak letnik, veš.

— Je to cela resnica?

Strmo ga je pogledala: njene velike, žolto rjave oči so mu drsele po obrazu in ga otipavale.

— Pravzaprav se prebiješ sam... je dejala. — Če se sploh prebiješ...

— Kdaj je bilo to?

— Ko sem preskočila vrstnike, kolege.

— Po pravici...?

— Trije so znali mnogo več od mene.

— V čem je bila tvoja prednost?

— V drznosti. V brezobzirnosti.

— Tudi intrige...? Na nož...?

— Na nož!

Vito je bil skoraj omamljen, prvokrat sta tako govorila. Vprašal jo je, kje je črpala moč za brezobzirnost.

Vstala je. Šla je do ogleдалa, s kazalcem je podrgnila po okviru. V srebrni globini je bila podobna plavaču, toda naenkrat nežna, mnogo bolj rahla, kot so jo razodevale besede.

— Kje sem jemala moč za brezobzirnost...? Kaj nisi preveč sramežljiv za takšno spraševanje?

— Nikakor, mama!

Opomnil jo je, kako je pritrdila Jerebovi oznaki Savonarola; in Savonarola ni bil rahločutnež.

— Dobro! je privolila. — Ti bom povedala! Brezobzirna sem postala zato, ker sem v nekem trenutku opazila, da tvoj oče izgublja moč, in da svoji slabosti pravi obzirnost... „Nikogar ne bom pohodil!“ je govoril, v resnici pa kratko malo sploh ni maral več hoditi.

Vito je prikimal.

Mama se je odtrgala od ogledala in je stopila proti vratom v svojo sobo.

— Tebe sem vzgajala zoper njegovo naravo. Ni bilo zmerom enostavno in mogoče se bo izkazalo, da sploh ni koristi od take vzgoje.

Brž ko je zaprla vrata za seboj, je Vito ugledal ves tok svojega dosedanjega življenja. Spreletel ga je občutek okradenosti; v tem trenutku je bil samo otrok; v otrokovem duhu je bila praznina, nekakšen prostor, v katerem bi morale zveneti uspavanke in jok, ki ga mame pogasijo z mrmranimi prijaznostmi in z dehtenjem svoje polti, ko se sklanjajo nad posteljico.

Ni bilo prvič, da se je boril z lastno nebogljenostjo, toda prvič se je zgodilo, da ji ni iskal razlage v slabosti družbe: obstopili so ga predniki in sorodniki, tiho so mu razkazovali svoje navade, kot bi mu hoteli dokazati, češ, saj so še prav uporabne, ukrojene tudi za tvojo naravo, ker si naše krvi: ugledal je babičine kanarčke, kako škrope semenke in vodo po kuhinji, vohal je železni železničarski zadah dedove bluže, peljal se je med plašnimi romarji, videl je tudi neke kmečke otroke, pljuvali so vanj, oče pa se je kislo smejal, hoteč ustvariti sporazum.

Marsikaj od tega, kar se mu je tako prikazalo, je bilo močnejše od izkušenj v senci mamine kariere.

Celo močnejše od sanjarij o permanentnem prevratu.

Potem je šel v svojo sobo. Na mizi je ležalo pismo: — navadna modra kuverta in pisava komaj pismenega človeka. Stežka se je prebil med vegastimi črkami, med stavki brez interpunkcije.

»Ne veš kdo ti piše saj zdaj tudi ni treba boš me žrl če jaz ne bom tebe že prej seveda. Ti misliš da si zelo pameten in prefrigan in da boš kar tako solil pamet poštenim ljudem ker je tudi tvoj stari ampak kar misli si da smo vsi zabiti nismo ne ko smo preveč v življenju skusili vemo kaj obljuje veljajo! Naše otroke zapeljuješ pa bi rad da bi te ubogali za tvoje svinjarije ki so hinavščina in ekstra barabija kakor da ti je kaj za delavske ljudi pa za upokojence ki moramo gledati na vsak dinar ti pa si razvajen pankrt in se le izmišljuješ puntarije in seveda si pustil da ti zraste ušiva griva in hlače si si nacefral prekleti osel hinavski! Kakor oče si ampak staremu so že rep podvezali tudi tebi ga bojo ker uboga raja ne bo trpela sramote še več kot jo je že na svetu...«

Zunaj se je bila medtem napravila noč.

Vito je stal ob oknu nad mrmrajočo ulico. Pisma ni mogel razumeti, počutil se je, kakor bi ga bil nekdo iznenada, brez razloga udaril s pestjo v sredo prsi.

Čeravno je kazalo, da je dopisnik oče enega njegovih prijateljev, se ni mudil z ugibanjem.

— Drekačev je še in še!

Vznemirila ga je omemba njegovega očeta, kajti ni se mogel sprijazniti z mislijo o kakršni koli povezanosti med njima, celo več: babjeverno se je bal očetove zvite sence med sencami, ki so zadnje čase križem kražem začele pokrivati njegovo življenje; to življenje je vendar obetalo biti jasno; kjer je boj, je tudi ponoči jasno.

V blodnjaku hiš — ostrešja se izčrtavajo na svilenem nebu, sobe se prižigajo in ugašajo — je hiša, stanovanje, v katerem živi neznani togotnež; sovražnik sovraži tudi očeta.

— Naj si ga poišče na kmetih! je zamrmral Vito z jezo. — Tam bo našel idilika gospoda Mirodolskega med paradajzi in solato!

In vendar je lezel po njem nemir.

Navadil se je bil, da je vsako grožnjo sprejel kot izziv skupnosti, in prepričan je bil v lojalnost prijateljev, ki bi ga varovali, če bi bilo potrebno: ta noč mu je pokazala osebnega sovražnika, čeprav ga ni poznal. Bil je sam. Mama ni štela; imela je svoj okop, za katerega ni spuščala nikogar.

Tako je Vito stal ob oknu in strmel na ulico, kot bi čakal na Jerebovo prikazen.

Potem je v sosednji sobi zazvonil telefon. Ker se mama ni odzvala, je šel tja in vzdignil slušalko. Slišati je bilo težko dihanje in nekakšno smejanje globoko iz prsi.

— Halo! Kdo je? Kaj bo dobrega? je vprašal.

Samo dihanje: grozljivo stvarno kakor glas ure iz kota, hkrati neznansko daleč. Vito je hotel prekiniti zvezo, ko se je na drugi strani vendarle oglasil potvorjen bariton, ki pa sploh ni bil smešen; počasi je prihajal po žici, besede so se razvrščale kot kocke, vmes je šumela nadušljiva sapa.

— Kaj bo dobrega...? se je rogal. — Zate je bilo preveč dobrega in preveč potrežbe. Eni naj pa zmeraj plačujejo neumnosti, ki se jih zmisлите.

— Koga želite, prosim?

— Tebe!

— Ne razumem! je zaklical Vito; potem je v nastalo molčanje pristavil: — Čez mero smo ga, boter... Čez mero ste tankali!

Oni se ni dal zmotiti, nadaljeval je:

— Ne misli, da bo večno tako! Tudi nikar ne misli, da se boš igral z ljudmi, kakor te bo volja! Zapomni si, kar sem ti zdajle rekel.

— Neumnosti govorite in bojzljivec ste!

Vito je s težavo iztisnil te besede; ko je obmolknil, je čakal, kaj bo še prišlo, a srce mu je razgrajalo v prsih in mu sililo proti grlu; nič ni prišlo, razen dveh, treh vdihov in jedkega smehca, pogovor je bil prekinjen, spet je bilo slišati signal.

Kdo je bil ta človek? je hitro premišljeval. Isti, ki mi je napisal pismo...? Kaj mi pravzaprav očitajo? Grožnje kar tjavdan... Cemu sovraštvo nepismenih?

Soba mu je v mraku ponujala vrsto znanih predmetov: grafike v dveh vrstah, gladko keramiko, babičino fotografijo na televizorju. Zmerom je bil prepričan, da mu je to bivališče tuje, ker tako popolno izraža meščanskega duha, toda obenem je moral priznati njegovo smotrnost: mama je bila pregnala vsakršno zatohlost, nikoli se ni bila igrala z dekoracijami in ceneno dopadljivostjo. Kakor že, sobe je bil vaje, konec koncev mu je bila zavetje, v tem trenutku pa se mu je zdela le še tenka lupina, ki ga slabo varuje pred nevarnim mestom.

Šum mesta mu je prihajal do ušes kot grožnja. Vzdigoval se je iz ulice in se razpletal v vseh drugih ulicah. Glasovi so se lesketali, spleteni iz smeha, iz klicanja in iz brnenja avtomobilov.

Vrnil se je v svojo sobo. Pod plakatом s podobo Angele Davis je našel papirje pokojnega Jereba.

Bral je na postelji. Čudil se je vsemu, kar je bilo zapisano; tega človeka pravzaprav ni poznal.

»Ti, oče, pa si obležal pod rožami iz voska in ti ne bo dano, da bi šel z nami, čeravno bi ti pot in bivanje presvetlila medlo kri, s katero so te bili kaznovali krmežljavi, po sili skopuški predniki. S Trsata si videl ogledalo morja, z Oljke gore bahaško preprogo hmelja, z Brezij snežene gore; a natančneje si videl hromce ob romarski poti, ker so ti pritrjevali v misli, kako je le tema nad svetom in črnina, in v temo pada en sam žarek, naravnost izpod repa sadrene ptice, ki se ji pravi Sveti Duh. Tvoj dolgi pisarski kazalec se je celo kruha dotikal sramežljivo, meso si jedel s povešenimi očmi, meso tvojega bližnjega ti je poganjalo srhe od zadnjice do tilnika, nikoli nisi prišel čez izkušnje tipanja, pa torej nisi videl, da je tista reč med nogami žene kakor šipkov cvet v grmiču. Zapisujem, ker me morda le slišiš skoz škrebļjanje v lesu; in če bojo enkrat trave nad tvojo glavo glasnejše od črvov, boš zaslišal ži v o belo ptico. Velika listina polj se bo razvila nad teboj. Bal si se strmega polja, ki je nalomila hrbtenico dedu, babici, pradedu, prababici, smrdečim prednikom, pa si si izbral peresnik, eno od nešteti malih kopij, s katerimi si oblastniki podpirajo baldahin. Živel si med cizo in Jumbo jetom, med lesenim držalom in Olivettijevim strojem, ogrnjen z zadahom po plesnobi novembra in uradnih papirjev. — Oh, oče, prepozno je, da bi te povabil na slavje! Nebo bo zeleno od velikih zelenih dreves, stopajočih v krogu kakor mahovnate hiše v tihih starodavnih pristaniščih. V neenakih oddaljenostih se bojo oglašali topli bobni in hladne, srebrne piščali, glas reke bo tekel vštricno z glasom vetra, veje bojo frfotale ko praporca. Slekli se bomo in si bomo namazali ude z zeleno ilovico, ker je prav, če smo podobni drevesom in vodi in samo žene bojo razkazovale črni grmič, v katerem žari vrtnica. — Oh, oče, prepozno je, da bi te povabil na slavje, saj celo sam ne vem, ali ga bom učakal!«

KERUBINI

Deveto poglavje

Zabava pri Murnu se je končala okoli petih zjutraj, ko so dobili sporočilo o uporah v Turčiji, ki ga je vodil Mohamed Bamberk, voditelj turške Delavske stranke. Valenta se je drenjal na dvorišču gradu med množico drugih povablencev in zaman iskal svoj voz na parkirišču — zmeda je bila popolna, gotovo si ga je sposodil kak drug državni uslužbenec, ali kdo od veleposlanikov, ki se jim je mudilo sporočiti, kako so tu sprejeli novico o uporah. Kljub temu je nadaljeval z iskanjem, v prvi vrsti zato, ker je bil avto njegov, komajda ga je dobil, bil je čedna stvarca s pogonom na zadnjih kolesih; bil je tudi precej spil, in hoja mu je bistrila glavo. Medtem ko je tako postopal, se je znašel pred avtom turškega veleposlanika, pri vratih

je stal črncem in klical svojega gospoda, ki se je za drevesom oglašal s kletvijo; ali zato, ker ni vedel, kje stoji njegov avto, ali zaradi upora, zaradi obojega skupaj. Valenta je za hip premišljal, ali naj vpraša črnca, če je kaj videl njegov avto; imel je občutek, da ga je parkiral tu v bližini, a med trenutki njegove neodločnosti je Sulejman beg že sedel v avto in s črncem, stal je na blatniku, odropotal skozi grajska vrata. Od desne je prišel Kolarič z norčevsko kapico na glavi in ženo pod pazduho. »Kaj je, Valenta,« je zaklical mimogrede. »Avto iščem,« je pojasnjeval Valenta, »tu sem parkiral, zdaj ga ni.« Kolarič je brkljal s ključi: »Pojdeš z menoj? Z nama?« Valenta se je začel opravičevati. Rekel je, da bi rad poiskal avto, in izrazil misel, ki ga je že nekaj časa naskrivaj tiščala — tisti, ki mu je v zmedu vzel avto, je mogoče pustil tu svojega, tako bo mirne duše počakal, da vsi odidejo, in če bo ostal kak avto... »Kaj boš, kar k nama se usedi!« je rekel Kolarič, »zastran avta se oglasi na policiji, ga bodo že našli!« »Poznam našo policijo!« se je pošalil še Valenta. »Gospod Valenta!« je tedaj zaslišal neznan glas in za hrbtom zagledal dva moža v svojem avtu. »Iščeva vas!« je rekel voznik. Valenta ju je poznal: bila sta uslužbenca Državne varnosti, enemu je bilo ime Maks. »Jaz sem se že ustrašil,« je rekel in se zavalil na zadnji sedež, zraven tistega, ki mu ni bilo ime Maks. Maks se je opravičil, ker sta mu tako rekoč vzela avto, a vedela sta, da ga bosta le na ta način ulovila. »Že dobro, Maks,« je rekel Valenta pokroviteljsko. Odrzeli so po hribu navzdol. Maks je vozil naglo in spretno; rezal je ovinke na kratko. »In kaj je?« je vprašal Valenta. Mož zraven njega je rekel, da ga na komisariatu potrebujejo. »Čemu?« »Boste že izvedeli!« Valenta se je naslonil nazaj, v mislih je obnavljal dogodke na proslavi.

Ali je bil komisariat zapuščen ali ne? Hodniki niso bili osvetljeni, tako da je moral Maks prižigati luči, ampak soba, v katero so stopili, bil je Pipanov urad, zakajen in poln ljudi.

Valenta se je nezaupljivo oziral, v sobi so bili samo uslužbenci Varnosti, sredi njih je v usnjenem naslanjaču sedel Pipan, zatopljen v neke listine. Kot da bi bil Valentov prihod dogovorjeno znamenje, jih je večina vstala in odšla. Ostali so le Pipan, Kalan, in tista dva, ki sta ga pripeljala do sem.

V začetku je mislil Pipana vprašati, zakaj ga je poklical, a čim več minut je minilo v tišini, tem manj primerno se mu je zdelo. Ugibal je: Pipan ga je s tišino, ki jo je rezalo le pokljanje papirjev, skušal pripraviti do vprašanja, mogoče tudi ponižati. Vendar je imel, posebno po današnji zabavi, na kateri je nekaj časa govoril z Muronom, dovolj samozavesti, da se je usedel zraven Pipana in še sam začel gledati v papirje, ki jih je premetaval po rokah. Brez kakšnega občutka je spoznal, da bere svojo življenjsko zgodbo. Oton Valenta, rojen 6. 8. 1912 v Murski Soboti, zraven je bila nalepljena fotografija. Sveženj je bil debel. »Zakaj pa gledate to?« je vprašal. »Zato,« je rekel Pipan, »ker me zanima, kako je takšen vol, kot ste vi, prišel do tako visokega položaja.« Nihče se ni zasmel. Kalan je kadil in bilo je videti, da ga sploh ne zanima, kaj se dogaja (s konico dežnika je poskušal zadeti majhnega hrošča, ki je lezel proti stropu). Druga dva sta stala za Valentovim hrbtom, od tam je prihajalo nekakšno šelestenje. »Usedite se tja.« S kazalcem je Pipan pokazal na drugo stran mize, bilo je zelo nevarno, Valenta je potlačil bes, ki se ga je polotil ob prejšnjem Pipanovem stavku, zavedal se je, da mora ravnati kar se da mirno in zbrano, Pipan si ne bi mogel privoščiti take

izjave, če bi ne imel prav posebno močne karte v rokah, in nikakor ne bi bilo po pameti, če bi se zdaj jezil in ga nadrl. Počakal bo, da vidi, kaj imajo pripravljenega proti njemu, šele potem se bo uprl. »Vi ne veste, kje so Kerubini?« je posmehljivo vprašal Pipan. Valenta je bil tiho, pričakoval je, da se bo zdaj vozil razpletel. »Torej ne veste?« je rekel Pipan. »Ampak čudno je to.« Iz predala je potegnil nekaj fotografij in mu jih pomolil pod nos. »Ali poznate te ljudi?« Valenta si jih je pozorno ogledal, da bi pridobil čas, ki mu je bil zdaj še bolj potreben za razmišljanje. Bile so fotografije, ki jih je bil posnel senzual na stopnišču, in zraven je bilo še mnogo drugih. Videl se je, kako z zavitkom pod roko, to je bila najbrž steklenica, stopa v stanovanje Pirihojih, z zarotniškim pogledom. Druga ga je kazala v zapupnem pomenku s Skorzenyjem, to je moralo biti posneto v petek. Pred njim so se vrstili dnevi hišnega življenja — zakaj? Kaj je hotel Pipan s temi slikami? »Pa menda ja niso to Kerubini?« »In vi ste njihov predsednik hišnega sveta,« je rekel Pipan in vstal.

Zasuli so ga z dokazi: tam je bil pamflet, ki so ga brali pri predsedniku, zložen v treh stolpih finega papirja, Kalan je odgrnil zaveso in za njo se je prikazal ročni razmnoževalni stroj, ki je zadnje dneve stal v delovni sobi hišnega sveta, na nekem kosu papirja je bil narisana tloris Narodne zbornice, na nekem drugem razporeditev prostorov v Murnovi hiši, v drugem predalu so mu pokazali sultanove slike, turške igralne karte, cel kup orožja — brezostrelke so bile zraven. »Prav neverjetno, kaj,« je rekel Pipan. »Prav neverjetno, da se je vse to valjalo pred vašim nosom, dobesedno spotikali ste se med temi stvarmi, to je že naravnost smešno!« Kalan je vstal in se usedel na rob mize ob Valenti. »Tale razmnoževalni stroj, na primer,« je rekel Pipan, »saj veste, da je bil v vaši sobi, vi ste ga varovali zanje!« Valenta se je popraskal po glavi. »Kakšen stroj! To ni bila moja soba, tu je hišni svet spravljal svoje reči!« Hotel je reči, zdelo se mu je, da bi Pipanu lahko v marsičem ugovarjal, vendar se je vse tako čudno napletlo... »Zdaj vam bom jaz nekaj povedal!« je zavpil Kalan. »Tovariš Pipan govori z vami prijazno, jaz se čudim, da se more tako krotiti. Ampak jaz imam tega že zadosti! To je sramota, svinjarija! Zaradi vas bo osramočena vsa policija, tudi mi! Vsak si bo mislil, da smo tu sami tepci!« Pipan ga je prijel za roko: »Ne tako, Franc!« Kalan je zamahnil z roko. »Ampak res,« je rekel Pipan, »res je nekaj neverjetnega, kako ste ga posrali, da, ne ugovarjajte, posrali! Zadevo bodo obravnavali na vladni seji, takoj ko končajo razpravo o Turčiji. Lahko si predstavljate, kaj se lahko zgodi... Zato vas prosim, da vse skupaj skušate popraviti, vsaj malo...« Kakor da se je utrudil, se je usedel in z znižanim, skoraj pomilujočim glasom nadaljeval: »Stvar je v tem, da je prav vodja skupine — Mihalik Skorzeny — pobegnil. Seveda so mu moji fantje že na sledi, stvar je le vprašanje časa. Tudi po drugi plati: seja o Turčiji se bo zavlekla tja do kaj jaz vem — če med tem časom lovite... Nekaj ur imate zagotovljenih, lahko ga ulovite, saj imate armado redarjev. Pomagal vam bom: spustil se je proti morju. Kalan je mnenja, da v Izolo.« Valenta je vstal. Zbrati bi se moral kot let puščice. Zamomljal je in stopil do vrat. Oni so molčali, Kalan je z dežnikom trkal ob pod, nepretrgano.

Po hodniku je šel dol in mislil: če je Skorzeny vodja, je to zaradi velikosti. Velikega človeka vsi bolj spoštujejo — kregal se je z mano, že takrat bi lahko uganil, da je nekaj takega v njem, kar zbuja spoštovanje. Vseeno, bilo je čudno, da bi bil Skorzeny pri Kerubi-

nih, in kdo je bil sploh še zraven, vsi? Pipan je govoril, kot da je tudi Pirihovala, torej me je varala . . . Ne, ampak to je smešno, toliko že poznam ljudi.

Prišel je v svoje krilo stavbe, obseden od misli.

Treba je dobro premisliti, kaj je vse skupaj, in zdelo se mu je, da bi ga to nekam pripeljalo. Zbobnati je treba ljudi in jih poslati za Skorzenyjem, telefonirati v Izolo.

Ko je hotel izpeljati, kar si je bil zamislil, se je izkazalo, da je v komisariatu trenutno dosegljivih samo deset ljudi, ki so imeli nočno službo; ostali so praznovali Novo leto — na svojih domovih ali kje drugje. Vse to ga je razkačilo. Poklical je voditelja nočne službe in vpil nanj, ker je bil tako neumen in je pustil druge uslužbence domov. Voditelj se je razburil: »Saj jih nisem jaz spustil domov, saj so šli sami od sebe. Kot vsako leto.« »Ne,« je zakričal Valenta, »niso šli sami! Zaradi vaše nesposobnosti so odšli!« Začel mu je na dolgo in široko razlagati; saj je res, šli so vsako leto, ampak prav tu, je rekel, se vidi voditeljeva nesposobnost. Voditelj mu je ugovarjal, da je vsako leto dežurnih deset uslužbencev, in da ni bilo nikoli drugače. »Ampak ne,« je rekel Valenta, »to se bo spremenilo!« Dejal je, da mu zameri prav to, da se tako trdovratno sklicuje na neki običaj. Navsezadnje so ljudi tudi križali, a so to opustili, sčasoma.

Voditelj je skomignil z rameni. »Takoj zdaj,« je rekel Valenta, »telefonirajte vsem uslužbencem in jim ukažite, naj nemudoma pridejo sem!« Voditelj se je odpravil, Valenta je poklical v sobo še druge dežurne in začel ukazovati levo in desno. »Vi takoj telefonirajte v Izolo, sporočite, da iščemo človeka na begu. Visok je meter — nene, mislim dva metra trideset. Ta podatek zadostuje. Piše se Skorzeny. Vidva telefonirajta v Postojno in Koper. Ne pozabite naročiti, naj alarmirajo vse vaše stražarnice, manjše postaje in tako naprej. Vi, Mandeljč, poizvedite, kdaj so peljali avtobusi in vlaki proti obali, in če so na postaji videli tako visokega človeka.« Mlad inšpektor, ki je stal v ozadju, je zaprosil Valento za besedo. »Če dovolite,« je rekel in stopil k mizi, Valenta je nahrulil druge, kaj še čakajo. Inšpektor se je zaradi njegovega glasu malce zmedel, za trenutek je bilo videti, da bo še sam odšel. »No, kaj ste hoteli?« je vprašal Valenta. »Meni se zdi,« je rekel inšpektor, »da ga bo težko ujeti.« Valenta si ni mogel predstavljati, kaj je hotel inšpektor reči s tem. In ker je slutil, da tudi nadaljnje razpravljanje ne bo pripeljalo k ničemur, ga je ostro gledal; nič ni vprašal, nič naredil, izvlekel je cigarete in si eno prižgal. »Poslušajte,« je dejal po prvem dimu, »pojdlite k Pipanu in poizvedite, kje so osumljenci!« Obotavljal se je, ali naj mu pove, da gre za Kerubine; nazadnje se je odločil, da bo molčal — inšpektorja bi lahko omembna že skoraj pozabljene organizacije zbegala. Ko je mladi inšpektor odšel, je Valenta vzel list papirja in si začel zapisovati dejstva, mislil je, da si bo na ta način še najlažje predstavil položaj. V moji hiši so ujeli Kerubine. Z grenkobo je ugotovil, da je to edino zanesljivo pri vsej stvari, in stavek je še enkrat napisal ter ga dvakrat podčrtal, besedo Kerubini obkrožil in iz kroga izpeljal dve puščici, vsako na svojo stran.

Cez čas je začel risati domnevno Skorzenyjevo pot. Recimo Ljubljana, Postojna, Izola, vendar je spoznal, da ga to ne bo nikamor pripeljalo. Zajel ga je občutek nemoči, ki se je iz ure v uro stopnjeval. Prišel je voditelj dežurne službe, prišli so tudi drugi; vsakdo je izpolnil naročilo. Vsa policija na območju od Izole do Ljubljane je iskala

Skorzenyja, vendar zaman. Valenta je to pravzaprav pričakoval: človek kakor Skorzeny ima gotovo cel kup pomagačev in skrivačev. Bolj ga je vznemirjalo, da ni mogel priti do svojih sostanovalcev — Kerubinov: mladega inšpektorja so bili s smehom in grožnjami pognali iz prostorov Državne varnosti, in tudi njegovo posredovanje je bilo zaman, kar je bilo nekaj nezaslišanega! Prvič mu je Pipan rekel, da zaradi določenih razlogov ni mogoče povedati, kje so priprti osumljenci; drugič se sploh nihče ni oglasil.

Ob pol desetih je prišlo iz Podsmreke sporočilo, da so prijeli zelo visokega človeka, ki na noben način noče povedati svojega imena. Valenta se je osebno pogovoril z načelnikom postaje. Približen opis, ki ga je dobil, je ustrezal. Kljub temu je iz previdnosti naročil, naj ga izmerijo. »Dvesto štiri centimetre,« se je oglasil čez deset minut postajni načelnik. »Ali naj ga zapremo?« »Mož ni pravi,« je rekel Valenta in odložil slušalko. Misлил je še nekaj dodati in hitro je dvignil slušalko k ušesu, vendar je bila zveza že pretrgana. Toliko spet ni bila pomembna ta reč, da bi še enkrat klical v Podsmreko in se ne vem kako pogovarjal.

Zalotil se je pri tistem prizoru iz Goričarjevega stanovanja: senzal leži na postelji, Goričar govori. Takrat so ravno nekaj pripravljali, o tem je bil prepričan. Onadva sta se umaknila v sobo, zato da bi odšel ven, da ne bi srečal Piriha s papirjem za letake, in malo kasneje ga je senzal prepričeval, druga dva tudi, naj hišni svet sprejme razmnoževalni stroj — in tudi stenčas je imel svoj namen: seveda! Vsakdo bi lahko prišel v hišo, dešifriral besedilo na stenčasu, in potem delal, kar bi mu bilo naročeno! Tu je bilo še beljenje, ampak tega si ni znal razložiti.

Pozvonil je telefon. »Vežemo vas z Vipavo.« je rekel šef telefonske službe. Res se je oglasil načelnik policijske postaje v Vipavi, baje so ujeli Skorzenyja. »Ali imate dokaze?« je poskočil Valenta. »Branil se povedati svoje ime, je pa zelo visok! Dobili smo ga, ko je hodil po polju in se sumljivo vedel.« Zasijal je žarek upanja, še posebno zaradi besed 'se sumljivo vedel'. »Zmerite ga,« je rekel nestrpno in obdržal slušalko pri ušesu. Z druge strani se je slišalo kričanje in hreščanje, končno se je načelnik vrnil in zasopihal v slušalko: »Po mojem mnenju je visok kaka dva metra, dva metra pet centimetrov.« »Ja kako po vašem?« se je zjezil Valenta. »Tu ni nič po vaše, po moje! Zahtevam natančno merjenje!« Načelnik se je opravičil, obenem je pojasnil, da napaka v merjenju ne more biti večja od enega ali dveh centimetrov. »Merili smo s trikotnikom, njega smo položili na tla in po telesu predstavljali trikotnik. Ali naj ga še stehamo? Tehtnico imamo!« je končal z upa polnim glasom. »Ne, ne, ne,« je zamrmral Valenta, »torej ni na noben način mogoče, da bi bil visok dva metra trideset?« Postajenačelnik se je zasmel: »Koliko?« je vprašal. »Dva metra trideset,« je ponovil Valenta. »Oprostite, tovariš komisar, ampak to seveda ni mogoče.« In zatem je še dodal, misleč, da je to ne vem kako dobra šala, naj mu komisar sporoči, ko se bo ta lov na žirafe končal. »Da, da,« je rekel Valenta brez volje, »to žirafa, ki ste jo ujeli, pa priprite, da je ne bodo ulovili še kje drugje.«

Po tem mučnem pogovoru mu je postalo jasno, da je brez pomena sedeti na komisariatu. Ura je bila deset, v stavbi je vrvelo, večina uslužbencev je prišla in razpenjala nevidno mrežo telefonskih pogovorov po jugu Slovenije, vendar se zadeva ni premaknila niti za pedenj; posebno ga je bolelo, da ne more do osumljencev.

Skorzenjja bodo ujeli, ali pa ga ne bodo, ne glede na to, če je on tukaj ali kje drugje.

Se enkrat je pretehtal vse možnosti, vsekakor bi bilo najbolje oditi na Hudourniško, tam so otroci, mogoče bo našel tudi kakšno novo sled, da, otroci mu lahko marsikaj povedo.

Počutil se je mirnejšega, nadel si je plašč, pustil zadevo Razboršku in se odpeljal domov.

V veži ga je objel globoki mir zapuščene hiše — komaj da je zasluhl rahel vonj po poticah preteklega dne, zgoraj nekje je curljalo iz pipe. Obstal je med stoli, pred rjuho, ki je visela čez stopnišče. Stenčas je bil prazen. Vzpenjal se je po stopnicah, čeprav je že vedel, da otrok ne bo; stvar je propadla. In vendar ga to spoznanje ni potolklo s tako močjo, kot je mislil, da bi ga moralo, drugi občutki so ga odrinili vstran. Se nikoli se mu ni zdela hiša tako prijazna in domača, z ljubeznijo je odprl vrata stanovanja, slekel si je plašč in se z vzdihom vrgel v naslanjač. Mihajlo je začutil njegovo prisotnost in očitajoče zacvilil. »Bošček,« je rekel Valenta in se razveselil. »Nič nisi jedel!« V kuhinji mu je pripravil proseno kašo, jo odnesel v hiško in opazoval živalco. Mihajlo je nejevoljno zagrčal, ni maral opazovalcev pri jedi. Nekdo se je sprehajal po Pirihovem stanovanju in na ves glas prepeval: »Batti, batti, bel Mazzetto...« »Kaj je, Mihajlo, si revček, bošček, nisi nič jedel,« je rekel in ga pustil pri miru, prisluhnil je ariji, ki se je cefrala, se vračala k začetku, včasih prešla v žvižganje ali momljanje, in se vmes trgala brez kakšnega določenega ritma. Ta človek med petjem já, je pomislil in se napolil tja, da se prepriča. Vrata so bila odklenjena in kolikor je lahko določil, je petje prihajalo iz kuhinje. Šel je tja in našel senzala, ki je jedel rozinovo potico in jo zalival z rdečim vinom. »O,« je rekel, ko ga je zagledal, »ta zabava se je pa zavlekla! Kako je bilo!« Ustrežljivo je ponudil Valenti stol, iz omarice vzel kozarec in mu ga natočil. »Pijte,« je rekel, »dobro vam bo delo! Klin se s klinom izbija, hehe.« Valenta se je brez kakih posebnih misli usedel in odmaknil kozarec. Ni se strinjal s tem, da bi pil, pač pa si je odrezal kos potice in s polnimi usti zamomljal senzalu, naj mu poda šunko. Senzal se ni mogel načuditi: »Kako le morete jesti šunko na potici?« »Poslušajte,« je rekel Valenta in z užitkom žvečil, »kje so otroci?« Videti je bilo, da se je tudi senzal že ukvarjal s to mislijo, vdan v svojo nevednost je razširil roke in se tovariško nasmehnil. »Kaže, da sva na istem. Jaz sploh ne vem, kaj se je dogajalo v tej hiši — vsi so izginili kot kafra! Nekaj pred dvanajsto sem skočil voščit znancem in se tam zadržal dalj, kot sem mislil. Ko pa ob dveh pridem nazaj, nikogar! A kaj to, to ni še nič! Vsa stanovanja razmetana, blazine preparane, perje leti po spalnicah, jaz ne vem, koliko so ga pili, ampak vsekakor je bilo preveč! Najprej sem mislil, da ste vi prišli ponje in jih kam odpeljali, saj razumete!« Senzal torej ni bil zraven, je tuhtal Valenta, drugače bi ga Varnost počakala in aretirala. To je precej spremenilo njegovo predstavo o zlobnežih. Prej si je bil gotov, da je senzal ena ključnih oseb — z njim je povezoval vse tiste packarije z razmnoževalnim strojem, a zdaj se je izkazalo, da je nedolžen in da so po vsej verjetnosti tudi njega izkoristili. Saj je jasno, človek je pred kratkim prišel v hišo, neveden in nedolžen, in so se ga polastili. Kako da ne — če so lahko vlekli za nos mene, so njega še lažje! Presenečen nad lakoto si je vzel nov kos potice in položil nanj posebno suh kos šunke.

Predirno je pozvonilo, telefon. »Aha!« je rekel senzal in pomenljivo vzdignil kazalec. »Zdaj bova videla, kaj je z njimi! Oglasili so se!« »Ne, ne,« je rekel Valenta, »to je drugače, Zadnikar, Zaprli so jih!« Senzal je vzdignil slušalko in vmes govoril: »Tega že ne morem verjeti — tako ga tudi niso mogli srati! Halo!« Razočaran se je obrnil k Valenti: »Niso oni, za vas je,« in mu pomolil slušalko. Valenta je z obrvmi pokazal svoje presenečenje, obliznil si je mastne prste in previdno prijel za slušalko. »Valenta, prosim?« je rekel. Iz slušalka je prišel glas: »Tu Pipan. Srakar vas išče. Rad bi govoril z vami, pridite nemudoma v Narodno zbornico. Na svidenje!«

Spogledala sta se. »Kako to mislite, zaprli?« Valenta je vstal in si obrisal roke v brisačo pri vratih. To s telefonom se da razložiti, je mislil. Oni so aretirali vse razen Zadnikarja, in ko so me iskali na komisariatu, so jim rekli, da sem bil odšel; zato so se spomnili, da bom v hiši gotovo srečal senzala. In zato je telefon zazvonil tu pri Pirihojih, ne pri meni. Prihraniti so mi hoteli pot. Do mojega stanovanja. »Kasneje vam bom razložil, zdaj se mi mudi. Grem h generalnemu sekretarju Srakarju,« je rekel napihnjeno. Potrepljal ga je po ramenu, češ, se bo že uredilo. Senzal ga je spremil, najprej v stanovanje, kjer mu je pomagal nadeti plašč, potem po stopnicah do hišnega praga. Tam se je Valenta pognal v avto, ga obrnil, odpeljal. Na tilniku je začutil senzalov pogled.

Med divjo vožnjo proti Narodni zbornici je še enkrat pretehtal dogodek s telefonom, kajti njegova razlaga je bila vsekakor napačna.

Telefon je zazvonil pri Pirihojih. Če so računali, da se bom srečal s senzalom, zakaj niso telefonirali njemu? Jasno, se je spomnil, Zadnikar nima telefona. In poleg tega sva bila pri Pirihojih, torej so morali telefonirati tja. Tudi če bi senzal imel telefon, bi bilo nesmiselno telefonirati na njegovo številko, ker sva bila v prvem nadstropju. To preudarjanje ga je pomirilo, vendar se je kasneje vprašal, zakaj niso telefonirali kar k njemu.

Lahko bi telefonirali k meni! Pa jasno!

Ampak niso mogli, ker sem odšel k Pirihi. Pravzaprav sem šel k senzalu, za katerega so vedeli, da je v hiši, in ker je bil v Pirihovem stanovanju, so telefonirali tja. V bistvu so telefonirali k senzalu, a ker nima telefona, so telefonirali k Pirihi, kar je razumljivo. Vendar, če gremo naprej, kako so mogli vedeti, da je senzal doma?

Tega niso mogli vedeti! In če tega niso vedeli, potem niso mogli vedeti, da sem jaz odšel k Pirihi in tam srečal senzala. Saj bi senzal lahko odšel ven, ali pa bi bil recimo v svojem stanovanju!

Kljub vsemu so morali vedeti, da je senzal doma, še več, da je pri Pirihi, ker bi me drugače poklicali v moje stanovanje. Ampak kako bi vedeli? Še najbolj verjetno je bil v hiši še nekdo drug, ki jim je povedal — kakšen uslužbenec Varnosti. Pa jasno, opazoval je, kaj delam, in ko sem šel k Pirihojim, je sporočil, da sem tam. In že prej je verjetno sporočil, da sem v svojem stanovanju. Saj se mi je, ko sem odhajal k Pirihojim, zdelo, da slišim brenčanje telefona. Takrat so telefonirali k meni! In ko jih je agent opozoril, da sem pravkar odšel k Pirihojim, so telefonirali še tja. Saj je razumljivo, da je v hiši kak agent — morajo ga imeti, verjetno skritega, da vidiijo, če bo kdo prišel brat stenčas! Škoda, da sem telefon nastavil na brenčivec!

Ko je ustavil pred Narodno zbornico, je bil žalosten. Ni bil prepričan, da ima prav.

V Veliki ljudski dvorani je nekdo na odru pod Delavsko pestjo razlagal zbranim plemeničarjem, kako naj mirijo razburjenje, ki bo zavladovalo med ljudmi, ko bodo opoldne zvedeli za upor v Turčiji. Priporočal jim je, da ne govorijo o kakšnih stališčih, dokler jih uradno ni. Uporabljajo naj pojme, kot so simpatije itn.

Valenta se je povzpел v zgornje nadstropje, kjer je nekdo čakal nanj. Skupaj sta odšla k vratom, na katerih je visela medeninasta tablica z napisom GOSPODJE — MESSIEURS.

Tu notri ga je človek pregledal. Valenta se ni branil, samo vprašal je, čemu je vse to potrebno. »Ah, nič,« je rekel človek in mu izročil potrdilo, da je oddal pištolo Browning 57, »s tem listkom jo dobite spodaj pri vratarju.« »Ja vem, ampak čemu je to potrebno?« je še enkrat vprašal Valenta. »Ah, nič,« je rekel človek in ga odpeljal do vrat generalnega sekretarja Plamenice.

Srakar je stal pri oknu in pregledoval krtačni odtis ljubljanske Plamenice, Pipan in Kalan sta sedela pri mizici in pila liker. »Ah, prišli ste,« je rekel Srakar, ko ga je opazil. »Usedite se,« je rekel prijazno, Pipan in Kalan sta ga komaj pogledala. Da bi še bolj poudaril, kako malo mu je do Valente, je hinavski Pipan rekel: »Tovariš Kalan, prinesi mi odtis.« Kalan je od okna prinesel Plamenico in Pipan se je poglobil vanjo. Njegova glava je izginila za časopisom.

Srakarjev nastop je Valenti obetal, da se utegne vse skupaj obrniti v njegov prid, obenem je vedel, da so to prazni upi. Kako bi se sicer Pipan drznil tako zaničljivo vesti vpričo generalnega sekretarja!? Tedaj se je prvič vprašal, kaj se bo z njim zgodilo.

»Velikanska škoda je, da se je to pripetilo prav vam,« je rekel Srakar zaskrbljeno. »Bili ste tak izvrsten policist!«

Bili ste je Valento neprijetno zadel — kot kaže, se ga Srakar odreka, prav on, ki je včasih govoril, da ga ceni in spoštuje! Pezde! Mislil je nekaj na glas dodati: na razpolago je imel ogromno stavkov, s katerimi bi lahko deloval, a še preden je prav začel, je prišel Srakar in mu prijazno položil prst na usta. »Pljap, pljap, pljap,« je odkimal z glavo, »ni vam treba nič razlagati, osebno sem se dobro seznanil z zadevo, takoj ko sem slišal za neprijetni razplet preiskave o Kerubinih — za vas neprijetni. Tiho bodite in me dobro poslušajte!« Valenta je obsedel na stolu.

»Vi ste že starejši človek, Valenta,« je dobrodušno nadaljeval Srakar, dasi je bilo v njegovem glasu čutiti senčico plemenite zadrege, »koliko službenih let imate?«

Valenta je s svojim odgovorom hotel spraviti Srakarja v neroden položaj. Rekel je, da ni potrebno ovinkariti, če ga mislijo odstaviti, lahko to povejo naravnost, on je tak človek. »Ampak ne, kaj govorite,« se je po nekaj trenutkih zasmel Srakar, »napak ste me razumeli, jaz nisem hotel reči tega. Vi imate velikanske zasluge — v petih letih, odkar delate kot komisar, se vam je posrečilo ustvariti nov sistem dela in organizacije, in take stvari se ne pozabijo. Ravno nasprotno, nagradili vas bomo. Tu, poglejte,« pokazal mu je žametasto škatlico, ki je ležala na mizi. »To bo vaše, Zlata plamenica tretjega reda, v zahvalo za vaše prizadevanje. Predlog je že sprožen, v nekaj dneh bo slovesna podelitev.« Ginjen je Valenta vstal in se zahvalil generalnemu sekretarju. Ta ga je potrepljal po licih. »Seveda se morate zavdati, da to ni vse. O odstavitvi ni govora, kje pa, ampak morate razumeti, da po tem nesrečnem naključju, tej ironiji usode, skorajda ni mogoče vztrajati na istih položajih. Res škoda, da se je to pripetilo

prav vam, no, življenje v svoji malhi hrani za vsakega od nas, kar mu je odmerjeno.«

»Kaj bi mi predlagali, da naredim?« je vprašal Valenta in z zapanjem gledal v Srakarjeve oči.

»Jaz ne vem,« je rekel Srakar in malo pomislil. »Namreč takole je: to niso stvari, ki bi jih človek premislil v nekaj trenutkih. Čujte, jaz vam bom dal tole, vzemite domov, in ko se odločite, pridite sem, potem bomo vse uredili.« Podal mu je dva formularja slovesnega formata. Na prvem je bila z lepo pisavo napisana prošnja za upokojitev, manjkal je le Valentov podpis. Drugi, podpisan s Srakarjevim imenom, z okrašenimi robovi, je bil imenovanje za nosilca Zlate plamenice tretjega reda. »Samo tule napišete svoj priimek in ime,« mu je pokazal prazen prostor med besedami.

»Aha,« je prikimal Valenta.

»Veste kaj,« je spet rekel Srakar in pomignil Kalanu, ki se je takoj znašel pri mizi in natočil Valenti v kristalno skledo konjaka. »Vi kar pridite, ko izpolnite listine, danes do šestih zvečer — do takrat bom tu. Verjamem, da vam bo veselje podpisati, saj je Zlato plamenico tretjega reda od revolucije sem dobilo kvečjemu trideset ljudi. Znašli ste se med smetano najvišjih osebnosti. Seveda bi vas prosil, da izpolnite oba dokumenta, to je menda razumljiva prošnja.«

Potem so se prisrčno poslovili, Valenta je imel še enkrat priložnost občudovati Pipanovo hinavščino, ko ga je ta objel in mu čestital za odlikovanje.

Vraga, si je rekel, ko je sedal v avto, vruga bom podpisal, in v nekakšni veseli trmoglavosti, naj gre vse v rit, se je odločil, da bo preiskavo nadaljeval. Naj gre vse skupaj k hudiču! Pognal je avto proti komisariatu. Čeprav se ni zanimal za dogajanje na cestah, je večkrat opazil skupine ljudi, ki so se zbirale na pločnikih. Največje gruče so se zbrale pred trgovinami z radijskimi sprejemniki, kjer so nad vrati postavili zvočnike. Turčija, je pomislil, in naenkrat se je zasmeljal prizoru pred trgovino z živili: dolga vrsta ljudi z vrečami je čakala vzdolž pločnika. »Pohitite,« je zavpil skozi okno, »Turki so že v Istambulu.« Več se jih je preplašeno zdrznilo, nekateri so osramočeno pogledali v tla. Posranci, klafute, lenuhi.

Na komisariatu je skočil v arhiv in se z voljo zagnal v zaprašene svitke. Skorzeny, Skorzeny, Skorzeny.

Ko je prebral njegov dosje, so mu bile stvari že bolj jasne. Kakšna Izola neki, temu fantu še na misel ni prišlo, da bi hodil v Izolo! K materi je šel v Domžale. Bilo mu je žal, da se tega ni bil že prej domislil, dada, šele zdaj je spoznal, kako brezglavo se je prej prepustil dogodkom. Na hodniku ga je ustavil Razboršek in začel nekaj govoriti o tem, kako niso mogli nič napredovati. Valenta je zamahnil z roko.

V Domžalah je na križišču ustavil nekega mopedista in ga vprašal, kje so Brinovče. Mopedist se je zasmeljal, tudi sam je bil namenjen tja. »Kar za menoj,« je rekel. Zapeljala sta se na blatno pot.

Hišica številka tri je imela zadaj majhen vrt, tam je stal pes in tulil na ves glas.

Odprla mu je stara ženička v avstrijskem predpasniku. »O ja!« je rekla živahno, »kmalu pride! Ali ste vi njegov prijatelj?« Valenta je pritrtil in si, ko se je obrnila, da ga popelje v sprejemnico, zrahljal Browning. Naj se vse čimprej konča, je pomislil.

Ženička je bila njegovega prihoda nenavadno vesela; naredila je vse, da bi se dobro počutil. Rekla je, da bo skuhala čaj in prosila ga

je, naj se kratkočasi s čim. Potem je spet prišla nazaj s krožnikom potice in moral je sprejeti, ona je stala poleg njega in ga gledala, kako jó.

»Grem še po vino,« je rekla, »saj boste, kaj?«

»Joj, gospa,« je rekel, »ravno včeraj sem bil na nekem praznovanju novega leta.« Potrepljal se je po trebuhu.

»Ja, ja,« je rekla in nekaj časa vzdihovala. »Novo leto, ja.«

Prostor, v katerem je sedel, je imel značilen vonj. Valenta ga je lovil z nosnicami. Gospa je pokukala izza vrat: »Ali hočete videti našega Pikija?« Valenta je stopil za njo v kuhinjo, kjer je v kletki stical rumen kanarček. »No, Piki, pozdravi gospoda,« ga je spodbujala Skorzenyjeva mati. »Dober dan, gospod,« je rekel kanarček in nagnil glavo, kar ga je spomnilo na senzala. »Ta papagajček je poleg Argonavta moje edino veselje,« je razložila ženička in sipala proso skozi rešetke. Ptiček je pogoltno kljuval, Valenta je spoznal, da je pred njim papiga in ne kanarček, kot je prej mislil. Saj ima ukrivljen kljun, in je sploh drugačna od kanarčka. »Tudi jaz imam doma živalco, svizca, Mihajlo mu je ime.« »A tako?« je rekla ženica, kakšnega večjega zamaanja ni pokazala. »Joj, čaj že vre,« je vzkliknila in gibčno skočila do štedilnika. Spet sta odšla v sprejemnico, ženička se je vrtela sem ter tja, natakala čaj in kar naprej popravljala neke prtičke. In bila je tako nestrpna in begajoča, da se je tega nalezel še on. »Kdaj pride Mihalik?« je vprašal. »O ja, takoj se bo vrnil,« je rekla zadovoljno. Potem mu je začela razlagati neko štorijo iz Skorzenyjeve mladosti.

Valenta jo je poslušal le na pol; udobno je sedel in prisluškoval šumom od zunaj. Bo že pes zalajal, si je rekel, in zgrabil za potico. Tega si ni bil nikoli predstavljal, da lahko poje toliko kosov potice.

»Mihalik je priden fant, dober,« je govorila starka, »vse mi pomete po hiši. Tudi psička mi je prinesel, Argonavt mu je ime. Zadnje čase ga ni nič k meni, ne vem, kod hodi. Saj veste, gostilničar je, toliko dela ima.« Nenadoma je obmolknila in si začela pazljivo ogledovati svojega gosta. »Vi ste podobni našemu stricu,« je rekla.

Valenta se je vljudno pozanimal, ne preveč, ker se je bal, da bi ženička spet začela spredati zgodbe. Ugotovilo se je, da se z njenim stricem ne poznata.

Od njegovega prihoda je minila že kakšna ura, Skorzenyja ni bilo še od nikoder. Prav zdaj je začel pes lajati. Valenta je bil v trenutku na nogah, potem se je že skoraj usedel z mislijo, da pes pač ne bi lajal na svojega lastnika. A vstala je gospa: »On je! Prišel je!« Valenta je skočil k vratom in dal prst levice na usta in desnico pod levo pazduho. »Pssst! Presenetiti ga hočem. Vi mu kar odprite!« Ženička mu je veselo pomežiknila in šla odpirat.

Vse njuno norenje je bilo odveč — razočarana sta spoznala, da je pred vrati poštar. Oprtan z ogromno torbo je voščil srečno novo leto in po domače zakorakal naprej.

»Ježeš,« se je ustrašila gospa in mu s tresočo se roko podala kozarec vina, »pa ne, da imate pošto zame?« »Imam, imam,« je pomenljivo pokimal pijani poštar in šaljivo pomežiknil Valenti. »Dober dan, gospod. Srečno in veselo novo leto!« Valenta je bil vaju tega stavka še od včeraj, samogibno je odzdravil in se spet vrnil k stolu.

»Ja, vidite,« je užaljeno zatarnala ženička, vendar je Valenta v njenem glasu začutil srečo, »nič ne pride k meni, potem pa se izmaže s takole kartico!«

»O gospa, saj bo prišel,« je rekel poštar, ki je gotovo poznal razmere v njeni hiši. »Saj veste, gostilničar je in nima vedno časa.« »Ja, februarja bo sedem let, odkar nima časa,« je rekla in obtožujoče pogledala poštarja. Ta je bil že spil, strumno je pozdravil in trčil s petami. Saljivec!

Ženička je podala Valenti kartico, češ, naj bo on za razsodnika. »Tri besede ti napiše,« je rekla, »in to po dveh letih molka. Ali je to sin!« Valenta je prebral: Srečno novo leto, mama! Tvoj ljubeči Mihalik.

Skorzeny torej ni odšel k materi v Domžale. Bil je nekje drugje. »Ali ste tako prijazni, gospod Stegen, pa rečete gospej Malči, naj pride k meni. In ne ji povedati, da sem dobila kartico!« Pismonoša je spet naredil enega svojih značilnih obrazov in vzdignil prst h kapi. Vse, kar je bil Valenta storil ta dan, je bilo smešno; višek je dosegel prav tu, v Domžalah. Saj je vedel, da Skorzeny ni otrok. Kako bi potem bežal k materi! Poštar je odšel. Resno je podvomil o sebi, mogoče je res najbolje, če ga upokojijo. Gospa se je usedla zraven njega in mu začela šepetati: »Boste videli, kako bo Malči jezna, ko bo videla kartico. Enkrat mi je rekla, da mi Mihalik nikoli več ne bo pisal.« Valenta jo je tjavdan vprašal, kdo je Malči, in gospa je povedala, da je to njena sosedka. V pričakovanju Malči se je vznemirila, nestrpno je mešala z žličko po dnu čajne skodelice. »Vsa ulica se ji že posmehuje, ker govori, da je fina dama. Ona, pa fina dama! Ko ima takega moža! Enkrat sem ga videla, ko je na cesti pobral čik, kar z roko! Oba sta že malo zmešana, stara! Ne vesta, kaj bi rada! On je že malo zmešan. Enkrat je žebelj pojedel!«

Malči je bila oblečena v katunasto obleko, kakršne so nosili duhovniki pred tridesetimi leti, in okrog nje se je širil močan duh po naftalinu. Bila je še mnogo bolj zgovorna kakor Skorzenyjeva mati. Ta ji je prebrala kartico, ampak Malči se je naredila, kakor da ni to nič posebnega, govorila je o nečem drugem. Rekla je, da je srečala Počivavškovo Elo in da ji je ta povedala, da se je Juvančkov Milan ponesrečil. »Saj človek sploh ne more več na cesto!« je povedala. Gospa Skorzenyjeva, ki se ji ni posrečilo presenetiti Malči, ji je v svojo tolažbo predstavila Valento, Mihalikovega najboljšega prijatelja. Valenta je vstal in se rokoval z gospo, na katero je naredil najboljši vtis.

Nekoč, ko je odšel na stranišče, jo je slišal reči: »To je pa en zelo fin gospod.«

»Sploh je to en čuden okraj,« je rekla ženička kasneje pri opoldanskem čaju, »vsí kradejo. Take barabije se ne spominjam.« Valenta se je tu znašel na trdnih tleh, pokazal je tako znanje, da sta gospe kar strmeli in nazadnje ju je čisto zanoril z odločbo o svojem imenovanju za nosilca Zlate plamenice. Oči gospe Skorzenyjeve so se bleščale v zmagoslavju, tudi Malči je bila vesela, čeprav je nekoliko zavidala svoji sosedki. Valenti se je zazdelo, da je pravi trenutek, in sprožil je vprašanje o številu sob v hiši.

»Tri sobe,« je takoj odgovorila gospa, »ampak jaz živim v najmanjši. Jaz ne bom nič motila.« Ker je videl, da je zaslutila njegovo namero in ji je bila naklonjena, je naravnost vprašal, če bi smel ob koncu tedna prihajati sem, seveda proti odškodnini. Da se naužije zdravega zraka. Tudi na vrtu bi kaj postoril, prav veselilo bi ga.

Pogodbo so zalili s čajem.

Visoki mož se je nasmehnil gospodu v sivem, ki nikakor ni mogel postaviti kovčka na mrežo, in prehitel je Skorzenyja. »Storili ste mi veliko uslugo,« se je zahvaljeval gospod v sivem in nekaj tega je bilo namenjeno tudi Skorzenyju, »ampak morate mi pritrditi, da je železnica pravzaprav krivična,« potapljal je trebušno stran mreže, ki se je je lahko dotaknil le, če je stopil na prste. »Da, midva sva v veliki prednosti,« je pokimal visoki mož Skorzenyju, ki se mu je zdel čisto tak kakor vseučilišni profesor. »Drži,« je rekel Skorzeny. Nič ni imel proti temu, da bi se pogovarjal, molk ni bil več potreben. Tri ure se je bil otepal stikov pijanih in treznih sopotnikov, ki so v praznoti novoletnega vlaka hlastali po človeški besedi, v teh treh urah je razračunaval s seboj in s tem, kar se mu je zgodilo, in na koncu je prišel do tega, da mu ni treba premišljevat.

Kjerkoli je bil začel, pri senzalu, pri svojem življenju, pri tem, kar se je bilo zgodilo, povsod ga je misel vrgla s sebe pred nerešljivim zidom vprašanj o življenju in smrti. Vsak začetek je bil oprijemljiv, potem se je začelo zapletati; če je začel pri senzalu, si je moral kmalu razbijati glavo o tem, kaj je razmerje med dvema človekoma, potem o tem, kaj je razmerje samo po sebi. To pa ni šlo. Pogledal je, kaj je človek, kakšen je njegov smisel, kje se začne učlovečenje. In tako naprej in tako naprej, vse se je zmešalo med seboj. Nato si je nalašč izbral vprašanje, za katero je mislil, da nima nobene zveze z njegovim življenjem, vsaj ne pomembne: kaj je vžigalica? Potovanje vžigalice — vsekakor so jo najprej morali izumiti, ampak to ni začetek. Ali je vžigalica, preden jo odkriješ, vžigalica? In je čas tisto, kar daje smisel vsemu skupaj? Takoj, ko je spet prišel do smisla, se je ujel. Poskusil je še enkrat in končalo se je enako.

Končno se je spomnil, da je v mladosti dostikrat razmišljal o podobnih rečeh na podoben način; nič na slabšem ali nič na boljšem ni bil takrat, in sčasoma se ni več ukvarjal s tem, prišle so druge stvari. In zdaj je bil na istem izhodišču: stvari so si bile enakovredne, ostalo mu je, da jih počaka, tiste, ki še pridejo, in živi z njimi naprej. Če se je začel spraševati, ker se mu je zdelo, da zadnjih dvajset let njegovega življenja s tem potovanjem zgublja smisel, bi zdaj, ko so ta leta postala enakovredna naslednjim, lahko nehal. Treba je razmišljati le do tja, do kamor je treba, navsezadnje sem rešil zadevo, ki me je pripravila do razmišljanja, si je bil rekel s prijetnim občutkom, da se mu je vse izmuznilo iz rok. Nič ni vedel, a tudi nič ni bilo treba vedeti. »Ali veste, koliko je ura?« je vprašal gospod v sivem. Skorzeny je pogledal na uro: »Dve minuti manjka do četrte.«

Visoki mož se je nekako v zadregi obrnil k obema. »Pravzaprav je že čas, da se seznanimo.« Ponudil je roko Skorzenyju in se predstavil: »Jože Drofenik.« Rokovali so se, izkazalo se je, da je gospodu v sivem plašču ime Miško Korelc in da je električar po poklicu. »Ko smo že ravno pri poklicih,« je dejal Skorzeny visokemu možu, »kaj niste vi tisti Drofenik, vseučilišni profesor?«

»Da, jaz sem ta,« je pritrdil vseučilišni profesor, »in kaj ste vi, če smem vprašati? Videl sem vas že dostikrat v Ljubljani.« Skorzeny je povedal, da ima točilnico, in se ob tem spomnil na steklenico, ki jo je bil vzel s seboj.

Počasi so pili, kar brez kozarcev, Korelc je rekel, da morajo že na začetku ustvariti prijetno ozračje. »Če že imamo to smolo,« je

rekel, »da moramo potovati prav na Novega leta dan,« iz majhnega kovčka, ki ga je imel poleg sebe, je potegnil potico, šunko in hlebec rumeno zapečenega kruha. Tedaj so skovali načrt, da ne spustijo nikogar več v oddelek; posebno se je za to navduševal mali električar, vešč, posrečen človek. Iz žepa je privlekel kos kartona, na katerem je bilo vtisnjeno opozorilo, da je kupe rezerviran. Vseučilišni profesor je odšel na hodnik in v primernem trenutku pripel opozorilo na vrata.

Ko so si tako zagotovili mir, je Korelc narezal kruh in šunko, steklenica je spet zakrožila in stekel je pogovor o različnih prigodah in daljnih deželah. Vseučilišni profesor je ugodno zleknjen pripovedoval o New Yorku, kjer je bil pred tremi leti. »Tam je drugače,« je razlagal, »ceste tam nimajo imen, kot na primer pri nas cesta Plameničarske krvi, temveč se enostavno imenujejo Dvanajsta cesta, Petindvajseta cesta. Te ceste ne delajo nobenih ovinkov, ampak so speljane naravnost, tako da je New York ena sama šahovnica.« S svojim pripovedovanjem je znal pritegniti človeka, govoril je jasno in s poudarkom na posameznih zlogih, tako da se je Skorzeny s težavo iztrgal iz besednega ritma. »To je čudno, meni tuje,« je rekel, »kje se potem te ceste končajo? Če tečejo naravnost, se ne morejo končati, razen če so slepe? Slepe ulice.« Vseučilišni profesor ga je potrpežljivo poslušal, dasi se mu je morala zdeti njegova misel otročja. »To gre drugače,« je rekel na koncu. »Te ulice se ne končajo, vsaj v poljudnem smislu ne. Bodite prepričani, da boste Enaindvajseto cesto našli tudi v Pittsburgu, ali postavim v Frisku, Phoenixu, Buffalo Springsu. In to je meni vseč. Tako nimaš nobenih težav, če iščeš neko cesto.«

»Ah, vraga,« je rekel Korelc zadovoljen sam s seboj, »jaz imam vedno težave, stavit grem, da bi se tudi v New Yorku zgubil.« Profesor je rekel, da načelno nikoli ne stavi, zakaj je tako, bo še povedal, a je kljub temu prepričan, da se gospod Korelc ne bi mogel izgubiti v New Yorku. Med smehom so ugotovili, da tako ali tako ne bi bilo mogoče presoditi, kdo ima prav. Korelc je imel po lastnih besedah malo upanja, da kdaj pride do Amerike.

Nenadoma je vlak močno zavrl, kolesa so zacvilila, Skorzeny se je moral upreti z rokami ob strop, da ga ni vrglo na sopotnika, ki ju je s hrbti silovito pritisnilo ob steno. Podobno se je najbrž godilo ljudem po vsem vlaku. Slišalo se je bližnje in oddaljeno preklinjanje, še posebno jasno je do trojice v oddelku prihajal hripav ženski glas, tožče mijavkanje. Skorzeny je odprl smučno okno in se sklonil v noč — stali so na slepem tiru, kakih sto metrov nazaj je opazil čuvajnico in begajoče sence pred njo. Tedaj je daleč zadaj zapiskalo; nekaj trenutkov zatem je prihrumel vlak. Skorzeny je v delčku sekunde opazil kurjača, zatem je prišla dolga vrsta vagonov, na katerih so, kakor je čez nekaj časa ugotovil, stali tanki in topovi. Prav tako naglo, kot se je pokazal, je vlak izginil v temi.

Nastal je preplah, ljudje so drli na hodnik, nekdo je vztrajno kričal: »Turki, Turki!«

Profesor je vstal. »To ni mogoče!« Korelc je skočil k vratom in jih odklenil. Vstopila je objokana debela gospa in naslonila glavo na profesorjeve prsi. »Tončka, Tončka!« je hlipala in medtem, ko jo je tolažil, sta se druga dva zagnala v zmedo na hodniku. Valujoča množica je malega Korelca vrgla nazaj. Skorzenyju se je posrečilo pretolči do okna. Tu je videl pravi razlog za tako hud preplah; po cesti

so vštric proge korakali vojaki, bilo jih je nešteto. »Ne hodite ven,« je zavpil gospod v bobrovem kožuhu, »takoј ko stopite ven, smo v njihovi oblasti.« Skorzeny ga je odrival, ampak gospod se ga je krčevito oprijel in potihoma rekel: »Vzemi me s seboј! Zbiratelj žužkov sem!« »Pustite me, norec,« se je branil Skorzeny in lezel skozi tesno okno, »kaj ne vidite, da so naši vojaki?« »Dam vam sto murnov!« Skorzeny je nerodno priletel na tla, jezno se je pobral in v sunku vrgel razse kožuhovinastega gospoda, ki mu je bil padel na hrbet.

Tam pri lokomotivi je ob ognju stala gruča ljudi, napotil se je proti njim — opazil je nekaj uniformiranih. Glavno besedo je imel kurjač, stal je sredi kroga in razlagal: »Kmetje in delavci so se uprli, vodi jih Mohamed Bamberk. Baje so zasedli že ogromno ozemlje.« Oglasil se je kretničar: »Drži. Jaz sem slišal, da se je vzdignila Turčija vse od Karlovca do Knina.« »No, no, to je dobro, to je dobro, no,« je ponavljal neki glas za Skorzenyjem, »jaz sem že mislil, da je vojna.« Nekdo je vprašal, kaj bo z njim. »Zdaj se ne da čez mejo? Kaj je z vlakom? Ali bomo šli naprej? Jaz imam karto do Sarajeva.« »Lahko se kar obrnete,« je rekel kretničar. »Prosim?« »Lahko se vrnete kar domov, vojska bo vzela vlak.« Pri zadnji besedi je veljavno pokimal: »Ja, ja!« »Jaja,« je rekel še Skorzeny. Z desne je prišel vseučiliščni profesor in dejal zbranim: »Vojska bo konfiscirala vlak.« Pokimal je Skorzenyju, nato je začel razlagati položaj v Turčiji: »Uporniki imajo vse v svojih rokah. Linija Karlovac—Knin je njihova. Poročnik mi je povedal.« Pokazal je tihega vojaka, ki se je sprehajal ob lokomotivi. »Tovariš Umbartnik!« Poročnik se je približal in gručica ga je zasula z vprašanji. Toda poročnik je povedal, da ne sme dajati izjav, in na splošno ogorčenje je odpeljal strojevodjo, ki ga je kurjač držal okoli pasu. Kretničar je začel nekoliko tiše razlagati položaj: »Po mojem ne bo iz tega upora nič, Rainer ne bi nikoli dovolil, boste videli, da bodo Nemci napadli upornike, in če se bo to zgodilo, jih bodo v treh urah zmleli. Nemčija je sila, s svojimi sicherschmidti lahko stolče kogarkoli, kaj šele take upornike!« »Ha,« se je zasmel vseučiliščni profesor, »ali sploh veste, kaj pomeni linija Karlovac—Knin?« Kretničar je nekaj govoril, a pravega ni znal povedati. Vsi so se odmaknili od njega in skapljali na profesorjevo stran. »Linija Karlovac—Knin,« je dejal zardeli profesor, »tako imenovana Abdulova linija, ki teče po dolini Une, je najbolj utrjeno ozemlje v južni Evropi. Top pri topu, bunker pri bunkerju, sicherschmidti bodo leteli na tla kot le kaj!« Kretničar se je zrinil k njemu: »Ali sploh veste, s kakšno hitrostjo letajo sicherschmidti? Jaz vam lahko povem: vaši topničarji še prdniti ne bodo utegnili, to so tako hitri avioni, in tako visoko letajo, da jih je nemogoče zadeti, ker se lahko vozijo med oblaki! V dveh urah bodo preleteli vso linijo in jo speštali z bombami!« Vseučiliščni profesor ga je pomilujoče gledal, potem je rekel: »Dve uri, to je približno toliko, kot porabi mravlja, da prehodi pot od zadnjega vagona do nosa lokomotive! Si zdaj predstavljate, kakšno razmerje je to?« Pod vtisom profesorjevih besed so se vsi zamislili in resno prikimali. »To je sila,« je rekel nekdo, »to je njihov način, tako se oni borijo. Spomnite se, kako so osemindesetega potokli združeno vojsko Slovenije, Ogrske, Avstrije in Madžarske! Ne, bodite brez skrbi, Rainer ne bi v Turčiji nič opravil; poleg tega ga sploh blizu ne bo, zaradi Anglije se ne bo upal. Ali bomo imeli pa svetovno vojno!« »Dajte no mir,« se je razburil neki narodnjak. »Ali smo jih

naklestili triinpetdesetega ali jih nismo? Kaj me briga njihov način? Kaj jim je pomagal? Jaz vam nekaj povem: Turčija propada! Boste videli, da se jim bodo uprli še Romuni! Nas je bilo triinpetdesetega devet milijonov, ko smo jih naklestili. Ni hudič, da jih Romuni s svojimi šestimi milijoni ne bi danes! Saj vidite, da je država gnila: delavci in kmetje so se uprli!« »Veste kaj,« je rekel eden od poslušalcev, »vse lepo in prav, ampak mene zanima, kaj se bo zgodilo z nami!« Obrnjen k železničarju je nadaljeval: »Ali nam boste vrnili denar za to vožnjo, ali nam boste dali zastonsko karto za vožnjo do Ljubljane?« »Ampak jaz bi moral biti v Sarajevu, jaz ne morem v Ljubljano.« »Seveda ne morete,« je vzkliknil kretničar, »nihče ne more! Saj so vsi vlaki zaseženi!« Ljudje so se razburili in ga obstopili. »Kaj se to pravi! Kje bomo pa živeli? Ali se da dobiti konje? Mar bomo spali tu na tirnicah?« Na vse te besede je kretničar le nemočno vzdigoval roke; potem jim je povedal, da jih nekaj lahko prespi v čuvajnici, drugi bodo morali pač hoditi še sedem kilometrov do mejnega prehoda Most, kjer imajo prenočišča. »Je že tako, nič se ne da pomagati,« je rekel, »mi nismo krivi.« Trije so stekli proti čuvajnici, da bi zasegli prostor, vendar je bilo že prepozno. Prišli so nazaj in povedali, da je tam že precej ljudi, še več pa jih stopa naokrog in lomi vejevje. To je tako vznemirilo kretničarja, da jih je brez besed zapustil.

Na profesorjev predlog so šli k lokomotivi, da bi se pogovorili s poročnikom, ki je nadzoroval vkrcanje brigade. Vendar se ni dalo nič storiti, poročnik je odločno odklonil misel, da bi jih potegnil do mejnega prehoda, in ko so še silili vanj, ukazal nekaj vojakom, naj jih odženejo. Poskusili so še na cesti, kjer se je prepeljeval pratež, tu pa so bili z njimi mnogo bolj neprijazni: še preden so prav začeli, jih je nekaj vojakov s puškami pognalo stran; nedvomno so jih ljudje že prej prosili za usluge. Profesor je dobil dve brci.

Skorzeny se je jezil, ker je izgubil toliko časa z njim. Vsak trenutek lahko pride policija, on pa se izgublja v tekanju med progo in cesto. Kot da bi mu vojaška zmeda že zagotovila varnost! Ta misel ga je sprožila v tek okrog lokomotive in po drugi strani do okna svojega oddelka. Naprosil je vojaka, ki je slonel na oknu, naj mu poda nahrbtnik. Zajel ga je dražljiv opomin, da pred seboj nima cilja; čim več je slišal o revoluciji v Turčiji, tem bolj medla in vodena je postajala njegova pot. Iti v Turčijo je pomenilo nekaj nesmiselnega in za hipec je pomislil, da bi odšel nazaj v Ljubljano.

»Tu ni nobenega nahrbtnika,« se je smejal vojak.

»Kako da ne?« Vznemiril se je: v nahrbtniku je hranil oblačila in obutev. Kje bi zdaj dobil druga oblačila? Ta nahrbtnik mora dobiti na vsak način: »Kje pa je?«

Vojak je poklical drugega vojaka, naj pride sem. »Boš nekaj videl, hitro, hitro!« Tisti vojak je planil na okno in se začel ob pogledu na Skorzenyja smejati. »Jože, pridi sem, boš videl nekega ogromnega neznanca!«

Vsi trije so se gnetli med oknicami in ga umazano zmerjali. Hrup je privabil tudi druge in kmalu je visel na oknih ves bataljon.

Mislil je že oditi, a se je spomnil, da je brez nahrbtnika, in tako je ostal. Potrpežljivo je prenašal vsa posmehovanja, od časa do časa je vprašal: »Kje je moj nahrbtnik? Dajte mi nahrbtnik!« Včasih je skušal razložiti, da ima v nahrbtniku reči, ki jih nujno potrebuje, da jih druge ne more dobiti. »Prevelik sem za konfekcijsko obleko,« je

rekel in vojaki so se zasmeljali. Počakal je, da so se umirili, nato dodal: »In gojzarje imam notri.« »Jaz ne morem več,« je rekel nekdo, »dajte mu tisti nahrbtnik,« in kazalo je, da se bo vse uredilo.

Ampak prav takrat je prišel profesor in vljudno vprašal vojake, če mu lahko eden med njimi poda kovček.

»Poglejte ga, prijatelj od kreten,« je zavpil Štajerec in spet so se začeli smejati. Kot je Skorzeny pričakoval, je profesor ravnal popolnoma napačno — namesto da bi pustil vojake, da se utrudijo, se je začel kregati. Dejal je, da je neumno in nekulturno posmehovati se telesni posebnosti ljudi in da pameten, izobražen človek tega ne bi počel. To pa jih je zjezilo. Štajerec se je stegnil skozi okno in mu potegnil naočnike z nosa. Skorzenyju, ki se je do zdaj krotil, ker je vedel, da so vojaki zaradi pohoda na mejo živčni, je bilo dosti. Odprl je vrata vagona, odrinil stražarja, šel v kupe, vzel nahrbtnik in profesorjev kovček, šel k Štajercu in mu vzel očala, pobral očala še dvema drugim vojakoma in se vrnil k profesorju. Ta se mu je dolgo časa zahvaljeval in še enkrat nahrulil vojake, ampak Skorzeny je rekel: »Pustite to, to je še slabše. Ne raztegujte dogodka, kaj boste! Že ta očala, že to je bila neumnost!« Vrnil je naočnike poročniku, ki je ravno prišel mimo. »Ti naočniki so last dveh vaših vojakov v temle oddelku,« je rekel. Poročnik je brez vpraševanja odšel v vlak. Oh, to je bilo neumno do žalosti.

»Pojdiva,« je rekel profesor in med potjo k čuvajnici povedal Skorzenyju, da se mu je posrečilo dobiti ležišče. »Kretničar, prijazen človek, ne bo imel nič proti, če boste prišli še vi.« Skorzeny je z odporom hodil ob njem. Že zdavnaj bi se moral obrniti. Nase je gledal nekako od strani, kot da bi stal poleg sebe. »Gospod profesor,« je rekel, »ne morem z vami, meni se mudi. Verjemite, da bi zelo rad spal v čuvajnici, vendar je to zaenkrat nemogoče.« Profesor je bil presenečen, z levico je privzdignil naočnike, po nekaj sekundah, v katerih sta obstala, je rekel: »Razumem vas.«

»Hja,« je rekel Skorzeny, »na svidenje.«

Menda je profesor še nekaj zakričal za njim, a v hrupu, ki ga je povzročala oklepna enota, se je, če je kaj bilo, izgubilo. Vseeno ga je mikalo, da bi pogledal nazaj — ne.

Proga je na tem mestu tekla po dolini, uklenjena med reko za hrbtno čuvajnice in cesto, za katero se je dvigal smrekov gozd kakih tristo metrov visoko. Skorzeny jo je v primernem trenutku usekal čez cesto, po kateri so se v precejšnjih razmakih prepeljavale manjše enote, in stopil v strmi, zasneženi breg. Ko je stal v dolini, je na vrhu slemena opazil teman štirikotnik, nekakšno stavbo. To je bila gotovo kmečka hiša.

Med prvimi drevesi je prekoračil žično ograjo in se brez postanka zagnal naprej, hotel je biti čimprej v tisti hiši. »Stoj!« je zavpil nekdo.

Skorzeny se je oziral, za drevesom sta nanj naperila puški stražarja. »Kaj pa delaš tu?« je vprašal eden strogo.

Prišla sta bliže, še vedno pripravljena na strel, že zaradi Skorzenyjeve višine, sploh je moral biti sumljiv. »Na stran sem šel,« je rekel. »Pa z nahrbtnikom?« V glasu je začutil nejevero in ponovil je svojo laž. »Kar odženiva ga,« je rekel drugi, »meni je sumljiv.« »Ne ne, res, častna beseda, da sem šel na stran.« Postalo ga je strah. »Nahrbtnik imam, ker sem se bal. Nekemu gospodu, profesorju, so ukradli kovček. Doli je zmeda...«

»Kar gor ga odpeljiva,« je dejal vojak še enkrat.

bil je prepričan, da ga bodo ustrelili in da bo ležal z luknjo v prsih. Dvojen občutek.

Temu se ni smel prepustiti, uprl se je. »Poslušajte, jaz sem šel samo malo na stran, saj smo vsi ljudje... saj ne morete misliti, da sem jaz nekakšen? Nekakšen vohun?« Sicer je bilo to verjetno vseeno. Najsi je vohun ali ne, najsi je šel na potrebo ali ne, prestopil je običajno ozemlje — stavba je bila vojašnica? — njegova krivda je za njiju dokazana.

»Imaš kaj v nahrbtniku?« je vprašal vojak. »Obleko imam,« je rekel Skorzeny in snel nahrbtnik, s tem potrdil njihovo razmerje, izrazil pripravljenost, »ampak bi prosil, če mi jo pustite. Tako ali tako je prevelika... Mogoče imam še kaj vina, čakajte, bom pogledal. Meni se zdi,« je govoril in brskal po notranjščini nahrbtnika, med nogavicami in spodnjicami, »kot da ga je še nekaj ostalo — če je steklenica, potem še ni prazna. S profesorjem sva ga pila...«

»Kaj, imaš ali nimaš?« »Nimam,« je moral priznati Skorzeny. »Verjetno sva spila do konca. Gotovo je profesor spil, ko sem jaz že odšel ven, k ognju. Ali pa električar.« »Kakšen električar?« Skorzeny je povedal o električarju, Miško Korelc se piše.

»Izgini,« je rekel vojak in pokazal z roko navzdol.

Vlak se je ravno odpeljal, iz vseh vagonov se je čulo petje, vojaki so se pregibali v oknih in vpili in mahali s kapami in se smejali.

Spustil se je dol po strmini in premagoval ponižujoče olajšanje; njegov prejšnji strah je bil na mestu in prav je bilo, da se je pustil ponižati, da je govoril, kot je govoril, iskal steklenico, čeprav je ni bilo. Imela sta puški in res bi ga lahko odpeljala ali ustrelila. Kaj pa je hotel — moral je malo potrpeti.

Sicer pa si je po nekaj minutah, ko se je oddihoval že za cesto, rekel, da je, kar je bilo, prav malo pomembno. Rekel si je, da nima smisla premišljevati o minulih stvareh. Kaj ga briga, saj ju tako ne bo več videl. Pomembno je edino to, kar bo storil. Neki cilj si mora izbrati, nič drugega.

Šel bo čez reko in poskusil na drugi strani.

Vendar je bila mrzla in deroča. Samo norec bi šel čez.

Obrnil se je in odkorakal proti sredini doline, medtem ko mu je rezek veter mršil lase. Na pol poti do proge je obstal in iz nahrbtnika potegnil čepico. Nekaj je moral storiti, ni mogel kar čakati, da ga kdo pobere.

Po vojaško se je zavrtel na petah in si dal povelje: »Čez reko, plavati!« Za trenutek je obstal z neumnim izrazom na obrazu, potem se je začel prestopicevati levo in desno, in ko je na ta način steptal že kak kvadratni meter snega, je prišel do spoznanja, da preveč misli.

Vse skupaj je drek, drek, drek. Tak drek je to, da... drek. Recimo... drek! In vsega si je sam kriv! Kaj hodi iz Ljubljane, tepec! Nekdo pride in mu reče: »Odidite iz Ljubljane, sicer vas bomo zaprli,« in on seveda... lepo vzame nahrbtnik, gre na vlak, zjoče se nad materjo, no, in se znajde v takem dreku. Vojna je drek.

To premišljevanje se mu je strnilo v zaključek, da pod nobenim pogojem ne sme več premišljevati. Začutil je željo po pijači, po tem, da bi se opil in uganjal oslarije.

Počasi se je obrnil, in v trenutku, ko je bil mimo vozlišča svojih stopinj, je postal skoraj dobre volje. Vedno hitreje je stopal — odločitev je bila očitno dobra.

Veter mu je bril okoli ušes, do njih pa vseeno ni mogel. Pod čepico so ležala, varno stisnjena. Želel si je, da bi se tudi on tako počutil v čuvajnici, kot se njegova ušesa pod čepico.

V čuvajnici ga je presenetilo, kako se je v tako kratkem času vsakomur posrečilo iz tistega kosa tal, ki mu je bil dodeljen, ustvariti čisto zaseben kotiček.

Profesor je žimnico, na kateri je ležal in bral knjigo, ograbil od Korelčeve s kovčkom, stična točka njunih ležišč pa je bila nikljasta čajna ročka ob vzglavju.

Poleg njiju si je ob peči postavil žimnico še nekdo; teman moški, ki je v tem trenutku z grebljico bezal po žerjavici. Skorzenyju se je zdelo, da je to človek, ki hoče priti v Sarajevo.

V kotu sobe je pri mizi sedel kretničar in zajtrkoval kavo s kruhom.

»Dobro jutro,« je pozdravil Skorzeny in pri tem ni gledal profesorja, ker mu je bilo nerodno. Profesor je skočil na noge, njegovega prihoda je bil zelo vesel; tudi Korelc je rekel, da je prav, če se stari znanci spet dobijo, in oba sta pritisnila na kretničarja, naj dovoli ostati še Skorzenyju. Ta je nekaj časa ugovarjal, da ga nima kam dati, nazadnje se je prostor le našel, samo žimnice ni bilo. »Ampak to je tako vseeno,« je rekel Skorzeny, »saj je toplo.« Vrgel je nahrbtnik s sebe in si uredil ležišče zraven profesorja in električarja, tako da so njihove glave omejevale namišljen lik v obliki triperesne detelje.

»Nazadnje je tu boljše kot v hotelu,« je rekel Korelc, in hip zatem mu je profesor pritrnil. »Da, meni se kar zdi,« je še rekel. »Meni se ni ljubilo gnesti se na vozovih, ali hoditi peš. Čudno, da so vsi odšli!«

»Kako to, da vi niste,« je vprašal Korelc in Skorzeny si je začel nekaj izmišljati. Korelc se je skrčil pod odejo, rekel: »Aaaa!« in zaprl oči. »Malo bom zaspal,« je rekel in se začel vzdihaje preobračati.

»Da,« je rekel profesor po nekaj minutah, ko se je tudi Skorzeny že namestil, »tega gospoda še ne poznate — gospod Urankar je to, to je gospod Skorzeny, gospod.«

Profesor se je vrnil h knjigi, onadva sta se začela pogovarjati o vlaku. Vendar se je gospodu Urankarju poznalo, da ga pogovor ne privlači s takšno močjo, kot je potrebno, raztreseno je poslušal Skorzenyja, včasih rekel »Ja!« in dostikrat »Drži!«, ko pa je zazvonil telefon, je sploh obrnil vso pozornost na železničarjeve besede in kretnje. Gotovo je šlo za nov vojaški vlak in kretničar se je moral podvizati, da ga je spustil mimo. »Ko pride moja žena,« je rekel pri vratih, »ji povejte, da pridem mogoče šele popoldne,« in izginil je z majavo lanterno v desnici.

Kmalu zatem je začel Korelc smrčati. Profesor se je pošalil, da je pred njimi še naporna noč. »Saj je žu jutro, pogledjte, zora se že budi,« je rekel Skorzeny, in profesor mu je razložil, kaj je mislil s prejšnjim stavkom. »Mene ne moti, če kdo smrči,« je rekel Urankar z begajočim pogledom, »ampak povejte vi meni, prosim vas lepo, če je kaj možnosti, da pridem v Sarajevo.« »Nobenih,« sta mu zatrdila, profesor se je razgovoril, zvečine ni spremenil mišljenja od pogovora pri vlaku. Gospod Urankar je rekel, da samo v nekaj upa: ko bi vsaj zatrl upor! Vsaj v dveh dneh. V tem primeru bi prišel v Sarajevo še pravočasno.

Tako jih je zalotila kretničarjeva žena, ko se je okoli sedmih vrnila domov. Seveda so ji morali razložiti, zakaj so tu. Bilo je prav

neprijetno poslušati njene pripombe; kakšen tepec je njen mož, da takole spušča noter neznanca, in tako naprej. »O, ne, vi že ne boste ostali tu! Kar takoj odidite!« Začela je pospravljati in ropotati s posodo. Ko je pomivala železničarjevo skodelico, na dnu nadrobljena z razmočenimi koščki kruha, je siknila: »Teslo!«

V začetku jo je profesor skušal prepričati, češ da so se vse domenili z njenim možem, rekel je, da so dobili ležišča proti plačilu, vendar ga je zavrnila: »Z mojim možem se nimate nič pogovarjati.« Ni jim preostalo drugo, kot da se ne menijo zanjo in počakajo na kretničarja.

Nekaj časa so tako ležali in jo opazovali, ko je hodila naokrog in z jezo prestavljala stole, potem se je nekdo domislil, da bi lahko vrgli karte. Šli so za mizo, Korelc je prinesel karte, zedinili so se, da bodo igrali šnops, ker so ga obvladali prav vsi. Profesor je zmešal karte in jih zdelil vsakemu po tri, potem še po dve. Dve je dal v talon. Zatopljeni v igro so se polagoma izgubili iz zunanjega sveta. Skorzeny, ki je sedel nasproti peči, je prvi opazil, da je ženska razmetavala njihove stvari in odnašala žimnice. Igro so morali ustaviti, šli so k njej, profesor se je razburil — knjiga je imela nalomljeno desno platnico. Ženska se je ustrašila: tajila je, da bi jo bila raztrgala, in dokazovala, da je bila taka, še preden se je je dotaknila. »Kaj boste govorili,« je rekel Korelc, »to ste naredili nalašč! Nam je vseeno, mi bomo počakali na vašega moža, potem boste videli, kdo ima prav!« »Poglejte,« je rekel profesor in trpko ponujal knjigo v ogled. Bili so ogorčeni.

Ženski se je zaradi tega dogodka zmanjšal greben, nič več se ni upala stikati po njihovih stvareh in tudi žimnice je pustila pri miru. Tiho je použila svoj zajtrk in od daleč, iz kota, opazovala njihovo igro. Ko je pomila še svojo skodelico, je nekaj časa stala in premišljevala. Nametala še nekaj lopatic premoga v peč. Po tem zadnjem so bila porabljena vsa dejanja, ni mogla drugače, kot da se umakne v sobo.

Sreča to jutro ni in ni hotela zapustiti Skorzenyja, naj je vrgel katerokoli karto, dobil je. Nekoč se je primerilo celo, da je s pik sedmico rezal križe, kar je bilo nekaj neverjetnega. Sam Korelc, dolgoletni igralec, je priznal, da se je njemu kaj takega pripetilo samo dvakrat, in še takrat se to ni posrečilo njemu, ampak izklicanemu soigralcu.

»Do kdaj mislite ostati,« je vprašal Korelc, ko so začeli novo igro. »Kaj jaz vem,« je dejal profesor, »zdaj mi je že skoraj žal, da nisem že prej odšel z lojtrnikom, nazadnje bomo povzročili še družinski prepir.« Korelc je stopil k oknu in se vrnil z besedami: »Spet sneži.«

Urankar je menil, da se čisto lahko zgodi, da bodo poti neprehodne — to je povedal z nekim zadoščenjem. »Jaz mislim tako ali tako ostati še najmanj tri dni, toliko da vidim, ali se bo ta upor končal. Potem pa — Sarajevo!« Vzdignil je roki, v levici je držal vžigalice, v desnici cigarete. »Na vrsti ste,« ga je opomnil Skorzeny. »A, aha?« Razmišljeno je pogledal karte. »Kaj jaz vem,« je rekel, »ne vem, ali bi še igral. Zaspan sem, veste.« V pričakovanju je pogledal vse tri. »No ja, saj,« je profesor plosknil karte ob mizo. Urankar si je potrpežljivo in natančno pripravljaval ležišče, drugi so še vedno sedeli. »Mogoče bi midva zaigrala enaindvajset?« Na Korelčevo razočaranje se je Skorzeny zmrdnil. Profesor je spet prijel knjigo v roke, začel je brati in s palcem samogibno ravnal uhelj pri listu. Skorzeny ga je opazo-

val; profesorjevo čelo se je kar samo od sebe gubalo in valovilo med bregovi oči in las.

Ob enajstih sta se spravila spat še profesor in Korelc, ki se je do tedaj vadil v mešanju z levo roko, Skorzeny je ostal sam.

Pripravil si je čaj in se z vročo skodelico sprehajal po sobi: od peči do mize, od mize do peči. Brez kake prejšnje misli ga je prijelo, da bi šel k železničarjevi ženi. Skušal si je misliti, kako bi to bilo, zanimivo? Šaljivo? Prišel bi na primer k njej in se . . . priklonil. Dober dan, gospa. Postelja bi zaškripala, ko bi se usedel. Kako bi bila oblečena? Poskusil si je predstavljati njeno telo brez spalne srajce. To je bilo težko, ker jo je videl oblečeno. Mogoče bi malo odgrnil odejo? Kot da se šali. Ali ste kaj moji? Delovodka je imela lepe prsi, ležala je na vrhu blazine, nista bila na vrečah, kot je bilo pričakovati. Fuki, fuki, se je smejala. Tuki! On ji je govoril ritka. Tudi s tole bi bilo lahko tako!

Mora na stranišče! Takoj je moral iti naokrog in pogledati, kje je. Če ji ne bo prav, bo rekel, da je iskal stranišče in zgrešil vrata.

Odprl je vrata, skozi katera je odšla. Ležala je na postelji, v kombinězi, ni bila pokrita z odejo. V trenutku je opazil: da je debela in da ima prepirljiv, presenečen obraz. Še posebej ga je vznejevoljil njen gib — z levico se je prijela za stegno, kot da ga ni pričakovala.

»Dober dan, gospa,« je rekel hripavo in se priklonil.

Zdaj se je pokrila. »Takoj odidite ven! Takoj!«

Skorzeny se je smehljaje približal: »Ne smete si misliti, gospa . . . Samo malo . . . fuki fuki?« In ko ga je ona še vedno osupla gledala, se je usedel in postelja se je nagnila in pošastno zaškripala. »Pojdite stran,« je zdaj začela šepetati in odrivala njegovo roko, Skorzeny se je samo smehljajal.

»Začela bom kričati!« je rekla in si vlekla odejo na prsi. »Ta srčkani gobček že ne bo kričal.« Sklonil se je nad njo in ji zaprl usta. »Ti gobček!« Začela sta se nemo bojevati, Skorzeny, ki je bil nekajkrat močnejši, je znal iz tega narediti posrečeno zadevščino — včasih je padel po njej kot mrtev in potem, ko je že mislila, da se je izčrpal, jo je nenadoma vrgel v zrak in jo držal tam po več sekund. »Oho?« je rekel enkrat, »gospa sploh nima spodnjih hlačk!« »Kaj da ne, kaj da ne!« je ponavljala. »Zdaj jih imaš,« je rekel Skorzeny, »zdaj jih nimaš!« V desnici je zavihtel hlačke, in medtem, ko se je zaganjala za njimi, s prosto roko odpel hlače. Ona je odnehala in začela opazovati, kako se slači. To je storil s sunkovitimi gibi, potem se je ulegel zraven nje. Cipica, je pomislil, in se začel takoj spet oblačiti. Zrla je v strop, kot da tam ne vem kaj vidi . . . »Koliko časa pa še mislite ostati?« je vprašala z zbadljivim glasom: ponižanje, sram, jeza; to je veljalo za oba. »Oni trije bodo še ostali.« Šel je ven in si šele v kuhinji zapel pas. Redim se, je pomislil. To bi bilo strašno smešno, če bi bil jaz debel. Istočasno je z vso silo butnila vanj nepotrebnost teh dogodkov. Sam je med nepotrebnimi dogodki, stoji sredi njih. Volja, to — treba je v Turčijo, čimprej. Čas je.

Usedel se je za mizo in začel polagati pasjanso, zdaj še ne more oditi, so določeni razlogi, ki to onemogočajo. Ob dveh je končal tretjo partijo. Do štirih je mimo pripeljalo še nekaj kamionov zamudnikov, drugače je bilo vse mrtvo, vojaki so bili že vkopani nekje vzdolž meje, kretničarjeva žena se ni prikazala. Korelc se je zbudil, le za toliko, da sta skupaj nekaj pojedla, in spet zaspal. Dvakrat je pozvonil telefon, kretničarjeva žena je ostala v sobi, on tudi ni odgovoril.

Prišel je neki kmet z vozom drv za kretničarja, Skorzeny mu je v malodušnosti pomagal pri raztovarjanju in skladanju. Kmet je imel rdeč obraz in sive lase. »Kaj ste vi kakšen sorodnik?« je vprašal. Skorzeny ni nič rekel, sneg se je začel dobesedno dvigati s polja. Tako močan je bil veter. »Kaj ste vi kakšen sorodnik?« je rekel kmet. Skorzeny je pokazal z roko proti Ljubljani, kmet je pokimal. Kasneje sta se zmenila, da ga bo po neki skriti poti odpeljal čez mejo. »Vedno uganem,« je rekel kmet, »pogledam in vidim.« Skorzeny je šel po nahrbtnik. Profesor je spal z odprtimi usti, z desnico si je prižemal knjigo na prsi, Korelec je bil skrit, čez glavo zvit v odejo, lahko bi bil kdorkoli.

Nekaj trenutkov je stal, kakor da se poslavlja.

V bistvu res ne misli priti nazaj.

Za njim so se odprla vrata, najbrž je vstopil kmet, ali kretničar. Veter je poskušal vleči snežinke, a stopile so se, še preden so se lahko vogle na tla ali na kak predmet. Ko se je obrnil, je videl, da je vstopil kmet.

»Zdaj bi šla, gospod.«

»Ali vam ne izplačajo? Hočem reči, ali ne boste dobili denarja za drva?« Zakaj je to govoril? Sami poskusi, da se mu ne bi bilo treba premikati. Tudi ženska, to sploh ni bilo poželenje, samo zaustavljaj se je.

»Je že plačano, greva, če hočete,« je rekel kmet. Šla sta ven in obstala pri vozu.

PESMI

KAR JE BLIZU, JE POJEDINA

raco prekrizanih jezer iščemo
iz zbirališča letnih časov
in ji vržemo peto vodiča
da priplava čista v razkošje pogleda
z vrtečo sapo zibajoča
in poslana z dotikom okoli sveta

čisto drugače bi bilo
če bi ne bil čudež nabit na okno
in nas vedno prav dobro spremenil
čim smo prišli v bližino svobode
oj, kaj vse je v žaganje pregnano
in se oblečemo v edini madež na hlačah

raca brska po našem utripanju
in nas naloži v snežno torbico
da lahko obvisimo nad vsakim ovinkom globine
in začutimo okrašeno lutko na ramenih
popelji nas v zibel
popelji nas čez vrano

kar priznaj: najraje jem svoje hraste
in tudi zelo rad
pripravljen sem se potolči zaradi njih
a drugih ne maram
razen svoje ljubice, ki jo mečem v zrak
in razbite race, njih hraste še jem

in s kitaro sodim tekme

Uvedel me je za vrsto in začel peljati pojevanje, zdaj še ne more oditi, se določeni razlogi, ki to omejujejo. Ob dveh je končal tretjo partijo. Do sedih je samo pripeljal, nekaj kamionov zamudnikov, drugade je bilo vse mirno, vojaki so bili še v kopani noče vzdolž moje, kretničarjeva žena se ni prikazala, ker se je zbudila, in za toliko, da sta skupaj nekaj pojedla, in spet zaspi. Drugkrat je povzročil telefon, kretničarjeva žena je ostala v sobi, on tudi ni hotel odgovoriti.

sedimo v šesti vrsti svetih podobic
 pred zahajajočim prstom
 ki posrka rdečelične vrstnike
 in poslušamo razlago v zadrge mize
 vse prašne na pobočju
 kjer ji oglat prt pljuska oči

grbo ima na sončni strani
 ko zagleda nastavljena uhlja
 nežna v prestopanju bale
 in se zavrti
 in poišče umite noge
 ki nage šepajo v sedlu balona

gledamo
 kako se prebode s parčki govorništva
 in naredi odvezano jamo
 kjer vesla ogromna gora
 sama v upanju
 in budi pregovarjanje še nedolžnih

priplazi se mrk uhanov
 in zavihti prožno preprogo
 da prekrije mizo in stole
 in ven kukajo naše glave
 ki pogledajo v sunku vetra
 in vidijo prosojnega goloba

z očesom zemlje

proti koncu leta mečemo lubenice
 previte iz avgusta
 dobro ve vedeževalka z balkonom na trebuhu
 in pusti kazati vreme z njenimi uhlji
 zgubljeno v drevesu trga
 kjer je zakopana barka prepisa

opanke potegnejo z važičem
 prepotene od hitenja usnja
 in mi raztegnejo moder palec
 samo zaradi prepiranja
 potem doma spoznam ušivega trgovca
 in mu pošljem kup vlažnih not

vse je na jugu dano v pregled
 in spotaknjen pozdrav in nepostlan imenik
 in deklina z grbom na boku
 krasno je vreme če si potepuh
 sklonjen nad redkimi vrati rodu
 s sinjim čelom razkošnežev

pihamo v raztegljive trobente
 s papirjem pihamo
 da pot ne pride k mestu
 kjer prestrašen spi dan v jutro
 in vidi kupljene pol kile
 spuščene v veliko vrečo ljudi

on je drugi

kar pisanaj najraje jam svoje hčate
 in tudi zelo rad
 pripravljen sem se potolči zaradi njih
 a drugih ne maram
 razen svoje ljubice, ki jo močim v zrak
 in razbite rase, njih hčate se jam

in s listaro sodim tožane

PESMI O ILIJI MUROMCU

ILIJA IN SVJATOGOR

tla so plodna, dolžnost. sina lahko rodiš, neke noči se bo
pojaval, stanoviten kot vedno, in dél žimo v svoje stoletje;
s trmo ki bo dišala po žitu. še si čila in veš kaj šušlja
tvoja duša, dolg jezik ima. velikanu je vzela zarjo z oči,
in če mora soncu dati pravico je kriva. napák si poprijela
svoj krič, gospodarica si zemlje, in morjá.

blažen odpira dvéri heroj in razkorači težke čase. dúha, kje
vetrnjaki tréjo konopljo, v katerem žulju ga čaka orožje — kateri
védomec ga váruje da nanj ne pada dež. v tovor mu dadò moke in
blagoslova, in poškrobljen svét otrudi njegovo pot. počiva na tuji
ženi, mehki ko žamet kjer je krala njegove psalme. razodela je
da sta se dva junaka popéla iznad nje in se pobratila v njeni krvi

marsikdo bentí tik pod horizontom če je visokega rodú in dela
valove na slemenu rose. stoji, predno se driča in daje nráv v
pékel — zemlji polaga preplah, dva palca dolg. desna roka je
moška, brez hišnice v mrtváškem prtú. v svilo meče strele
in bog ne upa linčati deve orleanske. sveto pismo si je
pokoril in z njim obvároval enorogov organ.

ILIJA IN NESTVOR

po zili tekó v trdno skalo rezani gradíci. po zili postopa líca blagi.
na upanje se shodili hujskati pot do púrovanja, na vsi gró so kričali
da zédi preplah oláti péti, kjer bude vekomaj večerjati, kjer bo
línel odprtu polkno čar vsó slavo. brez líta, na katerem lí
plázi jélar vseh sírah vetrov, políga po stopi postava sto padov
šarófe jeklo. krokar poganja njegovo glavo od líjnih nog.

rajnki se iščejo v železni srajci, v gmajni se kesá sodni dan.
 na svodu angel piha steklo in babje pšeno ga peljev polnoletnost.
 pod njim so legije! legije! pod njim brije vzhodnik, kjer se
 grbančita razum in zloba se vrsté pomorjeni žreci. kuga si viha
 rokave, pod njim toči medico domače ognjišče. ne misli ali mu
 škoduje silna moč rokoborca iz pradavnih dni.

ničesar ne čuje doklèr ne zabobné panj, kruh in sol stasitemu
 iliji ki mu v režnjih visé borlici z ramén, hitri v svojih gibih,
 vrli mladci, neustrašni pred sovragom. toda ilija si dela brví
 preko pasti, v vsakem vatlu njegove poti nastane dvor, lavino
 pred seboj nabira in ni skop z njo. gorje mu, ki se v črnih lesih
 upa temniti njegov pogled in čakati da bi se pomeril ž njim.

pod mílim nébom si njegova duša želi polti, rogoznice in zvijače da bi
 razsrjenega odvrnila starih navad. toda od strani se vidi kako se
 nečimrna boji stolnega mesta, kadí v glavarjevem stánu in mere
 njegove volje. posti se, da ne izkaže sleparstva, in se ne zmore sum
 hraniti ob njej. pestre so črede s katerimi šteje mržnjo in pege v
 njenem naletu. tako dolgo je hodila, da je prišla do svojega godú in
 prodala njegovo rezilo.

tam v deželi daljni, kjer se muškati rokuje z volkovi in so njegovi nečaki vneli od ranega vpitja, je vstal sončen dan na rdečeličnem telovniku krušne drobtine. zaoral je v pritličju cvetne nedelje in namazal s prstjo lastnikov obraz. nobena zvezda ne preži zanj, **mrk** ga čaka za holmom z mrtvim zetom v rokâh. na pragu njegove časti vihti ujeda bakrenega strelca, vlitega iz čiste, rusoglave resnice.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

Vidno je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi. Vse je praznina, ki ostaja v njem, ko se odpravi.

ILIJA IN NESTVOR

po zlu tekò v trdno skalo rezani gradiči, po zlu postopa lice blagá. na upanje so shodili hujskači pot do pirovanja, na vse grlo so kričali da sedi prepah okoli peči, kjer bode vekomaj večerjal, kjer bo imel odprto polkno čez vso slavo. brez ščita, na katerem bi plesal ječar vseh štirih vetrov, požiga po stepi postave sto pudov žareče jeklo. krokar poganja njegovo glavo od ilijinih nog.

s povodnijo se gosté galeje, hajduk jim pridiga z vrha železne gore. njegov opomin je vihráv, iskri se pri vznožju ihte. rotovž se je moral odeti v stremeni da bi stanjšal polje njegovih besedi. predrl je vsakogar, ki se mu je postavil v bran in ga razobesil v neurju, navsléd temú, da ga ni bilo starega junaka ilije, ki je jel svojega sina spuščati in metati od oblakov belih.

skopuška je tedaj postala koža poletja, mati ji je spustila lek v smeh. postala je lepša, njen znoj je zasijal. Obuta je bila v bravino in na kopju je imela krepot. čvrsto je bilo reklo o njeni pernici in o rdečici ki vzdiguje krošnjo strahu. oprema njenih konj je težka. bočijo se nad senco dihanja, njihov galop je oče potegnil na kopno. po imenu je zaslovela teža trate na kateri so hropili in zrli da bi znižali svit.

ILIJINI TRIJE POHODI

vobče si ne zasloní oči ilija muromec če ujame da peša skorja granita upa si zvleči netivo v ikono in zasaditi trto po rokovnjačih. zato mu je bilo v drugo dano vliti zvon na mostovžu gneče in z vročo smolo viti misli svetá. zamolkli so običaji, ki romajo višje od proda kjer čepi belo srce vil, sprto s svojo tisovo posteljo, kajti kovano je njegovo lice z mikom, ki ga kozak, zakoplje v žveplo pravice.

ustrojén je greh krčmaríc, njegova debelina plahutá na premcu. tam so zanamci odrli šibo božjo in prometeja pregnali za snežinko ko se je zmračilo. luteranci se držijo njihovega namena, a verjetno bo njihova molitev drugačna, bolj previdna in bolj bela. čakajo da pride pomlád v kneževino, da se bo saborna zidála cerkev in da se bo um zdivjál. odsihdob bo kamenján vsak zaklad in ilija bo razodél svoje meje.

UPRIZORITEV

in samo ono se je potujala,
da bi bilo večvrstno.
Voda je.
ujet ogenj je.
in zrak, in njegovo telo.
njegova širina nas otipava.
mogoče bo stekla daleč naprej, že ko.
njé.
ne bo toliko časa.
da se bo nebo spremenilo.
mogočno.
in šele potem ga zapuščata.
žalost in napadalec.
za dolgo v temi.

Vidno je pregrnjeno, in razkrivanja ne moreš ugnati.
če ga presežeš, se ti zopet nasmehne.
in v.
njegovem smehu:
daljave ravnin.
njegovo.
lice.
ima.
goré.
vodovja.
in ogenj. in.
zrak so njegove besede.
ko je dan.
ko je noč.
ko ju ni.
in to je.
še.
mlada tožba.

ljubim te, hiša.
bratrance vesolja sem.
bratrance vesolja sem.
skupaj ova rasta, vol?
in nekoč bom v tebi našel zavetja.
pred.
neboščinstva.
ki me razbura po
vesoljstvu.
ko zapuščam svoje kralje.
prehoda je.
napredil je bom v tvoja nadra.
da se bo vesolje nagnilo.
vite bom našel.
vladarja lava.

230 je
in vedno stajenja.
ustala.
zvoje izpote.
kajti dajte jo samo.
z rno nogo odprto v nos
z drugo v.
dan
viseko.
viseko, da bi si želela.
bili viseko, da
bi lahko prebrali kaj.
pise.
na drugi strani neba.
da bi vidjeli
telo.
in ju pomohli v
na povsje, kjer.
vidili
kaj si danes.
in kaj boš.
od tu.
naprej.

Ampek tu zidaš hišo.
ki prazna nebo.
kaj si sonce gleda prsto na naših hrbtih.
in si jih luna sreča zvečer.
na njiju se ogledava, a hiša je premalo dolga za
odvir.
tako hudo je, ko si
z razprtimi očmi pred zaslonom njune poroke.
Tako je to, da je
dvoje tako težko reči.
vec kar hočeš zapovedi.
in hiša z
kajto bi to rudi stori.
in to stojijo oddaljen od nje.
z zemljo pod nogama.
drevjem.
gorami.
in ničim od hiše.
imaš sonce ali luna ob njenih bokih.
in ona te ne vidi po.
skočila.
in ne.
ob njeneza pasu.
pa se še nisi vesolje, dno neba.
zelo veliko, njej namenjeno.
da bo rasla preko njega.

Samo je.
in vedno stisnjenih.
ustnic.
svoje lepote.
kajti dáje jo samo.
z eno nogo odprto v noč.
z drugo v.
dan.
visoko.
táko, da bi si želela.
biti visoka. da.
bi lahko prebrali kaj.
piše.
na drugi strani nebá.
da bi vzdignili.
roki.
in ju pomočili v veselje.
na površje, kjer.
vidiš.
kaj si. danes.
in kaj boš.
od tu.
naprej.

Ampak tu zidaš hišo.
ki brazda nebó.
saj si sonce gladí prste na naših hrbtih.
in si jih luna zrcali zvečer.
na njiju se opiramo, a hiša je premalo dolga za.
odriv.
tako hudo je, ko si.
z zaprtimi očmi pred zanosom njune poroke.

Tako je to, da je.
dvoje tako lepih reči:
vse kar hočeš zaobjeti.
in hiša s.
katero bi to rad storil.
in ko stojiš oddaljen od njé.
z zemljo pod nogámi.
drevjem.
gorámi.
že nižjimi od hiše.
imaš sonce ali luno ob njenih bokih.
in ona še ne vé ali bo.
skočila.
ali ne.
od njenega pasú.
pa se že širi veselje, dno nebá.
zelo veliko, njej namenjeno.
da bo rasla preko njega.

In samo ono se še ponuja.
da bi bilo večvredno.
to se spozna samo z njo.
tako veliko.
da bo že tá.
vesolje.
zgradili bi ga radi.
in to mora biti hiša.
za nekoga iz vesolja.
Nekoč, že milijone in milijone let je od tegá.
je prišel na to nebesno telo mož.
in si zaželel zidanje hiše.
da se bo préeselil vánjo.
in v njej užival svoj mir.
in.
pokoj.

To je bilo takrat, ko je še vesolje ušlo.
bila so le njegova utelešenja.
s sveto poroko zraka in svetlobe.
mož, ki je bil.
takrat prišel.
je dal svetlobo in.
samega sebe.
bil je z njo.
spojen.

Začeli smo graditi.
vanj.
v.
zrak.
poslušajte, kaj govori:
sedaj si lastnica velike moči.
ljubim te, hiša.
bratranec vesolja sem.
bratranec vesolja sem.
skupaj sva rasla, veš?
in nekoč bom v tebi našel zavetje.
pred.
neskončnostjo.
ki me raztresa po.
vesoljstvu.
ko zapušča svoje ležišče.
prehuda je.
zaplodil jo bom v tvoja nedra.
da se bo vesolje nagnilo.
váte bom odšel.
vladarja bova.

Povedati se dá,
da je veselje tolikokrat.

uprizorjeno.

in tolikokrat.

spojeno s. odprto v noč.

seboj.

da lebdi na samem sebi.

káko je?

káka je hiša?

saj je samo zrak prišel.

in rekel o hiši.

samo.

to.

in zdaj hiša je.

h.

i. ni pomočil v veselje.

š. povzije, kjer.

a.

njena uprizoritev.

uprizoritev.

dvoboja.

zraka.

z.

vesoljem.

uprizoritev njegovega izziva.

saj bi bil varen v njej, z njo poročen.

da bi se soočil z vesoljem.

dvoboj zraka z vesoljem.

dvoboj zraka z vesoljem. ki.

ne zmore povrnitve.

saj je datum njegovega rojstva.

že sredina njegovega bivanja.

sredina njunega boja.

dvoboj zraka z vesoljem.

hiša.

hiša; velika.

in samo ono se še ponja.

da bi bilo vedno.

to se spozna samo z njo.

take velike.

da bo za hi.

vesolje.

zgraditi bi za hi.

in to mora biti hiša.

za nekoga iz vesolja.

Nekoj, za milijone in milijone let je od tega.

je prišel na to nedozna telo moč.

in si zašel zidane hiše.

da se bo pričeli vaju.

in v njej živeli svoji mir.

in.

polnoj.

To je bilo takrat, ko je še vesolje bilo.

hiša so je njegova utemeljena.

z sveto poroko zraka in svetlobe.

moč, ki je bil.

takrat prišel.

je dal svetlobe in.

samega sebe.

bil je z njo.

spojen.

z njo, z njo, z njo.

Zakaj smo graditi.

vani.

v.

zrak.

potuljite, kaj govori.

edaj si izbiraj velike moči.

ljubim te hiša.

bitanec vesolja sam.

bitanec vesolja sam.

skupaj sva zrak, vsi?

in nekaj dom v tej hiši zavestjo.

pred.

nekondnostjo.

ki me ustresa po.

vesoljstvu.

ko zapušča svoje ležišče.

prebuda je.

zapodili jo dom v tvoja redra.

da se bo vesolje naginlo.

vite dom občil.

višarja povz.

Valentin Cundrič

HIMERA

človek je postal
eden izmed nas

To je bilo takrat, ko je še vesolje ušlo,
bila so le njejeva utelešenja,
s sveto poroko maha in svetlobe.

1. tihot, ki je bil.

človek pridel.

preseljevanje besed
povzročil
da je čas tu pa tam ogolel

tedaj himera izpregovori:
jaz tvoja himera
sem ljubosumen bog

pesem je prostor
in ne čas

ljubim te, hila,
bratranec vesolja som,
bratranec vesolja som,
skupaj sva razla, volj?
in nekod bom v teli našci tavetja.

pred
nekončnostjo.

2. ne raztrga pa.

lev besede koza kača
laja meketa in sika
ko bljuva krvosese

človek iz enega kosa
in to rodnega: ne more biti
kos troedini himeri

pesem je dokaz
ne dvom

3. vedeti se da
da je vselej tolikokrat.

zdravljica zdravljica
užene pomisleke
ugrezne se med nas

šest dni delaj
za rezano himero v sebi
sedmi dan jo moli

pesem priznava
in ne sprašuje

4.
ne moreš udejaniti
brizga tostranskosti
prirojenega izmerljivega nemira

izderi si zlate ude
izderi si zlate čute
izderi si spol zlat

pesem je načelo
in ne vest

5.

postane glas roka
in nam glave obrača
iz herojstva v herojstvo

blagor ti če ne poželiš
ne hlapca ne vola himere
oj stoj od daleč

pesem je samoumevnost
ne poenostavitev

Valentin Cundak

HIMERA

Človek je postal
en izmed nas

presejanje pesni
postoji
da je čas in pa tam ogled

tedaj himera izgovori:
jaz (voja himera
vam ljubeznava bog

pesem je prostor
in ne čas

lev besedo kora kača
laja metla in sila
ko dijava krvozeo

Človek iz enega kora
in to roduga: ne more biti
koz trodni himeri

pesem je dokaz
ne dom

In samo ono se še ponuja.
da bi bilo večvredno.
to se spozna samo z njo.
tako veliko.
da bo že.tá.
vesolje.
zgradili bi ga radi.
in to mora biti hiša.
za nekoga iz vesolja.
Nekoč, že milijone in milijone let je od tegá.
je prišel na to nebesno telo mož.
in si zaželel zidanje hiše.
da se bo préeselil vánjo.
in v njej užival svoj mir.
in.
pokoj.

To je bilo takrat, ko je še vesolje ušlo.
bila so le njegova utelešenja.
s sveto poroko zraka in svetlobe.
mož, ki je bil.
takrat prišel.
je dal svetlobo in.
samega sebe.
bil je z njo.
spojen.

Začeli smo graditi.
vanj.
v.
zrak.
poslušajte, kaj govori:
sedaj si lastnica velike moči.
ljubim te, hiša.
bratranec vesolja sem.
bratranec vesolja sem.
skupaj sva rasla, veš?
in nekoč bom v tebi našel zavetje.
pred.
neskončnostjo.
ki me raztresa po.
vesoljstvu.
ko zapušča svoje ležišče.
prehuda je.
zaplodil jo bom v tvoja nedra.
da se bo vesolje nagnílo.
váte bom odšel.
vladarja bova.

potem je dohaj
na dvam

Povedati se dá.
da je veselje tolikokrat.
uprizorjeno.
in tolikokrat.
spojeno s.
seboj.
da lebdí na samem sebi.
káko je?
káka je hiša?
saj je samo zrak prišel.
in rekel o hiši.
samo.
to.
in zdaj hiša je.
h.
i.
š.
a.
njena uprizoritev.
uprizoritev.
dvoboja.
zraka.
z.
vesoljem.
uprizoritev njegovega izziva.
saj bi bil varen v njej, z njo poročen.
da bi se soočil z vesoljem.
dvoboj zraka z vesoljem.
dvoboj zraka z vesoljem. ki.
ne zmore povrnitve.
saj je datum njegovega rojstva.
že sredina njegovega bivanja.
sredina njenega boja.
dvoboj zraka z vesoljem.
hiša.
hiša; velika.

putava glas roka
in zračni glas obraza
iz herajstva v herajstvo

blagor ti če se počutiš
ne blagor ne vola himere
o) stop od dela

pesem je samoumevnost
ne poznavatelj

HIMERA

BOLECINO

človek je postal
eden izmed nas

1.

preseljevanje besed
povzroči
da je čas tu pa tam ogoled

tedaj himera izpregovori:
jaz tvoja himera
sem ljubosumen bog

pesem je prostor
in ne čas

2.

lev besede koza kača
laja meketa in sika
ko bljuva krvosese

človek iz enega kosa
in to rodnega: ne more biti
kos troedini himeri

pesem je dokaz
ne dvom

3.

zdravljica zdravljica
užene pomisleke
ugrezne se med nas

šest dni delaj
za rezano himero v sebi
sedmi dan jo moli

pesem priznava
in ne sprašuje

4.

ne moreš udejaniti
brizga tostranskosti
prirojenega izmerljivega nemira

izderi si zlate ude
izderi si zlate čute
izderi si spol zlat

pesem je načelo
in ne vest

5.

postane glas roka
in nam glave obrača
iz herojstva v herojstvo

blagor ti če ne poželiš
ne hlapca ne vola himere
oj stoj od daleč

pesem je samoumevnost
ne poenostavitev

Ja

Ja dva lista, prvo in, odstraniti
ker sta odveč!

V DROBEC SMEJIM BOLEČINO

SLOVO ZASEŽEM

delim s tri svojo nežnost

prestavim

toplino

njenih

prsi

v veje pozabljenih ur

utrudim

plamenico

v

razpetem

uđu

z vijakom zasenčim besede

si

korak

iz

ločja

njenih

obrvi

izžgem

nabrekнем rešetke zožim v nič

steklo

vprežem

v

oči

motnim v sipek sneg
odeto sled
pokrijem glasno iglo
pred nočjo

vbodljaj
prevpije
sanjsko vrv brk večera
izdolben
v kazalcu
decimalno padem proč

ne moreš udojaniti
briga tostranskosti
prirojenega izmedjivega nemira

izderi si zlato ude
izderi si zlato čute
izderi si spol

pesem je načelo
in ne vest

PRETIHOTAPIJO

daleč
v utrujenost
klica po rogu počitka
dramijo
razvlečene svojce tesnih votlin

potem
grede
tlakovani mimo telesa
zamolčijo
popravek trpljenja temenski izraz

V DROBEC S MEJIM
BOLEČINO

SLOVO ZARJEM

delim s tui svojo nežnost
prestavim
loplino
njemih
prej
v veje porabljenih ur
utrudim
plamenico
v
zarjatem
udu

x vjaskom zasnežim besede
si
korak
iz
ločja
njemih
odvri
izjem

nabrekanem rešetke rožim v nič
staklo
vpretem

05

od zatilja
 razčesanih besed deček
 zdrsnem
 v čuteči jezik
 v nabodenost stopnjevane plesni

z
 opazujočega
 brega
 štejem ponavljanje ptic
 pod
 rezino
 ihtenja
 olupim sanjske vratove

v
 listju obraznih jamic
 zapojem noč
 preširoko

v
 velurju se izgubim reka
 za usnjati glas
 predklon

odložen
 konj
 izgina v podslavni spazij
 so
 manjša
 in
 prebr
 pojevano bolečino vprege

NEADIKARDIJA VNOVIC

DVOVRLJATA MIŠEL I LJUBIM

v sekaku vetra
 si določim ten
 ko uro najem
 v tretji zob az

žesa odpremi b
 olečo glavo hru
 penočo pod op
 nake desetopra

to malim bez v
 oklepaj kup p
 obob postajem v
 kovak razpru

v zamaknem laježu
 vretenastega oblaka moče
 v priloznosti
 dražofni naba
 ljubim drhtečo vlago njeneza odprta

etov vstopim
 v pregoste gošči
 v vrtilov sonca in lumen
 črtim
 zakopano kulturno v gnu
 jo bočem ven sestavljeno
 podarjali odrezano v zadah
 poverzanim ljudem

odlepljen

konj

izginja v podnaslovu spanja

se

manjša

in

predre

poševno bolečino vprege

od zastila
vzročnosti brez deček
v ravnem
v čustvi jeziki
v nabodeni stopnjavni plesni

z
opazujočega
prega
štejem poznavanje pitic
pod
vezino
klicanja
olupim znaške vrstave

v
listja obrzanih jamic
zapijem noč
preširoko

v
veljaja se izgubim teka
za usnjati glas
predlon

DVOVEJNATA MISEL LJUBIM

v zamaknjenem laježu
vretenastega oblaka moče
v priložnostni
brazgotini neba
ljubim drhtečo vlago njenega odprtja

strog vstopim

v pregoste gosli

v vrnitev sonca in imen

čutim

zakopano kuščarico v grlu

jo hočem ven sestavljeno

podarjati obrezano v zadah

prerisanim ljudem

poplesujem sti
zma stavec mre
žasto v zrklih
jutra brazdam
netopirsko zlo
bo prhutam pi
čim iglice želja

razgrnjen se te
mnim v elipso
pora obračanj
kroglasto delež
nik

vee nesilne ži
rčijo ploskve b
arve spanja ko
maj izrvane s
teško zvernico
zvanzig morit

ve raztreseni i
z neponovljivih
vies šestega ž
uta dršijo strz
naki robovi po
pačeno krio po
ljubljajoč odto

ke zbiralnika s
anj

II

BRADIKARDIJA VNOVIČ

v sekalcu vetra
si določim ten
ko uro gnijem
v tretji zob ne

česa odprem b
olečo glino hre
penečo pod op
anke desetoprs

to mršim čez v
oklepaju kup p
odob posijem v
korak razprem
moči

RJAVE DOKOLENKE

oteklo se odprem iz jurtanjsih volin ž
pet prikrahem v okroglo izbo karmim
v prodornik gospodinjstve hče posekam
v spominu upogljivih zelenin že iz sve
že bukve odprta vrata: iz rezli porzbe
senca razpukitš zapetja smeha v tš
ne mačjih velikosti si poljubljajoča pri
si pod rjave dokolenke polegla topole
mrak sezute večraj

vse neslišne št
rčijo ploskve b
arve spanja ko
maj izzване s
težko zveznico
zwanzig merit

ve raztroseni i
z neponovljivih
ušes šestega č
uta drsijo stra
nski robovi po
pačeno grlo po
ljubljač odto

ke zbiralnika s
anj

v zamaknjem lajeju
vrtensatega oblaka mače
v priložnostni
bractini neba

RJAVE DOKOLENKE *znega odprtja*

oteklo se odprem iz jutranjih votlin še
pet prikradem v okroglo izbo karmin
v predpasnik gospodinje liše posekam
v spominu upogljivih zelenin še iz sve
že bukve odprta vrata: iz rezil pozabe
senca razpuhtiš zapestja smeha v tiši
ne mačjih velikosti si poljubljajoča pr
si pod rjave dokolenke polegle toplo
mrak sezute včera j

v sekajci vetra
si določim ten
ke vro gniljem
v tretji zob ne

čez odprem b
oleto gline pre
pomoč pod op
zake dostopaz

to mršim čez v
odkapanju kup p
odob postjem v
korak razprem
mož

I

skozi polnost vetra se vidijo večeri
kako padajo pod zavihane obronke zelenega
se obtežijo v šepetu kamenja.

iz votlega se naredi zvezda na nebu
ki mi zabode v koleni razporek koraka
da odvržem toplo ukrivljenost obrežja.

petje svoje sence prehodim, samo da jo utišam
da se ne lepi za zeleno iz njive mojih misli
in zaradi razpoznavanja potrkam s prstom po bratu.

II

prklican grad razbistri samoto počez in z jekom
prekoračim jo z roko v sramu tatov, saj ne vem
kaj bi z nerazvezano pod otroškim jokom.

v hanibalovih slonih se nekaj premakne
z vsem svojim strahom se zatečejo v jame prepoznavanj
in tedaj vidim skozi stolpe njihovih krikov
kako velik je trn-osemenjevalec v mojem očesu.

PREBUJENJE

nekakšna toplina zdrami gibe
jih pretke v prejo hoje
da se vidi daleč, kako peša hrib
in se razgrne.

potem si raztopim tak vlak
ki se že za ovinkom odene v pogled
in z iskanjem postaj prestreli pašnike
popasene s čredami trhlih govedi.

beli psi zalajajo v jutro verigo
sluteč v meni kost
ki iz nje rase beseda.

ker vem, kako srečen je bil oče
ko me je prvič slišal peti
mu drugič skočim v obraz.

I

skoli polnost vetra se vidijo večer
kako padajo pod zavilane obronke zelenega
se oblačijo v šepetu kamenja.
iz votlega se naredi zvezda na nebu
ki mi zabode v kolena razporek koraka
da odvrtem toplo utrujenosti obrnja.

potje svoje sence prehodim, samo da jo utišam
da se ne lepi za zeleno iz njive mojih misli
in zaradi razpoznavanja potkam s postom po prahu.

II

odklican grad razpusti samotno počez in z lokom
prekorčim jo z roko v stano tatov, saj ne vem
kaj bi z nezvezano pod otroškim jokom.

v hantlaovih stonih se nekaj premakne
z vsem svojim strahom se zaležejo v jame prepoznavaj
in tedaj vidim skoli stopje njirovih krikov
kako velik je tri-osmenjevalec v mojem očesu.

DOLGČAS V POTEMKINOVIH VASEH

kažem s praskanjem kazalca v slepo uro
v prašno lepo vido
zgodbe uokvirjene zidu.

dan se preuredi v obtesano cicerovo čelo
spregovori iz zahajajočih grl sonca
iz neprečesanih zvezd
opremljen z loputanjem pešcev po vetru.

pešci so drobni in sporočeni horizontu
da predstavljajo pomenska ločila.

Ferdinand Miklavc

ZAPOR STERILNOSTI

z izpodkopano grozečo izdrčnostjo edine nepotešljive lakote suvajoče preproste priprave smrtno uperjenih nevarnosti v po zakonitosti nemirno polzečih tokovih tolikokrat v težavah premetega jedra s srepo nenavadnostjo obrušene izmišljenosti trpežno volhkega nočevanja usmerja rezko čakajoče nabojnosti neopazno prisotnih sledi koncev

zadihanost strogo teoretskih prefinjenosti zajedalskega razglabljanja s tripolarno absolutnostjo brezdomske pripeljane pojavnosti izven zadirčno uporne počasnosti od zgoraj prisiljeno odstopa neodpuščeno svojskost brezprotestnemu razpadanju od začetka nastajanja zelo enotnemu zaviranju vseh preostalih poti izjemno samovoljno izbrane določene ceste z vsako presekanostjo preobrnjene sestavljenosti napisane besede prazničnega razpadanja v otrdelo zapredeno malho izropanega ustvarjanja

in intimno zaupana tragičnost s samodopadljivim privajanjem burnega požigalsko zabuhlega precejjanja samaritansko nesramno s pretkano previdnostjo vtihotapljanja v celost bolestrnega nastajanja in z nekakšno vitaminsko priklonjenostjo uokvirjeno zastira in negibčno prestira nevedno pritegnjenim mislim z grozečo zlohotnostjo temotno neznanih posledic ob steklasto ozrklenem koncu izpiljenih slasti razlupljenje ne prehaja s smelostjo nepremišljenih gest žejne luči razpoznavnosti valovitega ukazovanja v spuščanje v morda nepopravljivo dirko mondeno opredeljenega prevračanja nanizano iztrpinčenih pomenov

z razmajano nepristopnostjo razglašene začarane gospodinjskosti podplatnega uslišanja zvrščeno izjedena stanarina za pregradasto izparele zverinskosti izposojenih okolišev izcurelo neslišno primika daljično okobacane zanose urarsko preobražene posušenosti polepljeno pridobljenega izpahovanja skrbi skozi nepoučeno učakano nečistost vključno momljavega razprostiranja in podiralske zamotanosti smokvastih pogojenosti zviška melodičnih nalaganj razkazovanja jezikovno spontanega utrinjanja odsekane ploskovitosti neprepečenih grlenosti prehitro primamljenega izrazja sramu

zaokrožena obilnost grahovite senčnosti obstriženih prostorski so-
vraštva brez izplačane kaligrafski kopjastega vsiljevanja trdo
vključuje pokončno vmlečenje rastrsko zamegljenih križišč kilometr-
ske povezave jezne prikletnosti človeško zasmrajenih sesirjanj ob-
koljenosti pahljačaste nasilnosti izgrečnosti suhotno prežvekujočega
hlepenja prečrnelega nastajanja medenično izvotlene ustreljenosti ne-
preklicno prvih bolečin edinega spominskega preriva netaktno iz-
pljunjene izsesanosti nasladno razbrcanega premikanja in kislinsko
zatrte genetičnosti z nerazgorelim obupom bičasto segajoče roke epi-
demično resno sledi vzpostavitev pelinasto stolnične hierarhije po-
nujene razplamenelo kričeče simpatije druge grozdne okajenosti s
skokoma stopalno zavihnjenostjo pometenega prežiranja močne pre-
ganjenosti razvad razpršenega gambita opomnjene neodločnosti nena-
vadne učinkovitosti jabolčno ohlajenega obvladovanja utišanih svaril
samoizvorne poljubnosti da še posamezno izbrsteli primeri aktivno
podplaknjene dolgočasja utonejo v ljubeči gojenosti suknene spol-
nosti in njenega mrzlo jalovega navdihovanja

proračunsko skrbna čustvenost izobešeno bolečega pregibanja razva-
jenih predvidevnosti osladne blatno potožene vmesnosti upočasnje-
nega dela obdelane negibnosti in globoke žalosti s previdno neod-
ločnostjo zelenjavne molčečnosti odrsano prevaja kegljasto obteženo
prividnost pridobljene ločenosti na nekakšen neugotovljivo izven-
usodnostni način z oblečeno izborjenostjo motnega opažanja mamlji-
vih nešokantnosti pomirjene nepomenski bleščečega tratenja toda
iztrepetano zaman

neustavljivi tok uničujoče naraščajočega razglabljanja pravočasne od-
ločitve druge možnosti omogoča prekinitev razparano obviselo obil-
nosti temotno zastirajočega visenja začetkov po neskrhanih poteh
grabežljivosti ležajev trdno določenega gibanja v bedno oprezajoči
voljnosti turobnega razplahutavanja s strgano razvlečenostjo podlih
prekomernosti nepremagljive gnilobe popadenega brezvetrja potuh-
njenih priprav ugotovljene priklenjenosti na katafalčno neudobje pri-
sotnega molka dogajanj z nepretanjeno vzdušnostjo zaprtega delo-
vanja spremenjene privlačnosti nemogočih sanjsko delujočih osti iz-
bobnanih rešitev v skremženih lupinah puđingastega vnetja olepšano
premešanega vstopa skozi utaborjene raznobarvnosti izpuljene nedo-
končanosti pogojenega oprezovanja otročje vstale različnosti konzer-
viranega rahljanja v črevesni razvejanosti brezumne potrate blodeče-
ga spogledovanja neomejene premletosti inkubacije razpokanega raz-
dihnjenja svojih povrhnjic premagujočega razpusta pogoriščnega pod-
leska svojih razširjajočih se vsebin

dan se povezuje v obsevanje čisto
spregovori in zahajajočih gl
iz nepravek zver
opremljen s loputanjem pelcev po vetru.

pešči so dovolni in sproščeni horizontalni
da predstavljajo pomenska ločila.

skozi odškrbljeno prilagajanje prepoteno izkopane zaskrbljenosti z grizljivim spominjanjem žvižgave zamisli nakopičenega soglašanja z marljivo brezminutnostjo in v škrbasto igrivem prevračanju marelično ogolele oproščenosti s pretanjeno banalnostjo trkajoče prestopa na druge strani oceansko negibnih sil nespečnega strahu da že prej nerazporejena izrednost prevaganosti s tem območjem higiensko zaostale predaje rosnega vščenjenja premalo obrablja in brez zadostno dozvenevajočih učinkov bledično razperjeno pretaplja nad neočitnost pomerjene vzpostavitve ubežno režeče pomlajenosti opustelega pregibanja ozeblega štetja prestopov ožarjeno izmetanih otepavanj zaoblene razdejanosti miroljubnega neizprosja nepopravljivega sna izumiranja svojih živahnih naelektrenosti stisk z voljo radosti naravnane zadovoljstva egoistično razdajajoče sreče stisnjenih hrepenenj monotono popačenih tišin

razkristalizirana premaganost nedotaknjene razslojenosti platnena nasprotja ob vsej svoji razkazani nevtralnosti opominjajočega merjenja na razkosanje vzmetene zaskočenosti odkrhnjene vizualnosti kjer vseh galijotsko razvrščenih sestavkov razdrte nemoči s popačeno zaspanostjo razjed ni iz rastoče trme ogreto enkratne resničnosti bledečnega zgruznjenja vase uprte sile pomenov z ničemur lastno uslužno nakopičeno pozornostjo ljubeznivega nasipanja neosnovanega prahu v pogoltno iskanje orisano nedeljive neodvisnosti porajajočih se zadirčnosti obviselih iluzij revno zbezanega preletanja bolniške škrtaivosti zadržano neprostovoljne nevezanosti in v splošnem razhajanju vzdušij z ravninsko razkrečenostjo prostovoljnega tipanja razpustov grlene obviselosti zvijugane razžarjenosti prijetno razigrane iluzornosti svojih lastnih razbolelih energij obstajanja

ob razposajeni zateptanosti spreminjajočega poseganja v sprva omrtvičeno presenečeni misli najprej še lahko iznikne besno odločno upanje lastnega z zadovoljivostjo spravljivega jaza v vzpodbujeno predrtost toge miroljubnosti olesenelo zatrpanih preobloženosti balzamsko kapljajoče mokrote tihe podreditve mirni vdanosti nasrtene divjaškosti emajlirano mrtvega vrenja zoprne grozljivosti ki z zaponkami neustavljivosti začenja z loščem opremljene množičnosti sokrivično zasedati mesta porumenelo izpraznjenim primerjavam uklejneno mikroskopično prekrivljene glazurnosti s plazečo hladnostjo bolnega dogorevanja histeričnih mršenj prasketave zvitosti poledele sile odbijanja v lastno kovinskih vrhunskostih vizumske animalnosti dvignjenega navdajanja s strmo ponarejenostjo bedne temačnosti obviselega nagiba leteče potopljenega oblikovanja poljasnine z bolečinami preklane misli udobja in temotnega ždenja sredi materničnega toplo uspravajočega udobja praspolnega čemenja smeri trkajoče butajočih iz spanja sileče mamljivosti skozi najkrutejšo doslednost režeče nemožnosti polbivanja

spojene oproščenosti ukinjenega kopičenja izprte divjine pregona skozi nabrušene neprijaznosti poti nemega bežanja

morasto prisiljiva z nemo nepremičnostjo razjedanja obložena razpo-
loženja monumentalnosti obubožanih notrin sončne potopljenosti z
izkazovano oblastjo nepremagljivosti ob vztrajnem pridrževanju te-
motnega občutja izgnane ujetosti v ponižno nasmehnjenost svobode
helijskega sonca in razpadlo presunljive vetrovnosti ne varnih okolij
in vsesplošno potrjene obvezanosti trmasto neuporni sprijaznjenosti
v nenehno odmevajoče pogoltnjeno žalost s trdo pretehtanostjo
ukleščenega držanja drsi mimo ostre puščobnosti črt neprijaznosti
izganjanja in brezmejnosti preperelih izrabljenosti omogočanja

spojne oporičenosti ubaničnega kobilčaja izprete divjine pregona
skoz naravnene neprijaznosti poti nemega bežanja

krajoče butajoči iz spanja siloče mamljivoči skoz naravnostjo do-
tomljenega toplo uparvaljočega udobja prasplojnega čemrnja smen
ne z bolonansko preklicno misli udobja in temnotnega občutja erodi ma-
malnost dvigalnega avdijskega središča potopljene občutljivosti poljskih
mlatov obvalenega nagiba ležeč potopljene občutljivosti poljskih
malnost dvigalnega avdijskega središča s trmo donajsečnostjo bebno za-
note sile obdajanja v lastno kotnostki vrtanostki vrtanostki vrtanostki
bojnega dogovornega hčiščastih miselnih praksektivne zvlotne pojeda-
njeno inforokotno pletivljanje glazurnost v glazuro hčiščastjo
vino zskodbi nosta gornarstva izpraznjenih primerjavam nabe-
lami nepravilnost začnja z koleno opremljene množičnosti kol-
ktivistični emulirano mirvca svetja sopne grozljivosti kl z zapon-
zamsko kajljaje mokratije podreditev mirni vrtanostki naravnene
predstoji togo mirujobnosti oliseneo zapravnih predobolmanen bal-
upanje lastnega z zadrževnostjo svezivajevga last v vzbodljeno
vino preredeni misli najprej se-falot lastne bebno občutno
do naravnene satpkanosti pčurnajločnega posrepanja v zveza čim-
dno glazuro vrtanostki glazurne vrtanostki glazurne vrtanostki glazurne
vino preredeni misli najprej se-falot lastne bebno občutno

ČAJANKA

Vid se mi slabša. Moj zdravnik meri palec manj kot šest čevljev. V njegovih laseh je siva progga, ena, in nobena več. Na levem licu ima rjavo pego. Senčniki njegovih luči so temno modri bobni. Vsak ima zlat rob. Enaki so. V njegovi indijski preprogi je globoka črna ožganina. Njegovo osebje ima očala, tudi ženske. Skozi žaluzije slišim ptice z njegovega vrta. Včasih se pojavi njegova žena, v belem.

Glede stanja mojih oči je odkrito skeptičen. Po njegovem so moje oči normalne, morda celo boljše od normalnih. Ne najde nobenega znamenja, da bi se mi vid slabšal.

Vid se mi slabša. Saj ne, da ne bi videl. Vidim.

Posli mi dobro tečejo. Moja družina mi je prisrčen prijatelj. Moja dva sinova sta mi najbolj prisrčna prijatelja. Moja žena mi je še bolj prisrčna. Prisrčen prijatelj sem vsej svoji družini, tudi svoji materi in svojemu očetu. Pogosto sedimo in poslušamo Bacha. Kadar grem na Škotsko, jih vzamem s seboj. Enkrat je prišel brat moje žene in se je na potovanju dobro obnesel.

Imam svoje konjičke, pri enem izmed njih uporabljam kladivo in žeblice ali izvijač in vijake ali različne žage na lesu, oblikujem reči ali jih delam uporabne, odkrivajoč uporabnost kakega predmeta, ki je videti brez vrednosti. Ampak tega ne delaš lahko, kadar vidiš dvojno ali kadar te predmet oslepi ali kadar sploh ne vidiš ali kadar te predmet oslepi.

Moja žena je srečna. V postelji uporabljam domišljijo. Ljubiva se pri prižgani luči. Gledam jo od blizu; ona gleda mene. Zjutraj se njene oči svetijo. Lahko jih vidim, sijoče skozi očala.

Vso zimo je bilo nebo jasno. Dež je padal ponoči. Zjutraj je bilo nebo jasno. Moje najmočnejše orožje je bil udarec z leve strani roke. Ko sem se postavil nasproti bratu svoje žene na oni strani mize, z rahlo objetim loparjem, z upogibajočim se zapestjem, sem čakal, da bi udaril na desno stran njegove roke, da bi ga opazoval, kako (pretresen) poskoči in je prizadet, kako se motovili in jezi. Desna stran moje roje ni bila tako močna, tako hitra. Kot je bilo pričakovati, je napadel desno stran moje roke. Ampak nekoč sem daleč na desnem koncu in s pravilno razporejeno težo lahko uporabil svoj udarec z leve strani roke, neubranljiv, in ga opazoval, kako se motovili, se vrže na stran in je premagan. Bile so izenačene igre. Ampak zdaj ni tako lahko, ko vidiš pingpong žogico dvojno, ali pa je sploh ne vidiš ali pa te, hitro leteč proti tebi, oslepi.

S svojo tajnico sem zadovoljen. Delo dobro zna in ga ljubi. Vredna je vsega zaupanja. Meni na ljubo pokliče po telefonu Newcastle

ali Birmingham in je nikoli ne prevarajo. Na telefonu jo cenijo. Ima prepričljiv glas. Z družabnikom se strinja, da je za naju neprecenljive vrednosti. Moj družabnik in moja žena se često pogovarjata o njej, kadar se z mano snideta pri kavi ali pijači. Nobeden od njiju ne more prehvaliti Wendy, kadar govori o njej.

Ob jasnih dnevih, kakršnih je veliko, spustim v svojem uradu žaluzije, da bi narekoval. Pogosto se dotaknem njenega nabrekliga telesa. Bere nazaj, kar šviga po straneh. Telefonira v Birmingham. Celo če se (medtem ko govori, lahko držeč slušalko, druga roka ji visi nad beležnico) dotaknem njenega nabrekliga telesa, se njen pogovor nadaljuje do konca. Ona je tista, ki obveže moje oči, medtem ko se dotikam njenega nabrekliga telesa.

Ne spominjam se, da bi bil kot deček v čemerkoli tak, kot sta moja sinova. Njuna zaprtost vase je izredna. Videti je, da ju ne razburja nobena strast. Tiho sedita. Med sabo nekaj čudno momljata. Ne slišim vaju, kaj pravita, govorita glasneje, rečem. Moja žena reče isto. Ne slišim vaju, kaj pravita, govorita glasneje. Enako sta stara. V šoli jima gre dobro, se izkaže. Ampak pri pingpongu sta oba pravi cunji. Kot deček sem bil pozoren na vse, imel sem strastna nagnjenja, bil sem zgovoren, dovteten, in moj vid je bil izvrsten. Prav nič ne spominjata name. Njune oči so za naočniki steklene in izmikajoče se.

Moj svak je bil drug na najini poroki. Takrat ni bilo v deželi nobenega od mojih prijateljev. Mojega najbližjega prijatelja, ki sem si ga bil najprej izbral, so opravki nenadoma poklicali proč. Tako se je na svojo veliko žalost moral odreči drugovanju. V ženino čast je bil pripravil izvrsten govor, ki naj bi ga imel na sprejemu. Seveda ga moj svak ni mogel imeti, kajti govor se je nanašal na trajno prijateljstvo med menoj in Atkinsom in moj svak je vedel o meni le malo. Zatorej se je moral spoprijeti z velikimi težavami. Rešil jih je tako, da se je v svojem nagovoru obračal predvsem na svojo sestro. Še vedno imam darilo, ki mi ga je dal, izrezbarjen šilček za svinčnike z Balija.

Wendy je imela tistega dne, ko sem se z njo prvič sešel, ozko krilo iz tvida. Njeno levo stegno nikdar ni nehala ljubkovati desnega in obratno. Vse to se je dogajalo pod njenim krilom. Zdela se mi je popolna tajnica. Poslušala je moj nasvet z razprtimi očmi in pozorno, njeni roki sta bili mirno sklenjeni, negovani, nabrekli, debelušni, rožnati, jedri. Gotovo je imela dejaven in radoveden razum. Svoja očala si je trikrat očistila s svileni ruto.

Po poroki je moj svak zaprosil mojo drago ženo, naj sname očala. Pogledal ji je globoko v oči. Omožila si se z dobrim človekom, je rekel. Osrečil te bo. Ker v tistem času ni nič počel, sem ga povabil, naj se mi pridruži pri poslu. Ni bilo dolgo, pa je postal moj družabnik, tako goreča je bila njegova pridnost, tako predirna njegova poslovna pamet.

Wendyjina zdrava pamet, njena čistost, njena pozornost, za naše podjetje je to neprecenljive vrednosti.

S svojim očesom sem ob ključavnici, slišim njuno cviljenje in škripanje. Razpoka je črna, le drseče drgnjenje udarja na moj bobnič, sikanje in tleskanje njune slasti. Soba pritiska na mojo glavo, moja lobanja se drgne ob medeninasti, gnusni držaj, ki se ga ne upam obrniti, v strahu, da bom videl črno vreščanje in strganje svoje tajnice, zvijajoče se, zlate in slepe, na trebuhu, v džungli mojega družabnika.

Moja žena se je sklonila k meni. Ali me ljubiš? je vprašala. Ljubim te, sem izpljunil v njeno zrklo. To bom še dokazal, to bom še dokazal, kateri dokaz še, kateri dokaz je še ostal, kateri dokaz še ni bil dan. Vsi dokazi. (Jaz sem se po svoji strani odločil za bolj prekanjeno, bolj alegorično zvijačo.) Ali me ljubiš? je bil moj protitudarec.

Miza za pingpong je bila prekrita s sluzjo. Moji roki hrepenita, da bi zabili žogico. Moja sinova opazujeta. Spodbujata me. Njuna zvestoba je glasna. Ginjen sem. Spet se vržem na udarce, na začetne udarce, že davno pozabljene, tolčem, udarjam, režem, vračam, varam, kolikor le morem. Žogico odbijem z nosom. Dvojčka me viharno spodbujata pri mojih poskusih. Ampak moj svak ni noben štor. Znova zatolče, znova zatolče, daleč na desno stran moje roke. Spolzi mi, opotečem se, ne da bi kaj videl bolškim v tleskanje njegovega loparja.

Kje so moja kladiva, moji vijaki, moje žage?

Kako ti je? je vprašal moj družabnik. Povej naravnan? Vozli čvrsti?

Vrata so se zaloputnila. Kje sem bil? V uradu ali doma? Mar je kdo vstopil, ko je šel moj družabnik ven? Mar je bila to, kar sem slišal, tišina, to prerivanje, škripanje, cviljenje, drgnjenje, klopotanje in ti pridušeni živalski glasovi? Slišal sem, kako se nataka čaj. Težka bedra (Wendy? moje žene? obeh? Narazen? skupaj?) so se potresavala pod luknjačem. Pijačo sem natakal jaz. Bila je dobrodošla. Moj zdravnik me je pristrčno pozdravil. Stara sablja, takoj bomo sneli te obveze. Boš marmorni kolač? Odklonil sem. Ptice so v ptičji kopeli, je zaklicala njegova bela žena. Vsi so stekli pogledat. Moja sinova sta spustila nekaj, da je poletelo. **Nekoga?** Gotovo ne. Nikoli nisem slišal svojih sinov tako razločno. Žlobudrala sta, se hihitala, se s svojim stricem željno pogovarjala o svojem delu. Moji starši so bili tihi. Soba je bila videti zelo majhna, manjša, kot sem se je spominjal. Za vse sem vedel, kje je, za vsako nadrobnost. Ampak spremenil se je njen vonj. Mogoče zato, ker je bila preobljudena. Moja žena je zajemala sapo po izbruhu smeha, kakor je bilo od nje zaželeno v prvih dneh najinega zakona. Zakaj se je smejala? Ali ji je kdo povedal šalo? Njena sinova? Malo verjetno. Moja sinova sta razpravljala o svojem delu z zdravnikom in njegovo ženo. Takoj pridem k tebi, stara sablja, mi je zaklicala moj zdravnik. Medtem je moj družabnik napol slekel dve ženski na udobnem govorniškem odru. Čigavo telo je najbolj nabrekli? Pozabil sem. Pobral sem pingpong žogico. Bila je trda. Spraševal sem se, do kod je slekel ženski. Zgornji polovici ali spodnji polovici? Ali pa si zdaj mogoče natika naočnike, da bi videl nabrekle ritnice moje žene, nabrekle prsi moje tajnice? Kako naj se o tem prepričam? Z gibom, z dotikom. Ampak to ni prišlo v poštev. In ali bi lahko tak prizor potekal pred očmi mojih lastnih otrok? Mar bi še naprej kramljala in se hihitala, kot sta še vedno počela z mojim zdravnikom? Težko da. Kakorkoli že, dobro je bilo imeti zavoj naravnan in vozle čvrste.

Prevedel Branko Gradišnik

Tomaž Salamun, Arena

(Lipa)

Knjižne novosti naših sodelavcev

**Tomaž Kralj, Drob vesolja, v zodiaku
(Obzorja, Znamenja)**

**Tomaž Šalamun, Arena
(Lipa)**

